

Srednja Europa između Istoka i Zapada

SD 174a

Rudolf Steiner

Naziv izvornika: *Mitteleuropa zwischen Ost und West* / Kosmische und menschliche Geschichte

Predavanja su održana u Münchenu.

SADRŽAJ

I	Prvo predavanje, München, 13. rujna 1914	5
	Duhovna pozadina izbijanja rata. Sarajevski događaj. Franz Ferdinand nakon smrti. Nestvarna prosudba o vremenu od strane istaknutih političara. 'Zagonetke filozofije'. Zgrada Dornacha. Topovska grmljavina iz Alzasa. 'Mudrost je samo u istini'. Članak Roberta Michela. Ratovi 1866 i 1870/71. Rat kao žrtva i kao učitelj nesebičnosti. Tražimo bratsko jedinstvo onih koji se međusobno bore u ratu. Mantričke izreke za povezivanje s onima koji se bore i onima koji su umrli. Značajni događaji: punski ratovi, seobe naroda, aktualni rat.	
II	Drugo predavanje, München, 3. prosinca 1914	19
	Veza individualnog ljudskog bića s dušama ljudi dok su budni i spavaju. Osobitosti francuske, talijanske i ruske duše naroda. Značaj Mihaela za pojavu Krista u eterskom. Preokret ratne konstelacije u duhovnom. Razorni učinak nesvjesnih imaginacija. Veza njemačkog okultizma i duhovnog života njemačkog naroda. Kontrast između njemačkog i britanskog okultizma.	
III	Treće predavanje, München, 23. ožujka 1915	33
	Izreke za preminule prijatelje. Značenje trenutka smrti za život između smrti i novog rođenja. Raznolikost europskih naroda - njihove zadaće i sudbine. Djelovanje duhovnih snaga u pozadini ratnih zbivanja. Odvajanje od Teozofskog društva u vezi s ratom između Engleske i Njemačke.	
IV	Četvrto predavanje, München, 29. studenog 1915	51
	Pokojnici kao pomagači u antropozofskom radu. Iskustva duše nakon smrti. Samosvijest nakon smrti kroz osvrt na prošli život. Prolazak unatrag kroz spavanje, doživljavanje neposredno nakon smrti. Djela onih koji su rano umrli u duhovnom svijetu.	
V	Peto predavanje, München, 18. ožujka 1916	64
	Kleveta gospođe Besant. Zadaci petog i šestog kulturnog razdoblja. Priroda ruskog čovjeka. Istočna i Zapadna Europa. Srednja Europa i moderni okultizam. Cilj zapadnih redova: povezivanje istočne i zapadne Europe uz eliminiranje srednjoeuropskog duhovnog života. H. P. Blavatsky. Korištenje okultnih sposobnosti za zapadnjačke političke ciljeve. 'Proročanstva 'Mme de Thebes''. Ubojstvo Jauresa. Zapadnoeuropska masonerija i ruska tajna društva.	
VI	Šesto predavanje, München, 20. ožujka 1916	80
	Pojava fizičkog tijela. Veza našeg eterskog tijela sa životinjskim carstvom, našeg astralnog tijela sa biljnim carstvom. Očekivanje takvih veza kroz Okena i Schellinga. Rad hijerarhija na članovima našeg bića. Duhovno-znanstveno mišljenje i praktični smisao za život: Karl Christian Planck.	

Drevna mudrost na slici majstora Bertrama. 'Braća Kramazovi'
Dostojevskog. Kropotkin.

- VII** Sedmo predavanje, München, 19. svibnja 1917 96
Značaj četvrte epohe u post-atlanstkom razdoblju, pete epohe u atlantskom razdoblju. Mladost čovječanstva. Ljudi se zaustavljaju na razini dvadeset i sedme godine: Rudolf Eucken i Woodrow Wilson. Praktični životni uvidi kroz znanost duha. Komemoracija pokojnika: Ludwig Deinhard i profesor Sachs. Upad osobnog u društveno. Kleveta, klike. Posljedica: ograničenje privatnih razgovora.
- VIII** Osmo predavanje, München, 20. svibnja 1917 108
Nužnost razvoja unutarnjih duševnih snaga. Malodušnost pred novim stvarima, prijanjanje za prošlost, naprimjer Maurice Barres. Iskrivljavanje ideja Francuske revolucije kroz puke teoretske koncepte. Valjanost ideja bratstva, slobode, jednakosti, za tijelo, dušu, duh. Ukidanje duha os strane koncila iz 869. Buduće ukidanje duše određenim lijekovima. Zbrka u poimanju Kristovog impulsa. Adolf Harnack. Prisilna inauguracija rimskih cezara. Nedostatak volje za mišljenjem u našem vremenu. Netočna usporedba stanja i organizma kod Kjellena. Šteta znanosti duha unošenjem osobnih stvari u Društvo.
- IX** Deveto predavanje, München, 14. veljače 1918 122
Znanost duha danas. Spavanje i budnost u odnosu na mišljenjem osjećaj, volju. Preokret svijesti u životu nakon smrti. Impulsi povijesnog života doživljavaju se poput snova. Zablude o prošlosti i budućnosti među povjesničarima. Odnos s umrlim. Paralizirano mišljenje. Pažljivo i intenzivno slikovito mišljenje u ophođenju s umrlim. Umrli mladi i stari. Znanost duha utječe na osjećaje i volju.
- X** Deseto predavanje, München, 17. veljače 1918 135
Je li naše vrijeme duhovno ili materijalističko? Zadatak ahrimanskih bića i arhandela. Duhovna borba Mihaela. Odras dogadaja prije i poslije 1879: 1844 - 1879 - 1914. Ožujak 1917. Iznenadna smrt, smrt od bolesti. 40-e godine devetnaestog stoljeća. Misterij Golgote. Ciklu o dušama naroda. 'Sokrat, idiot', Aleksandra Moszkowskog. Isus kao bolesnik.
- XI** Jedanaesto predavanje, München, 2. svibnja 1918 148
Rastuće neprijateljstvo prema antropozofiji od strane predstavnika religija. 'Krist u sebi': zabuna KriKarakterizacija trendova vremena: uskogrudnost u mišljenju, filistarstvo u osjećajima, nespretnost u volji. Sudbina Johann Heinrich Lamberta. Proširenje iskustva obraćanjem pažnje na ritmove svijeta. Lloyd George kao predstavnik našeg vremena. Drevna duhovnost kod Rabindranath Tagore. Pristupanje novoj duhovnosti u njemačkom intelektualnom životu. Predsjednik Wilson kao predstavnik američkog duha. Tupost mnogih ljudi nakon dvadeset i sedme godine. Kaotičan osvit pravog duhovnog znanja kod Otto Weininger. Imaginacija, inspiracija,

intuicija, u zagrobnom životu. Nagon za oponašanjem kao nastavak prenatalnog duševnog stava. Sudjelovanje pokojnika u rješavanju velikih životnih pitanja. sta i anđela. 'Bog' i 'Duh' u rječniku. Mauthner i Boll. Ljudi više ne mogu ostarjeti. Testovi sposobnosti, testovi inteligencije. Glava i udovi. Djelovanje duša naroda kroz razne elemente.

XII Dvanaesto predavanje, München, 4. svibnja 1918

162

Karakterizacija trendova vremena: uskogrudnost u mišljenju, filistarstvo u osjećajima, nespretnost u volji. Sudbina Johann Heinrich Lamberta. Proširenje iskustva obraćanjem pažnje na ritmove svijeta. Lloyd George kao predstavnik našeg vremena. Drevna duhovnost kod Rabindranath Tagore. Pristupanje novoj duhovnosti u njemačkom intelektualnom životu. Predsjednik Wilson kao predstavnik američkog duha. Tupost mnogih ljudi nakon dvadeset i sedme godine. Kaotičan osvit pravog duhovnog znanja kod Otto Weininger. Imaginacija, inspiracija, intuicija, u zagrobnom životu. Nagon za oponašanjem kao nastavak prenatalnog duševnog stava. Sudjelovanje pokojnika u rješavanju velikih životnih pitanja.

PREDAVANJE I

München, 13 rujna 1914.

Na moje veliko zadovoljstvo karma je funkcionirala na takav način da večeras možemo biti zajedno i progovoriti nekoliko riječi u ovo ozbiljno vrijeme. Ali iznad svega, u ovom trenutku želimo se prisjetiti onih koji stoje vani, žrtvujući svoju hrabrost, svoje živote, svoju krv za zadaće koje ovo izuzetno vrijeme stavlja pred ljude. Želimo uputiti naše misli pune ljubavi tražeći pomoć prvenstveno za one koji su često sjedili s nama u našim zajedničkim razmatranjima i koji sada stoje vani i moraju izravno sudjelovati u velikim događajima koji se sada odvijaju, donoseći razvoj nacionalne i ljudske karme. Najprije onima koji su vezani uz nas, a onda šire, i svima drugima. A onda želimo njegovati određeni pogled na bliže i dalje veze, koje također tražimo drugdje u našoj duhovnoj struji, i koje se stvaraju između svih duša koje su prizvali veliki događaji. Stoga također usmjeravamo naše misli pune ljubavi, onima koji su vani na terenu kako bismo pokazali da smo povezani s njima, ustanimo i prisjetimo ih se sljedećim riječima:

Duhovi vaših duša, aktivni čuvari,
 Vaša krila mogu donijeti
 Preklinjuću ljubav naših duša
 Zemaljskim ljudima u vašim njedrima,
 Da, vašom ujedinjenom snagom,
 Neka naša molba za pomoć obasja
 Duše koje s ljubavlju traži!

I želimo vam poslati naše misli pune ljubavi, pa da s vama bude On, Spasitelj, Krist kojeg tražimo, Krist koji mora pozvati duše našeg vremena da traže sklad u neskladu, da također vodi duše kojima će se nanijeti bol do otkupljenja koje im je potrebno, da se ispuni smisao, koji je ondje naznačen za ljudsku i kramu naroda: s vama, s vašim dušama, želimo biti sjedinjeni u znaku koji nas povezuje s jedinim duhom na Zemlji, s Kristom.

Davno se moglo predvidjeti ono što je sada tako očito palo na zemaljsko čovječanstvo. Dogodilo se neočekivano jer su u ovom događaju, može se reći, okultni uzroci također igrali ulogu, a oni su tek postupno postali očiti od 28. lipnja. U naše vrijeme doista se moglo vidjeti kako se uvijek može prepoznati nešto novo u odnosu na duhovne svjetove. Zaista mogu samo u nekoliko riječi naznačiti ono što mislim. Kad sam se u srpnju vratio iz Švedske s ciklusa predavanja u Norrköpingu, nekome tko je na neki način vezan uz aktualna zbivanja morao sam skrenuti pozornost na činjenicu da je sarajevski događaj za okultiste imao vrlo čudne posljedice,

budući da je vanjski simptom, i kako se čudno ova umrla osoba ponašala za razliku od svih drugih umrlih ljudi koji su se u prošlosti mogli okultno promatrati. Dakle, u okultnoj pozadini zemaljskih događaja, ono što se u posljednjim danima srpnja i prvim danima kolovoza, brzo odvijalo, zapravo se užasno brzim koracima odvijalo i na fizičkom planu. Međutim, sigurno je u dušama onih koji su bili daleko od duhovnog života proizvelo neke slutnje, neke određene osjećaje za duhovni svijet, za postojanje duhovnog svijeta. Ogromna su, moglo bi se reći i neusporediva, iskustva kroz koje sada prolazi čovječanstvo na Zemlji.

Ako bih, dragi prijatelji, najprije želio neke riječi uputiti vama, to bi bilo da bih to povezo s nizom primjedbi koje se zadnjih godina često iznose u našim duhovno-znanstvenim promišljanjima. Kakva bi trebala biti veza s duhovnim životom u dubini duše, koju tražimo? Trebala bi nam dati sigurnost i unutarnju snagu, sigurnost da u svim promjenjivim vremenima i događajima postoji nešto čvrsto za što se možemo uhvatiti. I u ovakvim vremenima u našu dušu mora ući nešto od vjere u nepobjedivost duhovnog života i njegovih zadaća, te bismo trebali naučiti spajati tu vjeru u pobjedu duha s aktualnim vanjskim događajima.

U prvim danima kolovoza, kada su postupno rekao bih, olujne objave rata stizale sa svih strana, morao sam se prisjetiti nedavno izgovorenih riječi, riječi koje su se mogle duboko utisnuti u nečije srce, i koje su zapravo jako blizu onome što sam nedavno rekao. Nekoliko tjedana prije izbivanja rata, jedna važna ličnost rekla je nešto poput sljedećeg: sa svim silama samo u prijateljskim odnosima. Hvatamo se u kotac nakon što je medijsko uznemiravanje počelo u Rusiji u proljeće ove godine i naišlo odjeka u njemačkim i bečkim novinama; ne treba se obazirati na novinarsku kampanju i držati se starog, prijateljskog odnosa. - U lipnju je izrečena riječ koja također daje povod za razmišljanje: ublažavanje napetosti vodi uspjehu – i još jedna riječ iz istog govora: pregovori s Engleskom još nisu gotovi, nego se vode u duhu prijateljstva koje inače prevladava u našem odnosu s Velikom Britanijom. - I pomisli što je sad! Razmislite o tome koliko je na fizičkom planu promjenjivo ono što čovjek danas vjeruje i ono što je prisiljen gledati u sljedećih nekoliko tjedana zbog razvoja događaja. Zamislite valove, njihanja, oluje događaja na fizičkom planu, zamislite potrebu za tim valovima i olujama. Čovjek bi rekao da ono u što se danas može vjerovati, da se sutra više neće pokazati istinitim. Kako je u ovim olujama potrebno imati sigurnost, postojanost, ono što je istinito i danas i sutra i prekositra, i kroz svu vječnost! Ono što je dakle istina je istina duha, poslanje duha, koje prožima evoluciju.

Zaista simptomatično, ne zato što je riječ o nečem osobnom, nego zato što je uistinu simptomatično i simbolično govorilo duši, želio bih spomenuti sljedeće: kao što znate, u srpnju je objavljen prvi svezak mog spisa 'Die

Rätsel der Philosophie'. Drugi svezak tiskan je na 206 stranica kad je izbio rat. Bio je to prijelaz misli od francuskih filozofa Boutroux, Bergsona do njemačkog filozofa Preuß-a, naznaka kako Bergson izvodi misao olako ignorirajući ono što je ranije snažno dao nepoznati, usamljeni mislilac, Preuß, najavljujući naš teozofski svjetonazor, napisao u posljednjoj trećini 19. stoljeća. Pokušao sam ovom usamljenom misliocu dati pravo mjesto. A onda se pokazalo da se tiskanje mora prekinuti, mora se nastaviti kasnije, Prekinuto je prijelazom iz Francuske u Njemačku. Izbio je rat. Na prazne neispisane stranice, doista sam morao gledati kao na simbol onoga što se dogodilo između Zapadne i Srednje Europe, preko čega je prelazio put moje prezentacije.

A mogle su se simbolički vidjeti i druge stvari. Podsjetio bih i na našu zgradu u Dornachu, koja je donekle napredovala, ali ne onoliko koliko bismo željeli. Možda neki od naših prijatelja znaju koliki je naglasak stavljen na to, ne samo kao moja želja, već kao nužnost koja mi je stajala pred očima, da sa zgradom treba biti gotovo do prvog kolovoza ove godine. - Možda se sada pokušava razmišljati bi li imalo smisla u odnosu na ovo što se sada dogodilo da je gradnja završena prvog kolovoza. Naravno, protiv činjenica nemamo se što boriti s onim što izgleda kao želja, a među mnogim stvarima o kojima danas ne želim govoriti, a koje bi u zgradi trebalo riješiti, bio je i problem akustike golemog prostora koji je trebalo riješiti jačom rezonancijom. Bilo je to u srpnju, kada je zgrada već bila zaokružena, kada se na nekom mjestu progovori nekoliko riječi, prvi put se moglo naslutiti da bi taj akustički problem doista bio riješen da se gradnja završi. Na pojedinim mjestima mogla se čuti rezonancija na način koji se okultnim proračunima očekivao za to mjesto, pa se moglo očekivati da će riječ i glazba zvučati onako kako bi trebali zvučati. Bio je svojevrсни ideal čuti riječ koja je trebala govoriti o duhu. - Ono što su naši prijatelji prvo čuli u našoj zgradi bila je jeka topova u neposrednoj blizini na alzaškim ratištima. Tako je prostorija za koju smo na određeni način tražili odjek riječi posvećenih duhu, najprije svjedočila grmljavini topa, koja je odjeknula nedaleko. Drugi naši prijatelji vidjeli su, također na određeni simboličan način, ono što smo očekivali da bude naš veliki ideal. Očekivali smo da bi vijest o svijetlu duha, duhovnih svjetova mogla zazvoniti, da će ovo svijetlo duhovnih svjetova doći na svoje – nekoliko noći vidio se sjaj utvrde Isteiner koji se protezao daleko i četiri minute prodirao je i probijala se kroz našu zgradu njegova svjetlost: zvuk i svjetlost sadašnjih događaja!

Ali druge misli i osjećaji također mogu proći kroz dušu. Dana 26. srpnja razgovarao sam s našim prijateljima o nekim stvarima koje se tiču naše zgrade i u nekoliko riječi ukazao na teška vremena koja nas gledaju kroz naše prozore. I moram reći: samo sam sa suzama mogao čitati pismo koje je jedan naš mladi prijatelj nedavno napisao svojoj majci, koja je bila tamo 26. srpnja. Odmah potom je mobiliziran, otišao u svoju austrijsku domovinu, i

upravo je iz snage duhovnog života koju je on – naš vrlo mladi član – crpio iz naših napora, dobio je i snagu u najljepšem, najsvetijem, najčišćem smislu za ispuniti mjesto koje mu je karma dodijelila.

I opet je 26. srpnja bio prisutan još netko, pisao mi je sam kad je krenuo na srpsko bojište, pun osjećaja koji su s jedne strane pothranjivani sigurnošću koja tamo struji i vjerom u pobjedu duha, s druge strane su se hranili entuzijastičnim osjećajima izravnog sudjelovanja u događajima našeg vremena na mjestu na koje je postavljen.

Zaista, dragi prijatelji, u ovim vremenima se osjećalo kako duše rastu, sazrijevaju i bilo je lijepo, bilo je sjajno, govoriti našim srcima, kada se vidjelo da su svi osjećaji, osjećaji koji su godinama ulazili u duše naših prijatelja, također se pokazali i prikladnim da dovedu ljude na pravo mjesto u današnjoj teškoj situaciji.

Kada se govori o sigurnosti koju treba steći kontemplacijom duha i duhovnih bića, osjećaj te sigurnosti usko je povezan s onim što je naš moto, koji je prepisao Goetheove riječi i reproducira ih: 'Mudrost leži samo u istini'. Među velikim nadama koje možemo gajiti iz sadašnjih događaja je i ova, da sve što ima veze s riječima: 'Mudrost leži samo u istini', i je sve to zapečaćeno kroz velike, bolne i duboke kušnje čovječanstva. Sve što ima veze s izrekom: 'Mudrost leži samo u istini', mora sve dublje dopirati u ljude, a sada je već mnogo postignuto kroz velikog učitelja, koji govori kroz svoje projekte, pomažući u prevladavanju materijalizma.

Malo prije izbijanja rata pročitao sam što je napisao jedan ugledni novinar: 'Unatoč protestima gospodina Liebknechta, ostajem pri mišljenju da su nadležni ne samo u pravu, nego i dužni poricati istinu i dužni tvrditi neistinu. To pravo, tu dužnost vladara kolektivnog morala, ograničavaju dva uvjeta: neistina ne smije biti dokaziva niti protivna interesu države'. - Uzmite ovu izreku zajedno s onim što smo odabrali kao moto kada smo osnovali Antropozofsko društvo: 'Mudrost je samo u istini!' Puno toga će se spojiti, jer su potpuno drugačiji osjećaji već ušli u duše onih koji osjećaju ozbiljnost trenutne situacije. Koliko često, dragi prijatelji, iz onoga što je izgovoreno na našem tlu, dolazimo do zaključka: nije stvarnost ono što se događa na vanjskoj fizičkoj razini, već su ljudske misli veća stvarnost, sila, aktivna moć. No, priznajmo sebi, jer je istina: takve stvari su se govorile samo unutar duhovne struje. Sada, na prilično kompliciranom putovanju koje sam morao napraviti, u ruke mi je došao časopis s datumom 1. rujna 1914. godine. U njemu je bio vrlo lijep esej vojnika, Roberta Michela, koji je bilježio svoje misli na terenu. U eseju je lijepo opisano kako je objavljena mobilizacija, kako su on i njegovi suborci otišli u nepoznato, da tako kažem. Za nas su važne posljednje riječi: "Ali dužnost je svakoga tko je ostao u monarhiji dati sve od sebe kako bi pomogao dok ne dođe pobjednička odluka. Sve dobre riječi, srdačni povici i blagoslovi koje smo

dobili kada smo otišli povećali su naše samopouzdanje. Bilo je to iverje koje se nije izgubilo. Vojska mora nastaviti dobivati su dodatnu duševnu snagu, volja za pobjedom mora titrati od svakog pojedinca do boraca na fronti. Zato neka nitko ne ustukne pred odlukom koja se sprema na Sjeveru. Svatko tko dokono promatra goleme napore vojske i carstva neka pokuša dati svoj dio na putu kojim idu duševne snage. Ako Bog čuje, moli – ako ne možeš moliti, skupi sve svoje misli i snagu volje za žarku želju za pobjedom – a ako ne možeš ništa drugo, stisni šake i reci: Moramo pobijediti, moramo pobijediti! Na taj će način i najslabiji pridonijeti pobjedi".

Vojnik koji odlazi u boj zapisuje riječi u kojima odjekuje ono što se često govorilo na osnovu duhovnog života: oni koji ne mogu moliti skupljaju misli i snagu volje za žarku želju za pobjedom. - Vjeru u duh, vidimo sada kako stoji na početku velikog događaja.

Ne trebamo gajiti nikakve iluzije. Neke stvari mogu izgledati sasvim drugačije u nadolazećim vremenima, ali doći će i vremena kada će se obistinuti ono što možemo opisati u nekoliko riječi. Napredak svijeta mora se dogoditi, događa se ono što se treba dogoditi; ponekad se događa na vrlo čudan način, tako da se volja ljudi vodi korak po korak, tako da to doista nije drugačije nego što bi činio odgojitelj, dušama se ulijeva smjer koji će kasnije slijediti. Zaista treba pogledati samo kratak vremenski raspon i vidjeti duhovne snage koje nadilaze ljudske snage i imaju pedagoški učinak na napredak čovječanstva.

Sada je vrijeme da se pozabavimo idejom koja se može činiti očitom, ali se ne uzima uvijek u obzir. 1866: Nijemci su stalno protiv njemačke braće, Nijemci protiv Nijemaca. Nije prošlo ni desetljeće - 1870/71: jedan dio Nijemaca mora sudjelovati u velikom događaju u kojem drugi dio nije mogao sudjelovati. Jedan od mojih nastavnika na Sveučilištu primijenjenih znanosti u Beču često je govorio riječi koje su mi se tada duboko urezale u srce: mi Nijemci u Austriji moramo biti svjesni da je ovo što se dogodilo naša sudbina, a ne naša krivnja što nam nije dopušteno da sudjelujemo u velikom događaju. - Sada je vrijeme kada su dva dijela već iskovana i zavarena zajedno kao željeznom silom, prvo suprotstavljena, zatim jedan bez drugog.

Nije slučajno, to je značajno, važno – nisu potrebna stoljeća da se ova velika lekcija prenese u sljedeća vremena: napredak čovječanstva, ono što duhovne hijerarhije žele za čovječanstvo, to se mora dogoditi, ali može se dogoditi na mnogo različitih načina. Do određene točke mora se postići nešto vrlo specifično. Pretpostavimo – ne zato što je ono što ću reći točno – da do 1950 određena količina spremnosti na žrtvovanje, sposobnosti za ljubav i nesebičnosti, te borba protiv egoizma, treba biti izlivena na čovječanstvo. Uzmimo da se do 1950 mora ostvariti ono što se mora dogoditi, odnosno ono što traže izvjesni znakovi vremena. S jedne strane,

obraćajući se srcima ljudi, vjerujući u snagu riječi, događa se da ono što upravlja ljudskom sudbinom želi pristupiti ljudskim bićima na duhovni način, i odvesti ih tako daleko da na njih može utjecati duh. Ali često mora doći i drugi učitelj, koji govori kroz žive dokaze. I vidimo njegova postignuća! Koliko je golemih žrtava, čovjekoljublja i nesebičnosti proizvedeno u nevjerojatno kratkom vremenu u našem dobu materijalizma, kada se pojavio veliki učitelj, rat, koji s jedne strane nosi tako strašne stvari, a s druge strane ono što se u okultizmu naziva željeznim nužnostima, koje se moraju dogoditi da bi se postiglo nešto specifično u određenoj epohi ljudskog razvoja. Prolievaju se potoci krvi, dragocjeni životu su izbrisani, drugi se odvajaju od fizičkog života u trenutku kada ih pogodi metak neprijatelja. Sve se to događa u tako velikim razmjerima u naše vrijeme. Što je sve to? To je velika žrtva, dragi moji prijatelji, ogromna žrtva koja se podnosi na oltaru cjelokupne evolucije čovječanstva. S jedne strane je ono što treba prodrijeti u ljudsku evoluciju, što se mora prenijeti na čovječanstvo da bi čovječanstvo napredovalo, a s druge strane je potreba za žrtvom.

Bilo mi je iznimno važno promatrati koliko su nakon smrti intimno povezane duše onih koji sada izravno sudjeluju u velikim događajima. Često se moglo vidjeti kako su oni koje je pogodio neprijateljski metak, primljeni u duhovne svjetove sa svojim osobnostima, još ne potpuno probuđeni, još uvijek povezani s onim što se tamo dolje događalo. Ne znam možete li sa mnom suosjećati što to znači vidjeti iza ratnika na bojnopolju koji se još bori, zaštitničku duševnu osobnost onoga koji je već susreo smrt, i koji je s onim koji je još vezan za fizičku razinu. To je jedno od mojih okultnih iskustava koje ne bih mogao usporediti ni s čim drugim. Neprobuđeni ratnici koji su se borili dolje, koji su prošli kroz smrt, ostaju povezani s događajem, i poput su druge ličnosti iza one koja se još uvijek bori dolje na fizičkoj razini. U duhovnim svjetovima također postoje stvari koje mogu uliti povjerenje u naša srca, čak i ako to povjerenje ne dolazi lako.

Svatko tko uzme u obzir koliki se postotak čovječanstva danas bori međusobno, tko uzme u obzir kako smo na početku – nekoliko tjedana otkako je sve počelo – kakvi su ogromni gubici ljudskih života bili cijena za ovih par tjedana, mogao bi postati nestabilan, mogao bi pomisliti: što ako sve ovo mora trajati dugo? - I ako me to često uzrujavalo - to vas može uznemiriti - onda me razveselila misao: dogodit će se prava stvar, ono što je predodređeno duhovnim svjetovima, to će se dogoditi. A kad čovjek ima sigurnost da se ne bore samo živi, nego i umrli ostaju povezani sa svojom sudbinom, onda će snage biti još više.

Tijekom tih vremena pale su mi na pamet i druge stvari. Naše Društvo spaja pripadnike najrazličitijih rasa, naroda koji su danas neprijateljski

raspoloženi jedni prema drugima, u zajedničku duhovnu struju. Neka to bude utjeha! Pogledajmo unatrag na vrijeme koje je vrlo različito od našeg, koje s njim ima malo toga zajedničkog, na vrijeme koje opisuje Bhagavad Gita, na vrijeme kada su stari, često opisivani odnosi među ljudima još bili prisutni, kada su ljudi živjeli u malim zajednicama krvnog srodstva. Prijelaz iz ovog vremena krvnog srodstva u vrijeme kada se krvni srodnici bore prikazano je u Bhagavad Giti, gdje veliki duh savjetuje Arjunu: ondje stoje braća, a vi stojite ovdje, borit ćete se međusobno, vi u čijim žilama teče ista krv; ali postoji način da se uspostavi ravnoteža u duhu. - Iz onoga što se ne bi trebalo međusobno boriti razvija se ono što se bori: također jedna od željenih nužnosti koja je neophodna za ljudski razvoj! Duh gradi most preko činjenice da se brat suprotstavlja bratu kao neprijatelju, da jedan nasuprot drugome stoje u neskladu. Ovaj put je različit od našeg. Unutar naše duhovne struje mi prolazimo suprotnim putem. Ono što se rasulo po svijetu pokušavamo okupiti, a pripadnici najrazličitijih naroda ponovno se bratski grle, u našim redovima postaju braća. Sada vidimo nekoga kako dolazi iz Francuske i tamo ostavlja drugog, pridružuje se njemačkoj vojsci, i očekuje da će se suočiti s drugim, kojega je ostavio iza sebe s kojim je raskinuo kao antropozofski prijatelj. Suprotna je situacija: raštrkani članovi čovječanstva okupljaju se zajedno u duhu i mislimo da je ispravno ako stvarno ozbiljno razumijemo i ozbiljno shvaćamo duh istine. Samo moramo pronaći način.

Htio bih reći da se mi Nijemci teško snalazimo, možda najteže od svih! Možda će vam zvučati čudno što ja to kažem, ali nama je stvarno teško, razlog zašto nam je teško – bez želje za razmetanjem – je taj što nam je uvijek teško reći da smo u pravu, jer mi se lakše prilagoditi drugome nego sebi. Teško nam je jer modernom čovječanstvu, pogotovo danas, doista nije lako sagledati sve stvarno objektivno, nepristrano, ono što se često razmatra u našoj znanosti duha, što se nalazi i u predavanjima o dušama naroda. Potrebno je da svi oni koji shvaćaju duhovni život u pravom, istinskom smislu našeg vremena, razumiju kako duše ovih ljudi, istinske duše, tvore neku vrstu zbora u kojem već žive skladno zajedno. Ali treba pronaći put do njihove prirode, a to je moguće samo u duhu.

Doista sada nije pravo vrijeme za skretanje pozornosti na osjećaje i senzacije u pozadini duše, ali želio bih vam skrenuti pozornost na nešto drugo, na činjenicu da možemo imati tajni dijalog, unutarnji, intimni dijalog s duhom naroda kojemu pripadamo, da pronađemo put kojim bi naše duše trebale ići. Mogu samo savjetovati, ako nađete nekoliko minuta posebno u sadašnjem trenutku, da upotrijebite sljedeću formulu kako bi se snašli u trenutnoj situaciji u svijetu:

Ti, duhu moj zemaljski!
Otkrij svijetlo svojih eona

Zašto 'eona'? 'Eona' se kaže za duhovna bića, gdje bi se za zemaljska bića reklo 'svjetlo tvog bića'. Eoni su za duh, ono što je biće za zemaljsko.

Ti, duhu moj zemaljski!
 Otkrij svjetlo svojih eona
 Kristu odanoj duši,
 Da ona otkrije u svojoj potrazi
 Zbor u sferi mira,
 odjekujući slavom i moći
 Kristu predanog ljudskog smisla!

Du, meines Erdenraumes Geist!
 Enthülle Deines Alters Licht
 Der Christ-begabten Seele,
 Daß strebend sie finden kann
 Im Chor der Friedenssphären
 Dich, tönend von Lob und Macht
 Des Christ-ergebenen Menschensinns!

Tu nalazimo put do duha naroda kojemu pripadamo, i put od tog duha naroda do dijaloga s Kristom, koji je učitelj svih duhova naroda. A ako se okupe u Kristu, ako se okupe na pravi način, onda svi duhovi naroda koji ispravno vode narode – to se može zaključiti iz knjige 'Duhovno vodstvo svijeta i čovječanstva' – gledaju Krista kao učitelja.

Često sam se nadao da uopće nije istina ono što je rečeno u jednoj istočnoj skupštini naroda, u Dumi, na karaju govora, u kojem vladar poziva narod da sudjeluje u ratu, da je kao zadnja riječ rečena: veliki je Bog Rusije! - Bilo bi strašno da je riječ ovako izgovorena: nesvjesno zazivanje duha, čiji se karakter može zamisliti kada je zazivanje u odnosu na ograničeno područje, ako nije na duh koji je toliko povezan sa sudbinom čovječanstva da čak i oni koji se sukobljavaju jedni s drugima kao neprijatelji, postavljaju sebe u njegovu službu, tražeći spasenje

čovječanstva u isto vrijeme dok traže svoje vlastito spasenje. Krist, kad vodi narod, vodi ovaj narod tako da njegovim spasenjem traži spasenje čovječanstva. S pravom zazivamo duh naroda, s kojim smo usko povezani, tako da gledamo gore kako se ono obraća Kristu; kroz duh naroda obraćamo se Kristu. To će pripremiti mnoge misli koje će ostati u duhovnoj atmosferi čovječanstva do vremena kada značajni rat bude praćen značajnim mirom.

To je žrtva, rekao sam, koja se prinosi na oltar čovječanstva, i to je sveta krv koja se proljeva za našu Zemlju, krv koja svjedoči o činjenici da će se oni koji se sada, u ovoj borbi naroda, uzdižući se svojim dušama iz fizičkog svijeta u duhovne svjetove, oni će se ponovno vratiti u budućim inkarnacijama da budu važni za duhovni napredak čovječanstva – žrtva, velika žrtva! Ono što se sada događa mora se dogoditi ovako; i tko god se želi osvrnuti na prošlost da potraži prve uzroke, takoreći, također se mora osvrnuti na vrijeme punskih ratova u 3. stoljeću prije Krista, kada je rimski general – o tome se može čitati u povijesti – koristio mostove za ukrcaj kako bi postigao prvi značajni uspjeh. Danas nije važno što je bio prvi događaj u ovom ratu. To će povijest pokazati, teško je ulaziti u te stvari.

Druge nas stvari vraćaju u vremena kada su se Rimljani hrvali s Germanima, gdje se ljudska povijest odlučivala za mnogo godina unaprijed. Tada se dogodio treći veliki događaj, koji je naš, koji će imati značenje poput punskih ratova tog vremena, koji su stvarno malenog opsega u usporedbi s današnjim vremenom. Kao što se na određeni način ponavljaju veliki, za čovječanstvo značajni događaji, povezani sa seobom naroda - s time je povezan cijeli jedan ljudski ciklus - i kao što je ono što se moralo dogoditi tada u to vrijeme odlučeno u Rimu, da je oblik ljudskog 'Ja' kakav je bio u to vrijeme, u 3. stoljeću prije događaja na Golgoti, prešao u kasniji, oblik ljudskog 'Ja', koji je odlučujući za sljedeći ljudski ciklus, mora biti postavljen na sličan način, u borbi između naroda. Riječ je o najdubljim impulsima čovječanstva.

Ali onda, kada smo povezani s onim čemu godinama zajedno duhom težimo, u sebi možemo nositi vjeru u pobjedu i pobjedonosnost duha. Tada ćemo s tom vjerom dočekati sve što se mora dogoditi, znajući da je ono što se događa pod vodstvom viših hijerarhija i da će ići svojim putem. Na nama je samo da taj put slijedimo na pravi način. Međutim, to činimo samo kada pronađemo pravi način promatranja svoje karme, kada ne izbjegavamo zadatke koje pred nas postavlja ovaj veliki čas. I ako s vremena na vrijeme možemo biti zahvalni za ono što nam daje znanost duha, jedna stvar bi trebala biti na prvom mjestu: da ta znanost duha jača naš duh i izoštrava pogled da, kako bi osigurala da smo sa svojom osobnošću u najboljem položaju i da činimo pravu stvar. Što više to činimo konkretno, neosobno, bez ičega drugog na umu, što nam je znanost duha više izoštrila pogled,

učinila naša srca prijemčivijima, to ćemo više razumjeti jezik kojim nam se sada obraća u teškim vremenima.

Jedna od formula koju je Duh dao za ovo vrijeme, a koju također možemo dati našim prijateljima, podsjeća nas na značajan pogled na bol, koju sada možemo vidjeti toliko obilnu. Ogromna je bol u dušama koja se stvara u naše vrijeme, golema su odricanja koja se traže, golema mora biti i spremnost na žrtvu i prijemčivost za tuđu bol- Krist je uskrsnuo samo kada ga razumijemo tako da znamo: za drugoga ne može postojati bol koja nije i naša bol; jer gdje god da je ušla, to je i naša bol. Sve dok postoji mogućnost da u drugome vidimo bol koju ne osjećamo kao vlastitu bol, Krist nije u potpunosti ušao u svijet. Bol u drugome ne smije nas zaobići! Ovaj ideal je težak, velik i golem, ali i Kristov ideal je težak, velik i golem. Ispunjava se kada rana koju imamo na sebi ne peče više od rane koju nosi drugi. Stoga je dobro i prikladno pomoći se sljedećim riječima koje upućujemo zajednici ili drugome koji pati:

So lang du den Schmerz erfühlest,
Der mich meidet,
Ist Christus unerkant
Im Weltenwesen wirkend.
Denn schwach nur bleibet der Geist,
Wenn er allein im eignen Leibe
Des Leidesfühlers mächtig ist.

Sve dok ti osjećaš bol,
koje sam ja pošteđen,
Krist nije prepoznat
U biću svijeta.
Jer slab ostaje Duh,
Kad se samo vlastita
Pasnja osjeća.

Pokušajte osjetiti ove riječi do kraja. Ako se kroz prvu formulu pokušamo povezati s duhom naroda, prožeti ćemo se mislima i osjećajima koji nam omogućuju da doživimo bol čovječanstva, bol ljudskog društva u vlastitom biću, i sve ono što nam je dopušteno učiniti u pravom kršćanskom smislu. Učinimo to u ovom trenutku, posebno prožeti osjećajem Duha!

Dragi moji prijatelji, rane od metaka, ne bi zacijelile da moć iscjeljenja nije u divnom mikrokozmosu ljudskog organizma. Dobro je da u našim ograncima, kao i ovdje zahvaljujući dragom prijatelju dr. Peipers-u, postoji poduka o previjanju rana. Dobro je, jer vrlo lako možemo doći u situaciju da to moramo koristiti. Ali također moramo znati, kada pristupamo takvom zadatku, da je duh stvarnost, i da će ono što radimo tijekom previjanja, bilo

ove ili one ozljede, kod ove ili one patnje, biti puno učinkovitije kada smo s duhom u pravom odnosu nego kada nismo. Dakle, kada pridemo rani u ljudskom organizmu, uz to vežemo prave misli, mislimo:

Krv iz izvora,
U izvoru djeluje,
Oživljava mišić
Stimulira klicu,
Brižna ljubav
toplog srca,
Neka bude iscjeljujući dašak.

Jer u ovoj krvi, koja izvire iz rane, je znak da iza nje leže sile, a to su ljekovite snage rana.

Krv iz izvora,
U izvoru djeluje,
Oživljava mišić
Stimulira klicu,

klicu koja umire kad metak prođe. Pošaljite ispravne osjećaje onome tko stavlja zavoj za pomoć bližnjemu:

Krv iz izvora,
U izvoru djeluje,
Oživljava mišić
Stimulira klicu,
Brižna ljubav
toplog srca,
Neka bude iscjeljujući dašak.

Ako dopustimo da ovaj stav prožme našu dušu, ako dopustimo da njime bude ispunjeno cijelo naše biće, ako pomognemo svojim bližnjima, tada će, dragi prijatelji, duh pomoći u onome što mi kao fizički ljudi možemo dati kao fizičku pomoć. I mislimo često kao pojedinac o pojedincu, koji stoji vani izložen, kada počinjemo sastanke, mislimo na one koji su izvan našeg kruga, koji su tamo na terenu. Formula koja je za to, a koju sam i sam na početku uputio onima koji su na terenu - koju pojedinac može uputiti pojedincu:

Duhu tvoje duše, vjerni čuvaru,
Tvoja krila mogu donijeti
Ljubav za koju moja duša moli
Tvojom brigom za vjerne zemaljske ljude,

Da, sjedinjena s tvojom snagom,
 Neka moja molba zasja
 Duši, koja s ljubavlju traži.

Ako netko želi usmjeriti misli na više ili mnoge koji su vani, tada kaže:

Duhovi vaših duša, vjerni čuvari,
 Vaša krila mogu donijeti
 Ljubav za koju moja duša moli
 Vašom brigom za vjerne zemaljske ljude,
 Da, sjedinjena s vašom snagom,
 Neka moja molba zasja
 Dušama, koje s ljubavlju traže.

Učitelji ljubavi, nesebičnosti, to će biti veliki događaji koji se sada odvijaju. Nadamo se da će postati i učitelji za duhovne svjetove! Tada će velike žrtve, ogromne žrtve koje ljudi podnose svojom krvlju, biti ponuđene na oltaru duhovnih bića, i ono što može biti tako bolno izravno gledati, poslužiti će za postizanje velikih ciljeva čovječanstva. Što se više prožimamo takvim stavom, to će više biti takvih misli kada nakon rata bude sklopljen veliki mir.

20. stoljeće je predodređeno da promijeni mnoge stvari u sudbinama, u načinu uređenja stvari. A ono što je već postignuto nakon ovog prvog velikog događaja, spasiti će čovječanstvo od ponavljanja ovog događaja. Pobjeda i pobjedonosnost duhovnog života, riječ je koja je u ovim vremenima često bila u našim srcima. Pokušajte shvatiti kako smo svjedočili događaju koji ne bi trebao biti odlučujući na kratko vrijeme, već dugo, dugo! I pokušajmo da iz ove ozbiljnosti izvučemo ljubav, nesebičnost koja će nas voditi na putu, da najbolje što možemo, stanemo na pravo mjesto. Naša karma će nam to pokazati. A onaj tko sada ne može intervenirati da pomogne, neka ne bude neutješan. Važno je i da čuvamo snagu za ono što će se mnogima kasnije morati dogoditi, da u pravom trenutku prepoznamo da nas karma zove. Tada bi se dogodilo ono što će onaj koji ispovijeda znanost duha sam sebi reći u ovom trenutku, da ono što se događa u vanjskom svijetu čini sve jasnijim i jasnijim kako bića, sile, impulsi volje duhovnog svijeta ulaze u ljudski duh, u ljudsku dušu, u ljudsko srce iz svih svjetskih događaja. Savez koji može proizaći iz svega što doživljavamo u smislu tuge, uključujući bol, taj savez je sklopljen između ljudske duše i božanskih duhova koji donose, upravljaju i vode sudbinu ljudske duše. I ljudske duše će pronaći ovo uporište. Neka ljudska duša pronađe ono što se misli kada se kaže u našoj formuli: neka kršćanska ljudska duša koja teži pronaći:

U koru mirnih sfera

Ti, koji odzvanjaš slavom i snagom

Kristom ispunjen ljudski smisao!

Pa, dragi moji prijatelji, možda se ne možemo svugdje boriti zajedno, možda ne možemo svugdje učiniti ono što bismo željeli prema našim idealima, ali imamo priliku sudjelovati u velikim događajima u smislu gornjih riječi. Na mnogim mjestima, na različitim mjestima, možemo biti na svojim mjestima, jedni ovdje drugi ondje; ali ondje gdje god se nalazili, uvijek smo na pravom mjestu, gdje smo u skladu sa univerzalnim ljudskim odnosima, to je mjesto gdje ljubav mora imati učinka, ta snaga koja nam dolazi iz ljubavi, to je mjesto gdje bol, patnja, bijeda traže da djeluju, razmišljaju, sudjeluju, mjesto na kojem stvarno osjećamo kako bismo trebali biti povezani iz dubine srca s drugom osobom, prema kojoj trebamo gledati, jer ona svojom hrabrošću, životom, požrtvovnošću štiti svoja i naša zajednička najsvetija dobra. Stoga su naše misli još jednom, kako na početku, tako i na kraju, usmjerene na one koji su, kako je maloprije rečeno, smješteni usred zbivanja našeg vremena:

Duhovi vaših duša, vjerni čuvari,
 Vaša krila mogu donijeti
 Ljubav za koju moja duša moli
 Vašom brigom za vjerne zemaljske ljude,
 Da, sjedinjena s vašom snagom,
 Neka moja molba zasja
 Dušama, koje s ljubavlju traže.

Neka duh koji tražimo, tražimo kroz našu znanost, tražimo svojim srcem, kojem naš duhovni pokret želi služiti, bude naš vodič. Ali neka bude i vodič cijelom čovječanstvu, jer ljudi koje vodi neće sami slijediti svoj cilj, nego će također imati na umu čitavo čovječanstvo i slijediti ga.

Ljudi koji mogu vjerovati Kristu pronaći će pravi put. Dakle, dragi moji prijatelji, usuđujem se reći da smo tijekom godina težili Kristu. Neka vrijeme koje je sada svanulo bude za nas vrijeme kušnje, i da nauk o duhu povežemo sa svojom dušom na takav način da nam u vremenima kušnje bude pomoć, da postane naša moć koja nije ograničena na nas, nego je cijelog čovječanstva! Neka nam duh koji nas vodi do Krista pomogne proniknuti u ovog živog, kozmičkog-zemaljskog Krista, kako bismo uvijek na pravi način mogli poslati naše misli onima koji su vani, gdje se odlučuje sudbina naroda i čovječanstva, tako da pomogne pravom duhu koji tako mudro vodi razvoj čovječanstva, da taj razvoj konačno donese spasenje i blagoslov čovječanstvu na Zemlji! Učinimo što možemo kako bismo osigurali da oni čija najsvetija žrtvena krv sada natapa Zemlju, nakon što

budu pozvani intervenirati u daljnjem tijeku razvoja Zemlje, siđu na takav način da ono što se dogodilo na samoj Zemlji, u duhovnom napredovanju postignu duhovni napredak, iz čega bi mogli zaključiti: uistinu, vrijedilo je proliti krv za ovu zemlju koja takve rađa!

Svi oni koji nisu izravno pozvani da proliju svoju krv trebaju zapamtiti da moraju raditi da duh prođe u zemaljski razvoj, da oni koji su prolili svoju svetu žrtvenu krv, pronađu nešto vrijedno prolijevanja njihove krvi. Ako tako zajedno radimo na ovozemaljskom razvoju, onda ćemo se mi, kao oni koji ne idemo izravno na front, ponašati tako da otvorenim očima promatramo situaciju i ne trebamo se sramiti. Ako to ne možemo, vjerojatno ćemo zatvoriti oči, vjerojatno nećemo imati slobodan pogled na stvari kada, s jedne strane, pripadamo svom vremenu, ali u sebi ne nalazimo snage da ovom vremenu pripadamo dostojno. Znanost duha će dati određeni pečat ako bi mogla pomoći ljudima da s jedne strane, dobiju podršku oni koji su prolili krv, a s druge strane pomoći i onima koji rade na drugačiji način - svatko na svom mjestu.

I tako će znanost duha moći reći: bio sam sredstvo koje je omogućilo čovječanstvu da prođe veliki test. Tada će znanost duha postići svoj božanski cilj.

Ovim jednostavnim riječima želim završiti ovu večer, dragi moji prijatelji, na kojoj sam bio tako sretan što imamo priliku biti zajedno.

PREDAVANJE II

München, 3 prosinca 1914.

Predavanje poput prekjučerašnjeg lako bi moglo izazvati osjećaj da se o duši naroda govori čisto jednostrano, iz puke simpatije. Ako bi duhovni istraživač o ovim stvarima govorio iz čistog suosjećanja, iz čiste pristranosti, tada bismo mogli biti sigurni da ono što je rekao nema osobitu vrijednost, jer ako je bilo puno pristranosti, u konačnici u svojoj biti bi trebalo biti lažno. Što se tiče onog prekjučerašnjeg, prije svega izraženo u odnosu na najdublje spoznaje znanosti duha, trebalo bi vam postati jasno iz pozicije koju duhovni istraživač mora imati prema jednoj ili drugoj duši naroda.

Već iz samog elementarnog opisa u antropozofiji znamo da pod dušama naroda ne izražavamo ono što, izraženo apstraktnim pojmom, vanjski, egzoterni svijet pod tim podrazumijeva. Vrlo konkretna bića, recimo ranga arhandela - o tome čitajte u ciklusu predavanja 'Misija pojedinačnih duša naroda' - bića sa sviješću višom od ljudske svijesti, upravljaju stvarima naroda. I mi gledamo gore u duše naroda. pa o njima govorimo kao o stvarnim bićima, da, stvarnijim bićima nego što smo sami mi ljudi. U kakvom je odnosu prema tim dušama naroda čovjek u svojoj duhovno-duševnoj prirodi? Prvo ćemo pogledati ovo pitanje.

Znamo kako se čovjekov život mijenja s obzirom na njegovu svijest između jave i sna; znamo da je čovjek budan unutar svog fizičkog i eterskog tijela, i da onda, kada zaspe i dok se ne probudi, živi u svom astralnom tijelu i svom 'Ja'. Kada se, od kada zaspe pa do buđenja, čovjek zajedno sa svojim astralnim tijelom i svojim 'Ja' nalazi izvan svog fizičkog tijela, tada se on nalazi u oblasti koja je, s obzirom na njegov odnos prema duši naroda, sasvim drugačija od oblasti u kojoj se čovjek nalazi u odnosu na dušu naroda kada je u svom fizičkom tijelu. Svojim jezikom i po mnogim drugim stvarima, čovjek se rađa u domeni svoje duše naroda. Kako ta duše naroda utječe na ljudsku dušu, na ono što izlazi iz fizičkog i eterskog tijela tijekom sna, a što je prisutno u tijelu kada je budan? Kako duša naroda kojem čovjek pripada utječe na individualnu dušu čovjeka?

Ona je zapravo djelotvorna samo u razdoblju u kojem je čovjek uronjen u fizičko tijelo, od buđenja do uspavlivanja. Čovjek je uronjen u sile fizičkog i eterskog svijeta, a u te sile, kao nekim pipcima, uronjena je duša naroda, duša onog naroda kojem čovjek u svojoj inkarnaciji pripada. I ne samo da uranjamo u svoje fizičko tijelo, mi uranjamo i u određeni dio svoje duše naroda, od buđenja do uspavlivanja dok smo u našem fizičkom tijelu, živimo s onim što se događa u fizičkom tijelu, unutar duše naroda. Ono što doživljavamo, mi doživljavamo u zajedništvu s dušom naroda, u našem

budnom stanju, samo što se duša naroda ne obraća izravno onome čega smo u 'Ja' potpuno svjesni, više se iz eterskog tijela obraća podsvijesti astralnog tijela, da nas oboji, da nas nijansira, daje našim osjećajima i temperamentu određeni smjer. To je bit našeg odnosa prema njoj. Onaj tko, kroz inicijaciju može promatrati ono što se događa kada čovjek uranja u fizičko tijelo, pri uranjanju u fizičko tijelo vidi susret s dušom naroda. Ali gleda i na nešto drugo. A kad o tome govorim, ubrzo ćete shvatiti da kada duhovni istraživač govori o ovoj ili onoj duši naroda, da tu tome mora vladati objektivnost.

Duhovni istraživač živi u trenucima kada na pravi način prožme dušu i duh, i time ih osposobljava da žive neovisno o tijelu, on tako živi da može promatrati gdje je čovjek čak i kada je on izvan fizičkog tijela sa dušom i duhom, sa svojim astralnim tijelom i 'Ja'. Duhovni istraživač promatra kako se svaka ljudska duša između uspavlivanja i buđenja na neko vrijeme nesvjesno utapa u čitavi perimetar duša naroda koje dolaze u obzir. Dakle, dok je čovjek s dušom naroda svoje nacije za vrijeme koje je uronjen u fizičko tijelo, u stanju spavanja on je sa svim ostalim dušama naroda tog vremena o kojem se radi, osim s onom s kojom je u fizičkom tijelu tijekom budnog stanja.

Duhovni istraživač ima dovoljno mogućnosti upoznati osobitosti drugih duša naroda, jer čim postane svjestan sebe u stanju bez tijela, on duhovno i duševno živi zajedno s drugim dušama naroda, kao što u fizičkom tijelu živi zajedno s dušom vlastitog naroda. Bilo bi onda, dakle, sasvim nemoguće reći nešto suvislo o duši naroda na pristran način. Ali kada duhovni istraživač svjesno živi s tim drugim dušama naroda, to će mu jasno dati do znanja i da je između uspavlivanja i buđenja svaki čovjek nesvjesno povezan s drugim dušama naroda, ali nešto drugačije nego sa svojom vlastitom dušom naroda. Kada se uroni u fizičko tijelo, upoznaje se vlastita duša naroda s njenim bitnom svojstvima, odnosno s njenom aktivnošću i djelovanju na sebe, iako u podsvijesti. U snu ili stanju inicijacije čovjek upoznaje druge duše naroda, ali ne pojedinačno, već u njihovom međudjelovanju; samo duše vlastitog naroda nema. Ove druge rade zajedno kao da plešu u kolu, i živi se u onome što je njihova takva aktivnost, kao što se danju u fizičkom tijelu živi zajedno s jednom dušom naroda. Stoga, ne živi se s posebnosti jedne duše naroda, nego s međudjelovanjem. Ali može se ići tako daleko da je čovjek u stanju neovisnosti od tijela, odnosno u snu, otrgnut, da tako kažem, istrgnut iz normalnog zajedništva s krugom duša naroda, i može biti samo s jednom drugom dušom naroda. Shvatite me ispravno: nije normalno biti s drugom, sa stranom dušom naroda, ali to se može postići ako se posebno strasno mrzi ova duša drugog naroda. Na taj način čovjek sebe osuđuje da bude istrgnut iz kola drugih duša naroda, i da u stanju spavanja bude s tom jednom dušom naroda, kao što je sa vlastitom dušom naroda u budnom stanju.

Da, to su objektivne istine koje otkriva duhovno istraživanje. To pokazuje da je rečenica koju znanost duha često iznosi, gorko ozbiljna: da je ono s čime se suočavamo u vanjskoj stvarnosti, maya, velika obmana, i da iza te maye, iza tog vela, leže istine, iz čega oni koji se zadovoljavaju velom maye, ne samo da ne mogu znati ništa sa svojim razumijevanjem, već također sa svojom voljom ne žele znati ništa. - U naše vrijeme ima još mnogo ljudi koji ne mogu vidjeti što se krije iza vela maye i stoga ne mogu shvatiti da postoji takav nadosjetilni, nevidljivi svijet, i u njemu potpuno drugačiji odnosi ljudske duše prema dušama drugih ljudi nego što mogu sanjati. Ako se znanost duha uzme ozbiljno, upravo tamo gdje ona ukazuje na oblasti koje su povezane s našim životom, tada se treba pomiriti s činjenicom da znanost duha ukazuje na uvjete u duhovnom svijetu u koje je uroniti, čak i sa običnom sviješću, prilično neugodno, tako se čovjek i svojom voljom tome opire. Ne želi uroniti, želio bi da je istina u mnogim stvarima drugačija. Činjenica da se ne samo razumijevanje, već i volja, opire onome što znanost duha mora reći kao gorko ozbiljno, nešto je što također treba staviti pred naše duše. I iz osjećaja koje može pobuditi ovakva rasprava, osjećamo da je načelo koje imamo unutar našeg duhovnog pokreta, bez obzira na rasu, boju kože, nacionalnost i tako dalje, u osnovi usko povezano s dubljom prirodom našeg pokreta, da je zapravo besmisleno, za svakog tko vidi duboku ozbiljnost istina znanosti duha, ne podržavati ovo prvo načelo. To je prava besmislica, jer mrziti bit duše naroda u dubini bića, znači osuditi sebe da budete s tom dušom naroda u podsvijesti dok spavate, kao što ste s dušom svog naroda dok ste budni. Jer normalan suživot s dušama naroda u snu je ovo: biti s cijelim nizom ostalih, koje se očituju u epohi. Mudro vodstvo čovječanstva osigurava da čovjeku nije dopušteno da postane jednostran.

Često smo naglašavali da ono što čovjek mora proći u godinama koje slijede između smrti i novog rođenja, na određeni način ovisi o posljedicama života u tijelu između rođenja i smrti. Dio ovog života u tijelu - to možemo zaključiti iz onoga što je upravo objašnjeno - je biti zajedno s dušom naroda. To zajedništvo s dušom naroda, rekao sam, boji nas, nijansira; ono što naša duša naroda generira kao impuls u našem duševno-duhovnom biću, nosimo sa sobom kada zakoračimo kroz vrata smrti, i toga se postupno moramo osloboditi. Ako ovo razmotrimo, odmah će nam biti jasno da o načinu kako čovjek živi zajedno sa dušom svog naroda, ovisi, kako stoji s posljedicama odmah iza smrti.

S obzirom na ono što je upravo rečeno, pogledajmo dva europska naroda: ruski i francuski narod. Stvarni život duša naroda je u tome da te duše naroda moraju biti aktivne sa svojom sviješću na drugačiji način nego čovjek sa svojom sviješću. Čovjek sa svojom sviješću, kako je aktivan? Pa, on gleda vani na horizont vanjskih činjenica i može se osvrnuti i na vlastitu dušu. Znamo da se ljudi jedni od drugih razlikuju u određenim aspektima.

U jednu grupu spada, primjerice, Goethe, koji na stvari gleda objektivno, a u drugu Schiller, koji se više bavi svojim unutarnjim bićem i polazeći od njega, radi ono što mora. Duše ljudi su otprilike iste, ali samo otprilike, jer je njihova svijest sasvim drugačija od čovjekove svijesti. Duše naroda stoje drugačije u odnosu na pojedince koji pripadaju narodu. Kada gledaju prema van, to je više pogled volje, pogled koji šalje impulse pojedinom pripadniku naroda. Tu dakle, gledaju objektivno izvana kada su usmjerene prema pojedincu. - Ili mogu živjeti više u unutarnjem životu. Osobito francuskoj duši naroda pripadaju, moglo bi se reći, one duše koje nisu privržene realizmu duše naroda, koji se prostire nad pojedincima, nego idealizmu duše naroda, koje žive više unutra. Duša ovog francuskog naroda, kako danas prožima francuski narod, ima stanoviti oslonac svijesti osvrtnom na ranija vremena.

Često sam isticao kako svoju uobičajenu fizičku budnu svijest imamo uranjanjem u svoje prostorno tijelo. Nakon smrti imamo svijest zbog činjenice da gledamo unatrag na naš raniji život. Kao što tu već imamo pojam o višoj svijesti koja se ne razvija u prostoru, već vremenu, neće nam biti teško da malo shvatimo kakva je svijest francuske duše naroda. Ona se budi osvrćući se na antičku Grčku, jer ona je u biti svojevrsno ponavljanje, oživljavanje antičke Grčke. Ova starogrčka kultura ponovno živi u duši francuskog naroda, kao što egipatsko-kaldejska kultura trećeg post-atlantskog razdoblja živi u duši talijanskog naroda. Stoga talijanska duša naroda ima više mogućnosti potaknuti dušu osjećaja u pojedinačnim ljudskim bićima koja pripadaju narodu. Sama priroda francuske duše naroda potiče intelektualnu ili dušu uma svake individue. To se može detaljno pokazati. Uistinu, čak su i pojedinačne povijesne činjenice izvrsno objašnjive ako se pogledaju ovi općeniti rezultati duhovnog istraživanja.

U tom smjeru treba istaknuti jednu stvar. Razmislite o tome: što je bilo posebno obilježje egipatske duše naroda? U to vrijeme još je postojala astrologija koja je djelovala izravno na dušu. Duša naroda gledala je u kretanja nebeskih tijela, u onome što se događalo u kozmosu nije vidjela samo materijalne događaje, kao današnji ljudi, već je stvarno opažala duhovna bića koja djeluju iza onoga što se događa vani. Imala je odnos s cijelim kozmosom na isti način na koji čovjek ima s drugim ljudima, znajući da iz drugih ljudi kroz čitavu njihovu fiziognomiju gleda duša. Tako je starim Egipćanima sve bilo fiziognomija, a u prirodi su zapažali duševno. Smisao daljnjeg razvoja u novo vrijeme leži u činjenici da ono što je nekada bila elementarna sposobnost, koja se izravno upali u ljudskom tijelu, da je to postalo njegova nutrina u modernim vremenima, u našoj petoj post-atlantskoj epohi. Kroz ono kroz što je prošao Egipćanin bilo je nešto više elementarno, tako Talijan prolazi kroz ono što se ponavlja, kroz ono što prolazi u svojoj duši osjećaja, više iznutra, jer taj duhovno-kozmički element doživljava u duši osjećaja, ali sada više iznutra!

I na isti način bismo mogli pokazati, ne u svijesti pojedinog Francuza, već u djelovanju impulsa duše naroda, bljesak antičke Grčke. To se može pratiti do najnovijeg otkrića i do zadnjeg detalja; ali takva se istraživanja ne shvaćaju s potrebnom ozbiljnošću. Grčka, i kako su je drugi narodi zvali, 'barbari', ponovno oživljava. Tako bi se moglo dokazati da u cjelokupnoj francuskoj književnosti i umjetnosti - ne mislim svjesno, nego u dubljim impulsima - oživljava starogrčka kultura onako kako treba oživjeti u naše vrijeme. Dakle, pred sobom imamo dušu naroda koja je sve proradila što je bilo u Grčkoj, dušu naroda koja stoga izuzetno snažno djeluje na pojedina ljudska bića, prožimajući ih i obuzimajući ih. Posljedica toga je da kada je francuska individualna duša uronjena u fizičko i etersko tijelo, da je ona uronjena u tkanje i bit, snažno izražene aktivnosti duše naroda. Nalazi se da su impulsi ove duše naroda jasno definirani. Otuda Francuz, upijajući u svoje fizičko tijelo ovaj jasno izražen, sažeti život i tkanje duše naroda, živi više u tome nego u svojoj elementarnoj samosvijesti, živi više u slici, u slici koja formira Francuza, koja izvire iz duše naroda. Živi po ugledu na Francuza. I sve što je za njega od velike važnosti povezano je s ovom slikom: 'Gloire' i tako dalje. Francuz živi u vlastitoj slici koja dolazi iz eterskog tijela. Ona je snažno oblikovana, ta slika fantazije, ona se isprepliće s duhovno-duševnim bićem pojedinca, i on je nosi sa sobom kao snažnu pokretnu sliku u eterskom tijelu kada nakon smrti odlazi u duhovni svijet. Toga se jako teško rješava. Vrlo mu je teško riješiti se svoje eterske slike. Slika koju ima o sebi ostaje s njim, čvrsto je povezana s njim.

Odnos ruske duše naroda prema pojedincu sasvim je drugačiji. Ova ruska duša naroda ne mora ponavljati nijednu post-atlantsku kulturu u istom smislu kao francuski narod; mlada je to duša naroda, malo se utiskuje u etersko tijelo. Dakle, pojedinac koji pripada ovoj ruskoj duši naroda, kada uroni u fizičko tijelo, nailazi na malo toga sažetog, pa stoga i nosi, kada je u pitanju duhovni svijet, malo toga sažetog, nekoliko, takoreći, nekoliko eterski satkanih slika fantazije.

Dakle, duše se razlikuju nakon smrti u svom odnosu prema duši naroda. S jedne strane imamo vojsku takvih pojedinačnih duša koje su prošle kroz smrt, koje u duhovni svijet nose jasno satkane slike vlastitog bića, a s druge strane, na istoku, vidimo mlade duše kako se kreću prema gore, pripadaju mladoj duši naroda, donoseći malo jasno tkanih slika utkanih u etersko tijelo.

Kao što sam često objašnjavao, sada smo suočeni s velikim događajem nadolazećeg vremena: pojavljivanjem Krista na vrlo poseban način. Danas to ne moram objašnjavati. Ali od zadnje trećine 19. stoljeća, kao borac za odgovarajuću pripremu ljudi za Kristov dolazak, prethodi mu onaj duh kojeg nazivamo Mihael, kao prvak duha Sunca. Sada sve ovisi o činjenici da je u duhovnom svijetu ovaj događaj, koji bi trebao duhovno zadesiti

čovječanstvo, pripremljen na odgovarajući način. Međutim, to se može dogoditi samo kada se u duhovnom svijetu radi, da tako kažem, na jasnoj formaciji slike Krista koja će se pojaviti u budućnosti, koji bi se čovjeku trebao pojaviti u eterskom obliku. Ali za to je potrebno da onaj koji hoda pred duhom Sunca, da Mihael, vodi bitku u duhovnom svijetu. Za tu borbu potrebna mu je pomoć duša koje se izvlače iz tijela i dižu u duhovni svijet, onih duša koje malo toga donose duhovnom svijetu u jasno definiranim fantazijama. I tako vidimo Mihaela i u njegovoj pratnji brojne ruske duše koje se bore za čistoću duhovnog horizonta, vidimo ih u teškoj borbi s dušama koje su došle sa zapada donoseći jasno definirane fantazije. Te slike se moraju raspršiti, otopiti. Vidimo kako se ta borba između istoka i zapada priprema od zadnje trećine 19. stoljeća, žestoka borba koja ima za cilj služiti napretku čovječanstva i koja se sastoji u duhovnoj borbi europskog istoka protiv europskog zapada, vidimo da duhovna Rusija vodi oštar duhovni boj protiv duhovne Francuske. Ovdje imamo jedan od onih slučajeva koji imaju tako dirljiv učinak na duhovnog istraživača, gdje se može vidjeti da je ono što je iza vela vanjskog svijeta osjetila, često suprotno od onoga što se događa dolje na Zemlji u svijetu iluzije. Ali uvijek iznova ću upozoriti da se o tim stvarima može nešto reći špekulativno. Svatko tko iz onoga što sam rekao želi izvući zaključak za pojedinačne slučajeve - da se duhovno predstavlja kao suprotno od onoga što se javlja u carstvu velike maye - jako bi pogriješio. Jer postoje slučajevi u kojima se u duhovnom svijetu događaju stvari točno onako kako se događaju u fizičkom. Postoje svakakve gradacije između jednog i drugog slučaja, kao u odnosu na savez Francuske i Rusije, u fizičkom i duhovnom.

Danas čovjek još uvijek ima malo osjećaja za impulse na kojima prava znanost duha mora temeljiti svoja priopćenja. Naše je vrijeme, mogu reći, u određenom pogledu nemarno, osobito u pogledu onoga što pojedinci smatraju vrijednim priopćavanja; jer se vrlo malo pita o odgovornosti koja stoji iza onoga što treba priopćiti, za one koji moraju uzeti u obzir vezu između duhovnog i fizičkog svijeta. Možda vam mogu reći - ne iz osobnih razloga, nego samo radi ilustracije - u vezi s onim što sam rekao prekjučer. Vidite, na ovom javnom predavanju, gdje, naravno, mogu govoriti samo izvanjski, egzoterično, ali ne tako egzoterično kako se obično vjeruje, i bilo bi mi drago kada bi se, osobito kod ovakvih predavanja, malo razmislilo o kulturnoj zadaći koju znanost duha ima. Znanost duha koja stoji iza toga, posebno je izražena u načinu na koji se nešto naglašava i u načinu na koji se govori ono što se mora reći. To nisu nasumične ideje, nije nešto što je nabacano skupa. Uzmite ovaj jedan primjer: rekao sam da, ako se želi suditi o odnosima europskih naroda u ovom ratu, treba krenuti povijesno, da treba uzeti u obzir, naprimjer, da je Austrija tu misiju na Balkanu dobila na zahtjev engleske politike, i da je u biti sve što se događa u Austriji posljedica onoga što je poduzeto na poticaj britanske politike. I rekao sam

da to morate uzeti u obzir, da je kao rezultat toga Austrija, a s njom i Njemačka, došla do posebnog antagonizma s Rusijom, i da je Engleska napustila ono što je radila i sada se bori protiv Njemačke, dok su Centralne sile i Rusija došle u antagonizam u tome što je Austriji, na poticaj Engleske, povjerena balkanska misija i također, dolazeći u pomoć Turcima, trebao se zadržati utjecaj ruskog istoka. Naravno, na egzoteričnom predavanju namijenjenom široj publici, može se samo dati naslutiti što sve može utjecati na osjećaje koje danas treba poticati. Ali što se krije iza toga? Izvana, egzoterično, vidimo englesku politiku uz rusku politiku, koja je dovedena do posljedica upravo zbog djelovanja Engleske. To vidimo izvana. Duhovni istraživač koji promatra stvari u duhovnom svijetu, danas može doći do vrlo posebnog otkrića, do izvanrednog otkrića. Pretpostavimo da bi duhovni istraživač, uzimajući određenu perspektivu, gledao odozgo prema dolje. To jest, iz perspektive fizičke razine on bi gledao gore na astralnu razinu. Mogao bi ju uzeti i iznad astralne razine. Tada bi vidio što se događa na fizičkoj razini i, da tako kažem, također što se događa na astralnoj razini. To bi teklo zajedno. Ako netko gleda gore kroz astralnu razinu odozdo ili dolje odozgo, tako se kroz astralno vidi prema fizičkom i obrnuto. Ako se sada pogleda prema fizičkoj razini, Engleska se doista bori protiv Turske otkako je Turska objavila rat Rusiji. Ali to je samo maya, jer se zapravo astralno biće Engleske bori s Turskom protiv Rusije. Dakle, imate spektakl Engleske koja se bori za Rusiju na sjeverozapadu i za Tursku, odnosno protiv Rusije, na jugoistoku. Samo jedno je mjerodavno za fizičku, drugo za astralnu razinu.

Kada se s takvom spoznajom suočite sa svijetom, osjećate: naravno, to ne možete izvana prenijeti javnosti, ali vas tjera da naglasite ovu jednu stvar o nedosljednosti Engleske na istoku. Činjenica da se to naglašava ne zbog prepoznavanja duhovnih odnosa. To je ono na što mislim kada ukažem na odgovornost koju netko ima kada jednostavno iznosi i daje pojedinačne istine.

Dakle ne birate samo nasumično kao što to čine današnji pisci ili novinari, kada osjećate okultnu odgovornost, već se ono što se treba reći mora izvući iz suštine tog doba. Zaista ne govorim ništa osobno, već vam skrećem pozornost da znanost duha, koju ako se svijetu predstavlja s punom odgovornošću, treba stvarno shvatiti vrlo ozbiljno i ne treba je brkati sa svime što se danas širi na način kako to čine novinari i pisci, čiji je način kombiniranja, vrlo udaljen od bilo kakvog osjećaja odgovornosti prema duhovnim snagama vremena. Osobito u naše vrijeme, dragi moji prijatelji, moram skrenuti pozornost na ozbiljnost znanosti duha. Jer naše vrijeme u mnogočemu pokazuje ozbiljno lice, stvarno ozbiljno lice, i samo će oni koji znaju cijeniti tu ozbiljnost, ispravno pristupiti ovom vremenu.

Kako bih to potvrdio, želio bih vašim dušama predstaviti i jedan zanimljiv odnos za učenika znanosti duha. Često se kaže da znanost duha danas ne dolazi proizvoljno zbog ovoga ili onoga, ili zbog potrebe da je netko učini svojim idealom i predstavi je drugim ljudima, nego zato jer smo sada u razdoblju kada su duhovna bića, vrata, koja su inače država zatvorenim, sada otvorila, kako bi ove istine koje bi trebale biti otkrivene čovječanstvu tekle dolje u ljudsku dušu. I približavamo se vremenu kada će ljudi morati upijati sve više i više mudrosti, ne samo u apstraktnim pojmovima, ne samo u suhoparnim idejama uma. Bližimo se vremenima kada ono što nazivamo imaginacija, želi ući u ljudske duše i umove. Moglo bi se reći, ako se sagledaju stvari: vise tamo poput gustih oblaka prije oluje, vise u duhovnom svijetu i žele ući u ljudske umove i čekaju dok ti umovi ne sazriju. Da, takvo je vrijeme; to je tako.

Postoji neobičan zakon: imaginativno, koje želi ući u ljudske umove i u jednom vremenu se još ne može prihvatiti kao imaginacija, baca nešto poput slike nalik na fatamorganu toliko duboko ispod fizičke razine, koliko je sama iznad fizičke razine. Imaginacije izazivaju strasti, osjećaje, nagone i instinkte u ljudskim bićima, koji se izražavaju u antagonizmu. A ako uzmete današnje instinkte, izljeve strasti kojima narodi zlostavljaju jedni druge, oni nisu ništa drugo nego rezultat činjenice da imaginacije, koje bi europski narodi trebali upiti, ne mogu sići, već se umjesto toga odražavaju ispod fizičke razine, u podsvijesti ljudskog bića u instinktima i strastima koje proturječe istini. U osnovi možemo reći da sve ono što u sadašnjosti doživljavamo u smislu nagona i strasti, izražava činjenicu da se obnovljene imaginacije žele probiti u svijet ljudskog kulturnog razvoja. Sve što rat izbacuje na površinu u obliku, često tužnih pojava, preobražena je imaginacija koju čovječanstvo ne može prihvatiti.

Opet - a to mi se nikad ne čini posve nevažnim - želim istaknuti da ne treba reći: svaki rat je dakle preobražena imaginacija. - Ratovi mogu biti i nešto sasvim drugo. današnji je ono, što sam rekao. Generalizacija koja za znanje na fizičkoj razini ima značenje, nema značenje za duhovni svijet. Ove se stvari moraju istraživati jedna po jedna, pojedinačno.

Mi danas vidimo - a sada bih htio predstaviti pojavu s određene strane da to objasnim - vidimo danas kako se pripadnici raznih naroda međusobno progone s mržnjom, kako se vrijeđaju. Odakle to dolazi? Ako smo već ozbiljno shvatili prirodu ponavljanja zemaljskih života, ne čini nam se baš neshvatljivim da duša u svojim životima prolazi kroz različite nacionalnosti. Netko tko danas prolazi kroz svoju inkarnaciju u njemačkom tijelu, možda se već priprema u svom najdubljem biću da kroz sljedeću inkarnaciju prođe u engleskom tijelu; netko tko danas prolazi kroz to u engleskom tijelu možda se već priprema sljedeći put proći kroz njemačko tijelo. Čovjek je to dvostruko biće, ta dvojnost. Tu izvana stojimo pred

svijetom - ne samo u odnosu na vanjsko tjelesno i osjetilno opažaje, nego i u odnosu na mnoge druge stvari - sasvim pravilno povezani sa suštinom i tkanjem duše naroda; ali iznutra se već može osjećati, ono što će biti drugačije za sljedeću inkarnaciju. Dakle, od mnogih stvari prema kojima je čovjek neprijateljski raspoložen, čovjek je često neprijateljski raspoložen prema svom vlastitom najdubljem biću. Protiv njega se najčešće bori. On ne zna da je to njegovo najdublje biće. Uzmimo Engleza koji je najdubljim dijelom svoje duše predodređen da u svojoj sljedećoj inkarnaciji bude Nijemac. Danas ga vidimo kako se bori protiv vlastite nutrine. Bori se protiv sljedeće njemačke inkarnacije. Danas se to ogleda u tome da Nijemca vrijeđa na sramotan način. Budući da u njemačkom tijelu vidi cilj, on bijesni protiv onoga što je u duhovnom svijetu njegovo najdublje biće. U osnovi to je sukob duše sa samom sobom, a samo izvana, kao maya, s druge strane kanala, vrijeđaju ljude ovdje u Srednjoj Europi. Uglavnom, ono što se grdi odnosi se na vlastitu dušu. To pokazuje duboku tragediju koja mora obuzeti čovjeka u cjelokupnim osjećajima i u najdubljim impulsima, kada vanjsku mayu uspoređi s onim što je unutra, gdje stvari postaju gorka istina.

I tako možemo vidjeti duše naroda kao stvarna, živa bića koja nas prožimaju, prožimaju pojedinačno. A ono što pojedinac doživljava, doživljava u vezi sa svojom dušom naroda. Na fizičkom planu, u vanjskom životu, ljudi se danas suočavaju jedni s drugima. Jedna nacija za rat optužuje drugu i vjeruje da time govori nešto posebno. Koji je pravi problem s tim optužbama za krivnju? Karma svakog naroda i karma naroda o kojem se radi je naravno, povezana s onim što duša naroda proživljava u ljudima i usmjerava impulse u pojedinačna eterska tijela, a time i u astralna tijela. Tako pojedinačne nacije žive jedne pored druge i u međusobnom odnosu, kao izraz odnosa njihove duše naroda i karme duše naroda. I ako nacija doživi ovo ili ono kroz drugu, ako se ovo ili ono dogodi kroz drugu, to se ne događa bez veze s najdubljom karmom. Koliko god je duša naroda zasebni entitet, postoji i nacionalna karma. I dok se na vanjskoj, egzoteričnoj razini vjeruje da jedan narod drugome čini ovo ili ono zlo, to se događa tako da svaki narod u onome što proživljava, doživljava svoju individualnu nacionalnu karmu. Ako jedan drugom nanese poraz, onda u tom porazu, poražena nacija doživljava nešto što je sama sebi nanijela svojom karmom. A kad se o pravima jednih i drugih govori na vrlo grub način, koji je naizgled potpuno opravdan, to zapravo nije ništa drugačije nego kada je netko starac i vidi pokraj sebe malo dijete koje je svježije i raste prema mladenačkoj snazi, i on sada kaže: zašto starim, zašto sve više propadam? Vidim: dijete mi oduzima snagu; kako raste, dijete mi oduzima moć. - Dok sasvim prirodno gubi moć, može se zavaravati - neće, ali čuo sam takve stvari - da mu dijete oduzima moći. Odmah vidite da to nema smisla, jer je uzročna veza u svakom pojedinom biću. Isto je i s karmom naroda. Narodi

su zajedno, i ako jedan pobijedi drugoga, to je pobjeda za njegovu karmu; ako kao rezultat te pobjede drugi narod mora pokleknuti, poraz tog naroda uzrokovan je njegovom drugom karmom. Na ovaj način, znanost duha stvarno donosi mir u duši, ako s druge strane vidi, da se sile koje rade jedna protiv druge stvarno moraju suprotstaviti jedna drugoj.

Upravo zahvaljujući takvim stvarima danas se može istaknuti da znanost duha ne želi biti samo igra senzacionalnih pojmova, nego da znanost duha, ako je pogledate u svoj gorkoj ozbiljnosti, itekako trese i potresa dušu, i prevara ljude u drugačija bića. Samo se s tim trebamo suočiti na pravi način, stvarno se suočiti s time koliko se ponekad površno shvaća, kao puku igru uma, i kako je doista treba shvatiti kao nešto što doista od čovjeka može stvoriti sasvim drugačije biće. I puno toga će se dogoditi, kada se tako upletete, pojaviti će se veliki dio razumijevanja odnosa na taj način.

Ako dvoje ljudi ima različite stavove o nečemu što se oko njih događa, jedan će obično biti u krivu. Lako će se dokazati da je netko u krivu. Ali individualni život čovjeka razlikuje se od života nacija. Ne smije se poistovjećivati život nacija sa životom pojedinca, niti treba vjerovati da postupci nacija mogu biti podložni istim impulsima prosuđivanja kao i životi pojedinaca. Inače se sudi na način na koji se nikada ne bi sudilo, kada oko odnosa naroda imamo plavu izmaglicu, kao što je slučaj, naprimjer, kada se kaže da se Njemačkoj mora objaviti rat jer je prekršila neutralnost Belgije - kao što je rečeno - rat se mora objaviti iz moralnih razloga. U politici je jednostavno besmisleno primjenjivati iste kategorije koje je ispravno primjenjivati u prosudbi pojedinca. Jer nije potrebno ni spominjati da interesi Njemačke zahtijevaju napredovanje prema Belgiji, a interesi Engleske da se to ne napravi. Onog trenutka kada se iskreno prizna da se tu i tamo radi o interesu, suočeni smo s nečim što sugerira da postoje sukobljeni interesi. Ako dvoje ljudi tvrdi nešto suprotno, jasno je da jedan nije u pravu. Ako dvije nacije moraju napraviti suprotno, onda to moraju učiniti. A vjerovati da sud jedne može pomesti sud druge strane, jednako je kao reći: nacrtao si mi drvo, ima granu ovdje, jednu tamo, jednu onamo; to je potpuno pogrešno, stablo izgleda ovako. - I sad crta tako da je grana ovdje, a druga na drugom mjestu i tako dalje. Samo ga je jedan slikao s jedne strane a drugi s druge. Naravno da to možete spojiti. Ali ono što se događa u povijesti ne može se uravnotežiti samo zajedničkim promatranjem. Ako duše naroda sa svojom raznolikom sviješću moraju kroz ljude činiti stvari, onda je nemoguće odlučivati prosudbama poput: jedan je u pravu, drugi je u krivu - već postoje suprotstavljeni interesi koji se nužno moraju izraziti u događajima poput današnjih. Ne opovrgavate ono što je rečeno s jedne ili druge strane. Baš kao što ne treba vjerovati da karma jednog stoji neovisno uz karmu drugog, tako ne treba vjerovati da prosudba jedne strane može pobiti prosudbu druge. Jer jedan narod može imati interese protiv kojih bi nedjelovanje predstavljalo povredu dužnosti od

strane državnika drugog naroda, dok je, naravno, dužnost državnika prvog naroda zauzeti se za te interese.

Sudovi ljudi, sudovi u svijesti koju imamo na fizičkom planu unutar našeg fizičkog tijela, vrijede samo na polju razuma i međusobno se dijalektički uravnotežuju, u tome što jedan pobjeđuje drugi. Različito sude svijesti duše naroda. One također imaju prosudbe, ali te prosudbe nisu samo prosudbe uma, one su činjenice. Kada u ljudskoj sferi jedna presuda prevlada nad drugom, tada ne šteti, onda se i ubije, ali to se ne vidi kao smrt. Drugačije je kada se kao sukob javlja ono što djeluje u svijesti duša naroda, i što nije samo apstraktni sud, nego djeluje kao činjenice koje se sudare. Morate uvidjeti nužnost, onu željeznu, da je došlo do toga. I treba imati mogućnost u svom umu uočiti određeni oblik prosuđivanja, duhovni oblik koji se ne slaže s duhovnim oblikom koji se koristi u svakodnevnim stvarima.

Treba, takoreći, misliti s dušom naroda, a ne pojedinačnim ljudskim dušama. Ako netko razmišlja individualnom ljudskom dušom, sasvim je prirodno da se ne trudi donositi takav sud koji je u suprotnosti s onim drugih, jer tada ne bi mogao živjeti socijalno u ljudskom svijetu. Ako se misli dušom naroda, onda dođe vrijeme kada je nemoguće ući u nju na bilo koji drugi način nego poistovjećujući se s njom i smatrajući njen sadržaj opravdanim, ne iskoračujući iz ove duše naroda, ne uspoređujući ono što ona mora činiti s onim što druge moraju učiniti. Jer to je stvar drugih, to se ne može skupiti u zajedničku svijest, to se kreće od svijesti do svijesti. Stoga ćete shvatiti da se s takve točke gledišta može pitati: što njemački narod ima za reći o svojoj misiji, osjećajući se sastavljenim od potomaka Fichtea, Schillera i drugih velikana? - Mora se reći da je ono što danas radi vanjsko utjelovljenje njegove duhovne misije i da je nemoguće ne zauzeti se za nju. Sa svim svojim nitima, tko stoji unutar naroda osjeća: ovo se mora dogoditi. - I nema šanse da netko, tko jasno razumije što se mora dogoditi unutar njemačkog naroda, to nazvati napadom. Napad, napad na drugi narod, počinje tek kada počnete ocrnjivati taj drugi narod. Ovo su stvari koje treba posebno duboko razumjeti: pozitivno zalaganje za ono što je bit naroda u osnovi ne znači ništa drugo nego ono što se u individualnoj svijesti može usporediti s činjenicom da se o vlastitom tijelu, da ono bude što zdravije, može brinuti na način drugačiji od onoga kako se može brinuti za drugo tijelo.

Molim vas da primijetite da ovdje postoji nešto što daje smjernice za prosudbu koju možemo dobiti iz izvora duhovnog istraživanja.

I ako pogledamo u tkanje i prirodu duša naroda, i onoga što je iza njih, ako pogledamo iza onoga što se događa izvana, želio bih reći da za duhovnog istraživača danas stvari postaju vrlo ozbiljne, krajnje ozbiljne. Međutim, ova ozbiljnost i priliči našem vremenu, a u određenoj mjeri

činjenica da smo vidjeli najveće ratne događaje, povezana je sa zahtjevom vremena da se uspostavi kultura koja uzima u obzir ono što se krije iza vela osjetila. U pravom će smislu prosuditi ono što se danas događa u vanjskim svijetu, oni koji u vanjskim događajima vide nešto poput znakova, poput moćnih svjetskih simbola za svitanje nečega potpuno novog u evoluciji.

Rekao sam: ne samo da se razumijevanje i njegove predrasude bune protiv onoga što znanost duha ima za reći o nadosjetilnom biću iza vanjskih stvari, nego i srce, impulsi volje. Oni to ne žele, jer se duša mora preobraziti i o mnogim stvarima drugačije osjećati. - To je ono što sam rekao. Da, i to je istina. Ne samo da spavamo noću, spavamo dijelom i danju, samo što je noću naša želja za fizičkim tijelom toliko jaka da se poput magle provlači našim astralnim tijelom i našim 'Ja', i prigušuje našu svijest. Kada s istim astralnim tijelom i istim 'Ja' siđemo u svoje fizičko tijelo, nakon zadovoljenja svojih želja, ono što tamo razvijamo kao svijest bude preplavljeno utjecajima duše naroda, tako da iako mislimo da smo sasvim budni, uvijek u nama nešto spava. U osnovi, u nama uvijek nešto spava, pa i to je već san, način na koji duša naroda djeluje u nama, jer to se ne događa s onom sviješću s kojom donosimo prosudbe tijekom dana. A ovo, spavanje po danu, pokriveno običnom sviješću, uključuje i rad duša naroda drugih naroda. Na određeni način djeluju u usnulom ljudskom umu i zasigurno uzrokuju druge pojave nego one tijekom sna, ali te su pojave uzrokovane na fizičkom planu.

Naprimjer, dok je njemački narod imao teoriju evolucije preko Goethea, koja je proizašla iz najdublje srži samog njemačkog bića, oni su to zanemarili i prihvatili darvinizam. Baš kao što Talijani moraju razviti dušu osjećaja, Francuzi dušu intelekta, Englezi dušu svijesti, tako i Nijemci moraju razviti 'Ja', i mnoge stvari o prirodi njemačkog naroda postaju razumljive kada se osjeti i razmotri kako sve ono što je njemačka kultura izvire iz 'Ja'. Povezanost 'Ja' s najsvetijim duhovnim dobrima karakteristika je srednjoeuropskih ljudi.

To je posebno vidljivo u jednoj pojavi. Ako uzmemo same okultne istine i pogledamo na Zapad, tamo vanjska kultura nema mnogo veze s misticizmom, s okultizmom. Zapravo uvijek postoje dvije struje koje idu jedna uz drugu. U običnim pariškim knjižarama teško je pronaći bilo što vezano uz okultizam; morate otići kod onih drugih koje to drže. Sada vidimo kako u Njemačkoj sve dolazi iz 'Ja', kako Nijemac ima Jakoba Boehmea, kako je njemački kulturni razvoj nezamisliv bez ovog okultnog elementa. Sjetimo se Goethea i Lessinga. Ne postoje dvije struje koje teku jedna pored druge, nego postoji jedna struja, život je stvarno isprepleten i prožet duhovnim, tu se ne može ići s materijalističkim gledištem da je Krist sada još uvijek utjelovljen u fizičkom ljudskom biću, kao što propagira 'Zvijezda Istoka'. Iz ovoga je proizašla - kao što postoji sadašnji antagonizam između

Njemačke i Engleske - potreba, za koju se nije moglo čekati da izbije rat, da se jasno odvoji ono što je njemački okultizam od onoga što je engleski okultizam. Vjerojatno će se netko upitati, zašto je takva podjela potrebna. S tim u vezi, samo sam želio dati natuknicu. Jer doista se može vidjeti neka vrsta arhetipa u sastavljanju činjenica, ako se danas uzmu pisma Greya i Annie Besant: način dokazivanja, spajanje stvari, kod oboje ima velike sličnosti. Ali samo sam želio istaknuti kako je ono što dolazi od njemačkog naroda povezano s najdubljim sadržajem duše.

Ako je Nijemac budan, drži se, naprimjer - govorim to kao činjenicu, bez simpatije i antipatije - duboke Goetheove teorije evolucije, koja predstavlja poredak u organizmu, ali impuls za poretkom dolazi iz najvećih dubina 'Ja'. Iz duše svijesti, Darwin ju je reproducirao pola stoljeća kasnije, ali s materijalističkim obilježjima. Svijetu je to bilo lakše razumjeti, a i njemački je svijet radije prihvatio teoriju evolucije u darvinističkoj teoriji nego u Goetheovoj interpretaciji. Goethe je čak utemeljio teoriju boja iz dubine njemačkog bića; fizičari je i danas vide kao besmislicu, jer je vanjski svijet prihvatio Newtonovu teoriju boja. Kada su umjesto Goetheove teorije evolucije i teorije boja prihvatili darvinističku i newtonovsku? Onda kada ljudi unutar njemačkog naroda spavaju i druga duša naroda može imati utjecaj. Zatim imamo ovo spavanje usred budnog stanja. A ako se tada ljudi protresu i probude, primjećuju da nešto nije u redu: nešto nije u redu - onda idu i uzmu svoje kutije u kojoj su medalje koje su dobili iz Engleske. Vraćaju ih natrag, i samo zaborave poslati zajedno engleski obojanu teoriju evolucije i newtonovsku obojanost teorije boja. Konkretno, ovdje bi se kao dobar recept mogao propisati primjer obojenosti Haeckel-ijanstva. Tako prođu neke stvari. Naprimjer, moglo se to doživjeti i ovih dana, moglo se čuti da određeno znanstveno društvo u njemačkim gradovima drži predavanje o tome što je ovim ratom poremećeno u međunarodnoj prirodi naroda, i kako se skreće pozornost na nešto što je, ako se primjene mjerila većeg opsega, ispravno, ali ne i ako na to primijenite ono što ovaj gospodin mora primijeniti svojom običnom profesorskom pameću. Na temelju tih pravila vrlo čudno zvuči kada ovaj gospodin kaže: internacionalizam se mora ponovno pojaviti čim rat završi, jer inače bi Nijemac mnogo izgubio, te bi se opet probudila osobita metafizika, koju je Nijemac do sada gajio, i drago mu je što su ovaj njemački duh preplavili narodi koji imaju malo sklonosti prema nadosjetilnom. - To se moglo doživjeti ovih dana na posebnom ekonomskom predavanju: strah od buđenja njemačkog bića.

Moglo bi se još puno toga reći, samo sam htio reći jednu ili dvije stvari o tome što se može dobiti ako se prihvati ono što je za vanjsko gledanje na život doduše gorko, ali ipak nadahnjujuća ozbiljnost, koja struji u nama poput čarobnog daha prihvatimo li znanost duha s njenoj punoj dubini. Razmatrati, čutiti, osjećati, to je ono što je naša dužnost u našem vremenu, i s takvim osjećajima možemo preispitati ovo vrijeme, možemo se osjećati

ujedinjeni s onima koji stoje vani i svojom krvlju i dušom brane ono što zahtijeva karma.

Dakle, sažmimo ono što bi trebalo biti naše znanje i naša zadaća, što bi nam trebalo uliti samopouzdanje, riječima:

Iz hrabrosti boraca,

Iz krvi ubijanja,

Iz tuge napuštenih,

Iz požrtvovnih djela ljudi

Narasti će duhovni plod -

Duše duha svjesne, usmjerite

Svoj um u duhovnu oblast.

PREDAVANJE III

München, 23 ožujka 1915.

Prvi dio današnjeg predavanja trebao bi biti posvećen spoznajama vezanim uz stvarna iskustva kraj kojih nas je karma našeg društva dovela u posljednje vrijeme, a drugi dio bi trebao baciti više svjetla na ono što nas posebno može zanimati iz suvremenih događanja.

Ovaj put, na dva javna predavanja, izričito sam naglasio kako se kod prezentacije duhovnih svjetova postupno navikava na neku vrstu jezika drugačijeg od jezika kojim se koristimo da bi okarakterizirali spoznaje u svijetu u kojem se nalazimo kroz naše osjetilno promatranje i um koji je vezan uz mozak. Na neki način, kao podrška našim prijateljima, želio bih se osvrnuti na konkretna nedavna iskustva koja su se dogodila u našem širem krugu, sigurno bih mogao izabrati i druge događaje, ali biram te događaje jer su, mogu reći, povezani s nedavnim iskustvom i mogu nam dati ideje o odnosu ljudske duše prema duhovnim svjetovima.

Uvijek sam naglašavao da kada duša prijeđe prag na svom putu spoznaje koji vodi u duhovni svijet, jedno od prvih iskustava je sjedinjenje s onim što se doživljava, uči i opaža. Ovdje na fizičkoj razini, čovjek je zatvoren unutar svoje kože, takoreći, naspram stvari koje promatra. Čim netko uđe u duhovni svijet i ima nešto s duhovnim svijetom, ne osjeća se zatvoren u koži na isti način kao u fizičkom tijelu, cijelo svoje biće osjeća raspršeno, identificirano s bićima i događajima kojima se bavi. Kako bih to objasnio, okrećem se pozitivnim iskustvima.

Nedavno je jedan stariji član prošao kroz vrata smrti. Ovaj član živio je godinama cijelim svojim umom, cijelom svojom dušom u idejama koje se stječu, kada se stvarno emocionalno upija ono što znanost duha može dati. To je od posebne važnosti, i zato se tako često kaže da teoretsko prihvaćanje onoga što se daje kao duhovno-znanstvene ideje ne može biti sve. Može biti polazište, ali ne sve. Ove ideje moraju obuhvatiti naše osjećaje, senzacije. Čak sam na javnom predavanju mogao objasniti kako je duša osjećaja trenutno puno više povezana s vječnom biti čovjekova bića, dok ono što se manifestira iz duše svijesti ima više veze s onim što čovjek doživljava u vezi s fizičkim svijetom u sadašnjoj epohi. Zato je toliko važno osjetiti ono što se može osjetiti upijajući duhovno-znanstveno znanje, jer taj osjećaj ima puno veću moć zahvatiti našu dušu i stvarno je dovesti u dodir s nadosjetilnim svijetom od pukog razmišljanja, intelektualne kombinatorike. Dakle, osobnost o kojoj govorim živjela je puno u našim duhovno-znanstvenim koncepcijama i sada mogu reći da mi je kratko nakon smrti - kada o stvarnoj smrti na fizičkoj razini još nisam bio

obaviješten na bilo koji način - postalo jasno kako je ta osobnost, dok je još bila u svom eterskom tijelu, preradila u sebi ono što je upila preko osjećaja i senzacija, ono što je postala godinama živeći u duhovno-znanstvenoj struji. Dok je još uvijek imala svoje etersko tijelo ujedinjeno s astralnim tijelom i 'Ja', prirodno se pojavljuje ono što sam prije opisao. Osobnost koja je prošla kroz vrata smrti došla mi je i objavila mi da sada osjeća ono što je postala kroz znanost duha, ono što u sebi osjeća sada kada više nije ograničena fizičkim tijelom. A onda su zazvučale rečenice, takoreći, iz individualnosti koja je prošla kroz vrata smrti, koje ću pročitati naglas.

Primijetiti ćete da u prva tri retka umrla osobnost koristi riječ koja se uopće ne može smatrati opravdanom kada je koristi osobnost koja je već odbacila fizičko tijelo; ali to nije bitno. Riječ koja se odnosi na fizičko srce misli se u simboličkom smislu. Srce ovdje označava eterski organ osjećaja. Ovdje imamo slučaj kada je individualnost koja je prošla kroz vrata smrti, sažela ono što je bilo njeno najjače iskustvo prije smrti kao rezultat života, da bi sebi rekla: sada sam u određenom položaju da iskusim prirodu svog jastva, kako mi se priroda mog jastva otkriva dok je shvaćam s razumijevanjem koje sam stekao prepoznajući osjećaje kroz znanost duha. - Tako je ta individualnost, koja je najviše prije dva sata prošla kroz vrata smrti, pustila da iz nje odjekne ono što je odjeknulo tako da ih moram reći, ne dodajući im ništa, samo upijajući riječi koje su dolazile iz tog jastva. Te su riječi tada poslužile kao početak i kraj, pogrebnog govora kojeg sam morao održati na kremiranju. Zvuče ovako:

U prostranstva svijeta ću nositi
Moje srce koje osjeća, da bude toplo
U vatri svetih moći;

U misli svijeta želim utkati
Vlastito mišljenje, da bude jasno
U svjetlu vječnog postojanja;

U dubine duše ću uroniti
Posvećena osjetila, da postane jaka
Za prave ljudske ciljeve;

Božjem miru tako težim
Uz životne borbe i brige
Moje jastvo za više jastvo pripremam;

Težeći radu u miru
Predviđam jastvo svijeta u vlastitom jastvu
Htio bih ispuniti svoju ljudsku dužnost;

Tada mogu živjeti iščekujući
 Prihvatiti moju zvijezdu vodilju
 To mi daje mjesto u oblasti duha.

Ovdje čujemo, takoreći, ono što jastvo osjeća unutar sebe, kroz ono što je postalo kada je ispunjeno duhovno-znanstvenim osjećajem. Važno je imati na umu da se ovdje radi o osobnosti koja je dostigla poodmaklu dob u fizičkom životu i da s tim postizanjem poodmakle dobi dolazi mogućnost želje za karakterizacijom sebe, da se jastvo u potpunosti izražava u vlastitom biću tek nakon smrti, tako da se nema što učiniti nego se potpuno izgubiti kako bi to promatrao, predati se, poistovjetiti se s bićem kako bi se ono moglo potpuno izraziti.

U drugom slučaju bilo je drugačije. Imali smo posla s relativno ranom smrću. Aktualni događaji upozoravaju nas da se osvrnemo na takav slučaj, jer toliki ljudi danas kroz vrata smrti prolaze u mladosti. U slučaju o kojem govorim, nije bio razlog ono što je danas razlog u mnogim slučajevima, nego je to bila rana smrt. Ako smrt nastupi tako rano da se može reći: da je čovjek ostario, živio bi još mnogo desetljeća, onda se radi o eterskom tijelu, koje će također biti odbačeno, ali kao da bi moglo nastaviti opskrbljivati fizičko tijelo snagama u mnogim nadolazećim desetljećima. Svatko tko prođe kroz smrt tako da je mogao živjeti desetljećima, duhovno-elementarnom svijetu predaje još neistrošeno etersko tijelo. Bezbrojna takva neistrošena tijela danas odlaze u duhovni svijet. Zbog činjenice da imamo velike nade od znanosti duha za doba koje se razvija iz utrobe naših događaja, pa se smatra da će oni koji sada prolaze kroz smrt, u duhovnom svijetu biti svjedoci aktivnosti u duhovnom smislu, i kroz svoju individualnost slati snage za život na Zemlji. Ali njihovo etersko tijelo je još uvijek tu, ono je nešto drugo, nešto posebno, neiskorišteno je. Veliki broj takvih eterskoj tijela predstavljat će silu, koja će djelovati na ljude koji će živjeti kada ponovno nastupi mir, te će biti pomagači da se materijalistički pogled na svijet zamjeni duhovnim pogledom na svijet.

Može nas ojačati kada doživimo kako ljudi umiru u mladoj dobi, a istovremeno smo u stanju donekle vidjeti što se događa.

U drugom slučaju, kada je karma naše duhovne struje značila da sam morao govoriti na kremiranju osobe koja je prošla kroz vrata smrti, bio je slučaj da je prošlo mnogo vremena između početka smrti i kremiranja, od srijede do ponedjeljka. Do tada je ovo etersko tijelo već bilo odvojeno, a za moj duhovni pogled izgubio sam etersko tijelo noć prije nego što sam morao govoriti; etersko tijelo je bilo izgubljeno za promatranje. Individualnost je sa svojim astralnim tijelom i 'Ja' već bila odvojena. Tu se duša koja promatra suočila s astralnim tijelom i 'Ja', i pojavio se impuls da se pogrebni govor započne i završi riječima koje imaju neke veze s individualnošću. Tu nije

bilo ničega što je sama individualnost izražavala. Odvojenost od eterskog i fizičkog tijela omogućila je da se - kako sam vjerovao - konkretnim riječima opiše karakter života dotične individue. I ove riječi ne dolaze od mene, već kako ih je načinio impuls inspiracije, onakve su kakve su morale biti, kakve karakteriziraju individualnost koja je prošla kroz smrt. Nastale su kao inspiracija duši koja promatra, dok se predavala dojamu osobnosti koja je prošla kroz vrata smrti. Pojavile su se riječi:

Hodao si među nama.
 Tvoja je narav pobudila blagost
 Iz tvojih očiju je govorila tiha snaga -
 Spokoj, duševnost
 Nadirala je u valovima,
 S kojima je tvoj izgled
 Stvarima i ljudima
 Nosio tvoje unutarnje tkanje;-
 I to je udahnuo u tvoje biće
 Tvoj glas, elokventan
 Više kroz vrste riječi
 Nego po samoj riječi
 Otkriva ono što je skriveno
 U tvojim lijepim dubinama duše;
 Ali iz odane ljubavi
 Suosjećajnih ljudi
 Sebe otkriva bez riječi - -
 Ovo biće plemenite, tihe ljepote,
 Stvaranje duše svijeta
 Prijemčivo najavljuje.

Ove su riječi izgovorene na kremiranju, a nevjerojatno je to što je trenutak, koji bi se samo slikovito mogao nazvati trenutak buđenja, došao baš kad je toplina peći zahvatila fizičko tijelo osobe. I tako, na trenutak, ova osobnost koja je prošla kroz vrata smrti, imala je priliku razviti svijest, ne baš tijekom pogrebne ceremonije, već kada je završila i kada je toplina zaigrala oko tijela koje je bilo predano vatri. Zatim je opet uslijedila nesvijest. Takvi trenutci svijesti nakon kojih opet slijedi nesvijest, mogu se

dogadati, sve dok ne dođe potpuna svjesnost neko vrijeme nakon smrti. U ovom slučaju bilo je posebno jasno kako svijest funkcionira kada ljudsko biće prođe kroz vrata smrti. Ova svijest vrijeme vidi u drugačijem obliku, nego što ga čovjek doživljava ovdje u fizičkom tijelu. U ovakvom slučaju to postaje osobito važno. Percepcija vremena onih koji ne nose fizičko tijelo može se usporediti samo s našom vizijom prostora. Ovdje u fizičkom tijelu uvijek se možemo osvrnuti; ono što smo vidjeli ostaje. Ako je nešto tijekom vremena prošlo mimo nas, na tu se sliku moramo osvrnuti u sjećanju, ona se mora vratiti u našu svijest. Kod onoga koji više nema fizičko tijelo nije tako. Bestjelesna duša gleda unatrag kao i mi u prostor.

Tako se umrla osoba osvrće na ono što je izgovoreno kao što se mi osvrćemo u prostoru. Ono što je izgovoreno sada je stajalo pred njenom dušom. Upravo u takvim konkretnim slučajevima otkrivaju se posebnosti duhovnog svijeta. Kao što sam rekao, upravo u vrijeme kada su riječi govora trebale biti skovane, izgubio sam etersko tijelo za promatranje, ali je drugo promatranje pokazalo da je upravo to etersko tijelo omogućilo inspiraciju koja je utisnuta u riječi. Kada sam ponovno uspio pronaći etersko tijelo - mislim za promatranje - postao sam svjestan gdje se to etersko tijelo nalazi kada sam oblikovao govor. Bila je noć s nedjelje na ponedjeljak. Rekao sam da sam ga izgubio, tek sam mnogo kasnije shvatio gdje je zapravo: i sam sam bio u njemu. - Bilo je oblak koji se raspršio. 'Ja' i astralno tijelo su već bili razdvojeni. Budući da sam bio u njemu, etersko tijelo nisam percipirao kao oblak u kojem sam se nalazio; ali ono što je živjelo u njemu pružilo je mogućnost inspiracije za oblikovanje riječi koje sam čitao.

Zavirujemo u intimne tajne zajedničkog života ljudske duše i duhovnih svjetova. Ne bih se ni usudio to otvoreni reći da mi se to dogodilo samo u jednom slučaju, ali i treći slučaj to mi je potvrdio. Tu sam se opet našao u istoj situaciji, birao sam riječi koje su karakterizirale tu treću individualnost koja je prošla kroz vrata smrti i bila dio našeg kruga. Smrt ove osobe bila je posebno bolna za naše osjećaje na fizičkom planu, jer je opravdavala naše najveće nade u odnosu na duhovno-znanstveni rad unutar našeg kruga. Tijekom vremena dok je živjela ovdje na Zemlji, ova je osobnost upila mnogo od onoga što se trenutno može nazvati učenost, pronašla svoj put u to i žarko željela učiniti nešto što bi bilo nužno unutar našeg duhovnog pokreta, naime uklopiti se u ono što se trenutno naziva znanost, te u samoj duši transformirati tu znanost na takav način da ona na višem nivou reproducira ono što je duhovno-znanstveni uvid. Ne može svatko to učiniti, ali to spada u potrebe naše znanosti duha. Koherentnost između obične znanosti i znanosti duha često može pomoći onima koji ne poznaju znanost duha, ali je važno proniknuti u modernu znanost, i zatim je oživjeti pomoću znanosti duha. Tada dosežete određenu točku u kojoj se osjećate toliko sigurnim da ono što je koherentnost trenutne znanosti i

znanosti duha, osjećate tako dobro u svom unutarnjem iskustvu, da vas se ne može dodatno zbuniti s nečim što dolazi iz moderne materijalističke kulture.

Kad je ta osobnost prošla kroz vrata smrti, ponovno se pojavila potreba da se tijekom kremiranja na određeni način oblikuje početak i kraj pogrebnog govora, te se javio poseban poticaj da se kod te osobnosti ukaže upravo na most koji za znanost duha postoji između fizičke razine i duhovnog svijeta. Posebno je za naše osjećaje na fizičkom planu bolno to što nam je ta osobnost oteta u mladosti. Ali naša duhovno-znanstvena struja u kojoj živimo ne bi mogla probuditi onoliko nade koliko mora probuditi, da nismo sigurni da sile koje protječu znanošću duha nisu samo od onih koje prolaze kroz fizički plan, nego da takve snage također dolaze od onih koji su već prošli kroz vrata smrti i opremljeni su znanošću duha. Tako je pred dušom stajala potreba naglasiti: u tom trenutku gdje si prošao kroz smrt dobio si nešto veliko: poziv da ostaneš lojalan suradnik i nakon što prođeš kroz vrata smrti.

Konkretno, svatko tko ozbiljno shvaća znanost duha, mora na one koji više nisu na fizičkom planu računati kao na prave suradnike.

Tako se javila potreba za kovanjem riječi, u čije sam kovanje, da tako kažem, prilično neupleten, one su proizašle iz nužde i čitati ću ih kako su mi dolazile. Uskoro ćete vidjeti kako riječi zvuče. Riječi su ovo:

Nada, koja nas veseli:

Tako prošao si polje

Gdje duh Zemlje cvjeta,

Snaga duše

Pokazuje put do otkrića.

Čista istinoljubiva bića

Vaše su niti pradrevne;

Iz duhovnog svijetla ostvariti,

Ono što je prvi cilj života,

Za kojim si neumorno težio.

Njegovao si svoje lijepe darove,

Na svijetlom putu spoznaje duha,

Nepokoleban proturječjima svijeta,

Kao vjerni sluga istine,
Sigurnim korakom kročio.

Razvijao si duhovne organe,
Hrabro i uporno,
Na obje strane puta
Koji su te vukli u zablude,
I stvorio prostor za istinu.

Svoje jastvo ka otkrivenju
Čistim svjetlom si oblikovao,
Da duševna sunčeva moć
U tebi snažno zasja,
Bude tvoja životna briga i radost.

Druge brige, druge radosti,
Jedva su dotakle tvoju dušu,
Jer znanje tebi kao svijetlo,
Daje smisao postojanju,
Kao prava vrijednost života.

Nada, koja nas veseli:
Tako si ušao na polje,
Gdje zemaljski duh cvjeta,
Kroz duševnu snagu
Želi pokazati otkrića.

Gubitak, koji nam je duboka bol,
Da nestaneš s tog polja,
Gdje duh zemaljske klice
U krilu duše,
Tvoj osjećaj sfera dozrijeva.

Osjeti, naš pogled ljubavi
U visinama gdje ti sada
Druga stvorenja dozivaš.
Daje napuštenim prijateljima
Tvoju moć iz oblasti duha.

Molim te poslušaj naše duše,
Tvojoj vjernosti prosljeđujemo:
Trebamo ovdje za posao na Zemlji,
Snažnu moć iz zemlje duha,
Na kojoj zahvaljujemo umrlim prijateljima.

Nada, koja nas veseli,
Gubitak koji nas duboko boli:
Nadamo se, da si daleko a ipak blizu,
Da nisi izgubio sjaj naših života
Kao zvijezda duše u duhovnom carstvu.

Prošlo je nešto vremena tijekom sljedeće noći kada sam čuo odgovor koji dolazi od dotične osobe, ne iz njegove svijesti, već iz njegovog bića, tako da se to odmah moglo osjetiti kao odgovor na te riječi. Nije da je osobnost to rekla iz svijesti. Individualnost je odzvanjala zvukovima:

Moje jastvo ka otkrivenju
Čistim svjetlom si oblikovao,
Da duševna sunčeva moć
U meni snažno zasja,
Bude moja životna briga i radost.

Druge brige, druge radosti,
Jedva su dotakle moju dušu,
Jer znanje meni kao svjetlo,

Daje smisao postojanju,

Kao prava vrijednost života.

Tek tada sam shvatio da je to samo izmjena dviju strofa, pretvaranje drugog lica u prvo. U ovom primjeru možete vidjeti kako se javlja korespondencija između duše koja je ovdje u fizičkom životu i duše koja je prošla kroz vrata smrti. Posebno bih vam želio skrenuti pozornost na činjenicu da su takve stvari date na način da se riječi ne mogu mijenjati, a kao što vidite uopće nisam bio svjestan zašto su riječi dviju strofa oblikovane na ovaj način. To sam prepoznao tek iz odgovora koji je sljedeće noći došao od duše koja je prošla kroz vrata smrti.

Moramo se naviknuti da duhovnim svjetovima ne pristupamo s osjećajima kakve imamo ovdje u fizičkom svijetu. Primijetite da je puno toga važno ako želite steći ispravan odnos s duhovnim svijetom s razumijevanjem. Tako da bih i ovo mogao spomenuti kao mali primjer, koji je sada uzet iz sasvim druge perspektive. Kada su počeli ovi sadašnji teški dani, ove formule, koje i danas izgovaramo, dane su kao iz duhovnih svjetova, kako bi usmjerile duše onih koji su na bojnim poljima i koji su prošli kroz vrata smrti:

Duhovi vaših duša, aktivni čuvari,
 Vaša krila mogu donijeti
 Preklinjuću ljubav naših duša
 Zemaljskim ljudima u vašim njedrima,
 Da, vašom ujedinjenom snagom,
 Neka naša molba za pomoć obasja
 Duše koje s ljubavlju traži.

Kaže: 'Duhovi vaših duša'. U Berlinu mi je jedan čovjek prigovorio da to nije gramatički ispravno, sad se ne zna na što se odnosi 'vaša krila', jer kad se kaže 'Duhovi vaših duša', obraća se onima koji tamo žive kao ljudskim bićima, ali se obraća duhovima onih koji tamo žive. Pedant bi mogao pomisliti da treba reći: 'Duhovi njihovih duša'. Da, moramo se naviknuti da se u duhovnom svijetu ne drži uvijek do gramatike koja se podrazumijeva u fizičkom svijetu, da se mora imati više pokretljivosti u duši. Obraćamo se 'Duhovima vaših duša', ali u drugom stihu se podrazumijeva da se ne obraća jednom ili većem broju ljudi, da se obraća duhovima zaštitnicima. Gramatika nije bitna. Moramo shvatiti da je u duhovnim svjetovima sve mnogo pokretljivije, da ne treba odvracati svoju predodžbu od ljudskog bića okretanjem duhu zaštitniku. On je mnogo tješnje povezan sa samim čovjekom nego dva čovjeka ovdje. Ovdje morate koristiti fizičku gramatiku,

jer ne mora postojati takva veza između dvije fizičke osobe kao što postoji između duha zaštitnika i osobe. Tako bi se moglo reći: upravo kroz ove ovako date riječi, koje se mogu osporiti pred fizičkom gramatikom, daje se nešto što je svojstveno višim svjetovima. - Riječi postaju učenje, kada se takve stvari prime od viših svjetova. Ponekad takve stvari shvatite tek mnogo kasnije, ponekad to učenje nije lako, kao drsko ispravljanje gramatike, što i nije neko umijeće. Moramo se snaći u takvom intimnom ophođenju prema duhovnom svijetu. I kada se opisuju viši svjetovi, važno je da ih se ne shvati grubim klišejima koje ste stekli ovdje u fizičkom svijetu, tako da je često vrlo lako pronaći zamjerke prikazu viših svjetova, u kojima oblast Duhova oblika gubi svoju posebnu snagu. Prešavši prag, dolazimo u oblast Duhova kretanja. Čak i stil mora postati fleksibilniji. Duhovi oblika su za svijet raširen oko nas. Stil bi morao odgovarati oblasti Duhova kretanja. Doći će vrijeme kada će se takve stvari razumjeti, i ne smije se vjerovati da se ono što je pokretno i teče u duhovnom svijetu doista može opisati stilom koji odgovara fizičkom svijetu.

Uz pomoć konkretnih primjera koje nam daje karma našeg društva, želio sam razjasniti neke stvari o odnosu ljudske duše s duhovnim svjetovima, jer ovo ili ono nam može postati jasno kroz takvo konkretno poniranje u pojedinačne odnose u duhovnim svjetovima, više nego u apstraktne karakteristike, iznad svega, možemo dobiti osjećaj da se kroz naš duhovno-znanstveni pokret mora postupno ostvariti živa interakcija fizičkog svijeta s višim svjetovima. Nakon brojnih iskustava koja su se morala steći u posljednje vrijeme, može se reći: nade da se neke stvari već događaju u vezi s našim duhovnim pokretom mogu biti čvrsto usidrene samo ako sigurni da će oni koji su već prošli kroz vrata smrti biti naši suradnici. - To zahtijeva, međutim, da s velikom ozbiljnošću shvatimo što je sadržaj i namjera naše znanosti duha.

Želio bih sažeti nešto o čemu je već bilo dosta riječi na ciklusu u Beču, o životu između smrti i ponovnog rođenja, što je važno uzeti u obzir. Može se reći, jer moraju se koristiti riječi koje služe u fizičkom životu: čovjek je nakon smrti u nekoj vrsti nesvjesnog stanja sna. Zatim se probudi, ali 'probudi' nije baš prava riječ. Kao da nakon buđenja dolazite u neku vrstu svijesti. To nije slučaj. Kada je ljudsko biće odbacilo etersko tijelo, ono nema malo svijesti ili uspavanu svijest, ono ima previše svijesti. Ima neku vrstu preplavlivanja sviješću. Kao čovjek, koji ne može vidjeti jer je zaslijepljen pojavom svijetla, on ima previše svijesti nakon smrti. Potpuno smo preplavljeni beskonačno aktivnom sviješću; ona se najprije mora prigušiti do stupnja koji smo stekli nakon našeg razvoja u fizičkom svijetu. Moramo naći orijentaciju u preobilju svijesti. Ono što se naziva 'buđenjem' samo je stvar privikavanja na mnogo viši stupanj svijesti u koji ulazimo nakon smrti. To je otupljivanje svijesti do razine koju možemo podnijeti.

Druga stvar je, da svako promatranje sve jasnije pokazuje kako je, u određenim stanjima egzistencije, iskustvo u duhovnom svijetu upravo suprotno od iskustva u fizičkom svijetu. To je također u slučaju na koji se sada želim osvrnuti. Između rođenja i smrti, nitko se zapravo ne sjeća svog rođenja, bez da se ima više znanje. Nije to stvar osobnog opažanja. Kad biste htjeli poslušati one ljude koji kažu da vjeruju samo u ono što im govori njihovih pet osjetila, mogli biste prigovoriti: onda ne smiješ vjerovati ni da si nekoć bio malo dijete. U to vjerujete samo iz sljedeća dva razloga: budući da vidite da svi drugi ljudi tako započinju život, zaključujete da je tako bilo i s vama. To je samo analogija, ili su vam drugi tako rekli. - Po prenošenju, ne po promatranju zna se da je čovjek rođenjem ušao u život. Nitko ne primjećuje da je to samo zaključak po analogiji. Moralo bi se reći: ne mogu znati ništa o podrijetlu ovog fizičkog tijela iz vlastitog promatranja. Kada čovjek gleda unatrag na fizički život, ne vidi sve do svog rođenja. Različito je između smrti i novog rođenja. To pokazuje upravo slučaj kada se u onom tko prolazi kroz vrata smrti javio unutarnji poticaj da uputi te riječi koje su imale veze s njim samim i koje su ga karakterizirale. Ovaj impuls dolazi iz poriva da posluži onome koji je prošao kroz vrata smrti, da mu se što prije omogući ono što mu je potrebno: nesmetan pogled na trenutak smrti. Jer koliko god se u fizičkom životu čovjek malo osvrće na rođenje, toliko je neophodno osvrnuti se na smrt između smrti i ponovnog rođenja. Smrt je uvijek tu unatrag na vidiku, samo što izgleda drugačije s duhovne strane. Možda je s fizičke strane užasna, ali s druge strane to je najveličanstveniji događaj koji se može vidjeti. Pokazuje veličanstvenu stvar, da duh trijumfira nad tjelesnim otrgnuvši se od njega. To je jedna od najljepših stvari, to iskustvo koje čovjek ima između smrti i ponovnog rođenja, u retrospektivi. To je još jedan primjer kako su fizički svijet i duhovni svijet suprotstavljeni.

Na taj način postupno se upoznaju osobitosti duhovnog svijeta. To su gledišta koja sam danas pred vama htio razviti u aforističkom obliku. Još jedno gledište je indirektno značajno za stvari koje sada doživljavamo, gledište da u osobi koja bi u normalnim uvjetima mogla dugo ovdje živjeti, neiskorišteno etersko tijelo stoji tu kao individualnost uz individualnost. Otapanje eterskog tijela kod starijih ljudi traje samo kratko. Uvijek smo okruženi eterskim tijelima koja se još nisu otopila. Približavamo se vremenu kada će to biti posebno vidljivo, jer se od tih eterskih tijela posredno stvara svojevrsna atmosfera, kakva nikada nije postojala u zemljinoj evoluciji. Moglo bi se pomisliti da se nešto slično događalo i u prijašnjim ratovima, ali stvari se mijenjaju jer su ljudi drugačije prolazili kroz smrt. Ranije nije bilo toliko ljudi koji su u životu razvili samo materijalistički način mišljenja. To objašnjava zašto će ova eterska tijela emitirati duhovne impulse. Nadalje, bit će ljudi ovdje na Zemlji koji poznaju ovaj osjećaj i osjećaju ga svjesno. To sam već istaknuo na predavanjima o suvremenim zbivanjima. Ono čemu

nas naše vrijeme želi naučiti jest da, osim duhovne površnosti, trebamo dublje proniknuti i u ono što će se kasnije pojaviti kao nuspojave. Ne moramo li doista s velikom tugom primiti da u naše vrijeme, koje se smatra toliko prosvijećenim, kada se kultura znanosti širi svim mogućim javnim kanalima u najširim krugovima, da opet nešto može zavladati najširim krugovima što moramo smatrati prosudbom rođenom iz strasti?

Svatko tko prati glasove onih koji za Srednju Europu drže da je zaključana kao u velikoj utvrdi, shvatiti će što ta strast čini ljudskim dušama. Dovoljno je samo pogledati na zapad i sjeverozapad i iznenadit ćete se kada shvatite odakle potječu te strastvene osude. Veće će novine biti osobito poučne. Kakvi se povici tu podižu: Nismo htjeli ovaj rat! - Kako to da oni koji su neprijateljski raspoloženi prema njemačkoj prirodi, za ovaj rat krive ono područje koje je imalo najmanje razloga za ovaj rat: Srednju Europu?

U tom pogledu, zapravo je objektivno moguće da Nijemac, kroz cijeli put razvoja njemačke prirode, postigne neku vrstu nacionalne samospoznaje koja drugim narodima zapravo nedostaje. Bez sumnje će za većinu ljudi biti moguće, osobito izvan Srednje Europe, dugo nakon ratnih događaja, preispitati okolnosti do te mjere da se donekle može prijeći preko najglupljih prosudbi sadašnjosti. Nama, koji smo dio duhovnog pokreta, i ne želimo samo širiti teorije, trebalo bi biti jasno da se i o ozbiljnim događajima može steći objektivan sud, upravo živeći u ovim sudbonosnim danima. Kako lako može neki kratkovidni duh kritizirati ono što spada u impulse, u srž naše znanosti duha. Posljednjih nekoliko mjeseci morale su se doživjeti bolne stvari na tom polju. Postoji pokret znanosti duha koji kaže da se s ljubavlju radi s ljudima bez obzira na rasu i tako dalje. Može se reći: kako se to uklapa u ono što sam rekao o ovim vremenima? - Prije nego što su nas zadesili ovi teški dani, upozoravao sam da se načelo jednakosti i ravnopravnosti ne tumači tako da se izvrće u nešto posve apstraktno. Sjetite se kako sam često govorio, kada ljudi dođu i kažu da su budisti, muhamedanci, kršćani, samo različiti oblici jednog bića, to je kao da kažete: sol, šećer, papar, sve su to sastojci hrane, tako da je svejedno što koristim, i šećer stavljam u juhu i pivo jer je to sastojak hrane. Primijeniti to kao apstraktno stajalište može biti zgodno, ali ozbiljan tragatelj ne može tako pristupiti.

Ako se s ljubavlju približimo prirodi pojedinih europskih nacija, tada dolazimo do spoznaje da u slučaju Talijana, duša naroda govori duši osjećaja, u slučaju pripadnika francuske nacije duši intelekta, duši svijesti u slučaju britanske nacije, a njemačkoj naciji 'Ja'. Razumijevanje se ne postiže tako da se sve apstraktno prelije ljubavlju. Bit našeg pokreta sastoji se u tome da se ljudska duša, uviđajući nacionalne posebnosti, želi uzdići na razinu univerzalnog čovječanstva. Znanost duha može dovesti do toga da

netko tko je rođen u Britaniji kaže: prepoznao sam, da imam dušu naroda koja govori posebno kroz dušu svijesti, kroz ono što regulira odnos duše prema fizičkoj razini, ono što čovjeka čini sposobnim da bude materijalan. - Kad to spozna, shvaća da mora skinuti ono što mu stoji na putu u njegovoj nacionalnosti, ako se želi uzdići do univerzalne čovječnosti. To znanje uvijek pomaže, i važno je prepoznati ono što je svojstveno pojedinom nacionalnom entitetu. Ako osoba koja pripada ruskoj kulturi sebi kaže: osobitost je duše naroda je u tome što ona poput oblaka lebdi nad pojedincem, da pojedinac u kaotičnom mišljenju gleda gore na dušu naroda i stoga je ovisan da gleda ono što je produktivno kod drugih naroda - tada će pronaći svoj put. Oni koji znanošću duha prepoznaju prirodu ruske duše naroda reći će: zašto sam ja Rus? Moć, koju sam time stekao, imam da bi percipirao moć drugih naroda.

Nijemac će kroz znanost duha prepoznati - to mora razumjeti sa svom objektivnošću i poniznošću - da ono što duša naroda govori njegovom 'Ja', da ga to predodređuje da univerzalno ljudsko traži kroz svoju nacionalnost. Shvaća da je ono što ga vodi dalje od nacionalnosti, da je to ono što je nacionalno u njemačkoj prirodi. Ono što je konkretno nacionalno u njemačkoj prirodi, sastoji se u činjenici da ga to nacionalno tjera onkraj nacije u opću ljudskost. Stoga se prijelaz njemačkog idealizma u znanost duha, nalazi u preobrazbi njemačkog idealizma u znanost duha. Potrebno se progurati do konkretnog shvaćanja duhovne stvarnosti. Znanost duha omogućuje konkretno shvaćanje ovih stvari. - Ako se zna da Francuz poput Renana kaže: ono što je primio u njemačkoj kulturi čini mu se kao viša matematika u usporedbi s nižom matematikom, u usporedbi s onim što je doživio među drugim narodima - tada je ono što je rečeno upravo ono što karakterizira njemačku prirodu. Naša sudbina nas obvezuje da to shvatimo. Moramo to prepoznati, ne možemo ne prepoznati, ali s istom objektivnošću moramo priznati da, ako smo pravi Nijemci, da je naša sudbina napredovati u duhovnom životu, baš kao što je potrebno da se Britanci odreknu materijalizma da bi mogli ući u duhovno. Različiti zadaci za različite narode proizlaze iz nacionalnog karaktera. Za Nijemca je posebno važno da uroni u duhovnost onoga što teče njemačkom kulturom. Za Rusa ne postoji nešto nacionalno. Postoji samo mogućnost da ovlada moći krvi, koja mu omogućuje prihvaćanje prirode drugih. Izgleda da je njemačka priroda naučila važne stvari u razvoju duše naroda.

Poput ljudskih bića, duše naroda prolaze kroz razvoj. U godinama 1530. do 1550. dogodilo se nešto posebno kod talijanske duše naroda. Ranije ova kultura nije bila toliko izolirana od ostalih europskih kultura, kao što je to bila poslije. Prije tog trenutka duša naroda djeluje u duši, poslije seže dalje od duše, i oblikuje fizičko prema nacionalnom. Čovjek napreduje prema neovisnosti o fizičkom. Duša naroda suprotno tome. Najprije djeluje na dušu, zatim na tijelo, tako da je talijanska duša naroda prije 16. stoljeća

djelovala samo na dušu, kasnije pak iz čisto duševnog zadire u tjelesno, formira živčani sustav, oblikuje etersko tijelo, i tako dalje, tako da je čovjek definiran, identificiran, u odnosu na tjelesno. Čovjek postaje rigidniji, zatvara se od drugih kultura.

Za dušu francuskog naroda, takav je trenutak došao sredinom 17. stoljeća. Tada se duša naroda počinje širiti od duševnog na tjelesno, čineći naciju krutom. Za Britance se to događa tek od sredine 17. stoljeća, a Shakespeare još ne pripada dobu kada je duša naroda preuzela tijelo, pa ga Nijemci razumiju bolje nego Britanci. U razdoblju između 1750. i 1850. godine došlo je do svojevrsnog zadiranja njemačke duše naroda iz duševnog u tjelesno, ali se ona od toga opet povukla. Kod zapadnih naroda, duša naroda više ledbi, prije nego utone u fizičko. Kod njemačke duše naroda, ono što je potonulo u tjelesno, opet se uzdiglo u duhovno. Silazak je bio između sredine 17. i 18. stoljeća. Kao rezultat toga, njemačka duša naroda ostaje pokretljivija. Ne ostaje dolje, nego se spušta i diže, zahvati ljude i opet ih pusti.

To su stvari koje će se tek u budućnosti potpuno razumjeti. Moramo reći, da u dubini svoje duši ne možemo dovoljno osjetiti sadašnje teško vrijeme, u svoj njegovoj veličini. Sadašnji događaji moraju biti beskrajno značajni za svakoga tko je zainteresiran za duhovno tkanje u svijetu. Ako se jednog dana razmisli o uzrocima koji su doveli do sadašnjih ratnih zbivanja, onda će se pokazati jedno: ovim sadašnjim zbivanjima pridonio je kontrast između duša, ali koliko god netko u budućim vremenima na fizičkom planu tražio koji su uzroci, uvijek će se naći nešto što nije razjašnjeno, jer uzroci ne leže na fizičkom planu, već se za te događaje mora reći: duhovne individualnosti, duhovni impulsi su tu na djelu. - Tek kada čovječanstvo to prepozna, moći će se racionalno govoriti o uzrocima koji su doveli do ovih događaja. Priznati će se da su ljudska bića samo instrumenti kroz koje su djelovale dobre i zle snage. Do bismo došli do ove prosudbe, nužna je nepristranost, u smislu da proniknemo u ono što znanost duha može dati najdubljem dijelu duše, a ne samo intelektu.

Možda bi važno bilo prepoznati koliko je onoga što je napravljeno od britanskog svijeta doista intimno povezano s nacionalnim karakterom. Onda ćete morati prepoznati nešto što me muči još od srpnja, prije nego što je rat uopće počeo. Mogla su se čuti različita mišljenja. Govorim objektivno, i volio bih da potpuno isključite osobno. Palo mi je na pamet da je svijet u opasnosti jer takva strašna budala upravlja vanjskim poslovima u Londonu. Svijet misli da je Grey pametna, možda i profinjena osoba. Nikada ga ne bih mogao smatrati ni za što drugo, na temelju intuitivnih dojmova, nego za budalu, moram ga vidjeti kao posebno glupu osobu, koju su ahrimanske snage odabrale jer je sposoban izazvati osobitu nesreću, zbog svoje neopreznosti. Izvanjski se ne može reći da je takva ličnost budala.

Jučer sam kupio knjigu i u njoj našao pismo koje je napisao Grey-ev kolega iz ministarstva. Za pismo znam tek od jučer, ali od srpnja mislim da je Grey budala koju je Ahriman izabrao da izazove pustoš. Zanima nas kako pisac kvalificira svoje kolege iz kabineta: 'Nama, koji Greya poznajemo od početka njegove karijere, vrlo je zabavno vidjeti kako impresionira svoje kontinentalne kolege. U njemu vide čovjeka koji on uopće nije. On je jedan od najboljih britanskih ribolovaca i prilično je dobar tenisač. On doista nema političkih ni diplomatskih vještina; treba mu priznati osobitu upornost, kao i zamoran i dosadan način držanja govora. Earl Rosebery jednom je o njemu rekao da je djelovao toliko usredotočen jer nikada nije imao vlastitu misao koja bi ga odvratila od posla koji mu je dan preciznim uputama. Kad je pomalo temperamentni strani diplomat nedavno izrazio svoje divljenje Greyevom mirnom ponašanju, koje nikad ne otkriva što se događa u njemu, drska tajnica je rekla: "Ako je glinena kasica prasica napunjena do vrha, sigurno ne zveckka kada se protrese. Ali ako u njoj nema nijednog novčića, opet ne zveckka. Winston Churchill je imao nekoliko novčića koji zveckaju tako glasno da vam idu na živce, ali kod Greya nema ni najmanjeg zveckanja. Samo onaj tko kasicu drži u ruci može znati je li potpuno puna ili potpuno prazna." To je bilo drsko, ali dobro rečeno. Vjerujem da Grey ima vrlo pristojan karakter, čak iako ga izvjesna glupa taština može povremeno dovesti u iskušenje da se upusti u stvari kojih se bolje kloniti i ruke držati podalje ako želimo da su čiste. Međutim, njegov izgovor je uvijek, da ne može ništa sam predvidjeti ni smisliti. Tko sam po sebi nije spletkar, može se pokazati kao najsavršeniji spletkar, kad se njime vješt spletkar posluži. Oduvijek je postojala opasnost da ga politički spletkari izaberu za svoje oruđe i samo toj okolnosti duguje svoj sadašnji položaj.'

Ovo je primjer kako možete pogriješiti ako ne pokušate objektivno sagledati stvari. Vidi se da su ahrimanske moći na djelu kod ove ličnosti, koju ne karakterizira osobita pamet, već sposobnost pecanja koja nema nikakve veze sa sposobnostima koje vrijede za događaje koji su se dogodili. Malo po malo, čovjek će uvidjeti kako u odnosu na te događaje, treba prepoznati nadosjetilno, kao dobro i zlo. Ako želite razumjeti te događaje iz onoga što možete promatrati na fizičkoj razini, nećete ih moći razumjeti. Vidjet ćemo kako su se ti događaji prelijevali, kako su se stvari koje su davale impuls tim događajima dugo pripremale na istoku, kako su se iz onih stvari koje se mogu vidjeti u Istočnoj Europi razvili čimbenici koji su nužno jednom morali zapaliti ratnu buktinju, jer su se zapadni čimbenici uključili u to paljenje s istoka, iz razloga koji se mogu dokučiti samo rješavanjem važnih uzroka. Biti će jasno da će upravo ti povijesni događaji potaknuti ljude koji žele saznati uzroke, da gledaju u nadosjetilno, a da ne ostaju na fizičkom planu, jer će se u protivnom još dugo moći svađati. Vidjet ćemo da je za duhovnog znanstvenika nužno, možda više nego za

druge ljude, da se postavi na horizont koji je više izvjestan od onoga koji može proizaći iz iskustva fizičkog svijeta.

Koliko fizički horizont može biti uzak, pokazalo se godinama. Za mnoge je povijesno razmatranje počelo tek u srpnju. Neki su se i u našim krugovima upuštali u čudne prosudbe. Elementi za ono što želim reći dani su već u ciklusu 'Misija pojedinačnih duša naroda' u Kristijaniji. Tu se također kaže da se na istoku priprema ono što će doći u šestoj post-atlantskoj kulturi. Ovdje živimo u petoj kulturi. Ako netko apstraktno misli da je od pete kulture čovječanstvo uzdiže sve više i više, do šeste i sedme kulture, onda se uzoholio. Ali takav napredak i nije napredak u kulturnom razvoju čovječanstva. Sve do četvrte kulture bilo je ponavljanje zemaljske evolucije. Peta kultura je ona koja je bitna; to je nešto novo što je došlo, što treba prenijeti u šesto doba. Šesta kultura će potonuti u dekadenciju, to će biti silazna kultura. To se mora uzeti u obzir. S tim u vezi, mislilac poput Solovjeva, koji je svojim osebujnim crtama izrastao iz ruskog narodnog karaktera, uronio je u zapadni svijet, njegova filozofija ima zapadnjački karakter, iako je obojena istočnjačkim temperamentom. - Bilo bi glupo reći da netko tko je uronjen u zapadnoeuropsku kulturu može dati nešto što tu zapadnoeuropsku kulturu nadilazi.

Opet, to su samo otrcane rečenice, ali ćete čuti poziv našem duhovno znanstvenom pokretu da ovo teško vrijeme pokuša iskoristiti za konkretno vidjeti i konkretno dokučiti ono što se može pretočiti u osjećaje ako u te osjećaje zapravo teku duhovno znanstvene ideje. Ova naša znanost duha u budućnosti će se morati dokazati pronalazeći svoj put kroz neobuzdane strasti našeg vremena.

Dobro znam da od početka ovog našeg teškog vremena, ne govorim o stvarima, ni ovdje ni bilo gdje drugdje, drugačije nego na način da ih predstavim u pukoj objektivnosti. Ali što se sve moglo čuti! Iz onoga što se događalo zadnjih mjeseci može se naučiti kako stoje stvari u vanjskom svijetu. Često se moglo čuti mišljenje da veliki broj članova sluša samo sud jedne osobe, da se sve temelji na slijepom povjerenju. - Koliko su stvari daleko od slijepog povjerenja može se vidjeti u ovom trenutku.

O onom što je rečeno o meni moglo se čuti: on koristi svoje okultne sposobnosti kako bi provjerio Wolff-ove telegrame. ['Wolffs Telegraphenbüro', koji je 1849. godine osnovao Bernhard Wolff, bila je najvažnija njemačka novinska agencija u vrijeme Prvog svjetskog rata.] Čudna lakovjernost nekoga iz našeg pokreta, da koristim informacije Wolff-ovog telegrafskog ureda za dobrobit neprijatelja Njemačke! - To je samo jedno od mnogih mišljenja. Vidite kako ono što sada preplavljuje svijet u željama i strastima, također igra ulogu u znanosti duha. To nas ne smije spriječiti da istražimo istinu o onome što smo sada dužni istaknuti. To ćete moći vidjeti.

Zapravo, uvijek je bilo kako je danas. Ono što je sada rečeno, u osnovi se uvijek govori. Već sam naglasio da se ovaj teozofski pokret, koji je ovdje postao antropozofski pokret, nikada nije želio razvijati na bilo koji način osim ravnomjerno sa srednjoeuropskom kulturom. Nikada se nije radilo o tome da pustite da vas neko vuče za sobom. S engleske strane, kada je to uočeno, odmah su se usprotivili tim srednjoeuroljanima, koji nisu bili sljedbenici onoga što je dala britanska teozofija. Osjećaj za istinu morao je odbaciti britansku koncepciju problema Krista; koja je bila takve prirode da se moglo pojaviti vjerovanje da će se Krist reinkarnirati u fizičkom tijelu jer se nije moglo razumjeti Kristov duhovni dolazak. Pokazala se nemogućnost spajanja dvaju smjerova. U engleskim teozofskim časopisima sada ćete naći pisma gospođe Besant, koja na sve načine poziva svijet teozofije da radi protiv Njemačke. Tu ćete naći i zakašnjelo objašnjenje zašto se njemački teozofski pokret morao odvojiti od engleskog. Gospođa Besant kaže: '... sada, kada gledam unatrag, u svijetlu njemačkih metoda, koje nam je otkrio rat, uviđam da neprestani naponi da se teozofska organizacija stavi u ruke Nijemca - gnjev protiv mene kada sam osujetila ove napore, pritužbe da sam govorila o pokojnom kralju Edwardu VII kao prvaku europskog mira, umjesto da odam počast Keiseru - sve je to dio široke kampanje protiv Engleske, a misionari su bili oruđe, vješto korišteni od strane njemačkih agenata ovdje [u Indiji] da provedu svoje planove. Da su Teozofsko društvo u Indiji uspjeli pretvoriti, s njegovim ogromnim brojem vladinih dužnosnika, u oružje protiv britanske vlade, preodgajajući ih da gledaju u Njemačku kao svog duhovnog vodiča, umjesto da teže pravednoj uniji između dvije slobodne nacije, kao što je uvijek bilo, društvo bi se postupno transformiralo u kanal za otrov u Indiji.'

[praznina u stenogramu] Ova osobnost shvatila je što sam htio u to vrijeme. - Tu se vide razlozi zašto je izbio ovaj rat između Njemačke i Engleske. Ali također možete vidjeti da je sadašnjoj borbi prethodila naša duhovna borba. Mnoge stvari koje su se tada morale dogoditi možda će se sada drugačije shvatiti.

Protest protiv okultnog [?] je dvosjekli mač. Uvijek iznova valja reći, da osjećaj za istinu mora intenzivno prožimati duše koje okultizmom žele svijetu donijeti spasenje, a ne štetu. Veza između onoga što kroz događaje vremena mora prodrijeti u našu dušu, i onoga što bismo mi, kao entuzijasti okultnog, trebali naučiti iz događaja vremena, može nam sinuti kad pomislimo: kada opet bude mir, u duhovnom svijetu će postojati neiskorištena eterska tijela koja dolje žele slati sile. Iz duša koje su stimulirane znanošću duha, također bi se trebale uzdići snage koje se povezuju sa silama odozgo, i tada će ono što bi znanost duha mogla biti, biti značajno za napredak i spasenje čovječanstva. Ako doista ima dovoljno duša koje to osjećaju u istini i objektivnosti, ako dovoljno duša, s mislima probuđenim duhovnim pogledom, gleda u duhovne svjetove, tada će za te

duše poteškoće našeg vremena imati svoju vrijednost. Zato želim izraziti težnje našeg današnjeg duhovnog stremljenja riječima:

Iz hrabrosti boraca,
Iz krvi ubijanja,
Iz tuge napuštenih,
Iz požrtvovnih djela ljudi
Narasti će duhovni plod -
Duše duha svjesne, usmjerite
Svoj um u duhovnu oblast.

PREDAVANJE IV

München, 29 studenog 1915.

Ovo je vrijeme kada iskustvo smrti, sa stajališta fizičke razine, dolazi pred našu dušu na mnogo načina, u širem i užem smislu, tisuće njih u čovječanstvu i također u našem unutarnjem krugu, prošli su kroz vrata smrti u zadnjih nekoliko godina i mjeseci. Stoga nas očito ovo razmatranje, s kojim se ovdje osjećamo povezani, s određenih gledišta može usmjeriti na zagonetku smrti i mnoge stvari povezane s njom. Svoje kontemplativne poglede usmjeravamo na zagonetku smrti ne samo zato što nas muči znatiželja ili žeđ za znanjem da prepoznamo ono što je tajanstveno povezano sa smrću, već zato što smo svjesni što nam znanost duha može prenijeti, koliko je usko povezana s misterijem smrti, sa znanjem o njoj, a to nam je potrebno u smislu jačanja života, jer u osnovi kontemplacija smrti premošćuje jaz između dva svijeta - svijeta u kojem živimo i svijeta duha. Često smo objašnjavali, i to s pravom, uvijek iznova pozivajući pred naše duše konkretne slučajeve smrti, kako duše koje su bile povezane s nama u fizičkom životu, to ostaju i nakon što prođu kroz vrata smrti. U vezi s tim, mogao sam u ovom ogranku reći da je jedna od osnažujućih, okrepljujućih misli kojima možemo dati da nas nose, to da u duhovnim svjetovima imamo srodne duše koje će postati i koje su postali naši vjerni pomagači i suradnici, kroz način na koji su povezane s našim ciljem ovdje na Zemlji. Mora se naglasiti da sada živimo u vremenu u kojem se osjećamo dužni razvijati znanost duha, ali u kojem se ta znanost duha još uvijek susreće s velikim nerazumijevanjem i protivljenjem koje proizlazi iz nerazumijevanja. I nekada bi se mogle pojaviti sumnje, mogu li moći koje su nam dane unutar fizičkog svijeta biti dovoljne za suočavanje sa sve jačom i jačom opozicijom - a ona će uistinu poprimiti još jače oblike. I tu dolazi okrepljujuća misao, da duše prijatelja koje su vjerno povezane s našim radom, koji su umrli prije nas, koji su nesputani preprekama koje još uvijek imamo ovdje na Zemlji, da ujedine svoje snage s našima. I iz takvog uvjerenja, vjerujemo u pobjedu duhovno-znanstvenog rada, iako ona dolazi vrlo sporo.

Kad čovjek prođe kroz vrata smrti, mogu reći, naše su duše predisponirane da shvate kako napuštaju fizičko tijelo i arenu zemaljske egzistencije, i zatim se uspinju u duhovne svjetove, na neki način ostavljajući ovaj fizički svijet iza sebe. Kada steknemo duhovno-znanstvena uvjerenja, prelazak vrata smrti osjećamo kao napuštanje fizičkog svijeta. Ako je pogled duhovnog istraživača sada usmjeren na iskustvo smrti, to jest prema prolasku osobe kroz vrata smrti, onda ovom duhovnom istraživaču stvar izgleda nešto drugačije. Ovdje je bitno ono što takozvana umrla osoba

ima kao iskustvo, kako osjeća i doživljava prelazak vrata smrti u svojoj najdubljoj nutrini, i kako se sve to dalje oblikuje između smrti i novog rođenja. I ovdje treba reći: ono što prolazi kroz vrata smrti je, kao što znamo, prije svega etersko tijelo s astralnim tijelom i 'Ja'. - Ali sada umrla osoba, kada tek ulazi u duhovni svijet u ovoj trostrukosti svog bića, scenu fizičkog svijeta i onih ljudi u njemu, s kojima se osjećao povezanim u životu, a i sve ono s čime se inače osjećao povezanim, osjeća kao da sve to zapravo napušta, kao da mu sve to, da tako kažem, izmiče ispod. I tada onaj tko je prošao kroz vrata smrti i nastanio se u eterskom svijetu sa svojim eterskim tijelom, osjeća da se sjedinjuje s ovim eterskim svijetom. A znamo već i: pred njegovim se pogledom pojavljuje svojevrsni pregled iskustva na Zemlji u posljednjoj inkarnaciji. Ovo iskustvo doista se može usporediti s nekom vrstom univerzalnog iskustva iz snova. U bujanju, tkanju slika koje su značajne, život traje nekoliko dana. Moglo bi se reći da se ta panorama života proširuje tako da umrla osoba osjeća: tamo gledaj; tvoj život tka, teče. I nakon tog preplavljujućeg života, scena na kojoj ste stajali, napušta vas.

To je sasvim etersko iskustvo. Dok mi ovdje doživljavajući fizičko i osjetilno, susrećemo se s čvrstim, grubim, točno znamo: osjetilno iskustvo je vani i mi se osjećamo unutar granica svoje kože, - onaj koji je prošao kroz vrata smrti, svoje postojanje i svoju povezanost sa svijetom, doživljava na način da nema tako čvrste diferencijacije; u određenoj mjeri ono iskustvo ima kao panoramu života, osjeća kao dio sebe. Da, ova panorama je prije svega njegov svijet. Ono što je proživio sagledava u velikoj panorami života, kao u svom sljedećem svijetu u kojem je prisutan. Zemaljska egzistencije mu polako otpada, a iz nje crpi ono što je doživio unutar zemaljske egzistencije od svog rođenja, a to se odvija kao moćna, živa, intenzivna slikovna panorama, prožeta, ne tupom sviješću sna nego jasnom sviješću, u kojoj se ne vide samo slike, nego u kojoj oživljava sve što je u životu doživio. Svaki pojedini razgovor koji smo vodili s ljudima: ponovno ga čujemo; sve što smo doživjeli s drugim ljudima, što smo s njima podijelili u smislu osjećaja: to ponovno doživljavamo. Zbog toga jer je sve život koji teče, moguće je to obilje života koje, sabijeno u nekoliko dana, daje cjelovit pregled - koji je zapravo stalno pred nama - o tome što smo prošli u ponekad dugom životu na Zemlji. I kroz to prolazimo tako da onda znamo: ranije, na Zemlji, prolazio si kroz to tako da je iskustvo dolazilo za iskustvom. Imali ste iskustvo, bili u kontekstu života. Odvijalo se, dijelom je ostalo u sjećanju, dijelom zaboravljeno. Onda bi se dogodilo nešto novo i tako se tijek života odvijao godinama. Sada je oku duše sve to istovremeno vidljivo, i sada je sve to, moglo bi se reći, unutar jastva proširenog u svijet.

U ovim danima nakon smrti ne pravi se razlika između svijeta i 'Ja', već oboje teče zajedno i svijet je ono što sami doživljavamo. Inače u početku ne postoji ništa osim onoga što smo sami iskusili, što također sadrži sve što

smo iskusili s drugim ljudima u našoj zemaljskoj egzistenciji. I tada osjećamo kao da nas vanjska, eterska tvar, koji se u početku pojavljuje kao nositelj ovog svijeta slika, napušta, i kao da ovaj svijet slika više nije kao onaj koji se vidi, nego kao onaj koji smo sada u potpunosti povezali s našim vlastitim bićem, koji sada u potpunosti tvori naše unutarnje biće. I budući da ga apsorbiramo, da tako kažemo, ponovno smo u položaju da osjetimo, doživimo, percipiramo ostatak duhovnog svijeta svojom sviješću.

U ostatku duhovnog svijeta postupno se pojavljuju ljudske duše koje su, ili prošle kroz vrata smrti prije nas i sada su tamo, ili ljudske duše koje su još dolje u fizičkom tijelu, u zemaljskog egzistenciji. Čovjek iz duhovnog svijeta vidi ove ljudske duše gledajući ih u njihovom duhovno-duševnom elementu. Tjelesno se, dakako, može spoznati samo fizičkim organima, ali ono duhovno-duševno, koje prekriva tjelesno, također se uzdiže u čovjeku pred našim duševnim pogledom. Osjećamo se puno intimnije povezanima sa svime što sada proživljavamo nego što bi se mogli osjećati povezanima tamo gdje zapravo, naime na Zemlji, postoje razdvojne barijere kroz fizičko tijelo.

Uvijek trebamo imati na umu sljedeće: moramo pažljivo birati riječi, koje su sve skovane za uvjete na fizičkoj razini, ako želimo naznačiti nešto duhovno, jer je iskustvo u duhovnom svijetu puno intimnije od iskustva ovdje na fizičkoj razini. Kada vizualiziramo kako se misao, koja predstavlja iskustvo koje je davno iza nas, ponovno javlja kao podsjetnik na to iskustvo, kako ta misao izranja iz nas samih, kada je živo zamislimo, mogu reći, ako razmišljamo o stvarnosti takvog sjenovitog iskustva sjećanja, tada postupno dobivamo predodžbu o tome kako se duhovna stvarnost zapravo pojavljuje pred nama nakon što smo zakoračili kroz vrata smrti. Ona nam u pravilu ne dolazi izvana na način na koji dolaze iskustva u fizičkom, osjetilnom svijetu. Tako se pojavljuju imaginacije, samo s beskrajno više vitalnosti od slika sjećanja, ali na takav način da ne razlikujemo svoje 'Ja' od imaginacije na isti način na koji ga ovdje razlikujemo od vanjskog svijeta. Dolaze nam kao slike iz sjećanja, ali tako da znamo: ono što se rađa na horizontu naše svijesti je stvarnost. Javlja se imaginacija: znamo da je povezana s nama na isti način kao što je slika sjećanja ovdje na fizičkoj razini. Podiže se sa svom vitalnošću. Ali znamo da smo povezani s tim, naše 'Ja' je unutra. Tako se duša uspinje, osjećamo jedinstvo s dušama i duševnim bićima viših hijerarhija, koja se postupno uzdižu. Duhovni svijet prilazi, mogu reći, kao iz beskrajnog sumraka, na isti način kao što se u našoj duši pojavljuju slike sjećanja. Jedina je razlika što su slike sjećanja potpuno sumračne i prikazuju samo vanjsku stvarnost, dok imaginacije koje se pojavljuju postaju govorne imaginacije, tako da se u biti objavljuju svojim jezikom, koji se otkriva u duhu, koji tada za nas postaje otkrivenje duša, duhova, s kojima nastavljamo na razne načine biti topliji, prisniji, nego to možemo biti s ljudskim bićem na fizičkom planu.

Sada nam mora biti potpuno jasan značaj prvog iskustva kroz koje čovjek prolazi kada kroči kroz vrata smrti. Ovo osvrtnje na prošli život ima veliko, golemo značenje za cjelokupno iskustvo koje slijedi između smrti i novog rođenja, a to značenje sami sebi možemo razjasniti kada razmišljamo o tome kako smo zapravo došli do svoje 'Ja' svijesti u našem zemaljskom životu; ne našeg 'Ja', nego naše 'Ja' svijesti. Iz naših duhovno- znanstvenih proučavanja znamo kako dolazimo do 'Ja': Duhovi oblika daruju nam ovo 'Ja' kako napredujemo od egzistencije Mjeseca do egzistencije Zemlje. Ali ovo 'Ja' je u početku podsvjesno. Postaje svjesno zahvaljujući činjenici da se odražava u fizičkom tijelu. Kako se to odražava ovdje na fizičkom planu? Pa znate, to možete vidjeti čak i u običnom iskustvu sna: 'Ja' vrlo rijetko postaje svjesno sebe u iskustvu sna; 'Ja' zamagljuje iskustva, slike sna koje se pojavljuju. Kako doživljavamo 'Ja' svijest dok smo budni? Pojasnimo kako je zapravo ta 'Ja' svijest povezana sa vanjskim percepcijama i svim vanjskim iskustvima. Kada prolazimo rukama kroz zrak ne osjećamo ništa. U trenutku kada nešto dodirnemo, nešto osjetimo. Ali zapravo osjećamo vlastito iskustvo, osjećamo ono što doživljavamo kroz prste. U sudaru s vanjskim svijetom, postajemo svjesni svojeg 'Ja'. A u jednom drugom smislu, kada se probudimo, zapravo postajemo svjesni svog 'Ja' tako što iz svijesti sna uranjamo u naše fizičko tijelo, sudaramo se s našim fizičkim tijelom. Kroz sraz s fizičkim tijelom, 'Ja' svijest je zapravo pozvana pred dušu.

Međutim, budimo jasni, 'Ja' svijest se ne smije brkati s 'Ja'. 'Ja' u početku ostaje u podsvijesti, moglo bi se reći, nepotpuno. Kakvo je 'Ja' zapravo, čovjek će doživjeti tek tijekom razdoblja Vulkanu. Ali 'Ja' postiže zemaljsku svijest uranjanjem s astralnim tijelom u etersko i fizičko tijelo, sudarajući se s eterskim i fizičkim tijelom. I u tom sudaru s eterskim i fizičkim tijelom 'Ja' postaje svjesno sebe: na taj način 'Ja' svijest se javlja od trenutka kada je fizičko tijelo toliko otvrdnulo da je ovaj sudar dovoljno jak, to jest, od određene točke u djetinjstvu do koje se možemo sjećati.

Sada se i duša, mora sudariti s nečim u životu između smrti i novog rođenja. Ovdje u fizičkom životu sudara se s fizičkim tijelom, koje je dano od fizičkih sila i tvari vanjske prirode, kako bi se postigla 'Ja' svijest. Nakon smrti, između smrti i novog rođenja, duša se, kako bi postigla svoju sada već duhovnu 'Ja' svijest, sudara s vlastitim životom, kojeg je upravo vidjela, u danima nakon što je prošla kroz vrata smrti i na kojeg se osvrće. Prvo život postaje vidljiv, zatim postaje retrospektiva koja je uvijek tu. Dok kao duhovna bića nastavljamo živjeti, nakon što smo prošli kroz vrata smrti i nakon što se osvrćemo na ono što smo doživjeli izravno u, i sa, smrću, gledajući unatrag, duša koja napreduje uvijek se susreće s ovom panoramom života koji je imala, ali koja sada ostaje kao duhovno sjećanje. I baš kao što se 'Ja' kroz svoj sraz s fizičkim tijelom ovdje pali do svoje 'Ja' svijesti, tako je i 'Ja' svijest nakon smrti pali osvrtnom na vlastiti život,

susretom s posljednjim zemaljskim životom. Gledajući to unatrag, između smrti i novog rođenja doživljavamo ovu 'Ja' svijest. Drugačija je, ova 'Ja' svijest nakon smrti, ali nipošto nije slabija.

Kakva je ova 'Ja' svijest ovdje u fizičkom svijetu? Činjenica je da ovdje u fizičkom svijetu, ako želimo postati svjesni svoga 'Ja', ovisimo o tome da nam ga pokaže nešto drugo u našem fizičkom tijelu. Ovo naše fizičko 'Ja' pojavljuje nam se u odrazu našeg fizičkog tijela. Osjećamo se prilično pasivno u stvaranju našeg 'Ja', barem kada ne živimo filozofiju poput one Johanna Gottlieb Fichtea. S druge strane, nakon što smo prošli kroz vrata smrti, osjećamo se neprestano aktivnima. Sebi dajemo, takoreći, mnogo intenzivniju svijest stalno iznova i iznova, osvrćući se na vlastiti život i povezujući svijest s 'Ja' sviješću: i želimo sebe, želimo sebe uvijek iznova, ostajemo neodvojivi od sebe, dojam onoga što smo nekada proživjeli ostaje neizbrisiv. - Ovim riječima želio bih što jasnije opisati ono što se doživljava u 'Ja' svijesti između smrti i novog rođenja. Ovdje na fizičkoj razini, svjesno iskustvo je neusporedivo sa svjesnim iskustvom između smrti i novog rođenja. Ovdje na fizičkoj razini, nitko se ne može osvrnuti na vlastito rođenje iz svog vlastitog iskustva u normalnoj svijesti. Osoba s normalnom sviješću ne može promatrati svoje rođenje u vlastitom iskustvu, jer sjećanje počinje tek kasnije. Već sam ovdje rekao: ako se ljudi žele osloniti samo na iskustvo, samo na vlastito iskustvo u životu, onda zapravo nitko ne može vjerovati u vlastito rođenje. U najboljem slučaju, čovjek može ponovno proživjeti svoje rođenje ako se vidovito osvrne unatrag. Ako netko kaže: ne vjerujem u duhovni svijet ako ga osobno ne vidim; ne želim vjerovati u ono što mi govori znanost duha, vjerujem samo u ono što sam vidio - onda mu se u biti može odgovoriti: a vlastito rođenje? Čini se da vjerujete da se ono dogodilo? Ali ne možete imati iskustvo toga. - Iz ovoga se može vidjeti kako i za nešto sasvim značajno za život, normalna svijest zna samo iz zaključka. Normalna svijest samo pretpostavlja da smo rođeni zaključujući: izgledamo baš kao ljudi koje smo vidjeli da se rađaju, pa smo se vjerojatno i mi rodili. - Ali to je samo zaključak.

To je potpuno drugačije u vremenu između smrti i novog rođenja. Koliko god se pri normalnoj svijesti malo tko može osvrnuti na vlastito rođenje, toliko uvijek sa ovom zapamćenom panoramom života gleda na trenutak svoje smrti. I kao što je rođenje ugašeno za zemaljsku svijest, tako u retrospektivnoj svijesti događaj smrti uvijek stoji pred dušom između smrti i novog rođenja, ali sada gledano s druge strane. Ovdje na fizičkoj razini čovjek iskustvo smrti vidi samo s jedne strane. Često je to užasna strana toga. Ali iz toga se ne smije zaključiti da je za onoga koji nastavlja živjeti strašno osvrutati se na to iskustvo smrti. Jer s druge strane, to je najljepše, najveće, najznačajnije iskustvo koje duša može doživjeti, budući da na blistav način pokazuje kako duh pobjeđuje nad materijalnom egzistencijom. Ovo oživljavanje sve svijesti, kontinuirano preispitivanje iskustva smrti ima

nešto uzdižuće, podižuće. Kroz ovo iskustvo smrti duša sama sebi kaže: živim ovdje u duhovnom svijetu, s duhovnim svijetom. - Budući da duša ima moć to sama sebi reći, ovo iskustvo smrti ima ogroman značaj za život koji počinje nakon smrti.

Rekao sam: čovjek osjeća kako ga njegovo tijelo i sve što je bilo na Zemlji napušta, i on osjeća kako sada mora uravnotežiti svoju svijest unutarnjom aktivnošću, kako mora nešto učiniti za svoju svijest što je prije za nju činio pomoću tijela kao alata. Mogu živjeti svjesno bez tijela u sebi: mogućnost ovladavanja ovom mišlju stvara puno jaču svijest nego što se može imati tijekom zemaljskog života. Smrt nam daje to uvjerenje koje možemo osjetiti: tijelo odlazi, ali sada počinje vrijeme kada se od tebe ne traži da se susrećeš sa svojim tijelom da bi osjetio svoje 'Ja', sada počinje vrijeme kada sam ulijevaš duhovne snage u svoj duševni ovoj, da tako kažemo, tako da se stalno prizivaš k svijesti. - Prepoznajući kako to samo-prizivanje svijesti može biti tu kada se tijelo otrgne, čovjek ima dojam života unutarnjeg postojanja. Počinje sa smrću, kada se mora početi doživljavati kao 'Ja' bez tijela. To je početna točka za nastavljanje osjećanja sebe kao 'Ja' bez tijela, osvrst na iskustvo smrti. Ako duhovno istraživački pogled, jer dopušta duhovnom svijetu da oživi sam po sebi, odvede do točke da se duše koje su prošle kroz vrata smrti pojavljuju u imaginaciji iznutra na polju svijesti, onda se spoznaje kako to doživljavaju umrli. Čovjek nauči prepoznati razliku koja postoji. Naravno, može se opisati samo jedna po jedna stvar. Razmotrimo jednu takvu razliku.

Uči se prepoznati kako se ljudske duše pojavljuju na sceni promatranja duše nakon smrti. Ove ljudske duše su dvije vrste: one ljudske duše koje su ušle u duhovni svijet ranije, prije naše smrti, koje stoga već nalazimo unutra kao bestjelesne duše, i one ljudske duše koje su još utjelovljene na Zemlji. Također možemo doživjeti one duše koje su još uvijek na Zemlji. Kako scena zemaljske egzistencije nestaje iza nas, ostaje nam mogućnost da smo još uvijek povezani s onim što je bilo duševno. Samo tjelesno nestaje iza nas, naša se duša širi, sjedinjuje s ogromnim svemirom i to nam daje mogućnost, iako nam tjelesno izmiče, da tako kažemo, da znamo da smo još uvijek povezani s dušom i da to doživimo.

Ali postoji razlika između doživljavanja jedne vrste duše i druge vrste duše. Kada doživimo ljudsku dušu u duhovnom svijetu, onda je naravno ne doživimo - to ne treba ni govoriti, ali u to vjeruju oni koji još ništa nisu razumjeli o viđenju u duhovnom svijetu - kao kada se suočavamo s vanjskim bićem; nego je čovjek doživljava kao da to biće izranja u njegovoj svijesti. I sada s dušom koja je već bestjelesna, koja je već prošla kroz vrata smrti i koju susrećemo, imamo unutarnje iskustvo da je tu. S time počinje dojam. Znamo: to je jedna duša. Ali moramo, takoreći, živjeti u tome,

osjećati to. Mora nam doći imaginacija, tako da se osjećamo uključeni u stvaranje imaginacije.

Doista je tako da bi se stvar mogla opisati na sljedeći način: čovjek se osjeća u duhovnom svijetu. Javlja se svijest: sad nisi sam, prilazi ti duša. - Sada je to kao kad u fizičkom svijetu nevidljivo imate misao u duši. Ali želite to učiniti vidljivim. Uzmeš kedu i napraviš misao, napraviš sliku. Tako je to u početku s iskustvima u duhovnom svijetu. Čovjek zna: tu je pravo duhovno biće. Da bi se vidjela duša, prvo se mora doći u kontakt s njom na način da je čovjek vidi u duhovnom prostoru kao imaginaciju, da tako kažem. Čovjek to i čini, ali je svjestan da je aktivan u stvaranju imaginacije. I ako želi progovoriti glazbom sfera, kroz koju pušta svoje biće da govori našem biću, na način na koji nam čovjek u fizičkom svijetu svojim jezikom objavljuje svoju dušu, kada pusti da iz nje zvuči glazba sfera, tada se također osjeća da se ne može ostati pasivan. Ako čujete nečiji govor i ne želite razmišljati, ne morate ga razumjeti. Ako želite razumjeti morate sudjelovati. Dakle, morate sudjelovati posvuda. Tako živite zajedno, aktivno, uključeni; zna se, da se može pročitati svaki djelić manifestacije duše, tako ono što imate pred sobom, morate su-kreirati kao pojavnost. Manifestaciju stvara čovjek, ne biće. Biti će slučaj i da se netko ne osjeća tako snažno aktivan da zna: sada je ovdje ljudska duša. Ali ta se imaginacija probija do nas, bez da snažno sudjelujemo kao u upravo opisanom slučaju. Imaginacija se pred nama javlja više sama od sebe. Tada se suočavamo s dušom koja je još uvijek utjelovljena na Zemlji. I kada čovjek prođe kroz vrata smrti i postupno nastavi živjeti u duhovnom svijetu, iz načina na koji pristupa dušama uči razlike između duša koje susreće u duhovnom svijetu i onih za koje mora smatrati da su na Zemlji.

Ovime sam ukazao na jednu od razlika u tome kako se iskustva koja netko ima u duhovnom svijetu odvijaju u izravnom iskustvu. I tako je također potrebno iskustva razlikovati, unutarnja iskustva, bilo da se doživljavaju ljudske duše, ili se doživljavaju duše bića viših hijerarhija. Uzmite ono što sam opisao kao iskustvo duše. Rekao sam: ljudske duše se doživljavaju, ili na način da kreiraju ili rekreiraju imaginacije, ili više manje stvaraju same sebe. Tada iskustvo može biti ovakvo: čovjek zna, da je biće tu. Ovo biće mora stajati pred nama kao imaginacija, mora se doživjeti, ako stvarno želimo biti s njim. No neće nam odmah biti moguće generirati imaginaciju na isti neposredan način kao u opisanim slučajevima, gdje se u jednom slučaju ona čak stvara, sama gradi. Kada imamo iskustvo da je pred nama biće, moramo u sebi razviti nešto drugo. Moramo u sebi razviti osjećaj: dopuštamo ovom biću da stvara u nama. Dajemo svoje moći, tako da pritiječu moći ovog bića. - Dok u ljudskoj duši osjećamo sebe kao stvaratelje u imaginaciji, u slučaju bića viših hijerarhija, anđela, arhandela, osjećamo kako ta bića stvaraju imaginaciju u nama. I tako postupno probijamo svoj put u ovo zajedničko iskustvo duhovnog svijeta.

Također znamo da se ovo konkretno zajedničko iskustvo događa na način da kroz dugi niz godina - trajanje je vezano uz posljednji zemaljski život - život teče unatrag. Prvo nekoliko dana imamo panoramu života, zatim počinjemo ponovno proživljavati život na Zemlji, ali na drugačiji način nego što smo ga iskusili ovdje između rođenja i smrti. Prvo doživljavamo ono posljednje, zatim ono što smo iskusili prije, i tako unatrag u duhu do rođenja. Doživljavamo to gledajući svoj život, ali sada s druge strane. Mogu reći, da s druge strane gledamo učinke. Pretpostavimo da sam nešto grubo, jednom u životu rekao nekoj osobi: ti nisi plemenit čovjek - ili sam ga na neki način uvrijedio. Onda sam nešto doživio. Ono što sam ja doživio drugačije je od onoga što je on doživio. On je doživio povrijeđenost, bol, patnju. Sada, u životu nakon smrti, u svijetu duša, osoba sama doživljava ono što je učinila i učinke toga. Mi sami doživljavamo patnju koju je drugi imao kada smo ga zlostavljali, imamo u sebi ovu patnju, ovu bol. Živeći na ovaj način, doživljavamo učinke naših postupaka u drugom biću. Određeni uvid u iskustvo nakon smrti dobiti ćemo ako pogledamo nešto što se duhovnom istraživaču može otkriti kao veza između ovog iskustva nakon smrti i iskustva ovdje u fizičkom svijetu.

Ono o čemu sada raspravljam, nešto je što stvarno može skrenuti pozornost na to kako duhovni istraživač postupno dolazi do svojih rezultata, i koliko je predrasuda misliti da bilo tko a tko je prešao prag duhovnog svijeta, da sada iz iskustva osobno poznaje duhovni svijet i da ga možete pitati bilo što. Izgleda da to uvijek iznova moramo doživjeti kada duhovni istraživač govori o ovome i onome, osobito javno, i kako se - to s određenih gledišta može izgledati poželjno - dobije odgovor na pitanje, pretpostavljajući: svatko tko imalo pogleda u duhovni svijet već zna sve, sve što se tamo može znati. - To je pametno otprilike kao da netko ovdje kaže: imaš oči, znaš München, dakle opiši mi Kaliforniju! - U duhovnom svijetu je zaista tako da se mora korak po korak stjecati ono što se želi shvatiti iz duhovnog svijeta, i naivno je vjerovati da se sve ne mora stjecati korak po korak. Još je jedna stvar drugačija u duhovnom svijetu nego ovdje u fizičkom svijetu. Ovdje u fizičkom svijetu, ako nikada niste bili u Heidelbergu, vi idete tamo, zar ne, počinjete se kretati. U duhovnom svijetu stvari moraju doći k nama, moramo razviti moć čekanja, unutarnju snagu iskustva. Stvari u naše vidno polje dolaze kada smo se za njih osposobili. Heidelberg duhovnog svijeta mora doći k nama, moramo svoje duše pripremiti za to. U određenom smislu, uvijek ovisi s čime smo obdareni, da li možemo nešto saznati o ovome ili onome u duhovnom svijetu. Na taj način je duhovni istraživač postupno informiran o misterijama duhovnog svijeta.

Sada bih želio s određene točke gledišta raspravljati o iskustvu duhovnog istraživača o kojem još nisam ovdje govorio s te točke gledišta. Kada netko promatra iskustvo duše ljudskog bića između padanja u san i buđenja,

nakon što razvije određene unutarnje, tj. duhovne moći promatranja, kada ljudsko biće koje spava promatra kao dušu, onakvu kakva je izvan fizičkog tijela - on se upoznaje s mnogim stvarima, ali ako se želi shvatiti mora se naučiti gledati s određenog gledišta - tada se primjećuje da je čovjek zapravo stalno aktivan u svojoj duši kad spava, puno aktivniji nego kad je budan. Dok je budan, čovjek koristi svaku aktivnost koju njegovo tijelo razvije, i u to ulazi kao duša, živi u tome. U snu, s druge strane, živi u vlastitoj aktivnosti. I ako se to prati, otkriva se da u snu ljudsko biće, na drugačiji način, proživljava ono kroz što je prošlo u fizičkom svijetu od buđenja do padanja u san. Pretpostavimo da sam nešto učinio, pročitao ovo ili ono: u snu proživljavam cijelo čitanje, prolazim kroz sve iznova. Samo što danas još nemamo takve svijesti da to postane 'Ja' svijest, ali ipak se događa u duši, samo tupo, ali duša zapravo aktivno obrađuje ono što je doživjela tijekom dana. Misli se preobražavaju na takav način da mogu postati plodne u dušama. Kao plodove života, prerađujemo ono što smo odradili tijekom dana. Plodovi života su aktivni, rezultati života u nama: to je ono što radimo dok spavamo.

Tada duhovni istraživač može nešto otkriti. Ako se uspoređi ovo iskustvo sna koje ljudsko biće ima ovdje s iskustvima koje ljudsko biće ima sada u godinama ili desetljećima, nakon što je prošlo kroz vrata smrti i tako lutalo unazad kroz svoj život, zanimljivo je da čovjek luta kroz svoj život na način da zapravo živi noći, a ne dane. Sada u svijetlu duše doživljava kako se svake večeri osvrće na dan. To je isto kao ono što smo doživjeli u budnoj svijesti, ali gledano iz sna. Da to tako doživljavamo, to je prilično neobično. Većinu vremena ne razmišljamo o tome, ali zapravo naše pamćenje ovdje u fizičkom životu pokriva samo dnevna iskustva. Sjećamo se onoga što imamo u budnoj svijesti. Sada, nakon smrti, prisjećamo se samo onoga što smo proživjeli u noćima, kroz što smo prošli u zemaljskom životu. Javlja se svjesno sjećanje na noćna iskustva. Nisam to prije tako jasno rekao, jednostavno zato što nisam znao. Takve stvari dolaze do čovjeka u uzastopnim duhovnim istraživanjima.

Ali pojavljuje se jedna stvar koja je važna, važna za svijest, koju trebamo u sebi razraditi dok radimo zajedno u ograncima. S druge točke gledišta, skrenuo sam pozornost na činjenicu da život u zemlji duše traje otprilike trećinu vremena koje se proživjelo između rođenja i smrti. Postoje razlozi koji su navedeni u knjigama. Ali ti razlozi su dati s drugačijeg gledišta od onog koje sada iznosim. Čovjek proživljava život noći. Koliko dugo obično spavate? Trećinu svog života provedete spavajući. Približno, spavate trećinu svog života. Prolazak kroz noći nakon smrti, oduzima trećinu života na Zemlji. To je vezano s noćima. Ovo je izuzetno zanimljivo i važno. Jer je to do sada navedeno iz sasvim drugih razloga. Istaknuo sam, naprimjer u 'Tajnoj znanosti': ovo iskustvo traje jednu trećinu života na Zemlji, život kamaloke. Sada, s potpuno drugačijeg gledišta, o kojem se prije uopće nije

razmišljalo, opet se ispostavlja: ovaj život kamaloke je trećina života na Zemlji - sa stajališta proživljavanja noći. Vidite, to su stvari koje, kada se pojavljuju stalno iznova, koje tako strahovito podržavaju i jačaju kao dokaz onoga što znanost duha može dati ljudima. Netko traži istinu s određenog polazišta, i dolazi do ovoga: kamaloka traje jednu trećinu života na Zemlji. - Onda se isti rezultat dobije iz potpuno različitog kuta gledanja. Ovi rezultati podržavaju jedni druge. S tim se uvijek iznova susrećemo i to daje onu sigurnost koju imaju i oni koji još nisu u stanju sami istraživati. Često sam skretao pozornost na te dosljednosti. Kada u ograncima detaljno pratimo kako se stvari otkrivaju, postupno razvijamo unutaranju sigurnost, razvijamo snagu uvjerenja, čak i ako se još dugo moramo truditi da imamo vlastita iskustva na vlastitom putu znanja.

Na kraju, želio bih vam reći jednu istinu koja je posebno zanimljiva za naše vrijeme, iako može zanimati svakoga. Na javnom predavanju već sam s jedne točke gledišta govorio o smrtima kada čovjeka pogodi metak u najboljim godinama, naprimjer, kada mu se oduzme njegovo fizičko tijelo, da tako kažem. Kao što sam rekao, pokazao sam što bude s tim neiskorištenim snagama. To sam prije pokazao s različitog gledišta. Danas se na ovo iskustvo smrti želim osvrnuti opet s drugog gledišta.

Kako u duhovni svijet ulazi netko tko nije izgubio fizički život zbog bolesti ili starosti, već je tijelo izgubio nasilno ili zbog neke druge ozljede? Raspravljao sam o tome što je ostalo od njegovih neiskorištenih snaga. Ali kako on sam ulazi u duhovni svijet ostaje zagonetka. U vremenu poput našeg, vidimo toliko mnogo duša koje ulaze u duhovni svijet kroz vrata smrti. Tijela su im oduzeta vanjskim utjecajem. U duhovnom svijetu oni se veoma razlikuju od duša čija su tijela oduzeta zbog bolesti ili starosti. Da bismo objasnili i razumjeli takve stvari, moramo biti u stanju usporediti prave stvari u duhovnom svijetu. Morate se moći zapitati: s čime treba spojiti pojavu koja je zagonetka da bi se ta zagonetka razjasnila? - I tada postaje jasno da se tu pojavu treba spojiti s nečim što se doživljava u fizičkom svijetu. Pa, okarakterizirajmo ovdje u fizičkom svijetu iskustvo, gledajući najprije grube materijalističke duhove, koji ne žele prihvatiti ništa osim onoga što se može dokučiti na grub način osjetilnim iskustvom, što se smatra postojećim jer ostavlja grub dojam. Ali postoje druge stvari na ovom svijetu koje život čine vrijednim, a ovo drugo su ideali. Sigurno će najgrublji materijalisti reći: ideale ne možete jesti, nemaju pravu egzistenciju, samo su umišljeni. Ali ljudi koji unose ideale zapravo rade da oplode, uzdignu, ožive zemaljsku egzistenciju. Ono što ne postoji u grubom materijalističkom smislu mora se unijeti u tijek zemaljske evolucije, da bi ovaj život bio vrijedan. Idealisti su oni, koji su, u određenom smislu, glasnici bogova u zemaljskoj egzistenciji. Jer ideali su nešto kao poruke iz božanskih svjetova, nešto što pripada fizičkom svijetu, ali ne dolazi iz ovog fizičkog svijeta. Ne može se promatrati ideale, niti se može eksperimentirati na idealima, da bi

se rezultati predstavili kroz iskustvo. Ipak, ideali su poput poruka iz duhovnog svijeta.

Kada, naprimjer, ljudska duša čije je tijelo odneseno metkom u doba cvata, ide gore u duhovni svijet kroz vrata smrti, ne samo da ostavlja neiskorištene snage koje se koriste na način kako sam naznačio, već također gore u duhovne svjetove dovodi vrlo specifičnu svijest. Takva duša u duhovni svijet kroz vrata smrti ulazi drugačije nego duge duše koje su uspjele dovršiti život ili im je tijelo oduzeto bolešću. Te duše ulaze u duhovni svijet na takav način da za sobom donose misao o nečemu što bi moglo biti tamo dolje u fizičkom svijetu, naime s njihovim vlastitim životom od točke u kojoj su se žrtvovala. Mogli bi postojati preduvjeti da se nešto dogodi u nadolazećim godinama u normalnom životu u fizičkom svijetu. Naprimjer, mogućnost, recimo da osoba u fizičkom tijelu dvije godine nakon smrti sretne druge ljude u fizičkom tijelu. Sada nije tu. U fizičkom svijetu je moglo postojati nešto što sada nije moguće. Takve misli nosi bestjelesna duša u duhovni svijet.

Sada je isto tako potrebno za duhovni svijet, objaviti tamo gore da postoji nešto dolje u svijetu što ima osobine ovog grubog bića, ali ne živi kao to grubo materijalno biće. Ova objava je za duhovni svijet nešto slično onome što je za fizički svijet objava ideala. To su obrnuti idealisti. Život se dolje može odvijati na takav način da se predispozicije ne ostvare, da se iz fizičkog svijeta vrata duše koje su umrle nasilnom smrću. Onima gore koji takvu smrt nisu doživjeli, to je kao proglas koji znači isto što i proklamiranje ideala ovdje. Ovdje u fizičkoj egzistenciji se objavljuje: nije vrijedno samo ono što ostavlja dojam na osjetila, nego su vrijedni i ideali koji dolaze iz duhovnog svijeta. - U duhovnom svijetu oni čija su tijela uzeta, proglašavaju da postoji nešto aktivno što, iako je predodređeno za fizičku egzistenciju, ne ulazi u tu fizičku egzistenciju, što ulazi u svijet na drugačiji način, što okrepljuje duhovni svijet kao što ideali to čine za fizički svijet. Ovo je vrlo značajan rezultat duhovnog istraživanja, i govori nam da žrtvene smrti također imaju značenje i za duhovni svijet, ne samo značenje za fizički svijet koje sam jučer objasnio. Među dušama duhovnog svijeta ima onih koje gledaju na normalan tijek života, ali među njima ima i onih koje su naučile da se biljke mogu odsjeći jednim trzajem. I one su, da tako kažemo, obrnuti idealisti, za duhovni svijet.

Malo pomalo, pojave života, misteriji egzistencije, otkrivaju se i u vremenima poput našeg, kada se toliko mnogo misterija može odgonetnuti iz krvi i patnje, dojam je kako jedino znanost duha može smjestiti čovjeka u potpuni, cjelokupan život. Čovječanstvo ide naprijed. Današnje prirodne znanosti nisu postojale ranije, izronile su iz sumraka težnji duše. Tako se mora pojaviti i znanost duha. Čovjek u budućnosti neće moći bez nje. Danas ima mnogo protivnika, ali čovjek će sve više osjećati zagonetke

egzistencije, a time i sve veću potrebu da zagonetkama egzistencije pristupi na duhovno-znanstveni način. To se uvijek iznova mora javljati u našim dušama, kao misao koja nas spaja s našim duhovnim pokretom, koja nam donekle ukazuje kako tražimo nešto unutar našeg duhovnog pokreta, što se sve više mora širiti u čovječanstvu, i moramo izdržati sve nedaće koje se još uvijek prirodno pojavljuju u sadašnjosti.

Želio bih to naglasiti u našem vremenu, posebno iz današnjeg razmatranja, kako nas ozbiljnost našeg vremena treba podsjećati da sve što možemo učiniti, učinimo punom snagom, da stvarno znanost duha uključimo u ljudski razvoj, koliko to ovisi o nama. I želio bih vas podsjetiti da ovu misao moramo u nama učiniti još življom, jer okolnosti vremena mogu značiti da ne možemo biti zajedno tako često kao u normalnim vremenima. I dopustite mi stoga uputiti apel našim dušama da u ovim ratnim vremenima budemo vjerniji i predaniji u našim ograncima, makar bi suradnja između vas i mene sada mogla biti rjeđa, dok se ne vratimo u normalna vremena, jer je putovati svijetom sada teže nego inače, i može biti da upravo sada moramo naučiti biti samostalni i samostalno raditi u ograncima. Činiti ono što možemo činiti u ovom smjeru, može biti plodonosno za ono što vjerujemo da mora ući u ljudsku evoluciju kao duhovna težnja. Jer uvijek iznova mora se istaknuti misao: velike žrtve koje toliki ljudi moraju podnijeti u sadašnjosti i koje su blisko povezane s onim što smrt skriva kao misterij i kao bol u ljudskoj evoluciji, ovi događaji imaju ispravan odnos prema našem duševnom životu jedino ako ih možemo promatrati sa stajališta znanosti duha, u širokom kontekstu ljudskih događaja, povijesnog razvoja.

Nije mi namjera ulaziti u raznorazne poteškoće i smetnje koje su možda nedavno doprle do vaših ušiju, jer sam o tome morao govoriti na jednom mjestu. Ali te su stvari pokazale koliko je nužno da nas objektivno zahvati plodonosnost i nužnost duhovno-znanstvenog pokreta, te da od njega možemo odvojiti ono što izgleda kao naše osobne želje i htijenja, koje uvijek iznova djeluju kao zapreke i poteškoće za ispravno napredovanje duhovno-znanstvenog pokreta. Znanost duha je toliko bogata sadržajem da nas može prilično konkretno okupirati. Pokušajmo stalno i opet razmišljati, koliko se lako osobna ambicija ili uzaludna težnja lako pomiješa s onim čega bismo se trebali uhvatiti i što bismo trebali dopustiti da nas zahvati kao duhovni život koji pulsira svijetom.

Neki događaji koji su se upravo dogodili u našem društvu već su našoj duši sugerirali misao: oh, tamo vani teče krv, vani se veliki dio ljudi bori za stvari čiji se značaj danas ne može ni procijeniti, a postoji i duhovni pokret koji bi stvarno mogao potaknuti interes čisto objektivno, gdje nema potrebe usmjeravati pogled na ono što je samo osobno, ali postoji toliko toga osobnog na djelu, posebno u trenutku kada se duša mora osjećati obvezna

suosjećati s velikim događajima. To je također izvor boli, to što je moguće miješanje osobnih stvari s onim što bi moralo biti neosobno.

Uvijek iznova moramo pogledati, posebno danas, iz našeg izoliranog života, na ono što proživljava cijelo europsko čovječanstvo i šire, i reći sebi: pravi plodovi, oni teško zarađeni, doći će tek u budućnosti kada ono što znanost duha želi inkorporirati u ljudsku evoluciju bude inkorporirano. Kada se misli koje se mogu steći u znanosti duha ujedine s onim što se proživljava za budućnost kao plodovi boli i krvi, patnje i lišavanja, tada na poljima, koja danas zahtijevaju tolike žrtve, može procvjetati duhovni, ljudski život, koji je vrijedan tih žrtava. Gledajući to, želim završiti riječima:

Iz hrabrosti boraca,

Iz krvi ubijanja,

Iz tuge napuštenih,

Iz požrtvovnih djela ljudi

Narasti će duhovni plod -

Duše duha svjesne, usmjerite

Svoj um u duhovnu oblast.

Ako se u našim redovima pojavi dosta takvih duša koje svoje umove u duhovnu oblast, tada cvjetovi i plodovi koji proizlaze iz njihovih napora stvarno neće moći postati samo osobni blagoslov, već i blagoslov za čovječanstvo. Imajući to na umu, što god život donio, želimo nastaviti intenzivno raditi na našoj stvari!

PREDAVANJE V

München, 18 ožujka 1916.

Ovu večer želimo više posvetiti okultno-povijesnom razmatranju i općem okultnom razmatranju okrenuti se prekосуtra. Ako danas želim započeti s pitanjem koje proizlazi, da tako kažem, iz različitih potreba i o kojem se mora raspravljati s obzirom na sadašnjost, to se ne smije shvatiti kao želja s moje strane da idem u prošlost, evociram stare rasprave, već je nužno da se kaže nešto što treba reći. Stoga bih počeo s pitanjem na koje ne želim izravno odgovoriti već na koje želim odgovoriti kroz različita razmatranja koja želim kasnije iznijeti. Želim započeti s pitanjem: zašto je gospođa Besant, naš njemački pokret, na tako nečuven način klevetala u svojim engleskim časopisima od početka rata? Zašto je odmah nakon izbijanja rata krenula u kampanju blaćenja i zašto to na gotovo nevjerojatan način nastavlja činiti sada? - Pa, sljedeća razmatranja možda će dati neke tragove za odgovore na ova pitanja.

Predavanja koja sada moram javno održati u vezi s našim duhovnim pokretom moraju naravno biti održana na način koji je razumljiv javnosti. Ali u osnovi svaka ovako izgovorena rečenica temelji se na mnogo, mnogo dubljim stvarima: svaka je rečenica izrečena iz nužnosti određenog činjeničnog konteksta. I iz ovog činjeničnog konteksta želim danas reći nekoliko stvari.

Često sam isticao kako živimo u doba u kojem se nešto od okultno-duhovnog znanja mora uliti u cjelokupno kretanje kulture. Okultna struja, duhovno-znanstvena struja u razvoju čovječanstva, zapravo nikada nije bila potpuno prekinuta. Ali morate raskinuti s jednom stvari, ne baš s predrasudama, već s jednom vrstom predosjećaja koji je također vrlo raširen u našim redovima, ako želite na pravi način prosuditi određene stvari koje bi već trebale biti poznate. Treba raskinuti - nema drugog načina da se to kaže - s određenom ovisnošću o snu, s određenom pospanošću, koja tako lako pada onima koji prilaze našem duhovno-znanstvenom pokretu i žele nešto stvarno ugodno za svoju dušu, da je zagrije kada čovjek sluša, da može vjerovati u višu sudbinu ljudske duše, što je sasvim točno, ali također je sasvim točno da je to povezano s određenim uspavlivanjem uma. To se prečesto opaža kod onih koji puštaju znanost duha da radi na njihovoj duši, a koji istovremeno ne teže jasnom, pouzdanom sudu o životnim događajima, o spletu činjenica, unutar kojih stoji svaki pojedini čovjek.

Sada, kada se raspravlja o ljudskoj evoluciji, često se skreće pažnja na činjenicu da naša peta post-atlantska kulturna epoha, u kojoj živimo, ima zadatak razviti dušu svijesti iz općeg raspoloženja ljudske duše, i kako će se u šestoj post-atlantskoj epohi morati razviti duh-sam. I skrenuta je pažnja na suštinski doprinos koji određene tendencije moraju odigrati, a koje u Istočnoj Europi danas još drijemaju i uspavane su, i posebno se mogu naći među ruskim narodom, ako će šesto post-atlantsko razdoblje stupiti na snagu na odgovarajući pravi način. A onda je potrebno da neka svojstva, koja su tako duboko ukorijenjena u ruskoj duši naroda, da ruski čovjek, ako nije zaveden svojom 'inteligencijom', zaista u svojoj duši bude prožet tim svojstvima. Na ta svojstva je važno skrenuti pozornost. U cijelosti ta ruska duša naroda ima nešto, gotovo bi se moglo reći ženstveno, nešto umiljato, nešto što lako upija ono što je donio kulturni razvoj.

S tim u vezi je i činjenica da ruski čovjek upija, i tijekom razvoja kroz koji je prošao uvijek je upijao, ono što kroz rusku kulturu od davnina teče kao više orijentalno obojeni, bizantski oblici religije. Duša ruskog naroda do sada je bila malo iznutra produktivna, malo iznutra kreativna, ali receptivna u najjemenentnijem smislu. Zato se tako malo može reći o razvoju rusko-pravoslavne vjere u stoljećima u kojima je ova rusko-bizantski orijentirana vjera djelovala među Rusima. Svatko tko sudjeluje u ceremoniji u ruskoj crkvi, čak i ako samo letimično, može osjetiti koliko beskrajno mnogo istočnjačke aure teče kroz te ceremonije, kako se ta aura, da tako kažemo, opipljivo prenosi u neposrednu sadašnjost. To je jedno.

Drugo, duša ruskog naroda sadrži činjenicu da pojedinačna ruska osoba ima malo smisla za oblike mišljenja koji su u zapadnoj i srednjoj Europi nužni za strukturiranje društvenog života i njegov daljnji razvoj. Nužnost koju to označava postoji, primjerice, kod usvajanja striktno pravnog mišljenja u europskom društvenom poretku. Ali Rusi imaju malo razumijevanja za ovu prožetost društvenog života misaonim formama. To Rusa zbunjuje u onome što bi mogli nazvati slobodnim emocionalnim proživljavanjem svoje sudbine. On ne želi da ga pokolebaju nikakvi misaoni oblici utkani u vanjsku socijalnu strukturu.

I treća osobina je ona koja je tako privlačila Herdera i koja je dosta intimno povezana s onim što se može nazvati ruska duša naroda. Jer ta značajka nije otkrivena u Rusiji, odnosno nije naznačena i uočena u Rusiji, nego je na nju prvi ukazao Herder, kao što je slavenstvo i uopće panslavizam izvanredno mnogo posudio od Herdera; opet dokaz usklađenosti rusizma. Daleko je od ruskog naroda agresivno zagovaranje bilo kakvih dogmi ili slično. To je treća osobina.

Naravno, takve se osobine raznim okolnostima mogu izokrenuti u svoje suprotnosti - a to je upravo ono što sa sobom nosi složenost ljudskog života - a gotovo sve te tri osobine bivaju odmah izokrenute od onih zavodnika s

kojima sada imamo posla. Ova činjenica ne bi trebala biti iznenađenje za sve koji se bave znanošću duha.

Dakle, vidi se - a to bi vidjeli još bolje ako bismo detaljnije proučili - da postoji u istočnoj Europi materijal koji se mora, da tako kažem, stopiti s onim što proizlazi u zapadnoj Europi iz jednog mnogo aktivnijeg razloga. U zapadnoj Europi mogu se uočiti suprotna obilježja. Istaknuto je što se čovječanstvu može donijeti iz određenog aktivnog razvoja u našem petom post-atlantskom dobu i što se mora još donijeti, ako se takve stvari ne prespavaju, stvari kao što su opisane na mom predavanju o izbljedjelom tonu njemačkog duhovnog života.

Za one koji sada mogu promatrati razvoj duhovnog života na doista nepristran način - čak i kada im se on prikazuje u vanjskoj fizičkoj stvarnosti, osobito u sadašnjosti, u strašnim iskrivljenim slikama, u karikaturama - koji mogu vidjeti unutarne pokretačke snage ovog duhovnog života, ipak je jasno da zbog određene činjenice ono što je prisutno u srednjoeuropskom duhovnom životu mora stupiti u neku vrstu braka s onim što izvire iz prirodnih talenata Rusije. Mora se dogoditi neka vrsta suradnje između onog što se može proizvesti u Srednjoj Europi, mogu reći, kroz jedinstvenost ovoga srednjoeuropskog duhovnog života, i onoga što se može apsorbirati kroz određene čisto prirodne karakteristike europskog istoka.

Kad biste poblizje proučili srednjoeuropski duhovni život, konkretno onu osobinu na koju sam skrenuo pozornost na javnom predavanju, vidjeti biste: dakako, ova osobina još ne sadrži znanost duha kao takvu, ali u njoj doista postoji nešto što je klica znanosti duha. Fichte govori, kao što sam često govorio, o 'višem smislu'. Goethe govori o 'pronicijivom sudu'. Schelling kaže da ako duša zaista želi pogledati u misterije egzistencije, mora se uzdići do onoga što naziva 'intelektualna percepcija'. Da bi se stvari preciznije razumjele, valja upozoriti i na nešto što je Schelling postigao u dubokoj starosti u neizmjereno dubokim djelima 'Filozofija mitologije' i 'Filozofija otkrivenja'. U tim djelima, koja danas još nisu shvaćena, živi duboko razumijevanje kršćanstva. Duhovna koncepcija svijeta živi u djelima kao što su 'Božanstva Samotrake', gdje Schelling pokušava prodrijeti u misterije Kabira. Zapravo, nigdje u suvremenom duhovnom životu ne postoji tako snažna svijest da kršćanstvo nije skup dogmi, da je ono što se njeguje kao kršćanska dogma zapravo sporedna stvar, nego da je glavna stvar da se događaj, otajstvo Golgote, dogodio, nigdje to nije tako snažno kao u Schellingovoj 'Filozofiji otkrivenja'. To je sve sposobno za razvoj, sve to mora dovesti do onog razvoja kojeg smo tako često ocrtavali kada gledamo što je Srednja Europa morala postići u petom post-atlantskom razdoblju.

Ali sada Zapadna Europa! Ako se promatra Zapadna Europa, iznad svega mora biti jasna činjenica da je zapadna Europa prožeta povijesnim, tradicionalno prenijetim okultizmom koji nigdje nije tako organski, na tako živ način proizašao iz onoga što također živi u vanjskom egzoternom životu, kao što pravi moderni okultizam može proizaći iz duhovne struje koja teče kroz Goethea, Schellinga, Hegela i tako dalje. Ono što na Zapadu postoji kao okultizam ima malo veze s onim što je vanjska znanost. Bilo bi nemoguće, naprimjer, otkriti sličnu vezu između okultne znanosti i stvarne težnje za znanjem, u Engleskoj, kao što je stvarno slučaj sa slikom svijeta njemačkog idealizma. Ne može se zamisliti da bi ono što je izvana istinski englesko, kao što je filozofija Bacona od Verulama, Spencera, darvinizam sa svojom engleskom nijansom, ili noviji pragmatizam, pronašlo put do onoga što živi u raznim okultnim redovima zapada kao što je slučaj s njemačkim idealizmom. Onome što prolazi kroz razne okultne redove mora doći kraj, što ne može stvoriti pravi most prema vanjskoj svjetovnoj znanosti.

S druge strane, u ovim zapadnjačkim redovima, posebno u određenim redovima visokog stupnja, postoji znanje koje se povijesno prenosilo, i koje se upija, postoji izvjesna spoznaja, mogu reći, o toj europskoj situaciji, koja doista svoju glavnu tajnu krije u opisanoj rečenici: da je s jedne strane istočna Europa predodređena da bude apsorbirana kao iz krvi, a ono što leži zapadno od ovog istoka, predodređeno je da razvije nešto što će istok apsorbirati. Ova spoznaja je svakako prisutna kod vođa zapadnih redova. Tamo gdje ove vodeće ličnosti razvijaju osnovnu ideju svog okultnog rada, definitivno govore o ovoj povezanosti.

Ali nešto vrlo specifično povezano je s razvojem takvih temeljnih ideja na zapadu. O čemu se radi najbolje se vidi ako se stvari prate tamo gdje su postale najrigidnije i najviše uobražene: unutar britanskog života redova. U svakome tko je iniciran u određene više stupnjeve u ovom britanskom životu redova - određene više stupnjeve koje poznaje povijesno, u koje naravno nije stvarno aktivno iniciran - živi određena predodžba, naime da anglosaksonstvo mora iz svoje nacionalne biti izvući ono što se može kombinirati s ruskom nacionalnošću kako bi se formirala neka vrsta duhovnog kulturnog braka. Jer svatko tko stoji u anglosaksonskom okultizmu na način koji sam upravo okarakterizirao, smatra ga onim što mora nadvladati najdublje okultne pokretačke snage grčko-latinske suštine. Tako se misli. Za četvrto post-atlantsko kulturno razdoblje, koje je, kao što znamo, završilo oko 15. stoljeća, odlučujuće je bilo ono što su grčka i rimska kultura, što je grčko-latinska kultura iznjedrila u smislu okultizma. U petoj post-atlantskoj kulturi, međutim, ovaj grčko-latinski element mora biti zamijenjen anglosaksonskom kulturom. To je zapravo ono što se traži, nešto što se mora ostvariti, nešto što se mora realizirati. I svatko tko stoji u ovoj dogmi, koja je ujedno i dogma volje: peta post-atlantska kultura mora imati anglosaksonsku fizionomiju, anglosaksonski

karakter - ujedno ima i određenu sliku budućeg oblika Europe. U toj budućoj slici europskog ustrojstva treba prije svega potisnuti ono što u Srednjoj Europi postoji kao duhovni život, vidjeti to kao nešto što ne smije ući u budući razvoj čovječanstva. To treba promatrati kao nešto beznačajno.

To je više-manje nesvjesna dogma u svim anglosaksonskim redovima, a odatle i u svim redovima koji imaju neke veze, naprimjer, s 'Grand Orient de France' i u svim zapadnoeuropskim tajnim društvima. Osnovna dogma koja djeluje više ili manje nesvjesno je sljedeća: to srednjoeuropsko znanje ne dolazi u obzir za petu post-atlantsku kulturu, ne smije dolaziti u obzir. Sve mora biti posloženo tako da peta post-atlantska kultura ima anglosaksonsku fizionomiju. Stoga se mora uspostaviti neka vrsta braka između zapadne i istočne Europe, čak i uz zanemarivanje srednjoeuropskog života. - U takvim okultnim redovima, mnogo, mnogo godina, ljudi su govorili o ratu u kojem sada živimo. Prikazivali su ovaj rat ništa manje užasnim nego što je zapravo bio. Samo je naivno vjerovanje da bi ovaj rat izbio a da mnogi to nisu predvidjeli, kao da se o tom ratu nije puno govorilo. O tome se puno pričalo! A frazu o nadolazećem velikom europskom ratu naći ćete posvuda, stalno iznova, posebno u anglosaksonskim redovima, citiranu i raspravljanu. Uvijek iznova nalazimo nagovještaj da do tako velikog europskog sukoba mora doći. I zamišlja se buduća situacija Europe. Poznato je da sa šestim post-atlantskim kulturnim razdobljem, koje se, pomalo materijalistički obojeno, naziva šesta podrasa u anglosaksonskom smislu, povezuju određene karakteristike, krvne karakteristike, mogu reći, ruskih ljudi, te da iz toga mora proizaći svojevrsni spoj zapadnoeuropske i ruske suštine. Ove se stvari moraju vidjeti s najvećom jasnoćom i preciznošću, inače čovjek živi uspavano za ono što je okultni pokret današnjice.

S tim u vezi želim skrenuti pozornost na jednu činjenicu. Nisam je zaboravio, niti je mogu zaboraviti. Kada je gospođa Besant krenula na svoje prvo putovanje u Srednju Europu, održan je sastanak s njom u Hamburgu, gdje je održala predavanje. U to sam vrijeme postavio konkretno pitanje gospođi Besant: ako sada želimo započeti sa srednjoeuropskim okultnim pokretom, što reći o činjenici da se početkom 19. stoljeća, na prijelazi iz 18. u 19. stoljeće, u Srednjoj Europi mogu primijetiti značajne klice posebnog duhovnog života? - Tada je gospođa Besant odgovorila - naravno, malo se shvaćala veza na kojoj se to temelji: u to se vrijeme nešto duhovnog znanja pojavilo u njemačkom životu u apstraktnom, pojmovnom obliku; ali budući da ga čovječanstvo nije moglo koristiti, moralo se kasnije ispravno razviti u čistijem, višem, istinitijem obliku unutar engleskog duhovnog života. - Nekima je možda neugodno što ne zaboravljam takve karakteristične izjave. Ne mogu se zaboraviti.

Sada, u posljednjoj trećini 19. stoljeća, pojavio se poseban, izvanredno značajan fenomen u odnosu na okultni razvoj Europe, pa čak i proširen na Ameriku. A ta pojava, koja se, doduše, samo izvana pojavljuje kao osobnost, ima mnogo veći značaj nego što se obično misli. Zapravo, tu pojavu susrećemo u ličnosti Helene Petrovne Blavatsky. Izvana činjenica je već tu - ali ova izvanredna činjenica samo je izraz da duboke duhovne veze - da je Helena Petrovna Blavatsky proizašla iz ruskog naroda, sa svim karakteristikama ovog ruskog naroda, razvijajući iz njih velike, medijski oblikovane duhovne osobine, prije svega psihičke osobine najvišeg stupnja.

Treba imati predodžbu o tome što pojava takvog fenomena znači u tijeku ljudskog okultnog razvoja, ako se želi u potpunosti cijeniti takav fenomen, ako se želi s razumijevanjem pratiti ono što, naprimjer, ja sada imam za reći. U anglosaksonskim, zapadnim redovima, tajnim društvima, itd. koja su se bavila okultnim idejama na način kako sam upravo opisao, uslijedila je živa aktivnost kada se saznalo da postoji takva jedinstvena osobnost koja se upravo pojavila koja, izravno iz osobina ruskih ljudi, pokazuje buduće karakteristike ljudskog razvoja, koncentrirane u istaknutim psihološkim karakteristikama, u sasvim jedinstvenom mediju. Komešanje je bilo posvuda. U ovim anglosaksonskim zapadnim redovima pojavilo se puno hitnih pitanja. Ta se živost može izraziti na sljedeći način, iako, naravno, stvari morate staviti u perspektivu. Ljudi koji su pravi čuvari ovog anglosaksonskog zapadnog pokreta, rekli su sebi: to nešto znači, da se takav pojedinac budi iz istočnog čovječanstva u sadašnjosti, to treba uzeti u obzir, treba se prema tome i postaviti. - I sad se doista postavilo pitanje: kako unijeti nešto što, kroz jake psihološke kvalitete, može svijetu otkriti određene duboke tajne, što se može usmjeriti tako da se ruski element budućnosti kombinira s anglosaksonskim karakterom? - Ugraditi kvalitete Blavatsky u anglosaksonska bića, to je sada postala težnja. U najmanju ruku, preko psihičkih kvaliteta Blavatsky htjeli su svijetu predstaviti prije svega okultne dogme, koje zapadnjački redovi žele objaviti svijetu. Trebalo je pokazati kako će doći izvjesna znanost budućnosti, prožeta okultizmom; na to se ciljalo. Htjelo se upravljati mišljenjem ljudi, koje se tako lako može voditi, prema onome što vodi od petog do šestog razdoblja, ali tako, da to najprije prožmu impulsi ukorijenjeni u anglosaksonskom okultizmu i njegovim dogmama. Dakle, psihička osobnost Blavatsky trebala je biti iskorištena da joj se usadi ono što se tradicionalno prenosilo i postavljalo kao dogma u zapadnom okultizmu.

U početku su stvari išle kako treba, rekao bih. Blavatsky se počela upoznavati s okultnom stranom srednjoeuropskog života. Što to znači, bit će nam jasno ako pomnije pogledamo ovaj srednjoeuropski duhovni život u odnosu na njegove okultizme. Ovaj srednjoeuropski duhovni život uvijek je izvlačio okultno na površinu. Ovaj se okultizam čak može prepoznati u određenoj, iako površnoj literaturi. To je živjelo u 15, 16, 17, da, još u 18.

stoljeću, dok nije došao jezuitizam i uništio sve izvana - ali samo izvana. Do tada je bio živ. A kada danas govorimo o tome kako je jedno dublje stremljenje izašlo na vidjelo u određenom čisto idealnom obliku u doba Goethea, Schellinga i Fichtea, mora biti jasno i to da je dublje stremljenje ukorijenjeno u srednjoeuropskom okultizmu, u srednjoeuropskom okultnom razvoju. U ovu struju srednjoeuropskog okultnog razvoja, Helena Petrovna Blavatsky doista je ušla kroz dobar proces, tako da je ono što je najprije ušlo kroz podzemne kanale u psihički život Blavatsky, bilo zasićeno okultizmom koji je živio u Srednjoj Europi kroz kasniji Srednji vijek.

Ali nešto drugo se ranije dogodilo s tim okultizmom. Zapadni okultisti naravno nisu glupi; oni su izvanredno pametni, čak i u odnosu na ono što se ponekad prepoznaje kao vanjska pamet. Grey-a i Asquith-a ne ubrajam među ove pametne; ne želim ostaviti dojam da sadašnje engleske državnike ubrajam među ove pametne. Ali već je bilo izvanrednih ljudi, posebno unutar okultnih redova, koji su prije svega bili obdareni velikom mudrošću, i uz pomoć te pameti došlo se do točke da je gotovo sve što se izvana moglo usvojiti od njih kao srednjoeuropski okultizam, preuzelo Englesku, tako da je u Engleskoj ponovno oživljen u književnosti koja je doduše površna, egzoterična, ali ipak sveobuhvatna.

Onome tko poznaje stvari kakve jesu, sasvim je jasno, ako uzme išta od Wynn-Westcott-a, ili od onih engleskih okultista koji išta znaju, čak i ako intimnije slijedi spise Laurence Oliphant-a, jasno je što je uključeno u produkciju ove engleske okultne literature: da se sprema dati englesko, zapadnoeuropsko ruho onome što je proizvedeno u Srednjoj Europi, što se u početku moralo povući jer je zavladao materijalistički razvoj. Zato je, rekao bih, tako beznadno tužno kada se stalno iznova vidi kako neki Nijemci uvijek pokazuju kako bi svaka istinska okultna potraga doista trebala biti 'engleska' i kako taj smjer treba slijediti koliko je god moguće. Ljudi jednostavno ne znaju da je ono što je došlo iz srednjovjekovne njemačke kulture prenijeto onamo i da to sada nose natrag u engleskom ruhu. Mogli bi čak napraviti simpatično istraživanje: pedantno istraživanje rezultiralo bi, naprimjer, prevođenjem engleskih okultnih djela i zatim stavljanjem uz prijevod onoga što je dostupno na puno temeljitiji, ozbiljniji način iz srednjovjekovne njemačke okultne literature. Kad biste te dvije stvari spojili, imali bi groteskne stvari! Ispostavilo bi se da su vrlo duhovne stvari unutar srednjoeuropskog razvoja samo prekrivene nekom vrstom ruševnog otpada, i da se ponovno vraćaju natrag, ogrezle u britanskom materijalizmu, a da nitko ne zna da su tamo prvo prenesene iz Srednje Europe.

Ali Helena Petrovna Blavatsky je bila prožeta onim što je živjelo u srednjovjekovnom okultizmu. Nije bila potpuno svjesna što joj se događa, bila je podsvjesne psihičke prirode u visokom stupnju. Sada se, međutim,

nastavio napor da se sve što ima budućnost dovede u podređeni položaj od zapadnoeuropske anglosaksonske prirode. Taj poriv je bio snažan. A u vezi s tim porivom - naravno, mogao bih vam opisati sve pojedinačne događaje, ali moram ih samo skicirati jer nemamo toliko vremena - povezano je to što je u određeno vrijeme Blavatsky, naprimjer, bila prisiljena ući u određeni okultni red u Parizu.

Tako je sada Blavatska, s jedne strane s okultistički produbljenim ruskim karakteristikama, s druge strane prožeta cijelim korpusom stvarnog znanja koje je stiglo iz Srednje Europe - bilo rozenkrojcersko, ili kako god ga želite nazvati - ušla u tajno društvo u Parizu. Bila je unutra. Zbog onoga što je živjelo u njezinoj duši, bila je nevjerojatno snažna duša, koja je manifestirala ono što je živjelo u njoj, koja ne ide tamo samo - što bi naravno u tim okultnim redovima voljeli - da je se smatra okultnim medijem. Tamo se zanimaju za te njene sposobnosti, za mogućnost da sa svijetom podijeli ta svoja okultna iskustva koja su smatrana dobrima i koja su neka vrsta više duhovnosti. Svijetu bi mogli reći: vidite, ono što vam imamo za reći, ne govorimo vam iz teorije, nego na super-medijumski način; ona probija svoj put iz jezgre, iz ruske prirode, iz psihe ličnosti koja je u najvišem stupnju psihička osobnost. - Ali da bi to mogli učiniti, naravno, Blavatsky bi morala biti puno manje tvrdoglava osobnost. Nije se pomirila s tim. Otuda činjenica da je ona sada postavila uvjete tom tajnom redu u Parizu koje ne želim navoditi - doći će vrijeme i za govoriti o tim stvarima - ali koji su proizašli iz nagona Blavatsky. Osjećala je: oni tamo na zapadu žele promovirati svoju vladavinu do te mjere da je promiče i okultizam - neću se petljati u to! - Zato što je upravo tada, uz sve čudne stvari koje su se događale u tom pariškom tajnom redu, snažno osjećala da je Ruskinja i postavila je uvjete, kao što rekoh, ne želim navoditi, za svoj ostanak u redu, uvjete, koji se ni izdaleka ne bi mogli uzeti u obzir, ako bi ovaj red i dalje htio imati očekivanja u vanjskom svijetu. Postavila je uvjete koji bi bili prikladni, takoreći, da se cijela povijest Francuske zavrti u krug. Stoga je isključuju. Osjećalo se kao da je izbačena baš na vrijeme, prije nego je naučila previše o tajnama reda.

Zatim su došli razni drugi događaji, uključujući i to da je sada, mogu reći, uživala u sudjelovanju u velikim svjetskim događajima. I tako je dopustila da bude primljena u drugi, sada veći, američki red. Tamo nije postavila uvjete kao pariškom redu, ali se ponašala kao da bi ono što je željela postići u Parizu otvorenim uvjetima, mogla postići na američki način. A u vezi s čovjekom, kojemu se u svakom slučaju nisu previše dopadale tadašnje američke prilike, u vezi s Olcott-om, imala je na umu velike stvari s obzirom na američki život, stvari koje su zapadne okultiste, utoliko što su bili anglosaksonski, doveli u stanje duše za koje se može reći: ljudima je bilo vrelo do ključanja! - Vrelo do ključanja, toliko vrelo nije bilo dr. Faust, niti Richardu III, kako je Goethe jednom rekao iz izvjesnog ugođaja. A sada

se događa još nešto što se nije dogodilo u Parizu - pa, Blavatsky je već previše znala, precizno je razaznala prave namjere! - događa se nešto što se svakako ne može opravdati ako se mjeri drevnim okultnim pravilima, ali je moralo doći do toga da se spriječi velika nesreća koja se mogla dogoditi. Stvari koje je trebalo napraviti, upravo se tada razmatra na sastanku američkih i europskih okultista, i zaobilaznim putem poduzete mjere, rezultirale su onim što se u okultizmu zove stavljanje osobe u okultno zatočeništvo. Ovo okultno zatvaranje sastoji se u određenim procesima koji uzrokuju da težnja osobe, naime okultna težnja, bude zatvorena u sferu, tako da dotična osoba uvijek vidi svoju težnju odbačenu i ne gleda izvan sfere. Blavatsky je sada transponirana u takvu okultnu sferu. Izvana je stvar bila uređena, da tijekom ovog okultnog utamničenja bude u Aziji.

Ali razvoj čovječanstva je sa sobom donio neke stvari. Kao što sam rekao, ono što kažete naravno, nije uvijek precizno, to jest, stvari su točne, ali budući da nemate vremena, neke stvari morate preskočiti, koje se možda drugi put može ispričati. Ono što se tada dogodilo, je da su vodeći indijski okultisti sada pokušali učiniti ono što je bilo posebno pogodno za njihov indijski narod, izvlačenjem Blavatsky iz njenog okultnog zatočeništva. I sve ono što je u početku imalo srednjoeuropsku nijansu, što je potom bilo prekriveno svim onim što su u nju htjeli unijeti iz Zapadne Europe, sada je imalo indijsku nijansu, i složene okultne stvari sada su se odvijale, da tako kažem, oko jadne Blavatsky. Jednog je dana bila oslobođena okultnog ropstva; ali sve od okultnog što je bilo u njenoj duši dobilo je indijsku boju. A tu je bio i nesvjesni utjecaj Olcotta, što je zauzvrat značilo da su ti okultizmi, koji su imali indijsku boju, stavljeni u službu Anglosaksonaca. I tako je došlo do toga da je ranije vodstvo Blavatsky zamijenio drugi vođa, kojeg su sada nastavili nazivati Koot-Hoomi u skladu s prethodnim; ali kasniji, drugi vođa Blavatsky u osnovi je bio - kao što to znaju oni upućeni - ništa drugo nego jadnik u službi Rusa, osoba koja je, uz sve ono što je predala Blavatsky i njenim sljedbenicima, slijedila potpuno drugačije ciljeve od onih iskrenog širenja okultnog znanja; osobnost koja je prije svega težila velikim političkim ciljevima, svojevrsnoj ruskoj špijunaži, i koja je sada htjela voditi i usmjeravati stvari na način, da do tog duhovnog braka između Rusa i Anglosaksonaca dođe s druge strane.

Sve ono što prožima neke izvanredno velike istine, koje su sadržane i u 'Tajnoj doktrini', kao nešto užasno pogubno, sve se to svodi na naznačene uzroke. Također se može primijetiti da eminentno ruski kolorit, koji je ovaj kasniji Koot-Hoomi unio u cijeli pokret Blavatsky, nije odgovarao određenim engleskim okultistima na visokoj razini, a posebno određenim okultnim krugovima koji su u Engleskoj izvanredno bliski Visokoj Crkvi, i čine sve protiv obojenosti koju sam upravo opisao. Tamo se razmotava priča puna događanja.

Prije svega, trebalo bi nam biti jasno da je Helena Petrovna Blavatsky bila vrlo važna psihička osobnost, u kojoj su kroz njenu psihu djelovale najrazličitije tendencije i struje. U to vrijeme, osobito na početku javnog nastupanja Blavatsky, postojala je tendencija u više smjerova, da se određene političke stvari pripremaju za budućnost zatupljivanjem ljudi određenim okultizmima. Okultisti određene vrste jako dobro znaju da - oprostite na oštrom izrazu - nema ničeg boljeg za zatupljivanje svijeta od podučavanja okultizma na određeni način. Osim ako ne postoji apsolutna tendencija iskrenog osjećaja za istinu iza ovih okultnih učenja, ljude koje se okultno učinilo glupima možete odvesti kamo god želite. To je sklonost onih okultista koji su više ili manje crne, sive sorte. A takvi ljudi vrlo često slijede daleke političke ciljeve, pažljivo pripremajući sve dugo unaprijed. Nisu bez razloga neka tajna društva, osobito u Britaniji, ali i u Francuskoj, opetovano naučavala - ili je barem tako bilo - kakva će biti buduća sudbina Poljske i kako se treba ponašati prema raznim težnjama i strujanjima u poljskom narodu. Nije se uzalud uvijek učilo kako se mora ostvariti veza između Rumunjske, Bugarske, Srbije i anektiranih područja Balkanskog poluotoka, i kako se moraju pripremiti određene političke podloge da bi se promoviralo ono što se želi. U zapadnoeuropskim tajnim redovima ogroman dio čini politika. Hoću reći da se tamo vodi velika politika.

Budući da se Blavatsky zapravo nikad nije dala uvjeriti da okultistički promiče samo ono čisto anglosaksonsko, smatrana je opasnom jer je bila psihička osobnost, posebno okultisti bliski Visokoj crkvi i koji su htjeli ono što sam već naznačio. Konkretno, isprva se mislilo da će moći djelovati preko ljudi koji zbog nedostatka talenta i zdravog razmišljanja sudjeluju u takvom pokretu ne sluteći ništa. Vjerovalo se da se mnogo može postići usmjeravanjem g. Sinnetta na određeni način. Pod navedenim uvjetima, putevi ljudskog bića mogu biti vođeni i upravljani, kao što je rečeno, ako se ne priznaje kao najviše ono što pravi okultizam mora priznati kao najviše: bezuvjetno očuvanje ljudske slobode i ljudskog dostojanstva. A uvijek se mora upozoriti da bi okultist, ili onaj tko se upoznaje s okultizmom, trebao na svoju dušu paziti baš po ovom pitanju. I gospođa Besant ulazi u stvari prilično nesvjesno, ali ona također ima jak anglosaksonski instinkt, pa su sve ove stvari mogle imati učinka preko gospođe Besant. Ako shvatite koliko je sve komplicirano u struji u koju je stavljena, shvatiti ćete mnoge stvari o ovoj gospođi Besant. Ali treba pokušati steći barem malo razumijevanja za ove stvari.

Dragi moji prijatelji, veoma je bitno, da naše istinsko, jasno prosuđivanje, naša sposobnost promatranja vanjskih uvjeta, ne trpi zbog činjenice da se upuštamo u okultizam, bitno je da mi, da tako kažemo, zadržimo zdrav razum u prosuđivanju vanjskih uvjeta, da ne dopustimo da nas zamagle razne vrste okultizma. Potreban nam je jasan sud o događajima u životu, koji nam omogućuje da ne nasjednemo na svakakva mutna okultistička

šarlatanstva, naime na stvari u kojima se, polazeći iz određenih središta, teži nečem sasvim drugom od čiste istine, i gdje se određeni okultizmi šire kako bi se moglo loviti u mutnim vodama u određene ciljeve i svrhe. I također je doista hitno potrebno da naš pokret podigne zid između svoje poštene težnje za istinom, težnje koja izvire samo iz znanja o tome što u naše vrijeme univerzalni duhovni pokret mora utjeloviti, i svega što se upravo sada na krajnje nepošten način proširilo svijetom kao okultizam. Mora se podignuti barijera između pukog praznovjerja u koje upadaju 'znalci' - ali 'znalci' u strašnom smislu - i duhovnog pokreta koji bi trebao ostati unutar naše struje, i ne smije biti sumnje na kojoj strani niste! To je apsolutno neophodno. U protivnom upadate u drijemež, koji može izazvati najgora razaranja. Budući da se o ovim stvarima raspravlja i obznanjuje ih se iz više materijalističkih krugova, i sigurno će ih zlonamjerni krugovi u budućnosti zloupotrijebiti da naškode cijelom okultizmu, želio bih vam danas ovdje skrenuti pozornost - sutra ću možda morati i javno to učiniti - na određene stvari koje su sposobne ljudima otvoriti oči i zbog kojih je potrebno naglasiti, ne želimo ništa imati s tim stvarima i moramo se naoružati, biti spremni za trenutak kada se ti mutni poslovi počnu miješati s iskrenom duhovnom potragom.

Uzmimo jednu takvu činjenicu - kao što sam rekao spominjem te stvari jer su danas poznate i potrebno je reći što mislimo o njima - u Parizu živi, sasvim jasno u vezi s težnjama određenih tajnih redova, osobnost koja ima psihičke kvalitete, čije psihičke kvalitete utječu na ljude, kojoj se dive kao značajnom mediju, ali koja je povezana s okultnim strujama takve vrste, i dijelom svjesno, dijelom nesvjesno, dopušta takvim okultnim strujama da djeluju kroz nju. Ova okultna ličnost izdaje godišnjak: u godišnjaku za 1913. koji je objavljen 1912, čitamo u vezi s Austrijom: neće vladati onaj koji misli da će ubuduće vladati, nego će vladati drugi, mlad, koji ne bi trebao vladati. - A u godišnjaku, koji izlazi 1913 za 1914, ova tvrdnja se ponavlja još jasnije.

Oni koji vole piti mogu se, po želji, diviti velikom proročanstvu ovog pariškog medija. Ali oni koji su bistriji u svom duhovnom životu željeli bi ući u trag činjenicama. Ako sada uzmete određeni list koji se pojavljuje u Parizu i koji se možda može usporediti s 'B. Z. am Mittag' - naziv lista je 'Paris Midi' - tamo je 1913., slično u vrijeme kad i tvrdnja u godišnjaku, izražena čvrsta želja da se austrijski nadvojvoda Ferdinand ubije. - A u istom listu stoji - u vrijeme kad se pregovaralo o trogodišnjoj službi u Francuskoj - da bi Jaures, da je bilo mobilizacije, bio ubijen u prvim danima! Usporedite ovo sa svim besmislicama koje se rade kako bi se raširio što veći veo na misterij atentata na Jaures-a, i s činjenicom da je osoba koja je uređivala taj godišnjak, u prvim danima mobilizacije, kolovoza 1914, otišla u Rim kako bi u anti-srednjoeuropskom duhu utjecala na određene tamošnje krugove. Spojite te činjenice i onda pokušajte prosuditi

imate li ovdje posla s proročanstvom ili s nečim bitno drugačijim, što vjerojatno ne trebam dalje opisivati. Ali proučite, u čijoj je službi onaj koji se da uprljati, i ako se nešto dogodi ovdje ili tamo, kao u godišnjaku koji se kasnije ispuni, tada jednostavno govori o proročanstvu! Potreban je jasan, trezven sud ako uzmete u obzir što sve oblači kaput okultizma.

A možemo pogledati još unatrag. Ovi zapadnoeuropski redovi imali su svoje izaslanike u Rusiji od početka 19. stoljeća. Ljudi će reći da u Rusiji nisu tolerirali masonske redove ili slično. - Utoliko su više potajno cvjetali i utoliko više ploda davali, a tko proučava povijest slavenofila i panslavista, morat će izvore potražiti u tim ruskim tajnim društvima. Ako ste nekoga uhvatili, poslali ste ga ovamo ili onamo, ili ga ustrijelili; ali dogodilo se to da se zapadnoeuropski okultizam spojio s ruskim duhovnim životom.

Treba sagledati dublje veze koje postoje, ako se želi stvoriti mišljenje o tome što se događa u svijetu. Pa čak i ako se sada, dok smo donekle blokirani, malo toga može reći o tome, i zato jer bi neki podaci nedostajali: doći će vrijeme kada ćemo vidjeti kakvu ulogu u cijelom zapadnoeuropskom razbuktavanju rata imaju ti zapadnoeuropski redovi, čije niti - i više od niti! - vode u engleska ministarstva, u pariška ministarstva i tako dalje, i kako su ti masonski redovi igrali veliku ulogu, posebno u zapadnoj Europi, kada je bilo pitanje ostvarivanja unije Italije s takozvanom Antantom. Bili su vrlo, vrlo marljivi, a zauzvrat su bili dobro povezani s određenim vezama u istočnoj Europi. Njemački masoni nižeg i višeg stupnja, koji su naravno uvijek bili povezani s ostalima u međunarodnoj svjetskoj federaciji, izmjenjivali su 'bratske pozdrave' i isticali bratsku suradnju, ali se za njih može reći, da ih oslobodimo krivnje, da su preglupi, nesvjesni cijele priče u koju su ubačeni. To se može naglasiti kako bi ih se oslobodilo krivnje. I to je najznačajnija karakteristika ove srednjoeuropske masonerije, da je bila zavarana do zadnjeg trenutka, kao i mnogi drugi koji nisu baš bili u masonstvu i za koje je također postojala mogućnost da možda ne dopuste da budu zavedeni.

Koliko se često tijekom vremena naglašavalo da se treba uključiti u razmatranje takvih veza i da treba zadržati jasan sud kada se bavimo okultizmom. Na takve stvari treba skrenuti pozornost u našim krugovima. Mnogo toga što je rečeno, što je proteklih godina dotjecalo, to se premalo razmatralo, premalo se pazilo na stvari. Dakle, u našem pokretu već imamo nešto što može ispuniti tugom, osobito u današnje vrijeme. Naš srednjoeuropski pokret doista je izgrađen na drugačijim temeljima od drugih sličnih pokreta. Pomislite samo na to da naš srednjoeuropski pokret već možemo usporediti sa živim bićem. On ima kvalitetu živog bića. Ako pronađete udrugu u koju se ljudi učlanjuju i iz koje ponovno izlaze, ta se udruga ne može usporediti sa živim bićem. Mnogo toga što je Weismann rekao o živom biću, sigurno je pogrešno, ali jedno je istina: da živo biće za

sobom ostavlja leš kada povuče svoju dušu. Upravo to se odnosi na naše društvo, u drugačijem smislu od ostalih društava. Naše društvo vitalnost ima u tome što naše cikluse daje članovima, oni su sada s članovima. Ako se neka udruga raspusti, članovi se razilaze i iza njih ne ostaje leš. Ljudi mogu imati divne ideale i razići se. Ali razmislite: ako se razidemo: cijela hrpa ciklusa ostaje iza. To je leš! To je svjedočanstvo da nismo utemeljeni na slamnatim principima, na programima, nego na nečem živom. To će pronaći onaj koji želi promotriti stvari. A osim toga, cijeli je naš pokret morao poprimiti oblik koji je poprimio. Kako je teško, kako beskrajno teško bilo upravljati malom lađom između svih hridi, koje se sada kada pogledate malo prepoznaju, ako pogledate sve što je bilo potrebno da se ono što se moralo nametnuti u Srednjoj Europi istragne i oslobodi zapadnoeuropske zamke, koja je bila tu od samog početka. I s obzirom na to, može biti pomalo žalosno kada se, upravo u današnje ozbiljno, sudbonosno vrijeme, unutar našeg pokreta javlja činjenica da se osobne razmirice od početka rata ne samo nisu smanjile, nego su se 'u određenom trenutku' povećale, zapravo na užasan način. Činjenica da je duša usmjerena prema osobnim stvarima bila je toliko jaka u to vrijeme. Ima nešto tužno u tome, dragi moji prijatelji, da je u ovo vrijeme tako malo svijesti da pripadnost ovom pokretu nije kao pripadnost običnoj udruzi i da se iz obične udruge ne izlazi ako se nekom ne sviđa ovo ili ono! Ne možemo samo reći da mnogi nisu krivi za ono što se događa; ali kada se stoji na okultnom tlu, činjenice se moraju uzeti u obzir.

S druge strane, mora se reći: ako su te stvari moguće i dogodile se, onda u obliku u kojem društvo postoji, neka se u društvu više ne radi! - Ne možete nastaviti raditi ako ne shvatite da je ovo društvo nešto živo, nešto stvarno, a ne klub iz kojeg možete otići ako vam nešto ne odgovara. Naravno, nikoga se ne može zadržati. Ali uopće se ne radi o tome. Ako o tome nema svijesti, onda se može samo reći, da se stvari koje se žele postići u našoj duhovnoj kulturi, moraju postići na drugačiji način nego kroz društvo, koje je onda samo prepreka. Ono što mora proći kroz naš pokret i što će sve drugo učiniti ispravnim je najčišća, poštena težnja za istinom, ali samo najčišća težnja za istinom. Jer kroz ovu čistu težnju za istinom imamo zadatak unijeti novi element u duhovni razvoj čovječanstva. Stoga je prvo potrebno razmotriti neke stvari.

Nije beznačajno ako skrenem pozornost na nešto poput sljedećeg. Događa se stalno - ali vi na to gledate kao na sporednu činjenicu - da mi netko dođe i ne pita ništa što se odnosi na duševni život ili slično, nego nešto što pitate liječnika. Uvijek moram skretati pozornost da onim medicinskim osobama koje su tu u našem društvu treba pristupiti u duhu povjerenja. - To je nužno. Naravno, istina je da je najčišća umjetnost liječenja i najispravnija medicina povezana s našim pokretom. Ali ako područje na kojem ću raditi mora za mene biti uredno, onda sve što ima

veze s medicinskim savjetima mora biti podalje od mene. Potrebno je i zato, jer mora biti jasno da je i to neka vrsta uljuljkivanja kada kažete: službena medicina vani nema ništa, okrećemo se nečem drugom. - Dapače, važno nam je, ili bi trebalo biti važno, da ono što pokušavamo ne radimo krišom, nego na pošten, otvoren način, te da ne težimo zaobići zakone ili vanjske običaje. Umjesto toga, radi se o stvaranju vanjskih uvjeta da vanjsko ponašanje i način djelovanja zavladaju evolucijom ljudi. Svatko mora znati da, ako ne želi da ga službena medicina izliječi, mora prije svega odraditi svoj dio posla da prestane tiranija službene medicine, i ne bi prije toga smio tražiti kurira svakakvim tajnim putevima. Naravno, to se ne odnosi ni na ovoga niti onoga koji svoju djelatnost okreće tom cilju; njemu izgleda da je to baš ono pravo. Ali potrebno je ozbiljno shvatiti ono što uvijek iznova naglašavam: kad je u pitanju farmakologija, okrećemo se našem medicinskom osoblju. Naravno, svatko će naći prijateljski savjet od mene ako ga želi; ali mora se razumjeti trend koji trebamo danas.

Pokušao sam, barem dati skicu nekoliko stvari koje bi mogle biti važne i koje također mogu izoštriti pogled na razne stvari koje su se morale dogoditi. Moglo bi također biti dobro razmisliti o tome da je postojala dublja veza u pravovremenom odvajanju našeg srednjoeuropskog duhovnog pokreta od svih besmislica od strane Besant, a sada izbijaju na čudan način kao najgore klevete. Jer to se ipak može reći, iako, kao što rekoh, ne želim ponavljati stare rasprave: među stvarima koje gospođa Besant sada ponovno tiska u svom engleskom časopisu je, naprimjer, stvarno smiješno, je to da je rekla da je moj cilj bio biti izabran za predsjednika cijelog Teozofskog društva, ako je moguće, kako bih došao u Indiju i izbacio nju, gospođu Besant, iz njene sfere djelovanja tamo, i pravi razlog zašto sam težio tome, bilo bi to što sam ja i drugi koji mi pripadaju zapravo agenti njemačke vlade, koji teže ništa manje, nego upotrijebiti sve vrste okultnih makinacija kako bi zamijenili ono anglosaksonsko nekom vrstom pangermanizma i posebno izbacili englesku vladu iz Indije! Te se stvari sada nalaze u mnogo oštrijem obliku u člancima gospođe Besant. I na drugim područjima može pričati slične gluposti, tako da se gluposti o Alcyone mogu sada ostaviti po strani. U svakom slučaju, sada se čuje da će Alcyone-u biti oduzeta čast da bude nositelj Krista. Pa, da bi odabrao Alcyone, svrgnuo si druge, zar ne! Uvijek se prema potrebi raspoređivao ovaj ili onaj. Čak je i nasljednik ruskog prijestolja, mladi Aleksej, u određenim ezoterijskim krugovima već bio udostojen da postane nositelj Krista! Naravno, prethodnog je trebalo otkazati. Ali bilo je i prije toga, čak je bilo drugačijih ponuda u isto vrijeme! Pa, ako se o tome ne smije nikome reći - to se uvijek tajanstveno sugerira, zar ne - onda se u isto vrijeme može imati više ponuda!

Ali vidite, ako ove stvari shvaćate previše olako, nećete primijetiti nešto poput ovoga, što također želim spomenuti: godine 1909, kada je izbio

najgori skandal Leadbeater-Besant - to jest, 'prvi najgori' - formirano je društvo koje je trebalo biti međunarodno. Dugogodišnji prijatelj gospođe Besant, koji je ispravljao njezine knjige tražeći znanstvene pogreške, g. Keightley, bio je u to vrijeme posebno povezan s onim međunarodnim društvom koje se imalo osnovati iz Indije protiv Besant. Tada su mi pisali da li bih se želio prihvatiti predsjedanja ovog međunarodnog društva. Ponuđeno mi je iz Indije. Godine 1909. kongres je bio u Budimpešti. Tada sam pred svjedocima rekao gospođi Besant da mi je ponuđeno mjesto predsjednika. Međutim, rekao sam to samo nekolicini ljudi na brodu, da bih joj odmah potom rekao: ali u odnosu na okultni pokret na meni nije ništa drugo nego unutar njemačke nacionalne zajednice predstavljati ono za što sam odgovoran, a izvan njemačke nacionalnosti ni na koji način neću zauzimati nikakav okultni položaj. - I sad se usuđuje u novinama reći da pretendiram na položaj predsjednika iz Indije! Uvijek sam govorio o objektivnim neistinama brojnih stvari koje je rekla gospođa Besant. Ali ako doživite nešto takvo, da sam vam izričito rekao da unutar Teozofskog društva nikada ne želim biti ništa drugo do najviše generalni tajnik njemačke sekcije ili ono što to uključuje, onda više ne morate govoriti o objektivnoj neistini, onda možete reći: ne radi se o objektivnoj neistini od strane gospođe Besant, već kao i kod isusovačke optužbe, o svjesnoj laži. A ako danas želite braniti gospođu Besant, mora prihvatiti i činjenicu da će vam netko tko poznaje situaciju reći da branite poznatog lažljivca. A ako se uzme zajedno isusovačka optužba, i ova stvar i cijela kampanja koja se sada vodi iz engleskog šovinizma protiv onoga što mi ovdje želimo, onda se može govoriti i o sustavnoj kampanji laži, koja je svakako prisutna.

Svatko kome su riječi prejake mora znati da se o meni nikada ne govori ništa u smislu napada, samo kada se radi o odbrani. O tome bi trebali voditi računa svi oni koji stalno govore o jednakim pravima obje strane. U našem slučaju obje strane bi bile u pravu samo da zažmirimo - barem naknadno - na ono što je istina i na našim terenu! Ovo sadašnje, sudbonosno vrijeme mora dovesti do toga da stvari sagledamo u skladu s istinom u njihovoj punoj, iskrenoj ozbiljnosti i postupamo u skladu s tim. Jer istina je da su sve ove žrtve, stotine i stotine smrti, napravljene za spasenje čovječanstva, ako se ovdje na Zemlji nađu duše koje znaju na pravi način misliti i osjećati vrijeme! Ako se ono što se priprema u duhovnom svijetu ispravno shvati, tada će to u budućnosti postati sile, koje će inteligentne, okultno osjetljive duše, transformirati u sile koje čovječanstvo pokreću naprijed. Ako se to ne razumije, tada će se sadašnji događaji duhovno odvijati tako da će one sile koje su gore u duhovnom svijetu kao rezultat stotina i stotina žrtvenih smrti biti odvedene u ruke Ahrimana. U tom kontekstu sam uvijek govorio:

Iz hrabrosti boraca,

Iz krvi ubijanja,
Iz tuge napuštenih,
Iz požrtvovnih djela ljudi
Narasti će duhovni plod -
Duše duha svjesne, usmjerite
Svoj um u duhovnu oblast.

PREDAVANJE VI

München, 20 ožujka 1916.

Za postupno usvajanje onoga što zovemo znanošću duha, treba imati dobru volju da se koncepti i konceptualni konteksti, za koje bih mogao reći da su u početku dati više kao neka vrsta plana, popune stvarnim idejama, popuni ono što se za početak može dati samo u općim crtama.

Vidite, kažemo ovako: čovjek se sastoji od fizičkog tijela, eterskog tijela, astralnog tijela i 'Ja' i tako dalje. - To je za početak sasvim točno kad tako kažemo, jer trebamo se orijentirati u sveobuhvatnim, da tako kažem, shematskim pojmovima. Ali ako želimo nastaviti u stjecanju znanosti duha potrebno je točnije ući u sve što je tako dano shematski.

Već posjedujemo znatan broj ciklusa predavanja, koji se čitaju osobito u užem krugu povezanim s našim Društvom; ali ovi ciklusi predavanja sadrže malo onoga što bi trebalo biti poznato čovječanstvu u bliskoj budućnosti, barem užem krugu ljudi.

Ako vanjštinu čovjeka, koja se može vidjeti fizičkim osjetilima, koja se može promatrati onom znanošću koja je povezana s intelektom, s pokusima i opažanjima, nazovemo fizičkim tijelom, tada kao što znamo, u osnovi ovog fizičkog tijela leži etersko tijelo.

Za početak, posvetimo malo pozornosti na ova dva člana ljudske prirode danas. Znanost duha kao takva, očito treba malo govoriti o fizičkom tijelu, jer je to fizičko tijelo jedino što je dostupno fizičkoj znanosti i ono je što fizička znanost namjerava razmatrati svojim metodama. Ali i ovo fizičko tijelo, čak i ako je ono za što ga fizička znanost u početku smatra, u pravom značenju se jedino prepoznaje kada se uzmu u obzir i viši članovi ljudske prirode.

Nedvojbeno ćete se sjetiti da je fizičko tijelo, koje ljudsko biće oblači ovdje na Zemlji, zapravo moglo nastati samo tijekom zemaljskog vremena. Ali svoja duhovna svojstva dobilo je već tijekom razdoblja starog Saturna. Kontinuirano se transformiralo kroz razdoblja Sunca, Mjeseca i Zemlje. Transformiralo se pod utjecajem činjenice da je etersko tijelo u njega ugrađeno na Suncu. Ono se moralo promijeniti, ovo fizičko tijelo, kakvo je došlo sa Saturna, moralo se promijeniti kada je bilo zasićeno eterskim tijelom. I također se ovo fizičko tijelo moralo promijeniti kada je bilo zasićeno astralnim tijelom na Mjesecu. Ne samo da je astralno tijelo dodano cjelokupnoj ljudskoj formaciji, već je ovo fizičko tijelo transformirano činjenicom da je u njega tijekom razdoblja Sunca ušlo etersko tijelo, tijekom razdoblja Mjeseca astralno tijelo, dok je na Zemlji postupno ušao razvoj 'Ja'

u svim smjerovima, svakako prvo unutar etersko tijela, ali i unutar fizičkog tijela.

Sada, dok se krećemo od ljudskog prema kozmičkom, trebamo se samo prisjetiti onoga o čemu smo mnogo puta raspravljali što je sadržano u našim ciklusima. Moramo znati da, baš kao što je fizičko tijelo prvo postavljeno na Saturnu kroz, pa možemo reći, izlivanje Duhova volje, Prijestolja, transformirano tijekom ere Sunca kroz Duhove mudrosti, opet preoblikovano tijekom vremena Mjeseca od Duhova kretanja, na preoblikovanje tijekom zemaljskog vremena - tj. ono na što se moralo biti utjecaja na fizičko tijelo činjenicom da u njemu živi 'Ja' - utjecali su Duhovi oblika.

To je nešto značajno što moramo uzeti u obzir. Kada se susrećemo s fizičkim tijelom ljudskog bića na Zemlji, moramo misliti da ono ima 'Ja', a budući da je obdareno s 'Ja', moramo imati na umu da je poprimilo određeni oblik koji mu tijekom zemaljskog razdoblja odgovara. Tijekom epohe Mjeseca ono je samo primilo unutarnji pokret koji mu je najviše prilagođen. Ovaj oblik koji mu je prilagođen tijekom zemaljskog razdoblja je moralo primiti kroz darove Duhova oblika, u skladu s činjenicom da je u njega moralo biti usađeno 'Ja'. Dakle, možemo reći da je ovo fizički formirano zemaljsko tijelo, formirano na ovaj način jer je moralo postati nositelj 'Ja'. S 'Ja' su Duhovi oblika dali ljudskom fizičkom tijelu oblik koji ono ima i koji je primjeren nositelju 'Ja'.

Ostala bića drugih carstava prirode također su primila svoje oblike. Ako intimnije pročitate opise dane za razdoblje starog Mjeseca, vidjet ćete: sva su bića opisana na takav način da se ne može reći da su već tada imala svoj sadašnji oblik; tamo su opisana s određenom pokretljivošću. Ostala carstva prirode također su primila svoj trajni oblik kroz Duhove oblika tijekom vremena Zemlje.

Pogledajmo čovjeku najbliže zemaljsko carstvo, životinjsko carstvo. I životinjsko carstvo također živi u određenim oblicima. Tijekom zemaljskog razvoja također je primilo oblike koje trenutno ima. Ali razmislite koliko je velika razlika između oblika životinjskog carstva i oblika carstva ljudi! Bacimo li pogled na površinu Zemlje svakako nalazimo razlike među pojedincima, razlike koje pripadaju drugom polju proučavanja; također nalazimo i razlike u vanjskom obliku. Svi zanimljivi oblici naroda koji se sada dovode na područje Srednje Europe, naravno da izgledaju malo drugačije od srednjoeuropske populacije! Dakle, već imamo razliku kada pustimo pogled da luta površinom Zemlje u odnosu na oblike pojedinog naroda. Naprimjer, boja bi također trebala biti uključena u formiranje oblika. Ali ako usporedite diferencijacije, razlike između ljudi i diferencijacija između različitih životinjskih vrsta, morat ćete si reći: životinjske vrste se naravno, razlikuju jedna od druge u beskrajno širem,

beskrajno većem smislu od ljudi. Već sada možemo govoriti o jednoj ljudskoj vrsti za razliku od raznih višestrukih životinjskih oblika. Jer toliko velika razlika kao ona između lava i slavuja, koji su oboje životinje, naravno, ne može se naći u carstvu ljudi. Kad bi postojala tako velika razlika kao što je ona između lava i slavuja, nitko ne bi mogao tvrditi da razlike među ljudima nisu uočljive. Ali moramo skrenuti pozornost na činjenicu da životinje imaju beskrajno veće diferencijacije od ljudi, unutar svoje opće ljudske vrste.

Iako je ovo što sam vam upravo rekao apsolutno točno, sa stajališta znanosti duha točno je samo u ograničenom smislu. Jer i sljedeće je istina: dodajte etersko tijelo svojim opažanjima i razmišljanjima o ljudskom fizičkom tijelu i zamislite da je određen pokus, koji se naravno ne može izvesti, moguć: da se može odvojiti cijelo fizičko tijelo od ljudskog bića, secirati ga komad po komad, i da se prije nego se počne secirati ovo fizičko tijelo, prizivanjem duhova viših hijerarhija, anđela, arhandela, arhaja, izazove da se ti anđeli, arhandeli, arhaji, povlače iz ljudskog bića, tako da nisu aktivni u eterskom tijelu. Dakle, morate učiniti dvije stvari: mi bismo, dakle - ne možemo reći, osudili - ali bismo morali oduzeti ljudskom biću sve što se odnosi na njegovo fizičko tijelo. I onda bismo morali tražiti od anđela, arhandela, arhaja, da povuku svoje utjecaje, tako da čovjekovo etersko tijelo može u potpunosti biti prepušteno vlastitim resursima i na njega više ne može utjecati ništa drugo. Jer ono je okrnjeno, zaglavljeno u fizičkom tijelu, a ovo fizičko tijelo ima svoj fiksni oblik, koji su mu dodijelili Duhovi oblika. Zato se mora prilagoditi ovom ustaljenom obliku. Ako uzmete vrlo mekanu gumu i stavite je u staklenku, prilagodit će se obliku staklenke, neće zadržati vlastiti oblik. Ako je ponovno izvučete iz čaše, vraća se u svoj oblik. Na isti način, etersko tijelo se mora prilagoditi obliku koji mu nameće fizičko tijelo, ono nema svoju formu. Dakle, kada povučemo fizičko tijelo, ova sila, kojoj se etersko tijelo mora prilagoditi, otpada. Ali čak ni tada ne bi imalo svoj vlastiti oblik, jer anđeli, arhandeli, arhaji, djeluju na ovo etersko tijelo - što ćemo kasnije detaljnije objasniti. Ali mi ih zamolimo da odu, tako da etersko tijelo može sada slijediti samo svoje sile. Tada bi etersko tijelo iskočilo i poprimilo vlastitu elastičnost. I to bi bilo vidljivo; tada biste vidjeli kako etersko tijelo iskače i poprima vlastitu elastičnost.

Što bi se dogodilo? Imali bi pred sobom cijelo životinjsko carstvo! Etersko tijelo bi bilo podijeljeno na dijelove, a oni bi bili - barem u osnovi, u glavnim tipovima - oblici čitavog životinjskog carstva. Drugim riječima, čovjek u sebi nosi cijelo životinjsko carstvo. Jedino što ga drži na okupu, s jedne strane je oblik fizičkog tijela, a s druge strane aktivnost bića triju spomenutih hijerarhija. Apsolutna je istina da cijelo ovo životinjsko carstvo čovjek nosi u svom eterskom tijelu! S ove točke gledišta, životinjsko carstvo u cjelini, razlikuje se od čovjeka samo po tome što je svaka životinjska vrsta uzela svoj vlastiti oblik, koji živi i u ljudskom eterskom tijelu, i razvila ga u fizički

oblik. Dakle, kada promatramo životinjsko carstvo kakvo je realizirano na Zemlji, ono je zapravo prošireno ljudsko etersko tijelo.

Ovdje postoji jedna čudna stvar. Na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće, u razvoju svjetonazora u Europi javlja se ono što se nalazi, naprimjer, u ličnostima kao što je Oken. Prirodni znanstvenik Oken nije mogao govoriti o eterskom tijelu sa stajališta tog vremena; to je bilo daleko od njega. Ali on ima, naprimjer, znamenitu rečenicu: životinjsko carstvo je prošireni čovjek. - Odnosno, imao je imaginativnu koncepciju istine. Ta ideja u njegov intelektualni horizont ulazi u vrijeme kada se rađaju velike ideje srednjoeuropskog svjetonazora. To je jako zanimljivo! Ta je ideja ušla i u Schellingov vidokrug, primjerice, i tu ćete rečenicu pronaći i kod Schellinga. A onima koji u početku nisu mogli ulaziti u genijalne, ali naravno još nedovršene ideje - jer se nije mogla do kraja razviti - njima je tada bilo stvarno strašno. S Okenom treba zamisliti da ono što još nije mogao znati, živi u njegovoj duši u obliku briljantnog koncepta. Moglo bi se reći da je imao osjećaj da su pojedinačni ljudski članovi zapravo sastavljeni od životinjskih oblika. - I on je imao hrabrosti nešto takvog reći, ali su se učeni Filistejci užasno skandalizirali jer je rekao tako nešto. Naprimjer, također se pitao: što je jezik? Nije mogao znati da vam treba etersko tijelo, i sad je rekao: jezik je sipa. - Svakako, ova se izjava temelji na onome što sam upravo objasnio. Ali zamislite učene Filistejce kod tvrdnje: ljudski jezik je sipa!

Ako želimo vidjeti razvoj duhovnog života, moramo biti širokogrudni. Morate shvatiti na nešto što izgleda čak i kao besmislica, može sadržavati veliku istinu. I tako je Oken klasificirao čovjeka ovako: jezik je sipa, ostali organi su nešto drugo i tako dalje. - U osnovi, to je bilo točno ponavljanje onoga što je postojalo u prastarom ljudskom gledanju, gdje su izdvojeni samo glavni tipovi i ljudi su podijeljeni u četiri glavne životinjske skupine: lav, orao, anđeo i tele.

Dakle, može se reći: stvar nije tako jednostavna, ali čovjek zapravo ima cijelo životinjsko carstvo u sebi u svom eterskom tijelu. Kako bi se morao izraziti filozofski, nosi ga u sebi kao dispoziciju. - Sada, međutim, morate nešto razmotriti da stvar ne postane jednostrana. Ako anđeli, arhanđeli, arhaji, ne bi upotrijebili svoje moći, kao što smo sada spomenuli - uz činjenicu da fizičko tijelo drži životinjsko carstvo na okupu - onda, ako ljudsko biće prođe kroz vrata smrti i odloži fizičko tijelo, onda se mora dogoditi što sam upravo opisao: u tom slučaju, kada bi se etersko tijelo nakon nekoliko dana oslobodilo astralnog tijela i 'Ja', postalo bi elastično i iskočilo u svijet, a iz ljudskog eterskog svijeta nastalo bi cijelo etersko životinjsko carstvo. Ali u stvarnosti to nije slučaj. To se ne događa. To ne izlazi iz ljudskog bića, već se etersko tijelo odvaja u potpuno drugačijem obliku. Odvaja se i postaje utkano u opći svjetsko eter.

Što je zapravo tamo? Pa, bića iz hijerarhije anđela, arhandela, arhaja, rade na našem eterskom tijelu i ne dopuštaju da se cjelokupna suština eterskog tijela podijeli na životinjsko carstvo. Što se tamo zapravo događa? Vidite ono što se tamo događa, htio bih opisati na način da se prije svega pozovem na usporedbu. Mi ljudi radimo na Zemlji, naprimjer, izrađujemo strojeve od drveta ili željeza. Drvo ili željezo su naši osnovni materijali, i mi drvo ili željezo obrađujemo u strojeve. Spajanje i sastavljanje tih materijala je naše djelo, ali željezo ili samo drvo, moramo uzeti iz Zemlje. Trebamo te sirovine, crpimo ih iz područja koje leži ispod našeg ljudskog područja.

Ako sada zamislite da anđeli, arhandeli, arhaji žive iznad nas, onda oni nisu u kozmosu da bi vječno uživali 'nedjeljni odmor', već imaju svoj posao, imaju svoje napore. - Što zapravo rade anđeli, arhandeli, arhaji? Kada budu radili, trebat će im i materijal, kao što nama treba drvo i željezo iz zemlje, i oni će na tom materijalu morati raditi. Materijal za anđele, arhandele, arhaje, to su naša eterska tijela! Ono što je drvo i željezo za nas kada ih prerađujemo u strojeve, naša su eterska tijela za anđele, arhandele, arhaje; rade na tome. I dok hodamo uokolo Zemljom i gajimo misao, ako je uopće imamo: mi nosimo u sebi i nosimo sa sobom naše etersko tijelo kao naše vlasništvo, popu naših pluća - cijela legija anđela, arhandela, arhaja, radi oko nas, i tka strukture za duhovni svijet, koje su tamo potrebne za naš život. Iz ovog eterskog tijela rade ono što je potrebno u duhovnom svijetu.

Uz čiju pomoć rade ta viša bića? Pa, tijekom života mislimo; od trenutka kada počnemo misliti pa do smrti, mi mislimo. Suština mišljenja, kao što ste mogli zaključiti iz jučerašnjeg javnog predavanja, jest da mišljenje tka i živi u eterskom tijelu. Iz eterskog tijela nastavlja svoju aktivnost samo u fizičkom tijelu. U fizičkom životu tijela, vjerujemo da je ono što oblikujemo kao svoje misli samo naše vlasništvo. Ali ono što imamo od svojih misli, što razvijamo u našim mislima i čega se možemo sjetiti, to je, da tako kažemo, samo unutarnja strana našeg misaonog života. Izvana, anđeli, arhandeli, arhaji, djeluju na cijeli naš misaoni život u odnosu na etersko tijelo, i nije nebitno da mi kao ljudska bića mislimo. Nije nebitno fizičkoj Zemlji, ali nije nebitno ni kozmosu. Jer ono što u eterskom tijelu mijenjamo našim mišljenjem, između našeg rođenja i naše smrti, koristi se kao materijal i razrađuje u skladu s višim gledištima. Tijekom našeg života, dok hodamo svijetom kao misleća bića i samo iznutra vidimo svoj misaoni život, anđeli, arhandeli, arhaji, rade na našim mislima, da bi nakon naše smrti može nastati nešto što se može uklopiti u svjetski eter. Kada naše astralno tijelo i naše 'Ja' odbace etersko tijelo, oni u kozmos ušiju - ako se smijem grubo izraziti - tkivo našeg eterskog tijela, koje je u biti nastalo kroz način na koji smo mislili u životu. Od sada je to dio kozmosa. Kao ljudska bića ne živimo samo za sebe, živimo za cijeli kozmos.

Znamo da bi nakon naše Zemlje trebali nastati Jupiter, Venera i Vulkan. Sve se mora pripremiti, sve se mora utkati u kozmos kao sile. To zahtijeva rad. Taj rad uključuje, naprimjer, ono što sam upravo objasnio: da su anđeli, arhanđeli, arhaji, aktivni u skladu s našim mislima. Nešto drugačiji materijal su glupe misli koje imamo kroz život, a pametne misli su drugačiji materijal. Ali ovisno o tome koliko materijala im isporučimo, razrađuju se ti - grubo rečeno - 'eterski strojevi', koji su onda tu da osiguraju nastavak kozmičkog razvoja. Dakle, kada je nakon smrti naše etersko tijelo predano kozmosu, u isto vrijeme je predan i rad bića triju spomenutih hijerarhija.

Razmotrimo sada ljudsko astralno tijelo, sa sličnog stajališta. Kod našeg promišljanja uvijek pristupamo s novih gledišta; stoga se uvijek javljaju različiti odnosi s okolnim carstvima. Onaj tko ne zna čitati - a čitanje uključuje sposobnost sažimanja stvari - može vidjeti mnoge proturječnosti u onome što se iznosi. Ali to je samo zato što ignorira gledišta s kojih se te stvari promatraju.

Naše astralno tijelo je u sličnom odnosu sa zemaljskom okolinom kao i naše etersko tijelo. Naše etersko tijelo je cijelo životinjsko carstvo, sa stajališta koje sam vam dao. Naše astralno tijelo je cijelo biljno carstvo. Upravo kao što sam govorio o eterskom tijelu u odnosu na životinjsko carstvo, sada moram govoriti o našem astralnom tijelu u odnosu na biljno carstvo. Tamo su svi biljni oblici naše Zemlje. I opet je ovako: kada sve više hijerarhije ne bi radile na našem astralnom tijelu, onda nakon prolaska kroz povratak iz smrti u rođenje, gdje se astralno tijelo postupno odbacuje, ne bi se dogodilo ništa drugo nego bi astralno tijelo bilo samo odbačeno, i ono bi vani u svijetu bilo cijelo biljno carstvo. Da, cijela bi se stvar čak posložila u sferu, pratila bi svoju elastičnost. Ali astralno tijelo se ne može organizirati u sferu, jer tijekom našeg života između rođenja i smrti, Duhovi oblika, Duhovi kretanja, Duhovi mudrosti, čak i Duhovi volje, u određenoj mjeri djeluju na naše astralno tijelo.

I kada, nakon godina ili desetljeća, postupno oslobodimo astralno tijelo njegove veze sa zemaljskim životom na način koji se često opisuje nakon hoda unatrag kroz život, tada u isto vrijeme u radu na ovom astralnom tijelu postoji ono što je potrebno Duhovima oblika, pokreta, mudrosti, volje, da bi u kozmos ugradili ono što moraju u njega ugraditi. Naravno, ono što je ovaj način uklopljeno u kozmos, nama koristi, jer to mora biti u kozmosu. Ovo je utkano u kozmos drugačije od onoga kako je upravo opisano. Kada se naše etersko tijelo odbaci, ono je zapravo utkano u opći kozmički eter, mogu reći, isprepleteno. Ali ono što se sada pojavljuje, satkano od našeg astralnog tijela, kao djelo Duhova oblika, kretanja, mudrosti, prijestolja, radi zajedno s našim 'Ja', koje prolazi kroz vrijeme između smrti i novog rođenja, i sadrži sile koje moraju djelovati kako bismo ponovno mogli ući u novu inkarnaciju. Jer da bismo mogli ući u novu

inkarnaciju, potrebno je jako puno toga! Zaista, ono što vanjska fizička znanost danas zna o strukturi lubanje i mozga je jako puno, toliko da ima ljudi koji smatraju da je to previše za znati. Ali ako bismo pogledali ovo znanje vanjske znanosti, da bi lubanja s mozgom, ova čudesna konstrukcija, trebala biti oblikovana do svoji najsitnijih dijelova: kako bi se malo moglo s vanjskom znanošću to stvarno oblikovati! Tu leži važna tajna. Stumpflinge ['panjevi' odnosno glupani, nap. pr.], vrsta ljudi koje možete nazvati 'panjevi', lako bi izašli na kraj s tom tajnom, govoreći: ono što se razvija u ljudskom biću u stalnom nasljeđivanju generacija dolazi samo po sebi. Činjenica da se ljudska glava formira u majčinom tijelu dolazi prirodno. Možete razumjeti zašto bi to rekli, ali dopustite mi da napravim usporedbu da vam pokažem koliko je to pametno. Hipotetski možemo pretpostaviti da u Münchenu postoje bića koja mogu vidjeti mnoge stvari, ali ne mogu vidjeti čovjeka, niti njegove aktivnosti. Bilo bi zamislivo da bi München bio naseljen bićima koja ne bi mogla vidjeti ljude na poslu. Takva bića, koja ne mogu vidjeti čovjeka na djelu, ali mogu, recimo, satove. Vidjeli bi da postoje satovi i kako se izrađuju, ali ne bi vidjeli osobu, urara, koji sastavlja sat. Oni ne vide ruke koje spajaju pojedinačne dijelove, vide samo da je sat sastavljen od pojedinačnih dijelova. Mogli bi još uvijek vidjeti razne pincete i kliješta i tako dalje, s kojima se rukuje, ali ono što su dijelovi sata za njih je sastavljeno, takoreći, ni iz čega. Kakav bi ta bića imala pogled na satove? Ne bi rekla: u Münchenu postoje urari - to bi porekla. Rekla bi: užasno je praznovjerje misliti da postoje urari, jer satovi nastaju sami od sebe, vidite kako se sami sklapaju.

Kao što bi ta bića prosudila, tako misle i ljudi koji pretpostavljaju da ono što se postupno formira na fizički način nastaje samo od sebe. Sve što tamo nastaje, nastaje djelovanjem duhovnih bića viših hijerarhija. Uistinu, čovjek se ne formira 'sam od sebe', kroz interakciju oca i majke i kroz ono što se potom formira u majčinom tijelu, već sudjeluje cijeli kozmos, uključen je cijeli kozmos s bićima viših hijerarhija.

Naravno, sve do najviših oblasti, kozmos je također uključen u ono što je vezano za glavu; ali u ljudskoj glavi je posebno uključen. Osim toga, fizička znanost će također doći do toga - kao što će općenito fizička znanost i znanost duha, postupno se uravnoteživati - da će u embriologiji drugačije misliti o ljudskoj glavi a drugačije o svim ostalim organima. Ostali organi, što će se saznati u ne tako dalekoj budućnosti, uvelike ovise o naslijeđenim karakteristikama. Formiranje glave mnogo manje ovisi o nasljednim karakteristikama. Cijeli je kozmos stvarno uključen u formiranje ljudske glave, i to duhovno; radi u utrobi majke.

Činjenica da ljudi ne vide sile - pa ni poljoprivrednik ne vidi sile koje djeluju u magnetu - nije dokaz da te sile ne postoje. A ono što se nalazi u ovoj ljudskoj glavi je, da tako kažemo, nešto što je razrađeno u vezi s onim

što čovjek nosi u svom 'Ja', u vremenu između smrti i novog rođenja, ono što su razradili Duhovi oblika, Duhovi kretanja, Duhovi mudrosti, Prijestolja, svi rade na moćnoj šupljivoj sferi. Ono što je razrađeno je ogromno, to je sfera, i sve je razrađeno u ovoj sferi. Zamislite gigantsku sferu na čiju je površinu postavljeno sve ono što se želi razraditi u skladu s onim što je čovjek u svom eterskom tijelu predao univerzalnom kozmosu. Na neki način, ovo je nešto što čovjek označi, ako se mogu tako izraziti. A onda ono što je doneseno iz obrade astralnog tijela. Zatim dolazi vrijeme - ono počinje s onim što sam nazvao *ponoćnim satom* postojanja - kada ova sfera postupno postaje sve manja i manja. I ta sfera, koju razrađuju visoki duhovi u skladu s prijašnjim čovjekovim inkarnacijama, konačno postaje tako mala, sve manja i manja, i sjedinjuje se s ljudskim zametkom koji je začet u majčinoj utrobi. Prije svega, iz toga proizlazi oblik glave. Ovo podrijetlo oblika glave je prekrasna misterija, rezultat je stoljetnog rada viših hijerarhija.

Zamislite samo kako bi se čovjekovi osjećaji o njegovom odnosu prema svijetu mogli produbiti, kada on zna kako stoji u cjelokupnom kozmičkom kontekstu! Ovo ljudsko biće koje nosi svoju glavu mora naučiti - u svojoj skromnosti, naravno, bez ponosa i arogancije - razmišljati o tome, koliko malo toga ima u ljudskoj mudrosti onoga što je potrebno za oblikovanje te glave koja mu je dana. Čovjek nosi u sebi cjelokupni kozmički sadržaj.

Ako gledate stvari na ovaj način, znanost duha neizmjerljivo dobiva time što postaje polazište za određene osjećaje, koji doista mogu ugroziti duše pune ponosa i arogancije. Aludirao sam na to u drugom Misteriju, gdje Capesius, u svom razgovoru s Benediktom, osjeća da mu se približavaju ove istine: da, da bi se stvorio čovjek, potrebna su postignuća bogova. Kod mnogih koji su skloni taštini, to sasvim nesvjesno može potaknuti taštinu; ljudi se mogu osjećati nevjerojatno važnima. Mudrije je ako čovjek njeguje osjećaj kako je malo svjestan svih mudrosti koje su neophodne!

Čovjek se naravno može složiti s onima koji kažu: da, ali zašto je čovjeku potrebno sve to znati? Također može živjeti bez znanja o tim stvarima, živi prilično dobro bez znanja o tim stvarima. - U tome je velika zabluda, da čovjek može sasvim dobro živjeti i bez toga znanja. Zapravo, to ne može. Međutim, živimo u dobu, kada se može prepustiti zabludi da se može sasvim pristojno živjeti na Zemlji bez poznavanja duhovnog svijeta, naime može se ručati, večerati, doručkovati i tako dalje, i također uz to raditi druge stvari i između toga. Ali ovo uvjerenje nije utemeljeno na istini. Postupno bismo trebali stvoriti osjećaj da ovo uvjerenje nije utemeljeno na istini.

Na toj osnovi sada citiram Karla Christian Planck-a, naprimjer, na javnim predavanjima, tog čudnog čovjeka koji je godinama živio samotnjački život u Ulmu, a kojega Sveučilište u Tübingen-u nije ni

imenovala kada je tadašnja katedra postala upražnjena, jer nije postojao nitko tko je imao uvid u važnost ovog čovjeka. Naravno, glupani će reći da je na kraju života postao toliko nervozan i da je govorio svašta što bi se moglo protumačiti kao megalomanija. Pa, tako kažu panjevi. Ali osoba koja, poput Plancka, još nije imala potvrdu znanosti duha, mogla bi postati nervozna pod takvim maltretiranjem od strane bližnjih, i onda izgovoriti takve riječi, kakve je izrekao u predgovoru svoga 'Testamenta Nijemca', gdje su mu došle riječi staroga Rimljanina: 'Nezahvalna domovino, nećeš imati ni kostiju mojih!' Ali citirao sam izjavu koje je dao Karl Christian Planck prije 1880. godine, kada je umro, a koja točno odražava ono što sada imamo kao naš europski svjetski rat. Idealistička osoba također može biti u stanju vidjeti stvarnost, jer moć koja se razvija u nutrini kada je netko u stanju misliti na ovaj način iz izvora egzistencije, ujedno je i najpraktičnija stvar na svijetu. Nije praktično ono što misle ljudi koji misle da su praktični ako su jeli žlicama. To se može proglasiti praktično samo brutalnošću ljudi, kada se jednostavno do smrti smlavi svaka legitimna težnja koja izvire iz samih izvora života.

Navodim takve primjere da pokažem kako ona ljudska snaga koja je nužna i u vanjskom praktičnom životu, jasno, prodorno mišljenje, može nastati samo kad se ljudska duša oplodi duhovno-znanstvenim istinama. Zašto ljudi u naše vrijeme mogu vjerovati da je ljudski život na Zemlji moguć, a da nemaju pojma o duhovno-znanstvenim spoznajama? Jer su tako beskrajno kratkovidni! Da nisu tako kratkovidni, moglo bi se i na sasvim vanjski način dokazati koliko su u krivu oni koji kažu da se ne treba zamarati duhovnim svijetom: ionako se rodiš sam od sebe, pa odrasteš sam od sebe; svakako mu treba ponuditi neku vrstu obrazovanja, ali današnja pedagogija postavlja tako beskrajno pametna odgojna načela koja dosežu čak i do golemih visina Foerstersch-ove pedagogije. E, a onda postajete zrela osoba koja razmišlja što mora učiniti da čovječanstvo ima što jesti i piti, pa i vi sami.

Ali nije uvijek bilo tako kod ljudskog roda. A nije tako davno da su ljudi počeli smatrati da mogu živjeti na Zemlji bez posjedovanja duhovnog znanja. Za to se mogu pružiti i vanjski dokazi, a ja bih vam želio navesti jedan od njih. Naveo sam ga u raznim ograncima. Da imate vremena - ali ovdje u Münchenu ljudi nemaju puno vremena - vjerojatno biste takav dokaz pronašli i u samom Münchenu. Pronašli smo ga nedavno dok smo razgledavali *Hamburgischen Bildermuseums*. Proizlazi iz sljedeće činjenice, pogledajmo taj veliki simbol koji stoji na početku Starog zavjeta, kušnju Adama i Eve, koju poznajemo kao lucifersku kušnju. Nije li istina, kada je slikar danas naslika - sasvim je svejedno s kojeg gledišta slika, slika li realistično ili idealistički, kao ekspresionist, impresionist, futurist ili što već - on će ipak vjerovati da poštuje stvarnost kada slika Adama i Evu, zar ne, više-manje ružne. A osim toga naslikat će i rajsko stablo, na njemu zmiju s

pravom zmijskom glavom, zmiju veliku kao stablo, ali s pravom zmijskom glavom. Može li se to nazvati realnim u pravom smislu riječi? Vjerujem da ne, dragi moji prijatelji. O sadašnjoj ženi da i ne govorimo - ali pramajku Evu ne možemo smatrati toliko glupom da se dade zvesti od prave zmije. To ne može biti 'realno'! Zamislite pravu zmiju kako se šulja kroz zelenu travu; je li iskonska majka Eva trebala nasjesti na to? Ne može biti naturalistički, zar ne? Čak se i sadašnja zmija može promatrati samo kao simbol nečeg drugog.

Ali sada se prisjetimo kakve termine zapravo povezujemo s ovim luciferskim zavodnjem. To je Lucifer! Zmija najviše može biti simbol Lucifera. S Luciferom je povezano to što je ovo biće ostalo na stupnju Mjeseca. Tako da ga uopće ne možete vidjeti, ovo biće kao takvo, fizičkim zemaljskim očima. Kada je Lucifer još uvijek na točki na kojoj se oblikuje Mjesec, ne možete ga vidjeti običnim fizičkim očima Zemlje, može ga se vidjeti samo unutarnjim okom. Dakle, on ne može biti poput zemaljske zmije koju se može vidjeti običnim fizičkim očima.

Lucifera treba zamisliti onako kako ga znanost duha može predstaviti. Samo uzmite u obzir da čovjek nosi svoju glavu na sebi kao člana koji je najsavršenije razvijen. Na nju je - treba samo pogledati kostur - vezan vrlo tanko, kao da je pričvršćen, ostatak organizma. Naravno, kralježnica s leđnom moždinom tada visi na glavi. Ali ono što je fizički nastalo kasnije, formirano je unaprijed. Ako bi se vratili u evoluciji, kada bismo vidjeli Lucifera našim unutarnjim okom, morali bi ga naravno vidjeti u formiranju Mjeseca, pripremajući ljudsku zemaljsku glavu. Vidjeli biste ljudsku glavu, još ne tako zgusnutu, iznutra fleksibilnu, još uvijek višeslojnu, a s nje vidi nešto poput ljudske kičme, leđne moždine, koju možete zamisliti da s nje visi u obliku zmijskog tijela. Tako zapravo treba naslikati Lucifera, sa što izražajnijim licem, i tijelom zmije koja visi s njega, ali nalik na arhetipsku ljudsku kralježnicu. To bi bila svojevrsna slika Lucifera u smislu znanosti duha.

Sada, u ovoj hamburškoj galeriji postoji slika Meister Bertrama iz 13., 14. stoljeća koja prikazuje biblijsku priču o stvaranju, i gdje je ovaj rajski simbol stvarno naslikan na takav način da je Lucifer, kako sam ga sada opisao, naslikan upravo u smislu znanosti duha. Dakle, u 13. i 14. stoljeću majstor Bertram ispravno je naslikao Lucifera u duhovno-znanstvenom smislu. To je nešto što možete vidjeti. To je povijesna činjenica.

Često smo se pozivali na staru atavističku vidovitost, koja je tek postupno nestala. Ali ono što je majstor Bertram nacrtao pokazuje da je sve do trinaestog i četrnaestog stoljeća bilo moguće ispravno nacrtati Lucifera u smislu stare znanosti duha, atavističke znanosti duha. Tako se izvana može dokazati da je prošlo samo nekoliko stoljeća otkako su ljudi napustili duh kao sada. Naći ćete mnoštvo takvih dokaza.

To znači da ono što panjevi danas smatraju iskonskom prirodom ljudske duše - da čovjek gleda kroz svoje oči i ono što vidi kombinira sa svojim intelektom - samo je par stoljeća osobina ljudske duše. Prije toga, svi su bili svjesni veze s duhovnim svijetom. Naravno da je to postupno nestalo. Ali nalazimo da su čak i u trinaestom i četrnaestom stoljeću ljudi mogli slikati na način koji je bio u skladu sa starom znanošću. Važno je uočiti takvu činjenicu. Iz ove činjenice se vidi kako je stara znanost duha, koja je, kao što znamo, morala nestati radi razvoja ljudske slobode, još živjela u dušama sve do 13. i 14. stoljeća. Budući da se morala razviti duša svijesti, stara znanost duha se morala povući.

Ali znanost duha se mora vratiti. Danas čovječanstvo još uvijek živi od starog naslijeđa koje je došlo kroz staru znanost duha, u odnosu na sve što je inventivno, kreativno na svim područjima. Ako vam danas padne na pamet nešto što još nije bilo, to je zato jer stara znanost duha još uvijek djeluje. Ali neće proći još pedeset ili sto godina prije nego što svi izumi i ideje koje je donijela kreativnost u ljudskom razvoju nestanu, uključujući i područje strojarstva, osim ako znanost duha ne bude djelovala plodonosno. Od našeg vremena nadalje, znanost duha mora biti dio evolucije ljudske rase, inače će ova ljudska rasa postati sterilna i neplodna u duševnom životu na Zemlji.

To je više-manje danas evidentno na području umjetnosti. Vrlo je upečatljivo da su ljudi napušteni od duha, da tako kažemo, kada u umjetničkom djelu ne nalaze ništa tajnovitije od onoga što je oblikovano u vanjskoj prirodi, tj. kada unutarinja oplodnja od duha potpuno nedostaje.

Ove činjenice su na jednoj strani. One nam pokazuju koliko je potrebno da čovjek postane svjestan da on, kao cjeloviti čovjek, stoji u vezi s bićima viših sfera. Mogu se zamisliti ljudi - ima ih i danas - koji ne znaju ništa o postojanju zraka; za njih je prostor prazan. Barem nisu svjesni da ima zraka. Ali fizičko tijelo je u osnovi nezamislivo bez okolnog zraka, jer što smo mi sa svojim fizičkim tijelom bez okolnog zraka? Mislimo o tijelu kao da je zatvoreno jer je obavijeno kožom. Ali to je glupa pomisao. Evo zraka, sljedeći trenutak zrak je u vama, pa opet vani. Ne pripada li vam ovaj zrak, koji je u sljedećem trenutku vani, baš kao i mišić u vašem fizičkom tijelu? Zar nemate u sebi ono što je vani? A opet, zar ono što je unutra, nije vani? Ali baš kao što smo s našim fizičkim tijelom jedno sa zrakom, tako smo s obzirom na našu dušu, s obzirom na naše etersko tijelo, jedno s bićima koja tkaju i žive kroz svijet kao što su anđeli, arhanđeli, arhaji, i kroz naše astralno tijelo jedno s bićima koja tkaju i žive u svijetu kao Prijestolja, Duhovi mudrosti, kretanja oblika. Ona neprestano rade u nama, kao što zrak neprestano radi u našem fizičkom tijelu. Kada to znamo, to nam daje pravu svijest o prirodi ljudskog bića.

To je jedna strana stvari. Ali postoji i druga strana stvari. I želio bih u vama pobuditi ideju o različitim aspektima gledanja na stvari koji je danas neophodan. Pročitajte - to je živopisan primjer - 'Braću Karamazove' Dostojevskog. U ovim 'Braći Karamazovima' pojavljuju se četiri ličnosti, između ostalih likova, četiri sina starog Karamazova, Dmitrij Karamazov, Ivan Karamazov, Aljoša Karamazov, Smerdjakov Karamazov. Vrlo je čudno kakav je utjecaj imao ovaj roman Dostojevskog u Europi. O tome bih morao mnogo govoriti kad bih htio objasniti način na koji tako nešto nastaje iz ljudskog života i prolazi kroz dušu kakva je Dostojevskog i kako to postaje djelo 'Braća Karamazovi'. Ali samo ovo želim reći: čovjek se može diviti strašnoj psihološkoj umjetnosti - tako to zovu mnogi ljudi današnjice, jer se tako malo zna što je prava psihologija - kao i određenom finom, suptilnom promatranju života; ipak, onaj tko je možda uspio ne asimilirati koncepte i ideje znanosti duha na način da uči: ljudsko biće se sastoji od fizičkog tijela, eterskog tijela, astralnog tijela i 'Ja', to ispisano na ploči ili, kako se radilo u prošlosti, u bojama tako da se može zapamtiti, onaj tko to ne shvaća tako, već postupno prodire u te članove ljudske prirode, kao što godinama pokušavamo, on ima neugodan osjećaj zbog često kaotičnih opisa u 'Braći Karamazovima'. Ima međutim, mnogo toga što se može nazvati finim promatranjem života ako se gleda samo izvana, naprimjer da je najstariji Karamazov od druge majke, potpuno drugačijih osobina od dva srednja brata, Ivana i Aljoše, a da četvrti, koji je zapravo dijete, potječe od sasvim druge majke. Stari Karamazov je izvanredno visok, priličan prostak i bavi se svakakvim nečistim poslovima, a ova majka Smerdjakova je vrlo osebujna osoba. Oni zapravo ne znaju da je on sin starog Karamazova. - Ali ne želim prepričati roman, međutim ako pogledate tko su bile majke četvorice braće Karamazovi, možete imati osjećaj: postoji nešto iza svega toga! I istina je, srednjoeuropski čovjek ne bi tako opisao stvari. Srednjoeuropski čovjek opisuje puno, puno svjesnije, pa stoga u svoje opise ne unosi toliko posve podsvjesnih čimbenika kao Dostojevski. On više konstruira, a kako konstruira samo ono što više ili manje zna, on je naravno manje bogat od Dostojevskoga, koji ne stavlja ono što zna, nego prepisuje iz života. Ali život je bogatiji nego što to ljudska duša zna zbog duha koji stoji iza njega.

I sada imate ovaj osjećaj u vezi svega toga: puno toga je prošlo kroz jedan beskrajno kaotičan duh, kaotičan zbog njegove epilepsije, kroz jednu bolesnu dušu, i to zato, jer u našem dobu, takoreći, priroda ljudskog života naginje da se otkrije ovo ili ono. I onda se može doći do zaključka, kada se stekne ispravan osjećaj, do stvarne predodžbe o tome što se podrazumijeva pod fizičkim tijelom, eterskim tijelom, astralnim tijelom i 'Ja', da su četvorica braće Karamazovi koja se mogu ispravno razumjeti kada se kaže: u jednom postoji ljudsko biće u kojemu djeluje jedan član ljudske prirode, stupa na

snagu; u drugom bratu postoji više od ljudskog bića, na snagu je stupilo etersko tijelo, u trećem bratu više astralno tijelo, u četvrtom bratu više 'Ja'.

Tako je do doista kad uzmete ovaj roman Dostojevskog 'Braća Karamazovi', i pogledate iznutra ovu četvoricu braće, da možete sebi reći: u svemu što djeluje na pjesnika i vodi ga da opiše više iz nesvjesnog, ova četiri člana ljudske prirode djeluju na takav način da kod jednog prevladava 'Ja', kod drugog astralno tijelo i tako dalje, tako da su ova četiri brata Karamazova, da tako kažemo, razvučeno čovječanstvo, kao što je životinjsko carstvo razvučeno etersko tijelo. I tamo se vidi, ako se može ući u tako nešto, da kod Smerdjakova Karamazova prevladava fizičko tijelo, kod Ivana Karamazova etersko tijelo, kod Aljoše astralno tijelo, kod Dmitrija prevladava 'Ja'. Čak i ako je to na prvu čudno, temelji se na stvarnim pogledima, a ne na tome kako bi se to konstruiralo; vjerojatno biste to sasvim drugačije konstruirali, ali tako je to sa stanovništva stvarnosti.

Ono što je ovdje neobično jest da je pjesnik koji radi prvenstveno iz podsvijesti, pa čak i kaotičnog duševnog života zbog epilepsije, gurnut prema stvarnosti i s njom je povezan i u svom astralnom tijelu, to jest opet u svojoj podsvijesti, povezan je s onim što živi i tka kroz svijet. Jer, dragi moji prijatelji, možemo vjerovati da nije uzalud, kada se poput Dostojevskog, stoji pod vješalima i čeka da bude obješen - drugi su već obješeni, stoji pod vješalima i čeka da bude obješen - i u zadnji čas stiže oprost! No, to je nešto što u ljudskoj duši izaziva drugačije osjećaje nego se mogu pokrenuti u duši koja kroz to nije prošla: da bi u sljedećem trenutku trebao biti obješen. Morate to uzeti u obzir.

Ali sve nam ovo pokazuje kako bi, mogu reći, stvarnost mogla tako djelovati na takvu dušu u našem vremenu da takva duša doista kaotično opisuje četiri brata kroz cijelu radnju romana, koji posjeduju osobine kako sam opisao, a koje čovjek može razumjeti samo ako to zna i može osjetiti. Tada ćete razumjeti, naprimjer, zašto osoba koja ima dominantno etersko tijelo i osoba koja ima dominantno fizičko [? astralno] tijelo, moraju potjecati od osobe koja opetovano ima određene histerične napade. I tako se svi detalji divno razjasne ako to uzmete u obzir.

To otkriva tendenciju našeg vremena u sferi nacije koja je sklona ponuditi, već sam to objasnio, takoreći, one krvne osobine koje se moraju sjediniti sa srednjoeuropskim karakteristikama. Razumijevanje onoga što se događa - čak i kod onih koji su još uvijek nesvjesno uključeni u ove događaje - čovjek to u sadašnjosti može samo ako posjeduje znanost duha. Izgleda glupo to reći, ali kažimo: svijet je dubok, a znati i moći prosuditi nešto o svijetu nije tako jednostavna stvar kako to ljudi danas zamišljaju, koji žive život kao što se živio u prošlosti. Ti ljudi prolaze kroz život sanjarski i opijeni, ne znajući što se oko njih događa.

Spremaju se velike stvari i nije lako skrenuti pažnju ljudi na te stvari. Vi ste jedni od onih ljudi - barem kroz svoju karmu - koji postupno ulaze u te stvari, slušaju te stvari godinama, i tako ih postupno stječu, i stječu ideju o tome što je ispod površine života. Ponekad se može - a ne može mnogo - dati natuknice o tim stvarima autsajderima. Ali ima i onih koji su posebno pametni i koji, prije svega, vjeruju da netko tko duhovno govori i kaže ovo ili ono, da ne zna ništa drugo osim onoga što govori; koji uopće nemaju pojma da se sve mora crpiti iz sveobuhvatnog znanja, ali iz znanja koje se može potkrijepiti detaljima, koje postaje zanimljivo upravo kada je potkrijepljeno detaljima.

Da se mnoge stvari u evoluciji moraju promijeniti, prepoznat ćete po dvije činjenice koje sam iznio pred vas: s jedne strane pokazao sam što je u čovjeku, s druge strane kako treba gledati stvari koje se sada stvarno događaju. Ako netko tko ne zna ništa o mikroskopiji gleda kroz mikroskop, neće vidjeti ništa. Pa, i ljudi kad pogledaju život obično ne vide ništa, pogledaju 19. stoljeće na istoku, i primjećuju da je tamo živio i jedan Dostojevski, i napisao 'Braću Karamazove'. I budući da podzemni element živi u onom što postoji u 'Braći Karamazov' - jer to je stvarno prisutno u njemu - opet uz ono što je prisutno na istoku - na istoku su također postali svjesni da postoji određeni način prilagodbe životu, koji se naziva 'karamazovština'. Da, ono što se živi poput braće Karamazov je 'karamazovština'. Teško je objasniti ovu riječ; jer to je mnogo više kvalitativan izraz nego da se ovdje kaže 'Strizzitum' za München [riječ u austrijskom dijalektu koja označava labav, napola raskalašen, napola uredan stav prema životu, nap.]; ovo je puno apstraktnije! 'Karamazovština' je puno konkretnija. Naravno da to nije isto. Ali to je u životu i pretače se u umjetnost, i čovjek shvati koliko je toga potrebno da bi mogao vidjeti što se događa, da u pozadini svoje duše ima ono što može doći samo iz znanosti duha.

Ista nužnost o kojoj sam upravo govorio i koju sam pokušao osvjetliti iz dvije perspektive očituje se i iz vanjskih događaja, koji ljudima mogu pasti u oči, osobito sada, samo ako misleći pogledaju na život.

Naprimjer, krajnje uznemirujuća pojava u ovom trenutku je sljedeća. Vidite, dugo vremena prije rata postojale su opće ocjene: neki ljudi su istaknuti u ovom ili onom području. Nije bilo razloga da se nešto bunimo protiv njih, jer su i napravili izvrsne stvari u smislu današnje kulture, koja je materijalistička. Sada je došao rat. Ti su istaknuti ljudi pisali svoje stavove, pisali pisma. Nevjerojatno je što su pisali ti ljudi koji su smatrani velikim ljudima, nakon što je izbio rat! Čitajte pisma koja su pisali od izbijanja rata, pisma koja je pisao, naprimjer, čovjek - ne treba dijeliti njegove poglede - kojeg mnogi smatraju vrsnim, slobodnim duhom:

Kropotkin! Kakva je samo glupa pisma napisao od izbijanja ovog rata! To su stvari koje su izuzetno važne.

Želio bih reći: upravo sada, kada je čovječanstvo suočeno sa snažnim situacijama koje su izbile vrlo brzo, koliko su ljudi, čak i ako su izvrsni ljudi, zapravo bili dorađeni onome što se upravo dogodilo, a da se nije dogodilo po nekom uobičajeno zgodnom programu. S njihove točke gledišta, obični Filistejci su najbolji u tome; ne u odnosu na naše gledište, nego za moderno gledište. Tako, oni sada žive i nastavljaju suditi prema svojim vlastitim stavovima. Ti vlastiti pogledi, kako obično nastaju? Znae kako je, ljudi danas ne mare za autoritet, imaju svoje mišljenje koje su sami stvorili. Međutim, ti osobni stavovi obično se temelje na činjenici, da su ti osobni stavovi oni u kojima ste zaboravili u kojem ste ih listu ili u kojem programu pročitali. To su vaša vlastita mišljenja! Pravi se razlika između tuđih i vlastitih pogleda; potonji su karakteristični po tome što se zaboravilo gdje ih se pročitalo.

Sve nam to pokazuje da će se mnoge, mnoge stvari morati potpuno promijeniti, posebno u duhovnom životu, da se ljudi neće smjeti zadovoljiti time da prolaze kroz svijet na način na koji prolaze materijalisti, koji zapravo uvijek sanjaju svijet. Naravno da mislite da sanjaju oni drugi, ali istina je da materijalisti sanjaju, a nikada se zapravo ne probude. Kada se gleda na duhovni život mora biti drugačije, a da bi trebalo biti drugačije mora prodrijeti u svijest onih koji žele svoje srce spojiti na krvotok svjetonazora znanosti duha.

Tijekom ovog skupa morali smo ozbiljnije govoriti, iz jednostavnog razloga što stvari danas stoje tako da moramo iskoristiti prilike koje možda uvijek ne dolaze lako. Trenutno je teško putovati okolo. Sve to ima neke veze s onim što sam ovdje više puta spomenuo i što se također može smatrati povezanim s onim što sam danas rekao.

Danas sam ponovno rekao da naše etersko tijelo nije samo nešto što vučemo kroz život kao nositelja svojih misli, koje smatramo svojim vlasništvom, i onda samo ispari. Ne, ne isparava! To je ono što je utkano u opći svjetski eter nakon što su cijele hijerarhije radile na tome.

Ali kada je stotine i tisuće ljudi, kao što je sada slučaj, smrt spriječila da nose svoja eterska tijela kroz desetljeća koja su normalna u ljudskom životu, kada je toliko mladih eterskih tijela predano duhovnom svijetu, eterskom svijetu, tada se događa ono što sam često opisivao: ta eterska tijela ostaju tamo s onim dijelom koji se još mogao koristiti za sam svijet; jer sila ostaje. To je ono što će biti gore. Ali kako će gore funkcionirati ovisit će o konstituciji duša dolje. Pronaći snagu za duhovni napredak u budućnosti moći će one duše koje će znati: mnogi su prošli kroz žrtvenu smrt; njihova eterska tijela su još uvijek tamo. Ako postanete svjesni,

svjesni sila koje mogu djelovati na ono što su iza sebe ostavili, tada će duhovni uzlet biti moguć. Ali tu na Zemlji moraju biti duše koje su prijemljive za duhovno, kao što je duhovno razumijevanje svijeta. Tada će ono što postoji u duhovnom svijetu, kroz žrtvene smrti, postati plodonosno za Zemlju. Inače će postati plijen Ahrimana! Jer to ne mora biti plodonosno za Zemlju, jer stvari ne dolaze same od sebe, zato što dolaze posredstvom ljudskih duša.

Ovisit će o tome hoće li se naći što više ljudskih duša koje su sklone povezivanju, u mislima i osjećajima, sa silama koje su još uvijek dostupne u još neiskorištenim eterskim tijelima onih koji su prošli kroz žrtvene smrti i mogu se koristiti u budućoj duhovnoj epohi Zemlje, ili hoće li one postati plijen Ahrimana.

Razmislite meditativno o ovome, dragi moji prijatelji, i tada će to imati smisla za vašu dušu, i tada ćete pronaći ono što sam često ovdje govorio i s čime danas ponovno želim završiti:

Iz hrabrosti boraca,

Iz krvi ubijanja,

Iz tuge napuštenih,

Iz požrtvovnih djela ljudi

Narasti će duhovni plod -

Duše duha svjesne, usmjerite

Svoj um u duhovnu oblast.

PREDAVANJE VII

München, 19 svibnja 1917.

Danas želim uzeti polazište koje nas može dovesti do razumijevanja nečega što nas okružuje u sadašnjem vremenu i što nam postavlja određena pitanja. Naše vrijeme traži da ga se shvati tako da čovjek uđe u njega s dubljim, duhovnim razumijevanjem. S druge strane, u najširim krugovima postoji duboka odbojnost prema duhovnom shvaćanju ljudskih odnosa; da, postoji takva nevoljkost da se pokušaj duhovnog razumijevanja, pokušaj razumijevanja takvih impulsa, poticaja ljudskih djela u teškim vremenima, od početka odbacuje kao nešto fantastično, nešto nemoguće, nešto djetinjasto. Ipak, ova razmatranja, koja ovdje možemo zajedno njegovati, trebala bi biti posvećena onome što, što je razumljivo, ne govori izravno o prilikama našeg vremena - poznato je da se to ne može - ali što može dovesti do nekog razumijevanja one koji se trude doći do takvog razumijevanja polazeći iz istinski dubljih polazišta.

Da bismo razumjeli vrijeme u kojem se uzburkavaju najdublje ljudske snage, da tako kažemo, u kojem djeluju najdublje ljudske snage, iako za većinu ljudi sasvim nesvjesno, potrebno je ne samo govoriti o svakojakim idealima, već tražiti općenito razumijevanje šireg spektra ljudskog razvoja. Uvijek smo u našim duhovno-znanstvenim promišljanima nastojali dobiti širi pregled evolucije, i po tom pitanju su već učinjene razne stvari. Danas bih neke stvari želio ponovno iznijeti s drugačijeg gledišta.

Znamo da se u evoluciji dogodilo ono što zovemo velika atlantska katastrofa. Znamo da se ono što sada živi kao čovječanstvo može pratiti unatrag do određenih stanja razvoja koja su se dogodila prije te atlantske katastrofe, i da nakon ove katastrofe možemo označiti prvo post-atlantsko kulturno razdoblje, koje obično nazivamo starim indijskim, drugo koje obično nazivamo starim perzijskim, treće asirsko-babilonsko-egipatskim, četvrto grčko-rimskim; a u petom sada živimo i moramo vidjeti kako će to peto razdoblje zamijeniti šesto.

Poanta je da se tek nakon atlantske katastrofe razvoj unutar čovječanstva odvijao na tako unutarnji, duhovni, gotovo bih rekao human način. Ljudi danas, koji općenito ne žele stvari promatrati u kontekstu, misle: čovjek je čovjek, a način na koji su se današnje ljudske duše razvijale takav je otkako postoje ljudi; a ako se vratimo od onoga što se danas smatra čovječanstvom, svakako dolazimo do primitivnih uvjeta, a zatim do životinjske razine. - Ovo materijalističko tumačenje povijesnog razvoja ne može se suprotstaviti duhovnoj perspektivi; jer upravo kada se vraćamo sve dalje u evoluciju, nalazimo da osnovni impulsi, osnovne sile na kojima se

temelji evolucija, postaju sve više i više duhovne, iako ako stvarno želimo razumjeti stvari ispravno, prvo moramo doći do ispravnog koncepta duhovnog.

Za naše post-atlantsko doba nadasve je značajno četvrto razdoblje, najznačajnije za cjelokupni smisao zemaljske evolucije: to je razdoblje u kojem dolazi do izražaja otajstvo Golgote. I to traži da vrijeme prije toga, shvatimo kao svojevrsnu pripremu za otajstvo Golgote, a vrijeme poslije, kao svojevrsno ispunjenje onoga što je došlo kao impuls kroz otajstvo Golgote. Ali ako se vratimo natrag na evoluciju Atlantide, tada ćemo naći da je peto razdoblje unutar atlantske evolucije najvažnije za vrijeme između lemurijske i naše evolucije, zato što se u ovom petom razdoblju atlantske evolucije dogodilo nešto izuzetno važno i drastično za atlantski ljudski život, jer je u to vrijeme uzeta početna točka onoga što možemo nazvati duševnim razvojem post-atlantskog perioda. Vratimo li se u atlantsko doba, tamo ne nalazimo životinjsku ljudskost, o kojoj rado govori materijalistički darvinizam; nalazimo čovječanstvo koje je sigurno imalo život koji je bio mnogo tuplji od života post-atlantskog čovječanstva, a kada se govori o tuposti života duše, tada bismo mogli reći - ali usporedba ostaje sasvim izvanjska: ovaj tupi, sneni duševni život atlantskog razdoblja je poput snenog duševnog života sadašnjih viših životinja. - Ali usporedba bi, ako bi se tako napravila, bila prilično šepava, jer sadašnje životinje ne doživljavaju u svom tupom, sanjarskom životu svijesti ono što su Atlantidani doživljavali u svojoj snolikoj tupoj svijesti gotovo do kraja pete epohe.

Koja je najbitnija karakteristika te snolike svijesti starih Atlantidana? Najbitnija karakteristika je da ljudi koji su tada živjeli - oprostite mi ako ovo što govorim izgleda materijalistički; ali čovjek razumije materijalističko samo kada njime ovlada, kada zna za duhovne impulse - da su živjeli na takav način da je njihova ishrana, njihov život ishrane, bio usko povezan sa životom duše. Naravno, možete prigovoriti: pa, i danas postoji bliska veza između duševnog života ljudi i onoga što jedu! - To je sve točno, znamo da veliki dio modernog čovječanstva ne podcjenjuje prehranu. Ovo ne treba shvatiti kao prijekor. Ali razlika između unutarnjeg doživljaja kušanja hrane, osjećaja ugone koji moderni čovjek osjeća kada fizički spoji hranu sa sobom, i unutarnjeg doživljaja atlantskog čovječanstva u vrijeme o kojem sada govorim, velika je. Atlantidanin je jeo, jeo je ovu ili onu hranu; time je uzeo ovu ili onu tvar, i dok ju je spajao sa svojom tjelesnom egzistencijom, postao je svjestan elementarnih duhova koji su prožimali tu tvar. Dakle, nije gutao supstancu nesvjesno kao sadašnji čovjek, već je bio svjestan elementarne duhovnosti koju je sjedinjavao sa sobom, povezujući materijalno sa svojom tjelesnom egzistencijom. U to vrijeme metabolizam je ujedno bio i duhovna razmjena, razmjena elementarnih duhova.

Supstance su se mogle opisati kao nositelji ovih ili onih elementarnih duhovnih impulsa ili čak bića, osjetili bi da u nas s hranom ulaze duhovne sile, i osjetili, dok smo jeli: u nama djeluju duhovni impulsi. Takav čovjek nije samo sjedio i probavljao kao današnji čovjek, nego se osjećao i fizički prožet ovim ili onim elementarnim duhom, tako da materijalizam kakav danas prevladava, u to vrijeme zapravo uopće nije bio moguć. Niste mogli reći da vjerujete samo u to da ste smrtni, jer ste jeli duhovne impulse, oni su navirali kroz vas dok ste probavljali. Na neki način, da biste bili antimaterijalist, sve što trebate učiniti je jesti. A silazak u tupost nesvjesnog zapravo je postignuće ovog petog atlantskog perioda. Jedenje i probava postali su manje duhovni; ali ipak je u šestoj atlantskoj epohi ostalo nešto što je bilo još duhovnije: to je disanje.

Kad čovjek danas udahne ili izdahne, postaje svjestan da udiše ili izdiše zrak; barem mu tako kaže kemičar. U to vrijeme to nije bilo samo u svijesti, nego je čovjeku bilo jasno - to se nastavilo kroz čitavu šestu atlantsku epohu: udahnutim zrakom upijao je elementarne sile, a izdahnutim izdisao elementarne sile. Od samog početka na disanje se gledalo kao na duhovni i duševni proces, a ne samo kao na fizički proces. A u posljednjem atlantskom razdoblju donekle se smanjilo ono što je bilo do tada, što je kasnije zapravo živjelo samo u sjećanju: kad smo čuli tonove, vidjeli boje, postali smo svjesni da duhovne stvari žive u tonu koji smo čuli, u boji koju smo vidjeli, da duhovne moći prodiru u oko kada se vide boje, da duhovne moći prodiru u nutrinu kada se čuju zvukovi. Sve su te stvari bile prisutne u tupoj svijesti tog vremena. Ljudi su dobili jasniju svijest, ali na račun svoje duhovnije svijesti morali su se odreći duhovnosti svoje interakcije s vanjskim svijetom. Svaka epoha ima svoju osobitost. Baš kao što pojedinačna osoba prolazi kroz različite faze života, i faze života se razlikuju s obzirom na tjelesnu i duševnu konstituciju, tako i cjelokupna evolucija prolazi kroz faze, a kasnije faze razvoja razlikuju se od ranijih. Bilo bi glupo da čovjek između pedeset i šezdeset godina vjeruje da ono što je njegova tjelesno i duhovna egzistencija, treba podsjećati na njegovu egzistenciju između desete i dvadesete godine života, tako bi bilo glupo i kada se ne bi razlikovala različita doba u njihovim osobinama. Glupo je vjerovati da je ono što je prikladno u kasnijoj epohi, da je isto tako bilo i u ranijoj. Stvari se nikada ne vraćaju i u uzastopnim dobima su više različite nego što se to misli.

Sada je stvar da naučimo nešto o dobima ljudi u post-atlantskom vremenu. Svako tko polazi samo od analogija i može promatrati razvoj čovječanstva, onda će sam sebi reći: kako pojedinačna osoba prolazi kroz djetinjstvo, mladost, zrelo doba i starost, tako će prolaziti i čovječanstvo. Ali ako se uđe u stvarno promatranje, u stvarne činjenične uvjete, to nije točno. Te se analogije jednostavno ne mogu uzeti kao osnova, a ono što je u osnovi, pronaći će samo onaj tko se ozbiljno bavi duhovnim istraživanjem. I

onda mi je postalo jasno da postoji nešto sasvim drugo u osnovi toga, od onoga što bi se možda moglo opisati rekavši da, kao i pojedinačno ljudsko biće, da tako i čovječanstvo prolazi kroz mladost, zrelost i starost. - To nije u redu. Postalo mi je jasno da je čovječanstvo u određenoj dobi bilo u prvom post-atlantskom razdoblju, starom indijskom razdoblju, ali u dobi koja se ne može usporediti s mladošću, ali se može usporediti s individualnom ljudskom dobi od pedeset šeste, unatrag do četrdeset devete godine života. Dakle, ako se želi usporediti starost cijelog čovječanstva s godinama individualnog ljudskog bića, ne smije se uspoređivati s razdobljem mladosti, nego sa zrelijom dobi. Zatim dolazi staro perzijsko kulturno razdoblje. Čovječanstvo, kako se dalje razvija, prolazi kroz dob koja, ako je želite usporediti s dobi pojedinca, odgovara od četrdeset devete do četrdeset druge godine života. Čovjek je sve stariji, čovječanstvo je sve mlađe. Egipatsko razdoblje mora se u slučaju pojedinca usporediti s dobi od četrdeset druge i trideset pete godine. Grčko-rimsko razdoblje mora se usporediti s dobi pojedinca između trideset pete i dvadeset osme godine, a sadašnje peto post-atlantsko kulturno razdoblje može se usporediti s dobi čovjeka od dvadeset osme do dvadeset prve godine. A ako pitamo: koliko je staro današnje čovječanstvo? - pa, moramo odgovoriti: ono ima oko dvadeset i sedam godina. I tek tada čovjek razumije sve što se dogodilo unutar čovječanstva, kada dopusti da se ova izvanredna tajna evolucije pojavi pred njegovom dušom. Jer to je stvarno tako.

Ali to ima vrlo specifične posljedice, ima vrlo specifične učinke u odnosu na ljudsko iskustvo. Što to znači: u prvom post-atlantskom razdoblju, čovječanstvo u cjelini imalo je između pedeset šest i četrdeset devet godina? To znači: pojedinac je prirodno prošao kroz normalni proces jednu, dvije, tri godine; ali temeljni element čovječanstva, u kojem je taj pojedinac živio, koji obuhvaća cijelo čovječanstvo, ponudio je nešto što je pojedinačno ljudsko biće iskusilo tek između četrdeset devete i pedeset šeste godine. Zato postoji toliko izvornog, elementarnog znanja čovječanstva kojem se možemo diviti, jer je cijelo čovječanstvo bilo tako staro i jer je čovjek izrastao u jednom tako starom čovječanstvu. Kao mladi jazavac od dvadeset i pet godina, a urom je upijao ono što je puno mudrosti, kao da dolazi od starije osobe. Mudrost je izlivena nad cijelim čovječanstvom. Takav je čovjek imao i moralni doživljaj, cijeneći ono u čemu raste kao auri, na isti način kao što cijeni sijedu glavu jer je sijeda. I tako se u ljudski kulturni život, koji se uzimao zdravo za gotovo, razlio osjećaj odanosti i pobožnosti. Daljnja posljedica toga je da je čovjek svojim individualnim razvojem prerastao ono što je opće dobro tek nakon što je navršio pedeset i šest godina. Tek tada bi se moglo govoriti o vlastitom razvoju, tek tada bi se moglo izdići iz osnove onoga što je izvana pritjecalo u njega. Međutim, mnogi ljudi u to vrijeme nisu uspjeli proći kroz unutarnji razvoj koji odgovara razdoblju između četrdeset devete i pedeset šeste godine života. Tada su na njih gledali kao

na djecu, također su se i osjećali kao djeca koja su osjećala duhovni sadržaj epohe oko sebe.

Sljedeće razdoblje, rano perzijsko razdoblje, nije više donosilo tako visoka otkrivenja i kulturne impulse kakve su mudri oci donijeli čovječanstvu u prvom post-atlantskom razdoblju kroz svoje odnose s duhovnim bićima. Čovječanstvo u cjelini doseže onu zrelost koja se može usporediti s pojedinačnim ljudskim godinama između četrdeset devete i četrdeset druge godine života. A ako bi netko želio individualno rasti, da tako kažem, izvan opće aure, to bi mogao učiniti tek u dobi od četrdeset devet godina. Ali kroz individualni razvoj čovjek je dosegao zrelost koja se mogla dogoditi tek u dobi od četrdeset devet godina.

Ista stvar se događa u kaldejsko-egipatskom razdoblju. Aura u kojoj je netko rastao može se usporediti s dobi pojedinca između četrdeset druge i trideset pete godine; u grčko-latinskom razdoblju između trideset pete i dvadeset osme godine. Izvanredna stvar u ovom grčko-latinskom razdoblju je da se sredina života pojedinog čovjeka podudara sa sredinom života čovječanstva općenito, samo što čovječanstvo ide prema dolje u općem toku, a čovjek se uzdiže. Otuda poseban sklad grčke kulture, o kojoj današnje čovječanstvo ima tako malo pojma. Ali ako je Grk imao trideset i pet godina, on ostaje, da tako kažem, prosječna osoba, uvijek bi ostao na trideset i pet godina, osim ako u sebi nije razvio nešto individualno što je nadilazilo opću auru čovječanstva. U ranijim vremenima vodilo se računa o tome da se pojedinac može razviti prema gore.

Sada je došlo peto post-atlantsko razdoblje u kojem živimo. U ovom petom post-atlantskom dobu čovječanstvo će živjeti kroz doba koje se može usporediti s individualnim dobom između dvadeset osme i dvadeset prve godine. To znači: osoba koja se samo općenito prepusti struji egzistencije, onome što ulazi u život, jednostavno zato jer je ljudsko biće, ne doživi više od dvadeset osam godina. Ako duhovnim razvojem ne osigura da individualno unaprijedi svoju dušu, uvijek će ostati na dvadeset osam godina, ili bolje rečeno, neće živjeti duže od dvadeset sedam godina. Općenito čovječnost nam ne može dati više od toga nego da nas dovede do dvadeset sedme godine. Ako u našem vremenu ne nastojim probuditi vlastitu duševnu snagu, koja će nas nositi preko toka općenite egzistencije, tada nikada nećemo biti stariji od dvadeset i sedam godina, čak i ako doživimo stotinu godina. I bili mi fizički radnici ili profesori ili što već: ako ne tražimo duhovni razvoj koji duši daje koncepte koje vanjsko čovječanstvo ne može dati, uvijek ćemo imati dvadeset sedam godina. Naravno da izvana starimo, vrijeme se ne može zaustaviti; ali naša duša ne postiže više od dvadeset sedam godina zrelosti bez vlastitog razvoja. Čovjek odista ne razumije naše vrijeme ako pravilno ne razmotri ovu upravo opisanu neobičnost. Tijekom godina postavio sam si mnoga karakteristična pitanja

našeg vremena, pitanja o životu, kulturnom razvoju, bijedi čovječanstva, o tome što moderno čovječanstvo čini sretnim i od čega pati: ključ za razumijevanje našeg vremena daje razmatranje činjenice koju sam upravo naveo. U ono što nedostaje našem vremenu ne može se proniknuti, ako se ovo ne uzme u obzir.

Gledamo filozofije kojima se čudimo, jer se zaustavljaju na općim deklamacijama i ne pokazuju ni najmanju sposobnost zadublivanja u konkretne stvarnosti. Odakle to dolazi? Bavio sam se ovim pitanjem u odnosu na jednu osobu. Tada sam otkrio da je nositelj Euckenove filozofije čovjek koji ima svu vatrenost čovjeka koji ne može doživjeti više od dvadeset i sedam godina. Naravno, nastavit će pričati - jer danas je već prilično star - govoriti pomalo promuklim glasom, gestikulira različitim gestama, uči nešto novo. Ali to ne znači ništa; generalno nije zreliji od dvadeset sedam godina. Tih dvadeset sedam godina ostaje za cijeli život. To je posebno vidljivo kada ljudi moraju oživjeti ideje, kada moraju njegovati ideje koje vladaju životom.

Sada dolazimo na pomalo opasno područje; ali učinimo to tako da primjere tražimo što dalje. Pitao sam se kako stoje stvari s raznim sadašnjim osobnostima koje imaju zadatak razviti ideje koje interveniraju u život, interveniraju tako da događajima sadašnjosti dominiraju te ideje. Postoji karakteristična osobnost. Dao sam sve od sebe da ne pogriješim na ovom području, ali nema koristi ako se ne dođe do suštine stvari, do konkretne pojave. Ako tražite osobnost koja je takva da nikada ne može ostariti više od dvadeset sedam godina, da nikada ne može imati ideje zrelije od osobe od dvadeset sedam godina, naći ćete je, začudo, kao posebno karakterističnu osobnost, primjerice kao predsjednika Sjedinjenih američkih država. Ako se proučavaju različiti programi koje je on razvio, oni nose obilježja posebnog tipa čovjeka koji ne može živjeti više od dvadeset sedam godina, jer ova duša nikada nije upila ni najmanje od onoga što nije doneseno izvana. Naravno, čovjek može biti više ili manje darovit. - Takvom čovjeku može se pripisati talent, ali ideje koje on razvija na razini su od dvadeset i sedam godina, u smislu zrelosti, prodornosti i praktičnog smisla života, i on neće ostarjeti ni kada navrší stotinu godina, osim ako se ne počne duhovno produbljivati i donositi duši iznutra vatrenu moć.

Danas živimo u takvom dobu da moramo iznutra unijeti u svoju dušu ono što će nadmašiti dvadeset sedam godina. U dvadeset sedmoj godini ljudi još nisu praktični u životu; koliko god tvrdili da jesu, nisu praktični. Zato su razne Wilsonove ideje tako nepraktične i nepovezane, i zato su toliko popularne u najširim krugovima. Ugađaju istom dopadljivom snagom kojom ugađaju mladenačke ideje, mladenačke ideje koje rezultiraju svakojakim deklamacijama o slobodi naroda i slično. Sve je to tako lijepo! Ali svijetom, koji postavlja zahtjeve za djelotvornost ideja, vlada se tako da se izda velika deklaracija o miru, o onda - rat se još više razbukta!

Čovjek bi doista želio steći dojam o tome koje ideje utječu na stvarnost, koje imaju utjecaj, koje mogu rasti zajedno sa stvarnošću. Često se izražavaju ideje koje su puke deklamacije, lijepe ideje; mlade ideje su posebno lijepe. Ali trebamo ideje koje ljude vezuju za stvarnost. Divna je ideja kada netko od nas ustane i kaže: svijet se mora preorijentirati! - Sama riječ se pokazala kao najljepša! To je jedino lijepo: sama riječ, jer ako ustanete i pričate o tome, sigurno je jako lijepo. Također je lijepo reći: najsposobniji mora biti postavljen na pravo mjesto. - Čudesno lijepe ideje! Ali što s time ako je taj najsposobniji nećak ili zet? Ništa se ne može s lijepom idejom, nego s poznavanjem stvarnosti, s onim što je prikladno, što je stvarno.

To je jedno od gledišta koje se mora uključiti ako se želi dublje razumjeti kakva je kultura sadašnjeg vremena, danas se individualnim razvojem u kasnijoj dobi postiže ono što čovječanstvo u cjelini ne može ponuditi. Naravno, lakše je govoriti poput Euckena o obnovi života, o shvaćanju vitalnih snaga u sebi, o svakakvim stvarima s kojima se čovjek može mladenački uzdizati, ali koje nisu prikladne ni za što drugo osim deklamaciju. A ako napravite političke programe s idejama poput Wilsonovih, onda su posljedice nesagledive! To je lakše, naravno, nego ozbiljno istraživanje, proniknuti dublje u stvarnost i tražiti dublje impulse.

Da bi naš duhovno-znanstveni pokret doista imao dubokog smisla, on prije svega mora sadržavati volju da se pronikne u konkretne razvojne impulse čovječanstva, moraju postojati da bi se shvatilo duboke međuodnose u životu, jer inače sve ostaje samo teorija. A puka teorija ne vrijedi ništa, ma koliko uz nju htjeli povezati osjećaje za koje mislite da su uzvišeni. Stvarnu vrijednost ima samo ono što je u stanju uroniti u život, što zahvaća život. Sve vrste misticizma, pri čemu ljudi nastoje pronaći nešto u sebi, što može dati vrlo lijepe rezultate, ali moramo biti u stanju odvratiti pogled od sebe i pogledati velike ljudske zadaće, iznad svega da bismo shvatili što je potrebno, što se doista treba razumjeti. Inače će se jednostavno zanemariti najvažnije stvari u znanosti duha. I tijekom godina otkako imamo našu antropozofski orijentiranu znanost duha, važne stvari znanosti duha zapravo su u velikoj mjeri zanemarene.

Dragi prijatelji, ako se sjećate odgovora koji sam godinama uvijek davao kada su me pitali kako stoje stvari s reinkarnacijom ako se čovječanstvo uvijek povećava, ako se sjećate kako je stereotipni odgovor davan desetljećima: da će ljudi ubrzo shvatiti kakvo desetkovanje čovječanstva bi se moglo dogoditi u Europi - onda ćete cijeniti što se mislilo ako sada pogledate unatrag i ako se sjetite tona kojim je odgovor davan. Kad god se govorilo o porastu stanovništva, uvijek se govorilo: moglo bi vrlo brzo doći vrijeme kada bi moglo doći do bolnog pada populacije! - U oblasti znanosti duha stvarno nije riječ da se teorijama zadovolji usputna potreba nekih

ljudi, nego da se daju odgovori na pitanja koja su se postavila na temelju impulsa vremena. A kad se prihvati znanost duha, mnogo je više stvar shvatiti težinu onoga što se ima reći i primiti to k srcu, nego zadovoljiti znatiželju, ma kako visoka ona izgledala.

Dragi moji prijatelji, ovo je ono što sam vam želio predstaviti kao prvi dio razmatranja koja bi nas, uz određenu pozornost, trebala dovesti do razumijevanja našeg vremena, razmatranja u koja želimo dublje proniknuti u narednim danima.

Budući da je vrijeme koje se mora iskoristiti za opća razmatranja isteklo, možda bih mogao, a da mi nitko ne zamjeri da sam odrezao nešto od antropozofskog sadržaja, prijeći na nešto što treba naznačiti u nekoliko riječi. Ali ne mogu nastaviti bez razmišljanja o nekim dušama koje su s fizičke razine prešle u duhovni život, koje su bile bliske nekima od nas koji sjede ovdje. Nije moguće ući u sva pojedinačna imena. Naši dragi prijatelji imaju iskrene osjećaje prema svima koji su s fizičkog plana prešli na duhovni. Međutim, ne mogu izbjeći spomenuti ima čovjeka koji se nakon raznih prepreka napokon tako lijepo snašao i prisno spojio s antropozofski usmjerenom znanosti duha, i koji se nedavno potpuno posvetio predstavljanju te znanosti duha izvanjskom svijetu kao nečeg značajnog i smislenog. Mislim na našeg dragog prijatelja Ludwiga Deinharda, o čijem je prepuštanju fizičkog tijela fizičkim elementima i prelasku duše u duhovni svijet naš dragi prijatelj Seilin rekao tako lijepe riječi. Njega je trebalo tim više cijeniti, što se nije tako lijepo složio s našom strujom iz slijepe vjere ili kao slijepi sljedbenik, nego upravo nakon velikog otpora, i u posljednje vrijeme, koje je postajalo sve teže, nije štedio ništa i bez rezerve se cijelom dušom pred širom javnošću zauzimao za ovaj duhovni pokret. Ne ustručavam se reći da izričito smatram posebno vrijednim način na koji se Ludwig Deinhard zauzimao za ovaj pokret pred javnošću.

Onda se mogu sjetiti i profesora Sachsa, koji je nedavno umro, koji je cijeli život proveo u potrazi za velikom idejom, velikom glazbenom idejom, i koji je uvijek znao spojiti skroman rad, u koji se može upregnuti pojedinac, sa sveobuhvatnim idejama, i s kojim je bilo dosta poticajno razgovarati, jer ono što je on kao osoba želio uvijek je vodilo do velike umjetničke volje.

Nakon ovih uzdižućih pogleda prisiljen sam, još jednom, skrenuti pozornost na nešto ne tako uzvišeno, jer ono što se dogodilo natjeralo me da poduzmem drastične mjere u određenom pogledu, utoliko što dolazi u obzir moj udio u duhovno-znanstvenom pokretu, o kojem treba brinuti Antropozofsko društvo. Tijekom vremena, ono što bi u najvećoj mjeri trebao biti blagoslov za moderni kulturni razvoj, naime, antropozofski pokret, u mnogim svojim manifestacijama je u većoj ili manjoj mjeri razvio prepreke onome što mislim pod pokretom znanosti duha. I nema smisla zavaravati se o tim stvarima, pogotovo ako postoji opasnost da razne stvari vezane uz

Antropozofsko društvo mogu postati prepreka antropozofski usmjerenoj znanosti duha. Molim vas, dopustite mi, budući da smo radili zajedno dugi niz godina, da otvoreno razgovaram o ovim stvarima, onako kako mi je u srcu. Može se općenito reći da se nešto unutar Antropozofskog društva razvilo kao stvar navike koja ne smije nastaviti postojati na ovaj način, jer bi prosudbe vanjskog svijeta o tome što antropozofija ili znanost duha želi, bile jako zamagljene ako bi se stvari nastavile kao do sada.

Započnimo s jednom konkretnom stvari: u vanjskom svijetu se često govori - a to je već postao običaj - da me zapravo manje napadaju zbog stvari iz znanosti duha, ali jako puno zbog onoga što ima veze s Društvom. Konkretno, jedna od optužbi je da Društvo slijepo vjeruje autoritetu, da ga slijepo slijedi, da se mnogo toga radi iz čiste predanosti i slično. S druge strane, ako mogu izraziti svoj dojam, moram reći: u konačnici se dogodi ono što zapravo ja smatram ispravnim, što vidim kao poželjno. Mislím da ni u jednom običnom društvu nije odsutno toliko toga što može biti želja onih koji u njemu djeluju. Čak i ako se čini drugačije, tako je. Ali te stvari ne bi trebale utjecati na nekoga, shvatiti ih kao nešto loše. Loše je samo ako zatvoriš oči, ako zabiješ glavu u pijesak.

Dragi moji prijatelji, svašta sam čuo o štimungu u lokalnom Antropozofskom društvu ovih dana. Večeras sam došao ovamo, ovdje u predsoblju, prema meni se širio pobožni miris tamjana. Nemojte misliti da netko tko se koncentrira na ono što je objektivno, unutarne, ima posebnu želju da mu govor bude otežan činjenicom da se koristi pobožni miris tamjana, i da dobije glavobolju poslije kući zbog mirisa tamjana, a da ne govorimo o tome da je istina krivo shvaćena ako miris tamjana, oprostite na izrazu, prodre u svijet profanog. Možda je to neugodno spominjati, ali takve stvari su simptomatične. Pitajte me je li ikada takva inicijativa potekla od mene? Ne, ali događa se, protiv moje volje.

Ali ono što mi je najvažnije jest način na koji se članstvo osjeća povezano s duhovnim životom antropozofski usmjerelog pokreta znanosti duha. Vidite, kao što znate, izašli su na vidjelo različiti napadi, dijelom u tisku a dijelom u pripremi za tisak. Ako se protiv znanosti duha iznose prigovori iz vanjskog svijeta, ne treba biti iznenađen niti to doživljavati posebno bolno; to je prirodno, samo po sebi razumljivo. To se već događa. Znanost duha ne bi trebala biti odvrćena od rasprava o činjenicama. Također ne bismo trebali bježati od pitanja koje postavljaju sami članovi. Ali sljedeće je štetno za ono što bi trebala biti snaga našeg pokreta: može se reći da je jedinstveno u ovom pokretu, prije svega u Društvu, da su najbolje namjere i mjere, najviše dobronamjerna pravila ponašanja prema članovima, da su umočena u otrov i žuč, i također imaju plašt klevete, najosobnijeg napada, a sve je to usmjereno u dobro poznatom smjeru. Zapravo, nigdje drugdje stvari se tako lako ne pretvaraju, možda iz mistične potrebe - ne znam - u

fikcije, u čiste neistine. Ali volja za korektnim ponašanjem u odnosu na te stvari nije dovoljno energično njegovana. Da, volji da se stvari sagledaju stvarno nepristrano također se ne teži dovoljno energično.

Trebalo bi barem proučiti kakva bi ozbiljnost trebala biti prisutna u pokretu znanosti duha, način na koji bi ga trebalo predstavljati. Ono što pojedinac može učiniti ovisi naravno, o životnim uvjetima i o drugim različitim stvarima; ali ono što je dostupno treba proučavati bez upuštanja u kojekakve ludosti. Objektivnost i neosobnost su nužne, posebno unutar našeg pokreta, koji je posvećen isključivo duhovnim stvarima, i ništa nije štetnije nego kada se unutar našeg pokreta unose osobni interesi, taština i ambicija. Naravno, takve stvari ulaze prikrivene, maskirane, ali treba vidjeti njihovo pravo lice, treba ih promatrati na način da se dođe do istine. Ako netko vrši napade i zna što se krije iza tih napada, dobro zna i kakvo točno mora biti ono što napada, zbog osebnog karaktera znanosti duha, onda nije dovoljno pobijati rečenicu po rečenicu. Mnogo toga se može tvrditi i pobijati, naime sve, ali često nije važno što se o stvarima kaže: razlozi leže negdje sasvim na drugom mjestu. Ako netko podnese spis filozofsko-antropozofskoj izdavačkoj kući i mora biti odbijen, a dotična osoba tada postane neprijatelj, uzroke treba tražiti negdje drugdje, ne u rukopisu kojeg je ta osoba dala. Istina se ne može otkriti ako se ono najbitnije, ako se pravi razlozi guraju u drugi plan.

Kad netko kritizira kojekakve glupe ezoterične prakse, čija je glupost očita svakome tko nije slijep, onda se također griješi ako se takve stvari, koje su čiste izmišljotine, ne prate unatrag do cijele situacije. Možda iza toga stoji osoba koja je nekoć živjela u malom gradu u središnjoj Njemačkoj, kojoj je odjednom sinula ideja da postane veliki čovjek. Isprva je nastojao postati veliki čovjek u malom mjestu; napisao je dr. Steineru što bi trebao učiniti da se oslobodi skučenosti malog grada. Treba li se oženiti za posao, ili to postići na drugi način? Kad mu je tada naznačeno da se ne možemo baviti time hoće li se on vjenčati za posao, to ga možda još uvijek nije gurnulo u stranu. Ide dalje, približi se, sudjeluje u nekim stvarima, možda se i predstavi društvu na nekom većem okupljanju, i zdušno recitira jednu pjesmu Schillera, iako o recitaciji nema ni najmanjeg pojma. Smiju mu se. To vrijeđa ambiciju. Zatim želi biti veliki slikar. Čak istraži tu ideju. Sve se radi da se dotičnom pomogne da nešto nauči. Dotični želi biti umjetnik ali smatra da je učenje neugodno. On zapravo ne želi *postati* umjetnik, on to želi *biti*, a kad mu drugi iz najdubljeg uvjerenja ne mogu ništa savjetovat osim da mora nešto naučiti, onda je to uvredljivo. Ti si genij, a od tebe očekuju da prvo nešto naučiš! Ostali čine sve da nešto nauči, ali njemu je to neugodno.

Pa, moglo bi se još mnogo toga reći u ovom smjeru. To su pravi razlozi zašto bi netko postao neprijatelj tako podlog društva. Onda se svašta

napiše. Malo je bitno ono što je napisano. Naravno, moglo bi se napisati i nešto drugo, jer pravi razlozi nalaze se drugdje. A tako može ići i dalje, i ići će, poprimit će sasvim druge dimenzije. Nijedna od ovih stvari nema veze sa znanošću duha kao takvom. Ali mogu se razviti velikim intenzitetom u društvu koje se ne pokušava izgraditi na temelju činjenica koje pruža znanost duha kao takva, već koje ima unutar sebe svakakve klike, svakakve osobne interese. Vidite, samo ukazujem na ovo ili ono. Možda će se u danima koji slijede moći reći još. Sve ovo zapravo nema nikakve veze sa znanošću duha, već na razumijevanje onoga što bi se trebalo dogoditi u društvu. Upravo oni o kojima se najviše brinulo su oni koji sada najviše šire klevete, čiste izmišljotine.

Zato sam, dragi moji prijatelji, prisiljen poduzeti drastične mjere. U najmanju ruku, molim vas da razmotrite oba dijela ovih mjera kako ne bi došlo do daljeg klevetanja. Ako su ove mjere za neke oštre, onda smatrajte da su oštre i za mene kao i za pogođene, da mi je jednako žao što su potrebne, i da se ne obraćate meni, nego onima koji su uzrokovali ove mjere. Tamo potražite razloge, ali tamo i pokušajte prepoznati što se ima dogoditi u budućnosti usmjeravajući svoj razmišljanje tamo: odakle je došla kleveta. To je često ono, gdje osobno igra ulogu. Svakako, stao sam uz svakoga osobnim savjetom: što se tiče ezoterije, ova osobna pitanja su često sasvim nepotrebna, a za samu ezoteriju, pobrinut ću se da se nađe dobra zamjena. Ali budući da je do ovoga dovelo ono osobno, potrebno je da se od sada sve radi pod svjetlom javnosti. Pobrinut ću se da svatko može ostvariti svoja ezoterična prava; ali više nikoga iz društva neću primati na takozvani ezoterični privatni sastanak. Moram bez iznimke prekinuti te privatne posjete, kako se iz tih posjeta ne bi iznosile klevete. Ako je ovo za ovoga ili onoga teško, ova se mjera mora poduzeti iz dva razloga: prvo, jer te stvari nisu potrebne za bavljenje ezoteričnim životom. Vrlo brzo ću to dokazati. U kratkom vremenu biste trebali imati potpunu zamjenu, iako ne smije biti privatnih razgovora, koji su se često odvijali na način da su članovi pristupali stvarima koje nisu imale veze s ezoteričnim životom. Drugo, jer vidim, kao iz vedra neba, kako se o ezoteričnom životu ovoga ili onoga nije vodilo računa. Samo pročitajte 'Kako se stječe znanje o višim svjetovima?' Nitko ne treba dobiti osobni impuls baš nakon toliko i toliko vremena. Druga stvar koja spada u ovu mjeru, a što vas molim da ne zaboravite, jest da svakoga tko je do sada imao privatne razgovore oslobađam svih obećanja, bez obzira što nikada nisu bila dana, da se o tim privatnim razgovorima ne smije govoriti. Što se mene tiče, svatko može pričati koliko hoće o onome što sam s kim pričao, jer nemam što skrivati. Svatko tko želi može reći bilo što. Prošlost se također može staviti pod puno svjetlo javnosti. Tada će se imati prilika za razlikovanje istine od neistine, to je najbolje mjerilo za to koliko se prašine baca u oči unutar našeg pokreta. Ali

te dvije mjere idu zajedno. Još jednom ponavljam da onaj tko vidi samo prvi dio, neće vidjeti u pravom svijetlu. Treba uzeti i drugi dio.

Dragi moji prijatelji, također bih želio napomenuti: ako je nekima teško, obratite se onim mjestima koja ovdje možete lako pronaći, kontaktirajte one koji su te stvari učinili potrebnima. Neprihvatljivo je da ono što bi duhovno-znanstveni pokret trebao biti za svijet, bude onemogućeno od strane klika unutar Antropozofskog društva, jer upravo to živi kao nerv u znanosti duha, koja je najviše izložena nesporazumima vanjskog svijeta. Mislite li da se stvari koje treba učiniti za dobrobit društva čine za moje osobno zadovoljstvo? Optužili su me da sam društvu uskratio ovo ili ono, jer se, naprimjer, moralo pristupiti izgradnji u Dornachu. Mislite li da mi zgrada u Dornachu može značiti nešto više nego nekom drugom članu koji je ozbiljan u vezi s našom stvari, da sam imao bilo kakve osobne aspiracije u vezi s ovom zgradom? Da se nije mogla izgraditi, ja bih bio posljednja osoba koja ne bi prihvatila neizbježno. Nikada se ne bi smjelo dogoditi da nešto što treba prikazati, čak i iz tako važnih razloga kao što je zgrada u Dornachu, bude prikazano drugačije nego što mora biti iz unutarnjih razloga stvari.

Upravo spomenute drastične mjere moraju se konačno poduzeti, pogotovo zato što se, nakon što sam desetljećima pričao o ovom ili onom, nikada nije osjetila ozbiljnost mojih riječi. Možda će se ta ozbiljnost osjetiti kada se mjere uvedu. Postoje i druga društva u kojima ne dolazi do istih stvari, koje su se upravo dogodile u ovom društvu.

Ovo je, dragi moji prijatelji, moralo biti rečeno upravo zbog našeg prijateljstva i ne smije ostati neizrečeno. Svatko tko se ozbiljno bavi antropozofskim pokretom pronaći će način i ako su te mjere nužno zbog ozbiljnosti situacije. Zato što je pokret kao takav previše svet da bi ga svakakve osobne težnje ugasile, a dovoljno se dogodilo u tom smjeru. Oni naši dragi članovi - takvih je mnogo - koji predano, požrtvovno rade u pokretu, u društvu, posljednji će se žaliti na ove mjere, smatrat će ih najvažnijima. Mislim da me neće krivo shvatiti oni koji su stvarno ozbiljni i iskreni prema našem pokretu; složiti će se sa mnom. Bit će i onih koji će reći da nisam u pravu; tu nepravdu rado podnosim.

Vrijeme je odmaklo. Sutra ću nastaviti s razmišljanjima koja sam iznio danas i možda dodati nekoliko komentara onome što sam prošli put rekao o zbivanjima u društvu. Često je teško gledati neke stvari.

PREDAVANJE VIII

München, 20 svibnja 1917.

Iz jučerašnjih rasprava moglo se vidjeti kako je u naše vrijeme čovjek smješten u cjelokupni razvoj čovječanstva. Pokazalo se što je ono što, u određenoj mjeri, dopire do individualne osobnosti kroz razvoj samog čovječanstva, i kako taj ljudski razvoj apsolutno zahtijeva da se sve više probudi impuls, da se zapali nutrina duše, da se probudi, tako da ljudsko biće sve manje može napredovati kroz vanjski pristup, već to mora proizlaziti iznutra. To je smisao onoga što želi znanost duha: omogućiti ljudskoj individualnosti da dalje napreduje, dok je u drevnim vremenima, jednostavno na temelju toga što je čovjek rođen u čovječanstvu, imao akumulirana određena iskustva s kojima je sazreo do određenog stupnja. Osjetit ćete da je spoznaja takve činjenice, kako smo je jučer opisali, od goleme važnosti i temeljito osvjetljava ono što treba našem vremenu, što treba ljudima našeg vremena.

Čovjek se zaista može uhvatiti ukoštac s ovim stvarima, što bi i trebao u smislu znanosti duha, želeći otvorenim očima gledati način na koji su ljudi danas smješteni u cjelokupnu evoluciju Zemlje. Tu se može doći do beskrajno značajnih otkrića. Samo do tih otkrića treba doći tako da se mogu procijeniti činjenice. Zasigurno u naše vrijeme postoje ljudi koji osjećaju da je potrebno da se duša uzdigne iznad nje same, to jest, iznad dvadeset i sedam godina. Ali hrabrost, energija da se napravi takvo čudo u vanjskoj oblasti, hrabrost, energija da se razotkriju unutrašnje moći duše, danas nisu tako česti. I tako dolazi do toga da susrećemo ljude koji na svoj način imaju određenu težnju da nađu nešto drugo osim onoga što se nudi u smislu suvremene kulture, i zadataka koje daje na tom području. Ali nemaju hrabrosti pristupiti tome i stavu koji želi nešto stvarno novo: znanosti duha. I tako vidimo da takvi ljudi to ne izražavaju jasno, ali osjećaju: ranije je jednom okolina čovjeku davala više, pa moramo ponovno pronaći ono što je čovjeku prije davano.

To je razlog zašto ljudi željni duha, rekao bih iz nedostatka snage, traže utočište u svakojakim stvarima koje su zapravo već nastale iz evolucije. Primjeri za to se mogu naći posvuda. Navedimo jedan vrlo karakterističan, kod pisca Mauricea Barresa, koji je u svom mladenačkom poletu jednom htio, reklo bi se, jurišati na duhovno nebo, ali tada, budući da nije smogao snage pridružiti se nekom novom duhovnom pokretu, sjedinio se sa katoličanstvom, kao što mnogi danas čine. Ali čudno je to da se umjesto naprijed traži put nazad. A karakteristične su riječi kojima Barres opisuje svoje stremljenje ka katolicizmu, jer te riječi doista svjedoče kako malodušan, bez energije, impuls duše, jer ne želi tražiti novo, poseže za

starim. Karakterističan je i način na koji se hvata starog. Samo uzmite riječi takvog duha, koji je u cijelosti proizašao iz obrazovanja našeg vremena, posve je dio njega, i iz tog obrazovanja razvija svoju sklonost prema katolicizmu, uzmite riječi: 'Uzaludan je trud tražiti onostrano. Možda i ne postoji!' Zamislite samo, nakon što je netko tražio tu vezu s katolicizmom, ovako govori o zagrobnom životu: 'Uzaludan je trud tražiti zagrobni život. Možda čak i ne postoji; i što god učinili, na možemo znati o tome. Okultno ostavimo prosvijećenima i lakrdijašima; koji god oblik misticizam poprimio, on proturječi razumu. Ali ipak se posvetimo Crkvi' - zamislite! - 'Prvo zato jer je neraskidivo vezana uz tradiciju Francuske. A zatim i zato što stoljetnim autoritetom i velikim praktičnim iskustvom formulira etička pravila kojima se moraju podučavati odrasli i djeca. I konačno jer, daleko od toga da nas predaje mistici, ona nas izravno brani od nje, donoseći tišinu tajanstvenim lugovima, tumačeći Evanđelja i žrtvujući velikodušni anarhizam Spasitelja potrebama suvremenog društva'. Vidite motive čovjeka karakteristične za sadašnjost, koji je potaknut tražiti duh na svoj način: on dohvaća ono što je čovječanstvo nekad imalo bez čovjekovog napora. Ali on to prihvaća, a da se zapravo ne zapita o značenju onoga što prihvaća. Mogli bi reći da je ovako nešto cinično i neozbiljno, da iza toga ne stoji velika ozbiljnost nastojanja. Ali upravo je to kobno: sama ozbiljnost nastojanja postaje neozbiljna zbog okolnosti vremena. Ne shvaćajte ove riječi olako! Velika šteta našeg vremena leži u činjenici da su ljudi skloni olako shvaćati stvari. Primjera kao Maurica Barresa može se navesti bezbroj. Posvuda se na razne načine pojavljuje ono što je karakteristično za naše vrijeme u smislu ovoga što je upravo objašnjeno.

Pitamo se: što je zapravo u osnovi toga? Pitamo se jer nam je važno prepoznati kako to trebamo promijeniti. No, dobro se orijentirati možemo samo ako imamo malo uvida u bijedu vremena, u ono što je u pozadini toga. Moramo se malo osvrnuti na samu evoluciju, ako želimo razumjeti ono što treba razumjeti ako ćemo ići dalje. Ako se vratite unatrag u razvoju europskog čovječanstva i dijela azijskog koji mu pripada - dovoljno se vratiti u prvu trećinu post-atlantskog razdoblja - naći ćete danas, čak i na vanjskim istraživačkim putevima, naći ćete da su ljudi razlikovali tri osnovne komponente ljudskog bića, i da je drevno, svakako nejasno, snoliko shvaćanje došlo toliko daleko da su ljudi mogli razlikovati tri glavne komponente ljudskog bića. A to je, opet, razlog, zašto sam u svojoj 'Teozofiji' s posebnom jasnoćom naglasio da ove tri osnovne komponente moraju biti osnova cijele ljudske strukture. Ako se vratimo unatrag, posvuda ćemo naći da ljudi čovjeka vide kao da se sastoji od tijela, duše i duha. Ali pomislite samo na zbrku koja je danas nastala, čak i među onima koji traže jasnoću, na gledanje ljudskog bića kao na tijelo, dušu i duh! Možete u ruke uzimati filozofiju za filozofijom, s velikim trudom proučavati ne samo njemačkog nego svjetskog, Wundta, i vidjet ćete da gospodin nije u stanju razlikovati

dušu od duha, unatoč tome što razlikovanje duše i duha danas spada u najelementarnije potrebe. Kako je zapravo došlo to vanjsko otkrivenje, da su ljudi pobrkali dušu s duhom? Kao što je rečeno, svugdje ćete naći: ljudsko biće se dijeli na tijelo i dušu, a duši je pridodan duh, bez posebnih svojstava. To je vrlo jasno izraženo na koncilu u Carigradu 869. godine, gdje je u to vrijeme duh ukinut - oprostite na oštrom izrazu - jer su učenja koja su tada formulirana u biti kulminirala time što je postalo dogma to da čovjek ima jednu misleću i jednu duhovnu dušu. Tako su se ljudi oslobodili duha i prokrijumčarili ono malo duha za kojeg se tada sumnjalo, u dušu, govoreći: ona ima moć mišljenja i još nešto duhovno. Zatim je došao Srednji vijek sa svojim skolastičkim istraživanjima, vrijednim divljenja u mnogim pogledima; ali to je posvuda bilo pod energičnom prisilom dogme, a takozvana trihotomija je bila strogo osuđena. Duh je posvuda trebalo napustiti. A iz toga proizlazi i način na koji suvremeni profesori, koji se, prema njihovom iskazu, bave znanošću bez preduvjeta, misle - ili ne misle - o duši i duhu. Ali oni ne poznaju ono što je prethodilo, odnosno odluke koncila iz 869. Činjenica da nemaju pojma o čemu zapravo ovise razlog je što kažu da nemaju preduvjeta. Tako stvari stoje i treba energično obratiti pozornost, nema smisla zatvarati oči na te stvari. Jer ako antropozofski orijentirana znanost duha želi postati ono što stvarno mora postati prema zakonima ljudskog razvoja, onda se prije svega mora voditi računa o takvim stvarima, i čovječanstvu vratiti razumijevanje strukture ljudskog bića na tijelo, dušu i duh. Kao što sa jedne strane postoji tijelo, koje je između rođenja i smrti, ili začeca i smrti, fizički posrednik svijesti, tako duh treba prepoznati kao posrednika one više svijesti, koju čovjek mora razviti između smrti i novog rođenja. Ali to je povezano s dubokim unutaršnjim, sa značajnim životnim uvjetima modernog čovječanstva.

Uzmimo nešto karakteristično za naše vrijeme. U javnom životu mišljenje, za koje moramo reći da je postalo apstraktno, često se temelji na tri apstraktne ideje, čak i ako ljudi tu i tamo odstupe od njega. A posebno u naše vrijeme, vidimo ove tri apstraktne ideje koje cijeli svijet postavlja protiv Srednje Europe. Ali ovo je središte Europe duhovno shvatiti svoju zadaću samo ako te tri apstraktne ideje uspije pretvoriti u konkretne ideje prožete stvarnošću. Ove tri ideje su velikom silinom unesene u svijest ljudi krajem 18. stoljeća s riječima: bratstvo, sloboda, jednakost. Gotovo nas podsjećaju na tri sasvim konkretne ideje, sada samo shvaćene apstraktno, ali vrlo realistične kada su asimilirane u ljudsku svijest. Podsjećaju nas na vjeru, nadu i ljubav. No, ostanimo kod tri ideje, bratstva, slobode i jednakosti. Nejasno razmišljati bi bilo, misliti da se pokušava raširiti ove tri ideje po cijelom svijetu. Svi naponi koje ljudska duša poduzima u tom smjeru temelje se na činjenici da ljudi nemaju sklonosti ulaziti u stvarnost. S ove tri velike, s tri kardinalne ideje, nije ništa drugačije nego s idejom nove orijentacije: da svaki čovjek treba stajati na mjestu koje mu najviše

odgovara. Oni deklamiraju lijepe ideje, od tih ideja stvaraju apstraktne koncepte, ali nemaju sklonosti ući u stvarnost. A ta je stvarnost povezana s razumijevanjem znanosti duha.

Kako se brlja sa, duh i duša, tako se brlja i sa, sloboda, jednakost i bratstvo. Ideju bratstva čovječanstvo može shvatiti na pravi način tek kada shvatimo da je čovjek ovdje na fizičkom planu u cijelosti samo sa jednim članom svoga bića, kojeg mi nazivamo tjelesnošću. S tjelesnošću čovjek je ovdje na fizičkom planu; ali ta tjelesnost s krvnim i drugim vezama povezuje čovjeka s cijelim ljudskim rodом. Prisjetimo se samo starijih vremena u odnosu na to, kako je ovdje u svijetu, fizički čovjek stajao u odnosu prema fizičkom čovjeku. Čovjek ne samo da u sebi imao ono što je naslijedio od roditelja, on u sebi nosi i besmrtni dio koji prolazi kroz rođenje i smrt. Ali to je podijeljeno utjelovljenjima u tjelesnom. U davna vremena, kao što sam jučer objasnio, čovjek je bio u stanju opaziti i postati svjestan duhovnog u okruženju, dok je jeo, probavljao, disao; za to je bio sposoban. Kao rezultat toga, u njemu je bilo nešto instinktivno, da tako kažemo, što možemo nazvati zbrojem osjećaja, predodžbi, ideja i koncepata, što je reguliralo njegovo ponašanje prema bližnjima. To je instinktivno živjelo u njemu. Vidimo kako ovaj instinkt slabi u modernim vremenima, a strašne erupcije mržnje s kojima se sada suočavamo možemo razumjeti samo ako razumijemo njihovu stvarnu osnovu, ako razumijemo kako stari instinkti slabe. Ti instinkti mržnje daleko su ozbiljniji nego je to danas očigledno. Kao rezultat ovoga stanja doživjeti će se užasne stvari. A ako se ne dogodi ono što bi se u smislu povijesnog razvoja trebalo dogoditi, tada će nagoni mržnje sve više rasti. Jer iako se danas, u doba slobode od autoriteta, u doba kada znanost nema predrasuda, pojedini ljudi osobito trude da ih se uvijek iznova vodi na uzici, ono što izvire iz nesvjesnog to ne dopušta. Danas takvi ljudi traže svakojake vođe: što se više neprirodno trude držati se ovih vođa, to je vjerojatnije da će se njihova takozvana ljubav pretvoriti u mržnju. To nije nešto s čime bi se mogli uhvatiti u kotac s pukom kritikom, jer je duboko ukorijenjeno u cjelokupne zakone ljudskog razvoja, i što se više, ljubav prema čovječanstvu propovijeda kao apstraktna ideja, što se više propovijeda apstraktno bratstvo, to se više otkrivanju međusobne antipatije ljudi. To je također istina koja se mora vrlo ozbiljno i duboko sagledati ako se želi razumjeti sadašnjost. Ono što se mora dogoditi, je da se ono što zovemo percepcija ponovljenih zemaljskih života, preobrazi u osjećaj. Puko držanje uz teoriju o ponavljanim zemaljskim životima nije važno!

No, sažmimo sve što smo pokušali prikazati kako bismo iz zakona ljudskog razvoja kroz vrijeme, izvukli ono što nam se ne pokazuje kao apstraktna ideja, nego kao konkretna činjenica, da u svakom čovjeku postoji nešto što prolazi kroz rađanja i umiranja, tada se ta apstraktna ideja pretvara u osjećaj, ne u instinkte kakvi su postojali ranije, nego u

svjesne instinkte, u određeni način suočavanja s ljudima. Danas je još uvijek prejak impuls da se na egoističan način tumači ono što se uzima kao ideja ponovljenih zemaljskih života. A koliko smo puta iskusili činjenicu da ovaj ili onaj, po svaku cijenu nastoji upoznati neku svoju raniju inkarnaciju! To za početak, ne može biti praktična posljedica ideje o ponovljenim inkarnacijama, o ponovljenim zemaljskim životima, već prava posljedica mora biti, da sve više učimo gledati na svako ljudsko biće kao da u njemu zapravo postoji mnogo više, nego što može živjeti u jednom životu u kojem se sada suočava s nama. Iznad svega razvija se ono što je često spominjano, osjećaj odvojenosti, pronalaženje pravog stava prema drugoj osobi: ne obogotvorujući je, nego uvijek tražeći u njoj nešto dublje, što pripada beskrajju.

Lažni je misticizam baviti se samo sobom. Mističnost koja nam je potrebna je ona koja nas vodi do praktičnog, ali emocionalnog poznavanja čovjeka, tako da čovjeku ne pristupamo tako da ga od samog početka smatramo simpatičnim ili antipatičnim, nego sa sviješću da je svaka ljudska duša autentična, zapravo beskrajna misterija. Ako se ideja shvati ozbiljno, nešto izvire iz ponovljenih zemaljskih života, a iz toga što izvire izlijeva se u našu dušu ono što bi moderno čovječanstvo trebalo doživljavati kao bratstvo, kao bratsku ljubav. Takva bratska ljubav ne samo da će na tipičan način pomoći čovjeku, prema ideji koja se nama samima sviđa, htjeti će ući u ljudsko biće tako da mu pomognemo na način koji je ispravan za njega, da mu se pomogne tako kako to njegovo dublje jastvo zahtijeva. Takva će nas ideja također odvratiti od površne kritike, koja prečesto postavlja preveliku barijeru između nas i drugog čovjeka, što nam ne dopušta da nepristrano promatramo ono što živi u drugom čovjeku. Tek kada ideja o ponovljenim zemaljskim životima ima živi i praktični učinak u našoj duši, ideja o tome što su ljudska bića jedno drugom u svom tjelesnom obliku, može poprimiti pravi oblik.

Druga stvar koja se mora dogoditi u smislu ljudskog razvoja je da ne prepoznamo samo ljudsko tijelo, koje materijalizam danas želi jedino prepoznati, već da prepoznamo ljudsku dušu, da svjesno svakom ljudskom biću pripišemo dušu. Ali mi mu ne pripisujemo dušu ako jedino želimo toj duši nametnuti naš stav, to jest, kada mislimo da zaista poštujemo dušu očekujući od ove duše naše misli, oblik naših misli. Slobodu moramo dati duši, ne možemo je dati tijelu. Sloboda je jedino ono što je važno u općenju između duše i duše. A korijen slobode je sloboda misli. Ako se ispravno shvati ovaj drugi član, i dušu pored fizičkog, onda se više neće miješati sloboda i bratstvo, nego će se reći: bratstvo je potrebno jer ljudi mogu utemeljiti socijalni poredak u duhu bratstva. Mora nastati socijalna struktura u duhu bratstva, i sve dok ljudi ne budu zahvaćeni ispravnim idejama bratstva, neće pronaći nikakve državne strukture u kojima ljudi mogu razumno živjeti zajedno. Ali ako ljudi ne prepoznaju da u strukturi

države čovjek živi ne samo kao tijelo, nego i kao duša, nikada neće moći razumjeti ideju slobode na odgovarajući način. Jer sloboda je u odnosu duša-duša, a ne tijelo-tijelo. Sloboda koju treba tijelo, dobiva se sama po sebi ka nužna posljedica, ako duše stupaju u odnose u smislu slobode mišljenja. Iznad svega, to zahtijeva da konačno naučimo ne htjeti ljudima nametati vlastite misli, već da naučimo obraćati dužnu pozornost na individualni smjer mišljenja svake duše. Ali posebno ovdje moramo steći osjećaj za stvarnost, jer ni u jednom drugom području ne može se griješiti više nego na području znanosti i religije.

Mogu se pozvati na primjer na koji sam jednom naišao u južnonjemačkom gradu. Održao sam predavanje o mudrosti i kršćanstvu. Bio je to grad na jugozapadu Njemačke, pa su na mom predavanju bila dva katolička svećenika. Nakon predavanja rekli su: da, na temelju onoga što ste danas rekli, ne može se puno prigovoriti sadržaju vaših izjava, ali ne možemo se složiti. - Rekao sam: da, zašto? - Da, glavno je, rekla su dva gospodina, da o svim tim stvarima u vezi s kršćanstvom govorite na način koji mogu razumjeti samo određeni ljudi s određenim stupnjem obrazovanja, s određenim zahtjevima i tako dalje. Ali mi tražimo način govora koji je za sve ljude; oblikujemo svoje misli tako da se svi mogu složiti. - Odgovorio sam: velečasni, kako ja ili vi razmišljamo o tome što je dobro za sve, to ovisi o vama ili meni, o tome mi, i vi i ja, možemo formirati ideje; i mi ćemo naravno, ako stvorimo takve ideje, biti potpuno uvjereni da je to točno. Bili bismo čudaci kada bismo došli do ideja za koje ne mislimo da su prikladne za sve. Ali nije važno što vi ili ja, mislimo nakon toga, da je nešto prikladno za svakoga. Na kraju krajeva, to uopće nije važno, samo to moramo prevazići pravilnom, aktivnom, praktičnom samospoznajom. Bitno je proučavati stvarnost i zapitati se: što nalaže stvarnost, čemu nas uči ovo vrijeme i njegov sadržaj da je ljudima potrebno, čemu nas uče ljudske čežnje? Ali onda se postavlja pitanje koje je drugačije od onoga koje vi postavljate: dolaze li svi vama u crkvu? Da govorite u ime svih, svi bi došli k vama. - Nisu mogli a da ne kažu: ne idu više svi u crkvu. - Pa rekoh, među onima koji ovdje sjede najviše je onih koji ne idu u crkvu, ali koji također imaju pravo pronaći put do Krista, i ja govorim za njih.

Čovjek ne smije stvarati ideju o tome što ljudima treba iz vlastitih preferencija, već iz onoga što govori stvarnost. Ali proučavati stvarnost je neugodnije. Morate uvijek iznova koristiti svoj osjećaj zapažanja i imati volje uvijek iznova pitati: koje su stvarne potrebe vremena? Što je neophodno u našem vremenu? - I dok taj smisao, ovaj praktični smisao, koji mora biti temelj slobode mišljenja, ne uđe u ljudske duše, nećemo doći do odgovarajućeg odnosa od duše prema duši. Kao što društvena struktura kojoj čovječanstvo mora težiti ovisi o dolasku do ispravnog razumijevanja tjelesnosti u smislu znanosti duha, i sposobnosti razumijevanja ideje bratske ljubavi, tako se mora steći razumijevanje i za dušu i pomoći

ostvariti ideju slobode mišljenja u području znanosti i obrazovanja, u području religijskih osjećaja.

A treće je duh. Ako je doista moguće vratiti duhu njegova prava, poništiti ono što je Carigradski koncil donio 869, tada će duh biti ono što će ljude u praktičnom smislu voditi u budućnost. Već danas imamo dvije tendencije: jedna teži da se kreće u istom smjeru kao i Carigradski koncil, odnosno da se duh ukine. Monistički pogled na svijet nastoji ukinuti i dušu, a tko misli da je znanstveni monizam vrlo tolerantan – kako se danas kaže – da ne vodi do održavanja sabora i odbacivanju duše, jako je u krivu. Tendencija je već da se ukine i duša zajedno s duhom. A oni koji su danas mali monisti, htjet će izrasti u zaista velike moniste, čak i ako preziru održavanje sabora, jer su slobodni duhovi, jer su se uglavnom oslobodili duha, čak i ako preziru vijeća, samo će naturalizirati određeni građanski stav. I doći će – nemojte ovo shvatiti kao šalu! – da je i duša ukinuta. Različitim lijekovima, danas poznatim somatskim lijekovima, koji danas postoje, biti će pridodan niz drugih koji će biti osmišljeni za liječenje onih koji govore o fantastičnim stvarima kao što su duh i duša; bit će liječeni, davat će im se lijekovi da više ne govore o duhu i duši. Duh je morao biti potpuno iskorijenjen; duša se može izbaciti iz ljudskog tijela medicinom. Koliko god to danas izgledalo groteskno, postoji tendencija u određenom smjeru, izmišljanja načina da se djeca cijepe svakakvim stvarima koje paraliziraju njihovu tjelesnu organizaciju do te mjere da materijalistički stavovi mogu lijepo živjeti, i da nikad ne dođe do toga da se drevnu ideju duše i duha gledaju drugačije od onoga da je to nešto u što se vjerovalo u drevna vremena i što samo može izmamiti osmijehe.

Govoriti takve stvari se, naravno, smatra ludošću kod velikog broja ljudi danas; ali ako netko nema hrabrosti sebi priznati te stvari, nikada neće naći snage da u duši rasplamsa znanost duha radi svog razvoja. Stoga se ovoj sklonosti, koju sam upravo opisao, koja teži ukloniti dušu jer će se smatrati bolešću, mora pridružiti druga: težnja da se ponovno, energično ustvrdi da čovjek osim tijela i duše, u sebi nosi i duh. Za to bi, međutim, bilo potrebno da prevlada znanje od duhu, da se znanost duha stvarno ustali, da ljudi prepoznaju ono što pripada njihovoj prirodi nakon što prođu kroz vrata smrti. A jedna od starih narodnih poslovice, koja dobre stare nazore prenosi u novo doba, glasi: u smrti su svi jednaki - jer tamo svi postaju duhom, i jer je ideja jednakosti ona koja pripada duhu. Jednakost duhova! Ne mogu se brkati tri ideje - sloboda, bratstvo, jednakost - nego se mora konkretno znati što je čovjek u stvarnosti, i da treba slobodu u duši, bratstvo u tijelu, da su ljudi jednaki po duhu. Jer nejednakost koja postoji među ljudskim bićima, profiliranje je koje donose tijelo i duša, kada se duh profilira za tijelo i dušu. Pneumatologija, duhovno učenje, duhovni svjetonazor, temelj je za ideju jednakosti. I tako imamo pred sobom nevjerojatnu činjenicu da je krajem osamnaestog stoljeća ideja bratstva,

slobode, jednakosti, kaotično izvikivana cijelom svijetu, ali da se postupno mora shvatiti kako se ideje bratstva, slobode, i jednakosti, mogu ostvariti samo ako se u stvarnost prenese znanje o trostrukom ljudskom biću: tijelu, duši i duhu.

To je bila osnova kada sam tako energično pokušao u svojoj 'Teozofiji' izvršiti ovu klasifikaciju prema tijelu, duši i duhu: ova klasifikacija je zahtjev našeg vremena i neposredne budućnosti. Ali stavljajući ove ideje u praksu, učeći ovako gledati na čovječanstvo, možete prijeći preko dvadeset i sedam godina; inače zaglavite u dvadeset sedam godina. Promislite o izgledima: nakon našeg petog post-atlantskog doba uslijedit će šesto i sedmo. U šestom dobu čovječanstvu će biti svojstveno ono što općenito odgovara individualnom razvoju između četrnaeste i dvadeset i prve godine. U vanjskom svijetu, koliko god ljudi bili pametni u obrazovanju, dobit će samo ono odgovara individualnom razvoju do dvadeset prve godine. Ne možete biti stariji od dvadeset prve, ako i ne umrete. A u sedmoj post-atlantskoj epohi neće se prijeći dob koja odgovara četrnaestoj u individualnom razvoju. Ako se ne stari sazrijevajući iznutra, čovječanstvo će zahvatiti epidemija mladenačke demencije. Svatko tko ima oči da vidi, i uši da čuje, a ne živi bez razmišljanja, može, opremljen takvim idejama, na pravi način vrednovati razne pojave u sadašnjosti!

Uzmimo samo jedno područje: gdje je stigla naša sadašnjosti u smislu, recimo, Krist impulsa? Kolikim je ljudima bliska misao Barresa da se, zahvaljujući crkvi, svjetonazor Spasitelja prilagodio potrebama suvremenog društva, da se upravo zato tako dobro slaže s crkvom? Tko se trudi - možda pojedinačno, svakako, ali općenito - tko se zaista trudi ono uskrsnuti što je Krist suprotstavio onom drugom s čime se prije svega morao suočiti? Najsmislenije, najdublje stvari kršćanstva, kako se one danas shvaćaju? Samo vas želim podsjetiti na središnju ideju kršćanstva: dolazak kraljevstva nebeskog. Čak se i Blavatsky rugala činjenici da je bilo prorečeno da će doći kraljevstvo nebesko, a u to vrijeme u koje bi trebalo doći, pšenice ne bi bilo više nego prije, grožđe ne bi bilo veće, ukratko, kraljevstvo nebesko neće doći na Zemlju.

Čovjek misli da je pametan; ali iz te pameti ne proizlazi ništa drugo nego ovakve procjene, i ta pamet ne dopušta dublje pitanje: nije li Krist mogao imati nešto drugo na umu? - Čovjek već danas prepoznat, ali na način da prije svega čovjek želi da njegove vlastite ideje, onako kako ih je on zamislio, zažive u Kristu. Socijalist od Njega čini dobrog socijalistu, liberal liberala, protestantsko udruženje, člana odbora protestantskog udruženja, i tako dalje. Moderni učeni teolog konstruira Ga poput profesora Harnacka, i ljudi slušaju profesora Harnacka dok govori o najvažnijim konceptima Krista Isusa. Jednom se dogodilo da sam morao održati predavanje u udruzi čiji je predsjednik bio čovjek koji je dobro poznao Bibliju, a također i modernu

teologiju. Tijekom ovog predavanja rekao sam da je dobri Harnack zapravo imao čudan koncept uskrsnuća, jer je u njegovoj 'Biti kršćanstva' bila čudna rečenica: Što god se dogodilo u Getsemanskom vrtu, danas više ne možemo suditi, jer to nadilazi ljudsko znanje i također nadilazi legitimne zahtjeve vjere. Ali vjera u uskrsnuće potekla je iz Getsemanskog vrta, i to je postalo posebno vrijedno za čovječanstvo. Je li istina da je Krist nekako uskrsnuo od mrtvih nije bitno! Za vjerovati je da je vjera proizašla iz Getsemanskog vrta. - To je Harnackova doktrina. Onaj koji je bio predsjednik udruge rekao je: Vi ste se prevarili, jer onda bi Harnack bio čisti katolik - dotični se osjećao stvarno uzvišeno kao protestant - to bi onda bilo kao katolici koji kažu: nije bitno odakle dolazi onaj komadić odjeće koji se štuje kao trierska svetačka odjeća, ili odakle dolaze kojekakve kosti, nije važno, važno je samo to da se proširilo vjerovanje da te stvari dolaze od određenog sveca. Ali to je katolički - rekao je dotični - naravno da ne možemo vjerovati u tako nešto. I ne bi bilo važno da je Harnack rekao da nije važno je li istina da je Krist nekako ustao iz mrtvih, nego vjeruje li se da vjera dolazi iz Getsemanskog vrta. Dakle, rekao mi je, 'sigurno ste pogriješili'. - Tada sam rekao: Da, znate, ali to je u 'Biti kršćanstva'. - Ne, odgovorio je, ne može biti unutra. Jeste li to čitali? - Oh, često, rekao sam. Sutra ću vam reći na kojoj je to kartici, stranici i retku u knjizi 'Bit kršćanstva'.

Dakle, čovjek koji je tako dobro poznao teologiju i bio dobro upućen u Bibliju nije mogao čitati dovoljno dobro da zna što je u knjizi. Ali unutra je. Takva je priroda modernog mišljenja. Ima nešto čudno kod ovog modernog načina mišljenja, pogotovo kada se pokuša promovirati.

Ali nije se pokazalo samo da teolozi griješe, nego i prirodoslovci. Postoji mala knjiga koja se zove 'Mehanika duhovnog života'. Ne znam postoji li već knjiga o drvenom željezu. Autor nosi ime - inače ga cijenim, kao i mnoge koje napadam - Verworn. U ovoj knjižici bavi se i snovima i tvrdi da se u snovima odvija raštiman, paralizirani moždani život, da je moždani život samo djelomično aktivan. Ako netko nekom iglom udari prozorsko staklo, kaže Verworn, možemo sanjati da puca topništvo. - Ovo je dobro poznat san. To Verworn kaže na vrhu stranice, zatim kaže nešto između, i konačno na istoj stranici niže kaže: San ima svoj osebujni karakter jer je mozak raštiman u svojoj aktivnosti. - Sada razmislite o ovom pametovanju: kad mozak radi potpuno, čujemo slabašne dodire, slabašne udarce igle; kad je mozak raštiman, manje aktivan, tada čujemo tutnjavu topa. - To je objašnjenje koje je prihvaćeno, kao i mnoge stvari kod Freuda, i prihvaća se sa zadovoljstvom, jer ima nekoliko redaka između.

Ali ovo je ono o čemu se radi u našem vremenu: volja da stvarno promislite o onome s čime se susrećete vrlo je rijetka u naše vrijeme. I zato nije osobito neshvatljivo da se nešto poput dolaska 'kraljevstva nebeskog'

ne želi shvatiti, jer je za to potrebno mnogo. Sve do otajstva Golgote, kraljevstvo nebesko je dolazilo čovjeku kao u snu. Prije atlantske katastrofe čak se apsorbiralo kroz probavni sustav. Ali to je moralo otići. Otišlo je, ali tako da je čovjek morao napregnuti svoj duh da shvati kraljevstvo nebesko. Ne misli se na to da grožđe jednako raste, da je klasje punije, već da ga moramo pronaći oko sebe kroz pripremu vlastitog duha.

Ovo je, kao što sam opisao, temelj grandiozne koncepcije Krista Isusa. Međutim, to je ideja koja zahtijeva energiju naše duše da je osjetimo. Kao i mnoge kršćanske ideje. Njima se Krist suočio s Imperium Romanum, Rimskim carstvom, koje se razvijalo u potpunoj suprotnosti s kršćanstvom. Ovo Rimsko carstvo, koje je prešlo u carsku vladavinu, svojom je tiranijom stavilo drevne misterije pod svoju vlast. August je bio prvi Cezar koji je morao biti iniciran u misterije zbog svoje vanjske moći. I njegovi nasljednici, Tiberije, Kaligula i drugi, bili su ljudi inicirani u misterije. Ali primjenjuju gledišta misterija na vanjsko carstvo, za razliku od egipatskih hramskih svećenika, nije kraljevstvo duha prenijeli u kraljevstvo svijeta. Commodus je čak i inicijator, a kada je inicirao drugoga kojeg je morao inicirati, navodno ga je, simbolično, tako snažno udario da ga je ubio.

Dakle, postojale su dvije snažne suprotnosti: Rimsko carstvo i kršćanstvo. Ovaj kontrast mora pronaći svoju ravnotežu. Do danas je nije pronašao. Moramo postati sposobni prepoznati duh, također i uvesti duh u život. O ovome želim govoriti samo utoliko što u našem mišljenju, u našim osjećajima, u onome što je ušlo u ljude kao logika, način mišljenja i osjećanja, kakav je bio dominantan u Rimskom carstvu, živi na mnogo načina. Prvo što naši srednjoškolci nauče je latinski jezik, a s njim i način mišljenja Imperium Romanum, koji je prenesen. Ljudi ne slute koliko to čini glavni živac našeg života, danas se još uvijek ne zna tražiti i pronaći put do Krista u pravom smislu. Ali taj put može biti samo onaj na kojem se ima volja u mišljenju, koja je u naše vrijeme posebno opala, moglo bi se reći, zapravo, inteligencija. Našem dobu, toliko ponosnom na inteligenciju, zapravo nedostaje inteligencije, jer u mišljenju nema savjesnosti.

Popularna knjiga koja se bavi pitanjem 'Kršćanstvo u svjetonazorskom ratu sadašnjosti' reproducira predavanja koja je tisućama i tisućama održao vodeći duh sadašnjosti, koji je naravno, temeljito proučio filozofiju i teologiju. Rađaju se svakakve ideje - za krečiti zidove! Na kraju se spotiče o prekrasnu rečenicu za koju kaže da ju je Goethe rekao:

Unutar prirode

Ako stvaralački duh ne prodre,

Blago onome, kome pokazuje

Samo vanjsku ljusku! [Albrecht von Haller, 1708-1777]

Tu bismo zapravo trebali prepoznati nešto! Čovjek toliko dobro poznaje svog Goethea da citira Hallerovu izjavu kao jednu od Goetheovih, iako je Goethe rekao:

Proklinjem to, ali prikriveno.

Priroda nema srž ni ljusku,

Ona je sve odjednom.

Uglavnom provjeri sebe,

Bilo da si jezgra ili ljuska.

Tako se danas govori da to ljudi vide kao Goetheov pogled, za koji je sam Goethe rekao: 'Proklinjem to!' Nema smisla ako netko požudno okreće pogled na određene ideje koje dolaze iz znanosti duha. Te ideje moraju u potpunosti ući u život duše, tada se uspostavlja druga struja, duhovna struja, koja ne dopušta sadašnjem načinu mišljenja da prevlada u čovječanstvu, već daje ljudima da se individualno razvijaju kako bi to mogli unijeti u opći razvoj koji se sada može odvojiti od onoga što postoji samo po sebi. Ali još će se mnogo toga morati dogoditi prije nego što se takve stvari shvate u pravom konkretnom smislu, shvate na takav način da do ljudi dopre mišljenje koje se stvarno temelji na stvarnosti.

Pojavila se jako lijepa knjiga: 'Država kao oblik života' Kjellen-a, poznatog švedskog politologa. Spominjem ga iz razloga što je on čovjek koji je upravo pristupio našoj stvari, mojoj stvari, tako da se ne smije misliti da imam kakvo neprijateljstvo. No baš iz tog razloga mogu ga navesti kao karakteristiku određene vrste života.

U ovoj knjizi pokušava iznijeti ideje o državi izvedene iz pogrešnih premisa. Naravno vraća se na ideju države kao organizma. Ide dalje od Wilsona. Wilson žestoko osuđuje što u Newtonovo vrijeme ljudi nisu razmišljali neovisno o državi, nego su pustili da na njih utječe teorija gravitacije na način da su razne impulse u mišljenju prosuđivali prema apstraktnoj gravitaciji. O državi se mora misliti kao o organizmu. On ne shvaća, da su ljudi mislili Newtonovski, a on darvinistički. Kjellen također misli da je država organizam; pojedini ljudi su tada stanice. Pa naravno, može se usporediti cjelina koja u sebi ima životne impulse, s organizmom, a njeni dijelovi sa stanicama. Ali zaista možete usporediti sve, dok ideje nisu spremne uroniti u stvarnost, u konačnici čak i guštera s džepnim nožićem. Sve se može usporediti. Tek kad čovjek ima osjećaj za stvarnost, usporedba automatski dovodi do prave stvari. Ova usporedba kod Kjellena, dovela bi do razumijevanja jedne države kao organizma, a druge kao susjednog organizma. Tko god može razmišljati u skladu sa stvarnošću, ne može ljude smatrati stanicama. Analogija bi se mogla održati ako se cjelina stanja

usporedi s organizmom, a pojedina stanja sa stanicama; ali tada se neće raditi o ljudskom biću u državi. Tada se samo socijalni život cijele Zemlje može usporediti s organizmom. Ali kad biste sada htjeli umetnuti ljudsko biće, to bi izgledalo ovako: ako zamislimo organizam, stanice bi posvuda trebale stršiti. Iz toga bi izašao čudan soj ježa. Samo kad bi to bilo tako, organizam gdje živa bića izlaze posvuda, onda bi to bio takav organizam, s kojim možemo usporediti sav socijalni život na Zemlji.

To, međutim, znači, da se cijeli ljudski život ne može podvesti pod državni poredak. On mora posvuda stršiti u duhovno, izvan onoga što država može obuhvatiti. To se danas previše u praksi zaboravlja, i mogla bi se nabrajati institucija za institucijom i dokazati kako se zaboravlja, uz vanjski svijet, koji je podignut po uzoru na Rimsko carstvo, zaboravlja postaviti kraljevstvo duha koje je Krist htio donijeti na Zemlju. Vrlo je potrebno ovu misao uzeti u svojoj ozbiljnosti.

Znate, kada se radi o konkretnom, mišljenje obično do toga ne dopire. Pomislite samo kako u novije vrijeme sve teži suzbijanju autonomije akademskog obrazovanja na način da se sve ono što ovisi o akademskim institucijama potiskuje, a princip države stavlja iznad njih. Danas liječnik mora položiti državni ispit prije nego što uopće može postati liječnik, i onda može dobiti titulu doktora kao neku vrstu odlikovanja. Autonomija duhovne institucije kao takve potpuno je eliminirana. Mogli bismo navesti mnogo primjera gdje postoji istinski entuzijazam da se krene u tom smjeru. Ljudi ne mogu učiniti više da nacionaliziraju sve titule. Inženjer je spojen s 'ingenium'. Sada više ne težiš tome, težiš diplomu. Ako piše da ste inženjer, možete se tako zvati; inače 'ingenium' ne vrijedi. To je smjer koji odvodi od duhovnog poimanja svijeta. Ljudi o tome ne razmišljaju. Naprotiv, oduševljeni su tom borbom protiv duha na svim područjima. Da bi se to promijenilo, jer se danas voli psovati riječima, možda bi trebalo izmisliti novu riječ i reći: ljudi su 'vjerni' *odduhovljenju*. Tada bi možda neki pojedinci počeli obraćati malo pozornosti na smjer kojim se ide! Ali nepažljivost prema takvim stvarima je dokaz nepromišljenosti života, mržnje prema volji za mišljenje.

Tu možete vidjeti koliko je neophodno znanost duha uvesti u svakodnevni život. To je ozbiljna stvar, ta znanost duha. Stoga je uz ono što je bilo rečeno jučer, trebalo spomenuti i ono što je neposredno relevantno. Jer ono što znanost duha želi, ne smije biti narušeno filistejstvom i trivijalizacijom, stvaranjem klika; Antropozofsko društvo ne bi trebalo stvarati prepreke onome što želi znanost duha. Razumni će ljudi naravno, uvijek shvatiti da Antropozofsko društvo pohađaju ljudi koji su se na neki način našli u sukobu sa životom, toliko da su izgubili ravnotežu. Uvijek se postavlja pitanje: želite li tim ljudima izaći u susret ili biti strogi? - Ponekad se takvi ljudi promjene da još više izgube ravnotežu, ili se promijene tako da

govore kao sada, da svetinje kleveću, ogovaraju i prave sprdnje. Ako se utvrdi da je ono što sam jučer rekao nepravedno, da ljudi uglavnom ne obraćaju pozornost na ono što govorim - onda je to naravno, pravo pojedinca. Također sam rekao: vani se govori o 'slijepim sljedbenicima'. To vam ne treba za učenje, jer se može iskušati. Samo za neke stvari vezane uz institucije ponekad je potrebno povjerenje. Ali s tim stvarima se obično događa suprotno od onoga na što mislim. I tako se ono što sam jučer predstavio kao nužnu mjeru, može smatrati nepravednim. No, ova će se mjera podržati, iako će se s druge strane voditi računa o tome da oni koji žele proći i mogu proći ezoterni razvoj. Dajmo si malo vremena. Koliko će stvari biti uneseno u Antropozofsko društvo kao rezultat nesporazuma i klevete! Ljudi koji dobro znaju koliko su neke stvari oduzele vremena, uvjeriti će se da će se knjige koje nisu objavljene, pojaviti, kada se ova mjera bude provodila neko vrijeme. U to vrijeme su mi istrgnuti ciklusi koje ne mogu previdjeti. Nije to bila moja volja; to je bila volja drugih da žele čitati. Zasiurno se ne treba držati svoje volje, popustio sam; ali možete pročitati prijekore koji se upućuju, da je to trik, i da u ciklusima postoji stil koji treba osuditi. Sve je na kraju iskrivljeno zahvaljujući zlim namjerama. Ali, dragi moji prijatelji, ako znanost duha želi imati pravi odnos prema Antropozofskom društvu, onda se Antropozofsko društvo također mora osjećati povezanim sa životom znanosti duha kao takve. Ali koliki se osjećaju povezanim samo sa svojim osobnim životom!

Zaista postoje, uvijek su postojali, brojni ljudi u Antropozofskom društvu koji su jednostavno ovako ili onako rekli da oni zapravo dolaze u Antropozofsko društvo samo kako bi mogli razgovarati o ovom ili onoj ezoteričnoj stvari sa mnom, i odbijaju vjerovati ljudima kojima sam ja vjerovao. U vezi s time događaju se posebno loše stvari. Nije od koristi što vjerujem ovom ili onom prijatelju u društvu ovdje ili ondje; čovjek ne želi dotičnu osobu i pokušava je ignorirati. Pa, sve te stvari imaju svoje podrijetlo u činjenici da se toliko, bezbroj osobnih stvari unosi u ovo Antropozofsko društvo. Zna li koju sam riječ zapravo najčešće čuo u takozvanim ezoterijskim raspravama? Nemojte misliti da sam najčešće čuo govor o stvarima kao što su sloboda, jednakost, ljudski razvoj i tako dalje. Ono što sam najviše čuo bila je riječ 'Ja', od svakoga. Ljudi dolaze ovamo sa svojim najosobnijim stvarima. I to je uzeto u obzir, ali dalje ne ide, iz jučerašnjih razloga. I to treba razumjeti.

Znam da to najbolje razumiju oni koji zaista predano i s razumijevanjem rade na antropozofskom razvoju, koji su u antropozofskom razvoju sposobni vidjeti zadatak za čovječanstvo, koji samo ne olakšava njihove obiteljske stvari ili druge osobne potrebe, svojim članstvom u antropozofskim zajednicama, koji ne traže samo stražnja vrata koja zaobilaze zakon, jer bi se uvijek povukli kada bi se javno borili protiv materijalističkog medicinskog sustava; traže stražnja vrata za liječenje,

neovisno o materijalističkoj medicini! - Nije više moguće na bilo koji drugi način se suprotstaviti svemu onome što je proizašlo iz društva kao šteta za antropozofski pokret, osim ovim mjerama o kojima sam jučer govorio i od kojih se sigurno neće odstupiti u skoroj budućnosti. To je jedini način da se stvarno borimo protiv onoga što se tako užasno ukorijenilo. Zbog toga će Antropozofsko društvo moći sve bolje napredovati. A ezoterični život - ja ću se za to pobrinuti - zbog ovoga će moći bolje napredovati. Stvari - a to je bitno - na koje sam jučer ukazao, možda će se ipak moći donekle potkopati, ako se samo energično provede spomenuta dvodijelna mjera. Shvatite ovo, jer s tim razumijevanjem pokazujete razumijevanje za prirodu i zadaću antropozofskog pokreta. Danas ima dovoljno ljudi koji se ne osjećaju sposobnima [objektivno] boriti protiv antropozofije, kako je mi ovdje razumijemo. Prenezgodno im je, potrebno je da je ozbiljnije upoznaju. To je neugodan zadatak za mnoge koji se protiv nje žele boriti. No, širenje prijekora i kleveta je način borbe protiv antropozofije, bez njenog razumijevanja. Jer naši su suvremenici prilično otvoreni za klevete i napade. Ne postoji ništa što više vole čitati. Ako ozbiljno shvatimo zadatak antropozofije, ako shvatimo ozbiljnost situacije, tada ćemo se s ovom mjerom moći nositi. U tom smislu, s time završimo. Nadamo se da ćemo ostati zajedno, raditi svojim snagama na pravi način.

PREDAVANJE IX

München, 14 veljače 1918.

Prije nego nastavimo s temom našeg današnjeg razmatranja, moja je srdačna želja, u moje osobno ime i u ime naše stvari, izraziti najdublje zadovoljstvo što prostori u kojima smo se danas ovdje okupili imaju jedan cilj, jednu težnju kojoj će poslužiti ovdje u Münchenu, i koji obećavaju da će djelovati na koristan način, i već su počeli djelovati, i koji mogu biti značajni poticaj u duhovnom životu našeg vremena.

Prelazeći na predmet našeg razmatranja, želio bih iskoristiti ovu priliku, posebno u ovo vrijeme, kako bih istaknuo da svatko tko je istinski zainteresiran za nastojanja naše antropozofski orijentirane znanosti duha, mora biti u iskušenju razmišljati o ovom vremenu kao vremenu najteže kušnje čovječanstva, o odnosima koji postoje između dvije činjenice, da je upravo u ovo vrijeme s početka 20. stoljeća ovaj duhovno-znanstveni pravac pokušao poslati svoje impulse u ljudsku evoluciju, a druga činjenica je da se čovječanstvo, uz svoja ostala stremljenja, mora se priznati, susrelo s katastrofalnim događajima. U kakvim se katastrofalnim događajima nalazi čovječanstvo, ljudi danas još nemaju dovoljno dojmljivu predodžbu. U današnje vrijeme već je postala navika da ljudi žele živjeti bez duha. Ali htjeti živjeti bez duha u osnovi znači živjeti površno, a živjeti površno znači, s druge strane, prespavati mnogo toga što ostavlja dojmove iz događaja koji nas okružuju. I treba reći da su ljudi danas posebno spremni prespavati puno toga. Tek rijetki se trude steći predodžbu o ozbiljnosti i hitnosti današnjih događaja. Većina živi od danas do sutra. A ako ikada pokušate govoriti o vremenima koja bi mogla doći, onda ljudi, a često oni važni, to nasilno odbacuju. Ako znanost duha ispuni jedan od mnogih zadataka, onaj da ljudsku dušu učini malo energičnijom, malo budnijom, onda je to u osnovi nešto važno za današnje vrijeme. Duhovno-znanstveni pojmovi zahtijevaju veći misaoni napor, veći intenzitet osjećaja i opažanja od drugih koncepata, naime onih koji dominiraju sadašnjošću.

Posebno u ovom vremenu nije nevažno upoznati se s pojmovima proizašlim iz duhovnog istraživanja, koji mogu ukazati na put razumijevanja sadašnjosti u najširem smislu. Danas želim razviti nekoliko osnovnih koncepata na kojima možemo nešto graditi na sljedećoj večeri u ogranku, koncepata koji su prikladni za osvijetliti važnih stvari današnjice. Danas želim započeti s općenitijim idejama, idejama koje se više dotiču osobne prirode čovjeka, ali koje bi nam, s određenog gledišta, trebale ponuditi temelj za sljedeća razmatranja u duhovno-znanstvenom smislu.

Tijekom duhovno-znanstvenih razmatranja treba uvijek iznova naglašavati kako se promjena u našim stanjima svijesti odvija u našem životu od rođenja ili začeca i naše smrti: izmjene između sna i jave. U općem smislu, čovjek zna razliku između spavanja i jave; u intimnijem smislu, samo duhovno-znanstveni pogled može pred ljudsku dušu iznijeti pravu razliku između sna i jave. U običnom životu čovjek misli da spava od trenutka kada zaspi do buđenja, a da je budan od buđenja do trenutka kada zaspi. Ali to je samo opći okvir stvari. Zapravo, ova granica koju povlačimo između spavanja i jave je definitivno pogrešna. Budući da se stanje tupe svijesti, koje u mnogočemu i nije svijest, ono kroz što prolazimo kao stanje spavanja, proteže u naš svakodnevni život, u njemu smo dijelom svog bića od buđenja do padanja u san. Od buđenja do usnuća nipošto nismo budni cijelim svojim bićem, nego smo budni samo jednim dijelom, a drugi dio nastavlja spavati, čak i ako mislimo da smo budni. Uvijek smo u određenom pogledu ljudi koji spavaju. Mi smo zapravo stvarno budni samo u odnosu na našu percepciju i u odnosu na naše predodžbe. Opažajući vanjski svijet našim osjetilima, sluhom, vidom i tako dalje, mi smo u ovom sluhu, gledanju, budni u ovoj percepciji; potpuno smo budni. Također smo budni, iako u manjoj mjeri, u predodžbama. Kada formiramo misli, kada se u nama formiraju ideje, kada sjećanja izviru iz tamnih dubina našeg duševnog života, tada smo budni u odnosu na procese kroz koje prolazimo, odnosno u odnosu na događaje onoga što se percipira, opažanja, predodžbe.

Znate, međutim, da osim opažanja i predodžbi, u našem duševnom životu imamo i osjećaj i volju. U odnosu na osjećaj nismo budni, čak i ako mislimo da smo budni, ali u odnosu na osjećaj, kada osjećamo da ne znamo ništa više o tome što se u nama događa nego što znamo kada sanjamo u snu. Razina, intenzitet svijesti u kojoj se nalazimo dok osjećamo, potpuno je jednak razini, intenzitetu svijesti, kada sanjamo. I kao što snovi nastaju kao slike iz nesvjesnih dubina duše, tako se osjećaji uzdižu kao emocionalne sile. Nismo ništa budniji kad osjećamo nego kad sanjamo; samo što nakon spavanja snove unosimo u budnu svijest, pamtimo ih i tako ih razlikujemo od budnog stanja, dok se kod osjećaja sve to događa istovremeno. Sam osjećaj je u nama snivan, ali mi svoje osjećaje pamtimo predodžbama. Kod predodžbi nemamo osjećaj iznutra, nego od predodžbe gledamo ka osjećaju kao što gledamo san nakon buđenja; budući da to činimo istodobno kod osjećaja, nismo svjesni da u običnoj svijesti imamo samo predodžbu osjećaja. Osjećaj ostaje u području sna poput samog sna.

A sama volja, to već možete vidjeti izvana: što znate o tome što se zapravo događa kada donesete odluku da uzmete knjigu u ruke i onda vaša ruka uzme tu knjigu? Što znate što se događa između vaše predodžbe, koju imate u svijesti: želim se dočepati knjige - i svih tajanstvenih procesa koji se tada događaju u organizmu? Znamo što mislimo o volji, ali za običnu svijest

ne znamo ništa o volji. Dok osjećaj sanjamo, mi prespavamo stvarni suštinski sadržaj volje.

Dok smo ljudi koji opažaju, imaju predodžbe, mi smo budni; ali dok osjećamo i imamo htijenje, dok smo budni, sanjamo i spavamo. Tako se u osjećaju i volji stanje spavanja širi u našu budnu svijest. Moramo dakle reći: stanje u kojem se nalazimo od uspavljivanja do buđenja u odnosu na cijelo naše biće, odgovara u odnosu na naše osjećaje i našu volju kada smo budni.

Kroz percepciju i predodžbe učimo prepoznati svijet oko sebe koji nazivamo fizički, osjetilni svijet; kroz osjećaje i kroz htijenje ne upoznajemo svijet u kojem se nalazimo kao ljudi koji osjećaju i imaju htijenje. Stalno smo u nadosjetilnom svijetu. Naš osjećaj i naša volja u odnosu na svoje moći dolaze iz ovog nadosjetilnog svijeta, kao što naša percepcija i naše predodžbe dolaze iz fizičkog, osjetilnog svijeta. Nemamo tjelesne organe za osjećaje i volju, tjelesne organe imamo za opažanje i predodžbe. To što fiziolozi vjeruju da postoje organi za osjećaje i volju - neki fiziolozi, misleći fiziolozi ne vjeruju u to - to je samo zato jer ne znaju što govore, a ipak govore o nečemu u čemu žele nešto znati, a ne znaju ništa.

Ono što sam upravo opisao na neki je način zakonito stanje u kojem živimo između rođenja i smrti. Budni smo u odnosu na svoje percepcije i predodžbe, uspavani u odnosu na svoje osjećaje, svoju volju.

Različito je između smrti i novog rođenja. U određenom smislu je obrnuto, počinjemo biti budni u odnosu na svoje osjećaje i svoju volju. I u određenom pogledu tada prespavamo - iako je spavanje drugo stanje, u svijetu u kojem tada živimo svojom dušom - našu percepciju, naše predodžbe. Ali iz ovoga što sam upravo rekao moći ćete vidjeti da se takozvani mrtvi od takozvanih živih razlikuju u osnovi samo po tome što takozvani živi spavaju kroz ono u čemu takozvani umrli zapravo stoje. Takozvani živi spava kroz osjećaj i htijenje koje neprestano struji njegovim bićem; umrli stoje unutar ovog osjećaja i volje. Neće vam biti teško shvatiti da su i umrli u istom svijetu u kojem smo mi, kao takozvani živi ljudi. Od njih nas dijeli to što ne opažamo svijet u kojem jesu, u kojem žive i tkaju. Umrli uvijek postoje oko nas, oko nas uvijek postoje ona bića koja su živa a da se nisu fizički utjelovila. Jednostavno ih ne primjećujemo. Treba samo zamisliti osobu koja spava u sobi: predmeti su oko nje, ona ih ne opaža. Činjenica da se nešto ne percipira nije dokaz da toga nema. Ne govori nam apsolutno ništa o tome je li to oko nas ili nije. Zapravo, mi smo u potpuno istom položaju u odnosu na svijet umrlih, kao što smo i u odnosu na fizička bića kada spavamo. Živimo u istom svijetu gdje su umrli i gdje su bića viših hijerarhija; ona su među nama, samo nas od njih dijeli naša vrsta svijesti.

Ali onda je stvar u tome da ljudsko biće percipira samo dio stvarnosti u kojoj se zapravo nalazi. Kad bi čovjek shvatio punu stvarnost, onda bi naravno njegovo znanje bilo sasvim drugačije od onoga što je danas. Unutar tog znanja ne bi postojale samo sile koje dolaze iz nama poznatih carstava prirode, već bi unutar tog znanja ležale i sile viših duhovnih bića, a također i one iz oblasti takozvanih umrlih. To i danas za najšire krugove izgleda groteskno. Za neke skupine ljudi, posebno za one koje imaju interes za razvoj i napredak ljudskog života, to mora postati stvar u koju će se proniknuti znanjem. Jer sve do našeg vremena čovjek je bio vođen mračnim, nepoznatim silama u pogledu svega što ne može opaziti u svojoj okolini. To vođenje od strane mračnih, nepoznatih sila - o tome ćemo nešto više sljedeće večeri u ogranku - u naše je vrijeme više-manje prestalo. U naše vrijeme ljudska bića moraju svjesno uspostaviti kontakt s određenim silama koje dopiru u našu oblast iz one oblasti u kojoj su i takozvani umrli. Međutim, dovođenje takvih stvari na razinu svijesti čovječanstva koja je neophodna će predstavljati poteškoće, postaviti istinu na mjesto onog što je fantastično, neadekvatno, što zuji kroz sadašnjosti i tako je katastrofalno oblikuje. U tom smjeru želim vam skrenuti pozornost na samo jednu točku, jednu stvar, putem uvoda.

Među mnogim razmatranjima koja se smatraju takozvanim 'znanstvenim' nalaze se i ona povijesna. Povijest se, primjerice, predaje i uči u školama. Ali kakva je to povijest? Povijesna znanost - upućeni to znaju - nije starija od nešto više od sto godina. Svatko tko je upoznat s literaturom iz ranijih vremena, zna da ono što se danas naziva povijesnom znanošću nije mnogo starije. Ne želim dalje o tome. Ali ono što se sada shvaća kao povijest, osnovali su ljudi s istim idejama, s istim konceptima, koje imamo u vanjskom običnom životu, s istim konceptima koje možemo primijeniti kada razmatramo prirodu. I nitko se ne pita je li doista primjereno povijesni život promatrati na isti način na koji se promatra vanjska priroda. To nije u redu. Jer u povijesnom životu postoje impulsi koji se ne mogu dokučiti idejama koje imamo u svojoj budnoj svijesti. I svatko tko stvarno može sagledati povijest zna da nama u povijesnom životu dominiraju takvi impulsi koji su običnoj svijesti dostupni samo u stanju sna, najviše u stanju sna. Ono što teče kao povijest, čovječanstvo sanja. Kao što čovječanstvo sanja svoj život osjećaja, tako sanja i povijesne impulse. I ako netko želi promatrati povijesni život čovječanstva s uobičajenim pojmovima, koji su vrlo dobri za prirodnu znanost, ne može ga shvatiti. Gleda samo površinu. Što se kao povijest poučava i uči o školama? To nije povezano sa stvarnom poviješću više nego kao kad pogledate leš, i ono što možete reći o lešu shvatite kao opis ljudskog bića. Gledanje leša je danas povijest koja je uobičajena. Povijest mora doživjeti temeljitu transformaciju. A ono što u povijesti prevladava, u budućnosti će se moći shvatiti samo s inspiracijom, nadahnutim konceptima. Tada ćete imati istinitu povijest. Tada će se znati

što je na djelu kod čovječanstva, također i ono što iz povijesnog života djeluje na socijalni život.

Ovo što govorim zapravo ima duboki značaj. Ljudi misle da razumiju socijalno-povjesni život. Oni to ne razumiju, jer to žele shvatiti uobičajenim idejama budnog života. Naravno, to se ne vidi kada pišete povijest, jer nije bitno jeste li pogodili pravu stvar. Moglo bi se na očitim primjerima pokazati da to nije važno! Pa, dati ću vam jedan takav očiti primjer: u povijesnim knjigama obično naučite, mislim, da je Amerika otkrivena 1492. To i jest slučaj. Ali onda, iz onoga što je povijesnim knjigama, što je uopće u povijesti, dobijete ideju da je Amerika nekada bila potpuno nepoznata, koliko god daleko išli u prošlost. To nije slučaj. Amerika je bila nepoznata tek nekoliko stoljeća. U 12- i 13. stoljeću još je bio živ promet iz Islanda, iz Irske u Ameriku. Ljekovitim biljem i drugim, bio je osobito živ promet s Europom. I iz određenih razloga povezanih s unutaršnjom karmom Europe, s ulogom koju je Irska igrala u ranijim vremenima, Rim je uložio sve moguće napore da se Europa izolira od Amerike i da bude gotovo zaboravljena. Ovaj napor od strane Rima nije bio štetan u to vrijeme; bio je dobronamjeran.

Ovim primjerom samo želim istaknuti da ono što je činjenica ne mora biti i povijesna činjenica, da se povijesno može biti potpuno neupućen u neku važnu stvar.

Pa, s druge strane, međutim, značajno je da li se povijesno upućeni ili neupućeni u odnosu na socijalni život čovječanstva općenito. To je značajno. Koliko često danas čujete kako ljudi govore: o ovom ili onom događaju, treba razmišljati ovako ili onako, jer povijest uči ovo ili ono. - Pokušajte pogledati današnje novinarske i publicističke članke, osobito vanjske, i vidjet ćete koliko često nailazite na sintagmu: Povijest uči ovo ili ono. - Povijesni događaji koje ljudi proživljavaju, dijelom su prespavani, ali o njima i dalje stvaraju sudove, ili dopuštaju da im se usade. Često se čuje fraza da povijest uči ovo ili ono. I vrlo važni ljudi su na početku ovog rata rekli nešto o tome što povijest uči. U to vrijeme bilo je iskreno uvjerenje takozvanih pametnih ljudi da ovaj rat ne može trajati više od četiri do šest mjeseci, s obzirom na opće socijalne i ekonomske prilike na Zemlji. Tako su mnogi predviđali: četiri do najviše šest mjeseci! Dogodilo se kako se dogodilo, ono što je mnogo veća osobnost izrekla kao povijesno proročanstvo, ali samo kao povijesno proročanstvo iz običnih ideja obične svijesti, koja jednostavno ne može obuhvatiti povijest, jer se povijest prespava, djelomice prespava, i samo se s velikim konceptima otkriva. Schiller je, kada je preuzeo svoju profesuru filozofije u Jeni, održao svjetski poznati inauguracijski govor o studiju povijesti. Ovaj je govor održao neposredno prije izbijanja Francuske revolucije. Zatim je Schiller, koji zaista nije beznačajna ličnost, rekao kako je njegovo uvjerenje izvučeno iz

povijesti - ali on je također imao uvjerenje izvučeno iz povijesti samo s uobičajenim idejama - ne doslovno, već u smislu: Povijest nas uči, da je u staro doba među ljudima bilo dosta svađa i ratova; ali iz svega što se dogodilo možemo zaključiti da će u budućnosti europski narodi još uvijek imati neslogu, ali da će se uvijek osjećati kao članovi velike obitelji i neće se međusobno komadati. - Dakle, Friedrich von Schiller! Zatim je došla Francuska revolucija 1789. I sve što se dogodilo obitelji naroda u Europi u 19. stoljeću, i što se dogodilo sada, toliko i toliko godina kasnije, uistinu je temeljito srušilo Schillerov takozvani povijesni sud.

Povijest nas ničemu neće naučiti dok ne bude prožeta inspiracijskim konceptima. Jer ne igraju ulogu samo živi, u povijesnom životu čovječanstva, nego i duše takozvanih umrlih, duhovi s kojima takozvane umrle duše žive, baš kao što mi živimo s bićima životinja, biljaka i carstva minerala. Danas se sve često uzima kao fraza. Ali čovječanstvo će se morati temeljito odviknuti od takvog pridavanja važnosti frazama. Ali to će moći samo ako usvoji koncepte prožete stvarnošću, istinske koncepte. A posebno važan, istinski koncept je upravo onaj da nas od takozvanih umrlih ne dijeli ništa osim naše svijesti, koja je u odnosu na svijet u kojem su umrli oko nas, a s obzirom na naš svijet osjećaja i volje, svijest koja spava, kakva je i svijest spavanja u odnosu na predmete oko nas od uspavlivanja do buđenja. Na svakom koraku vidovita svijest nudi potvrdu onoga što sam sada općenito opisao.

Ali može se postaviti pitanje: kako to da čovjek ne zna ništa o svijetu u kojem doista živi, kojim luta svakim svojim životnim korakom? - Da, vidite, upravo način na koji vidovita svijest konkretno prosvjetljuje ono što možemo nazvati općenjem s takozvanim umrlima, živi je dokaz da za običnu svijest ovaj svijet u kojem žive umrli mora ostati nepoznat. Trebam samo navesti nekoliko osobina općenja koje se može dogoditi s takozvanim umrlima - iako s određenim razvojem vidovite, perceptivne svijesti - i tada ćete vidjeti zašto u običnom životu ne znamo ništa o odnosu s umrlima. Sasvim je moguće, čak i ako to ima svoju sumnjivu stranu u određenom smjeru, da čovjek probudi svoju svijest u određenom smjeru na način da mu se otvori svijet umrlih, da može percipirati svijet takozvanih umrlih, da čovjek može, takoreći, imati odnos s pojedinačnim umrlim. Zatim, ako doista želi komunicirati s umrlima, mora steći potpuno drugačiju svijest, ako želi doći do sigurnog odnosa. Mora steći potpuno drugačiju vrstu svijesti od one koju ima ovdje za fizički svijet. Navest ću nekoliko karakteristika.

Vidite, kada netko ima odnos s drugim ljudskim bićem ovdje u fizičkom svijetu, ima određene navike općenja. Kad razgovaram s nekim, na fizičkom planu sam navikao da ako ga nešto pitam, ako mu nešto kažem, onda govorim, a svjestan sam da govor izlazi iz moje duše, preko mojih jezičnih

alata ide do njega. Svjestan sam da govorim. Svjestan sam toga i u odnosu na vanjsku percepciju. I kada mi on odgovori ili mi nešto kaže, ova druga osoba ovdje na fizičkom planu, onda čujem njegove riječi, tada mi njegove riječi zazvuče.

Kod potpuno svjesnog odnosa nije tako - kod polusvjesnog je nešto drugo - s umrlima. Tamo je upravo suprotno. I jest - ako se može tako izraziti - sasvim drugačije od onoga što bi se očekivalo. Kad se suočim s umrlim čovjekom, on govori u svojoj duši ono što ga pitam ili što mu želim reći; to sam dobio od njega. Ono što mi govori izlazi iz moje vlastite duše.

Na to se morate naviknuti. Čovjek se mora naviknuti na činjenicu da ono što drugi govori izlazi iz vlastite duše, a ono što on sam kaže dolazi iz duhovnog vanjskog svijeta. Ovo je toliko različito od svega što ljudi ovdje doživljavaju u fizičkom svijetu kao stvar navike, da im ne pada na pamet zauzeti bilo kakav stav o tome. Jer pomislite samo: ako prolazite kroz život i u bilo kojoj prilici vam nešto izleti iz duše, onda to pripisujete sebi. Čovjek je u izvjesnom pogledu, kako neki kažu, egoistično biće, i nije lako sklon ono što mu izvire iz duše pripisati svom nadahnuću ili svom geniju - kako god to nazovemo. Samo kroz vidovitu svijest učimo prepoznati da nam mnogo toga što se javlja u našim dušama zapravo govore umrli. Kraljevstvo umrlih igra u našoj volji, igra u našim osjećajima, neprestano se uzdiže. Nešto što se u nama pojavi možemo pripisati dobroj ideji: zapravo je to komunikacija s umrlom osobom. I druga stvar je također prilično neobična za ljude. Zato se uopće ne obaziremo na takve stvari, na ono što se može pojaviti, iz sivog okruženja duha, kao da su to naše vlastite misli koje nas okružuju. Ako može biti toliko objektivna u pogledu svojih misli da one kruže oko nje, onda umrla osoba razumije te misli. U običnoj svijesti čovjek je već u kontaktu s umrlima, ali toga nije svjestan jer nije u položaju tumačiti činjenicu koju sam upravo spomenuo.

Da bismo ovo razumjeli, moramo naravno imati na umu da imamo još dva stanja svijesti osim spavanja, budnosti i sanjanja. Još uvijek imamo dva druga važna stanja svijesti, čak i izvanredno važna stanja svijesti, ali na njih u običnom životu ne obraćamo pozornost. Ne obraćamo pažnju na njih iz razloga koji će vam postati jasan čim navedem ova dva druga stanja svijesti: imamo stanje padanja u san, i stanje buđenja. Samo što ne traju dugo; tako brzo prolaze da čovjek ignorira njihov sadržaj. Onog trenutka kada zaspate i onog trenutka kada se probudite, događaju se najvažnije stvari. A ako se nauči prepoznati bit tih trenutaka uspavlivanja i buđenja, tada se s određenog stajališta stječu i ispravni pojmovi o odnosu čovjeka i svijeta u kojem su i umrli s nama.

Rekao sam: ljudska bića su zapravo u stalnom kontaktu sa svijetom umrlih, a ta je veza posebno aktivna kada zaspaju i kada se probude. Zapravo, kao što vidovita svijest pokazuje, u trenutku kada osoba zaspi,

posebno je sklona postavljati pitanja umrlima, donositi umrlima poruke i tako dalje, obraćati se umrlima. U trenutku buđenja čovjek je posebno sklon primanju poruka od umrlih. Brzo ih prima, odmah se budi. Burna budnost zaglušuje ono što je projurilo. Kod atavističkih stanja to je bilo poznato i također naznačeno ne tako davno od primitivnih ljudi. Ali čak i na primitivnim mjestima takve stvari postupno nestaju pod utjecajem naše materijalističke kulture. Svatko tko je odrastao sa starim ljudima u ruralnim krajevima zna da je jedno od osnovnih narodnih pravila bilo da kad se ujutro probudiš, po mogućnosti malo šuti, ne gledaj ravno u osvjetljeni prozor, ne gledaj u svijetlo, jer ljudi nisu htjeli utopiti u burnom buđenju ono što od sna ostaje, što dolazi u dušu osobito kad se probudi. Primitivni čovjek želio je još malo vremena mirno ležati u mračnoj sobi, nije htio pogledati kroz prozor kad se probudio.

Sada, naravno, u tome ima nešto, iako nije teško uočiti da postoji nešto posebno vezano uz trenutke buđenja i uspavlivanja. Biti u stanju obratiti pozornost na takve stvari zahtijeva, ako mogu tako reći, određenu budnost misli, osobinu koja nikada nije tako nedostajala kao što nedostaje u naše vrijeme. Mogli bismo navesti groteskne primjere kako je to biti budan u mislima. Banalne primjere koji prožimaju svakodnevicu, možete pronaći, da tako kažem, na ulici. Želim navesti vrlo banalan primjer.

Prije nekoliko dana oko mi je palo na oglas koji je zauzimaao otprilike osminu stranice velikih novina, oglas koji sam vidio, međutim, vrlo je uobičajen. Bavio se promocijom vrlo raširene mnemotehnike: Pöblmann, ili nešto slično. Puno je reklama. Ova reklama je otprilike počela ovako: željela je pokazati da ne možete utjecati na druge ljude ako ne koristite metodu gospodina Pöblmanna, već neku drugu metodu. - Ne govorim o zakonitosti ili nedopuštenosti, o ispravnosti ili neispravnosti 'stjecanja utjecaja' i tako dalje, to nas se ovdje ne tiče, nego govorim o tome što je formalno rečeno u oglasu. Dakle, to je bilo: neki se ljudi pretvaraju da njegovanjem osobnog magnetizma, jačanjem ove ili one sile u ljudskom biću, mogu utjecati na druge. Lako se može dokazati da ti ljudi ne govore istinu, jer netko od ljudi treba samo reći da li je već uspio osobnim utjecajem natjerati Rothschilda ili neke druge bogataše da mu daju milijun. Budući da je dokazano da to nije djelovalo, a sigurno bi se pokušalo da je bilo šanse, to dokazuje da se ovom metodom ne može utjecati na ljude. Jer utjecaj se može samo postići znanošću i obrazovanjem. - Zatim je opisana Pöhlmann metoda. Sada znate da se dosta ljudi uvjerava da: svi ostali ne daju priliku njegovati vještine kojima se dobiva utjecaj na ljude, jer je sasvim jasno, zar ne: nisu utjecali na Rothschilda da im dade svoje milijune. - Koliko ljudi - pitate se - čita ovu reklamu i odmah ne prigovori: da, ima li Pöhlmann učenika koji su dobili milijun od Rothschilda? - Trebate se samo zapitati koliko ljudi dolazi na ovu očiglednu misao.

Ovo je trivijalan primjer, ali pokazuje kako se mišljenje ne budi na ono što čitate. Izabrao sam ovaj primjer, prvo zbog njegove običnosti, a drugo zato što naravno nema nikoga tko ovdje ne bi pomislio da vjerojatno ni Pöhlmann nije uspio dobiti milijun. Naravno, oni koji bi nasjeli na takvu reklamu su svi vani, a ja iz kurtoazije ne spominjem primjer na koji bi netko od prisutnih mogao nasjesti! [*hehe, nisam vas htio, ali nisam ni promašio, nap.pr.*] Ono što želim reći jest da se u bezbrojnim životnim prilikama, od jutra do mraka, neprestano događa da čovjek čita te stvari. Kažu da ne obraćaju pažnju. Ne obraćate pažnju. Nedavno sam pročitao govor u kojem se pojavila rečenica: 'Naša povezanost s određenim kraljevstvom je središnja točka koja mora dati smjer našoj politici u budućnosti'. Zamislite ovako konstruirano mišljenje: veza je žarišna točka koja postaje smjer! Oni koji razmišljaju na ovaj način sposobni su svašta nositi i raditi u životu. Ali ne primjećuju se veze između takvog osakaćenog mišljenja i javnog života.

Danas je potrebno obratiti pozornost na taj nedostatak budnosti mišljenja koji je obilježje naše kulture. Imati misli koje se mogu provesti: to je prvi uvjet ako netko želi biti u stanju obratiti pažnju na nešto kao što je otkrivenje u trenutku uspavljivanja i buđenja.

Jednom sam prisustvovao predavanju vrlo poznatog povjesničara književnosti. Bilo je to njegovo nastupno predavanje i jako se trudio. Formulirao je svakakva književno-povijesna pitanja i na kraju je rekao: dakle, gospodo, vidite da sam vas odveo u šumu upitnika! - Morao sam tada zamisliti: šuma upitnika! Pomislite samo: šuma upitnika!

Svatko tko je navikao provoditi ideje koje se u njemu stvaraju, tko god razvije budnost u svom mišljenju, spreman je također obratiti pozornost na takve stvari kao što su trenuci buđenja i padanja u san. Ali iako se nešto ne opaža, ono postoji. I ljudski odnos s umrlima je tu, a posebno je živahan u trenutku uspavljivanja i buđenja. Uglavnom, svaki čovjek postavlja bezbrojna pitanja i šalje bezbrojne poruke umrlim bližnjima u trenutku uspavljivanja, a od umrlih prima spoznaje i odgovore u trenutku buđenja. Ali na određeni način, mogu reći, može se njegovati ovaj odnos s umrlima. Često smo raspravljali o raznim načinima njegovanja odnosa s umrlima, danas ćemo dodati sljedeće.

Postoji razlika u tome da li je neka misao vezana uz umrlu osobu više ili manje prikladna da joj se obratimo. To je mala razlika. Svatko tko životu ne pristupa isključivo na osjetilni, egoističan način, iz zdravog će osjećaja osjećati potrebu da ne prekida odnos koji mu je karma donijela s određenim osobnostima koje su sada prošle kroz vrata smrti ili su davno prošle kroz vrata smrti, te će vjerojatno češće povezivati svoje misli s takvim preminulim osobama. Sasvim je moguće da takve misli, koje povezujemo s predodžbom o preminulim osobama, rezultiraju stvarnom vezom s umrlima, čak i ako ih ne poznajemo, čak i ako ne možemo obratiti pozornost na ono

što se događa u trenutku kada tonemo u san. Ali neke misli su povoljnije za takav odnos, druge su manje povoljne. Apstraktne misli, misli kojima se bavimo s izvjesnom ravnodušnošću, možda čak i samo iz osjećaja dužnosti, malo su prikladne da prijeđu na umrle kada zaspimo. S druge strane, misli i ideje koje proizlaze iz osjećaja posebnog interesa koji nas je u životu ujedinio s umrlima, te su misli prikladne za prijeći na umrle. Sjetimo se umrlog čovjeka na način da o njemu ne razmišljamo samo s apstraktnim mislima, s hladnim predodžbama, nego da u svoju dušu prizovemo trenutak kada smo uz njega bili zagrijani, gdje ono što je rekao nije bila samo poruka nama već nešto drugo, sjetimo se onih trenutaka koje smo s umrlima proveli u zajedničkom osjećaju, u zajednici impulsa volje također, sjetimo se trenutaka kada smo nešto činili ili smo zajedno odlučili ono što je vrijedilo za obojicu, što nas je navelo na zajedničku akciju, ukratko nešto što nam je u srcu zazvonilo, oživimo ovaj zvon srca, onda će to obojiti misli o umrlima na način da ta misao poteče k njemu u trenutku čim sljedeći put zaspimo. Bilo da netko ima tu misao u devet sati, u dvanaest sati, u dva sata, cijeli dan nam može dati bilo koje vrijeme da imamo tu misao, ona ostaje i odlazi k umrlima u trenutku kada zaspimo.

U trenutku buđenja možemo dobiti odgovor, komunikaciju, poruke od umrlih. Ne treba nam doći u dušu u trenutku buđenja, kada ne možemo obratiti pažnju na to, ali može nekako izaći iz naše duše tijekom dana u obliku bilo koje ideje u koju vjerujemo, ako uopće vjerujemo u takve stvari. Ali i tu su neke stvari povoljnije, neke nepovoljnije. Pod određenim okolnostima vjerojatnije je da će umrli pronaći pristup našoj duši kako bi u našu dušu rekli ovo ili ono, tako da to progovori u samoj našoj duši; u drugim slučajevima okolnosti su manje povoljne za takvo što. Okolnosti su osobito povoljne kada ste stekli dobru, točnu predodžbu o biću pokojnika, kada imamo toliko jak interes za biće umrlog da ga stvarno imamo pred našim duhovnim okom. Pitat ćete se: zašto on to uopće govori? Ako vam je netko bio blizak, vi još uvijek imate ideju o njegovom biću! - U to nikako ne vjerujem, dragi moji prijatelji, pogotovo ne u naše vrijeme! U naše vrijeme ljudi se mimoilaze i jako, jako malo poznaju jedni druge. To vas možda neće otuđiti ovdje, za fizički svijet; ali to vas otuđuje od svijeta u kojem umrla osoba živi. Vidite, jer ovdje, za fizički svijet, postoje brojne nesvjesne ili podsvjesne sile i impulsi koji spajaju ljude čak i ako se ne žele upoznati. U životu bi se trebalo dogoditi, neki su od vas možda to shvatili, da možete biti u braku desetljećima i doista se upoznati vrlo malo. Ali postoje i drugi impulsi, koji se ne temelje na međusobnom poznavanju, koji zbližavaju ljude. Život je posvuda prožet podsvjesnim i nesvjesnim impulsima. Ali kao što sam rekao, ti podsvjesni impulsi nas vežu ovdje, ali nas ne vežu zajedno s bićima koja su prije nas prošla kroz smrt. Dakle, potrebno je da u svoju dušu doista upijemo nešto po čemu u nama živi biće drugoga. I što je više

živo u nama, to lakše ima pristup našoj duši, lakše može komunicirati s nama.

To je ono što sam mogao okarakterizirati za vas o stalnom, uvijek događajućem odnosu takozvanih živih s takozvanim umrlima. Svatko od nas se stalno povezuje s takozvanim umrlima, a to što se to ne zna, samo je zato što se ne može posvetiti dovoljno pažnje trenutku uspavlivanja, trenutku buđenja. Ovo sam rekao da bi vam dao konkretniji oblik bivanja zajedno s nadosjetilnim svijetom u kojem su umrli. To će postati još određenije ako uzmemo u obzir neke druge okolnosti.

Mladi ljudi umiru, stariji ljudi umiru. Pa ipak, smrt mladih ljudi razlikuje se od smrti stariji ljudi po svom odnosu prema živim ljudskim bićima koja ostavljaju iza sebe. O takvim stvarima se može govoriti samo ako se uzmu u obzir određeni konkretni uvjeti u toj oblasti. Ovo nipošto ne opisujem iz neke opće znanosti, samo sažimam ono što se zapravo dogodilo u pojedinim konkretnim slučajevima. Ako netko sa vidovitom sviješću promatra što se događa kada djeca umru i napuste svoje roditelje, kada mladi ljudi prođu kroz vrata smrti daleko od svojih voljenih, a zatim može prepoznati kako te duše nastavljaju živjeti, tada se ova spoznaja predstavlja na način koji se može sažeti u sljedeće riječi. Treba reći: u svijesti ovih mladih ljudi koji su prošli kroz vrata smrti postoji nešto što se može okarakterizirati riječima: oni zapravo nisu izgubljeni za žive, oni ostaju tu, ostaju blizu, u biću onih koji nastavljaju živjeti. Kao mladi ne odvajaju se od onih koji su ostali duže, ostaju u svom krugu. - Može se još nešto reći o starijim osobama koje su umrle, od roditelja do djece i tako dalje. Ove stvari je možda najbolje izraziti epigramski. Za one koji su umrli stariji može se reći: duše ovih ljudi koji su umrli kasnije u životu ne gube duše onih koji su ostali. - Pa, dok oni koji su ostali ne gube mlađe duše, stariji ljudi, kada prođu kroz vrata smrti, ne gube duše onih koji su ostali, iako su ovi drugi ovdje. U određenoj mjeri oni nose sa sobom ono što žele od nas; sve mogu imati od duša koje su ostale ovdje, dok to mlađi mogu imati samo ako ovdje unutar sfere preživjelih ostanu. To i čine, ostaju više-manje u sferi preostalih, mlađe duše.

Ova stanja se mogu proučavati na vrlo specifičan način, tako da ono što sam upravo rekao može postati izvjesnost. Mora se, naravno, ove stvari proučavati vidovitom sviješću. Može se proučavati i tugovanje, bol odvajanja, vidovitom sviješću. Tuga i bol rastanka, zapravo su dva potpuno različita stanja. Ljudi to ne znaju, ali kada promatrate tugu i bol u duši čovjeka zbog djeteta koje je umrlo, to je sasvim drugačije od tuge i boli koja se može vidjeti kada umre starija osoba. Ljudi to ne znaju, ali bitno je drugačije kada to prosuđujete kao unutarne stanje u duši.

Čudno je ovo: kad recimo, roditelji oplakuju svoju rano umrlu djecu, to je žalovanje koje je po svom stvarnom sadržaju, po svom dubljem impulsu samo refleksi, onoga što dijete koje živi u duši onih koje je ostavilo iza sebe.

Dijete je ostalo iza, i dok je tamo svašta osjeća, a to se uživljava u dušu ostavljenog i tamo budi impuls. To je bol sažaljenja, bol suosjećanja, to je zapravo bol ili patnja samog djeteta koju čovjek proživljava u sebi. Pripisujete to sebi, naravno, ali to je bol iz suosjećanja. Nemojte me krivo shvatiti - ove stvari moramo shvatiti na razuman način, ne sa svim mogućim lošim konotacijama - moglo bi se reći: kada umre mlađa voljena osoba, čovjek je zaposjednut bolom duše pokojnika, zaposjednut na normalan način, tako da ne čini štetu, živi u njemu, a ono što se tumači kao bol, to je njegov život u nama.

Drugačije je kad žalimo stariju osobu koja nas je napustila. Tu se pojavljuje bol koja nije odraz onoga što živi u pokojniku, jer on zaista može podići ono što je u našoj duši; ne gubi nas. Ne možemo biti zaposjednuti njegovom boli, biti opsjednuti njegovim osjećajima na taj način, jer on nema želju prodrijeti u nas svojim osjećajima, jer nas vuče za sobom. Ne gubi nas. Dakle ova bol, ova tuga je, sebična tuga, sebična bol. Ovo nije prijekor, to je svakako opravdano, ali te dvije vrste žalovanja moramo bitno razlikovati.

Stvar postaje bitna, kada se s opisa boli ili života s umrlima, prijeđe na same umrle. Ako je odnos prema osobi koja je preminula u mlađoj životnoj dobi sasvim drugačiji od odnosa prema osobi koja je umrla kasnije, onda će biti razumljivo da mora biti različita i briga za komemoraciju za umrle, u jednom i drugom slučaju. S mlađim djetetom imat ćemo pravi kult, pravu komemoraciju, ako uzmemo u obzir da je dijete ostalo, da živi s nama i da se voli upoznati s onim što bismo mu mogli prenijeti da je poživilo. Iskustvo pokazuje da takva djeca, nakon svoje smrti, imaju posebnu želju pronaći u komemoraciji, u onome što im se pokazuje, općeljudske odnose, u kultu umrlih pronaći nešto što nudi općenitije interese, što nema puno veze s posebnim interesima. Primjerice, za umrlu djecu primjereniji je katolički sprovod, gdje je općenit obred, gdje imate obred koji vrijedi za sve jednako. Preminulo dijete želi imati komemoraciju koja je univerzalnija, ne samo za njega ili nju, već koja bi mogla biti za sve.

Za preminulu stariju osobu bolja je protestantska pogrebna služba, gdje se čovjek bavi posebnim životnim uvjetima, gdje se drži pogrebni govor koji se odnosi na njegove posebne individualne sklonosti. A ako netko želi njegovati uspomenu na tako starijeg pokojnika, tada je osobito dobro držati se pojedinosti iz života koje su bile samo za njega, za njegov poseban, pojedinačni život, i tamo tražiti misli kroz koje se slavi uspomena na starijeg pokojnika.

Iz ovoga možete vidjeti da ako na to ispravno gledate, znanost duha ne može ostati puka teorija. Pokazuje nam nešto o uvjetima u svijetu, od kojih smo odsječeni samo zato jer sanjamo svoje osjećaje i spavamo kroz svoje impulse volje. Ona govori o svjetovima u kojima se nalazimo s osjećajem i

voljom. Ako duhovno-znanstvene ideje zahvatimo dovoljno intenzivno, s pravom energijom, one neće ostati ideje, one će djelovati na osjećaj i volju. Samo zamislite koliko te duhovno-znanstvene ideje mogu biti plodonosne za život! Svećenici koji moraju voditi pogrebnu službu pronaći će pravi put, pravi takt za tu službu umrlom, na način koji je potpuno drugačiji od zadržavanja na pukoj apstraktnoj teologiji.

To zapravo nije nikakvo čudo, budući da je svijet o kojem govori znanost duha stvarni svijet u kojem žive naši osjećaji, naši impulsi volje, tako da ono što znanost duha može dati, također igra ulogu u osjećajima i volji. Utječe na osjećaje - ali inače i drugdje - kada, naprimjer, razvijamo osjećaje prema umrlima. Ali također bi trebala igrati ulogu i u impulsima volje. O tome treba posebno misliti u naše vrijeme. Jer kad biste slijedili impulse volje ljudi našeg vremena, ne biste došli do dubokih temelja ljudske duše. Upravo je osobitost našeg vremena da čovječanstvo treba tražiti duhovne impulse za svoju volju. I to je tragedija našeg vremena, da se dosad nitko nije usudio potražiti ih. Spas od nemira našeg vremena bit će samo ako se u duhu želi tražiti impulse za vanjski život. Kao što sam večeras rekao, ljudi u najširim krugovima to još uvijek odbijaju. Morat će to naučiti, jer će ovo vrijeme biti veliki učitelj za generaciju koja to mora proživjeti u mnogo većoj mjeri nego što je do sada bio slučaj.

Sljedećeg nedjeljnog jutra želimo nastaviti s ovim danas danim konceptima, koji se više odnose na pojedinca, kako bismo govorili u odnosu na današnje prilike, ali u pravom smislu znanosti duha.

PREDAVANJE X

München, 17 veljače 1918.

Moj će zadatak danas biti prijeći s osnova duhovnog načina gledanja na stvari, o kojima smo nedavno ovdje govorili, na one duhovne procese koji u određenom pogledu leže izravno iza našeg života, i tako se snažno obraćaju našim dušama.

Kao što možete misliti, to je ono što mi, u našoj znanosti duha, zovemo zajednički život sa silama koje struje od takozvanih umrlih u carstvo u kojem boravimo tijekom naše inkarnacije, i moguće je sa svom vitalnošću promatrati što je to što može biti duhovna osnova tako teškog vremena. Međutim, ljudi danas malo traže duhovnu pozadinu egzistencije. To netražnje duhovne pozadine egzistencije, mnogo je tješnje nego se to zapravo misli, povezano s činjenicom da je ova teška katastrofa sada zadesila čovječanstvo. Skrenuo sam vam pozornost na činjenicu da su se u razdoblju koje se može opisati kao posljednja trećina 19. stoljeća, dogodile velike, sveobuhvatne promjene u ljudskom razvoju u cjelini, u odnosu na ranija vremena. Više sam puta istaknuo da je kraj 70-tih bio značajna prekretnica u ljudskom razvoju. Mora se priznati da vrlo malo ljudi danas uviđa koliko je duhovni život bio bitno drugačiji od kraja 70-tih od onoga što je bio prije. Želim reći: premala je distanca da bi to vidjeli. - Ovako nešto se može vidjeti samo kada se promatraju različitosti, diferencijacije, kada se u tome ne sudjeluje izravno, već se od toga distancira. Međutim, ako se čovječanstvo ne želi suočiti s još većom bijedom, tu distancu mora postići što je prije moguće. Jer u sadašnjosti, s duhovne točke gledišta, postoji vrlo čudna, stvarno živa kontradikcija. A kad ovu kontradikciju navedem, zapravo će vam se činiti neobično grotesknom: nije bilo vremena u ljudskoj evoluciji koje se može povijesno pratiti, da je bilo tako duhovno kao vrijeme u kojem živimo, vrijeme od kasnih 70-tih. Povijesno gledano, živimo u najduhovnijem vremenu. A ipak živimo - što je neporecivo - na takav način da mnogo ljudi koji misle da su stvarno duhovni, mogu vjerovati da je vrijeme prilično materijalističko. Vidite, naše vrijeme nije materijalističko, što se tiče života; prema uvjerenju mnogih ljudi, i prema onome što proizlazi iz tog uvjerenja ljudi, naše vrijeme je svakako materijalističko. Što zapravo mislimo kada kažemo da je naše vrijeme duhovno?

Da, prije svega imamo znanstveni pogled na svijet: u usporedbi s tim znanstvenim pogledom na svijet, sve što je bilo prije njega smatralo se materijalističkim! Imamo takav znanstveni pogled na svijet koji se penje do najfinijih, najduhovnijih koncepata. To najbolje uočavaju oni koji egzistenciju promatraju izvan neposredne fizičke prisutnosti.

Takozvani umrli, takozvani mrtvi, imaju vrlo malo od većine ideja u duhovnom smislu, iako mogu biti dobronamjerne. Imaju izvanrednu količinu sadašnjih znanstvenih ideja, ako se o njima razmišlja nepristrano. A zanimljivo je da se takozvani materijalistički darvinizam, shvaća i primjenjuje na vrlo spiritualan način, posebno u carstvu umrlih. Stvari se u životu pojavljuju drugačije nego se čine u uvjerenjima, u često vrlo pogrešnom vjerovanju, koje je uzrokovano onim što ljudi doživljavaju ovdje u tijelu. Što zapravo u prvom redu mislim kad ukazujem na prirodoznanstveno duhovno? Da, vidite, da bi razvili ovi koncepti, da bi se netko uzdigao do takvih misli koje danas imamo o evoluciji i tako dalje, potrebna je duhovnost koja nije bila prisutna u ranijim vremenima. Mnogo je lakše vidjeti duhove i shvatiti ih kao nešto duhovno, nego razviti fino izbrušene koncepte o onome što samo izgleda materijalno. To je dovelo do toga da ljudi razviju najduhovnije koncepte u svom životu duše, a nastave ih poricati. Oni tim produhovljenim konceptima dodjeljuju to da im je dopušteno govoriti samo o materijalnim stvarima. Materijalističko tumačenje našeg prirodoznanstvenog svjetonazora nije ništa drugo nego klevetanje samog karaktera prirodoznanstvenog svjetonazora. To je proizašlo iz sklonosti koja je u stvari kukavičluk! Čovjek se ne može natjerati da živi sa svojim finim osjećajima s fino produhovljenim konceptima, da shvati duhovnost - ako se smijem izraziti - u takvoj razrijeđenosti kakvoj se mora shvatiti kada se razvijaju čisti koncepti o prirodi. Čovjek se ne usuđuje priznati da živi u duhu, kada ima takve razrijeđene, produhovljene pojmove, pa stoga laže sam sebi govoreći: ovi pojmovi označavaju samo materijalne stvari - što nije točno, što je samo obmana. A tako je i u drugim područjima života. Može se istaknuti - prekjučer sam to učinio - mnoge umjetničke tvorevine današnjeg vremena pokazuju vrijednost kroz taj produhovljeni, istančani osjećaj kakav nije postojao u razvoju umjetnosti ranijih epoha. Nema sumnje da danas u području umjetničkog stvaralaštva izlazi na vidjelo mnogo toga što bi se uzalud tražilo kod Rafaela ili Michelangela. Ovu promjenu u duhovnom životu donio je vrlo specifičan duhovni događaj. I danas bih za vas ponovno želio okarakterizirati ovaj duhovni događaj s određenih gledišta.

Kad sredina 19. stoljeća još nije stigla, početkom 40-tih godina 19. stoljeća, priprema se određeno duhovno biće - imena nisu bitna, ali ako bi se dalo ime, može se birati ima arhanđela Mihaela, posuđeno iz kršćanske teologije, tako se arhanđel Mihael pripremao da se postupno pretvori od pukog arhanđela u duh vremena, da postigne takav razvoj, da u živote ljudi može intervenirati ne samo sa stajališta nadosjetilnog, već izravno sa stajališta zemaljskog. Arhanđeo Mihael se morao pripremati da sam siđe na Zemlju, da proživi, da tako kažem, veliki proces samog Krista Isusa, da proživi ovaj veliki proces: uzeti svoju početnu točku ovdje na Zemlji i nastaviti raditi sa gledišta Zemlje. Za to je bilo potrebno da se od

četrdesetih godina 19. stoljeća do kraja sedamdesetih obavi priprema od strane ovog duhovnog bića. I tako se može primijetiti da godine, od četrdesetih do otprilike 1879. predstavljaju značajnu borbu u nadzemaljskoj oblasti, ali u onoj nadzemaljskoj oblasti neposredno uz zemaljsku oblast. Dakle, ovo duhovno biće, koje se može nazvati arhanđeo Mihael, moralo je voditi tešku, tešku bitku protiv određenih suprotstavljenih duhova. Morate malo pogledati ove suprotstavljene duhove ako želite razumjeti što se zapravo dogodilo.

Ova duhovna bića, protiv kojih se morao boriti arhanđeo Mihael, koji je postao duh vremena, uvijek su intervenirala u životu, u evoluciji čovječanstva. U posljednjim tisućljećima, prije sredine 19. stoljeća ona su imala zadatak, diferencirati ljude od duhovnog svijeta. A ona duhovna bića koja su izravni sljedbenici arhanđela nastoje ljude vratiti u grupnu dušu čovječanstva, izliti jedinstvo nad cijelim čovječanstvom. Bilo bi drugačije da su samo ona radila na čovječanstvu. Čovječanstvo bi bilo zamagljeno na neki način u nerazlučivosti, predstavljajući samo jednu vrstu, kao što je u osnovi životinjska vrsta, ali na nešto višoj razini. Ta duhovna bića, protiv kojih se princip Mihaela morao boriti, ona su koja su imala zadatak unijeti diferencijaciju u čovječanstvo, podijeliti jedinstvenu ljudsku vrstu na rase, na narode, na sve one razlike koje su vezane uz krv, živce, temperament. To se moralo dogoditi. Ova duhovna bića, koja su morala unijeti takvu diferencijaciju u čovječanstvo, možemo nazvati ahrimanskim bićima; to se može tako nazvati, ali mora biti jasno da je to ahrimansko načelo bilo neophodno tijekom evolucije.

Približavalo se vrijeme koje je bilo važno vrijeme u evoluciji čovječanstva u odnosu na ono o čemu sam sada raspravljao. Bližilo se vrijeme, počevši od četrdesetih godina 19. stoljeća, kada će stare diferencijacije nestati, vrijeme kada će se diferencirani ljudski rod sjediniti u jedno jedinstvo.

Kozmopolitski pogledi, koji su se u osamnaestom stoljeću i prvoj polovici devetnaestog izrodili u kozmopolitske fraze, samo su odraz onoga što se dogodilo u duhovnom svijetu. Čovječanstvo već teži brisanju razlika koje je potaknula krv, živci, temperament. Zapravo, nije u duhovnim svjetovima tendencija da se čovječanstvo dalje diferencira, već je u duhovnim svjetovima prije tendencija da se na čovječanstvo izlije kozmopolitski element. Koliko god danas bilo malo razumijevanja za to pod dojmom našeg katastrofalnog vremena, ipak se mora priznati da je to u skladu s istinom. I ova činjenica, koja se odražava na zemaljske događaje, ako ih promatrate u njihovoj duhovnoj pozadini, to vodi do uvida kako se protiv duhova rase, onih duhova naroda koji diferenciraju čovječanstvo, od četrdesetih godina nadalje, borio duh koji je trebao postati duh vremena u moderno vrijeme. Ono što se tamo dogodilo, iako na različitoj razini, uvijek je predstavljano značajnim simbolom. Simbol se također odnosi na druge stupnjeve razvoja,

jer se stvari stalno iznova ponavljaju na različitim stupnjevima, a ono što sada govorim samo je ponavljanje na određenom stupnju, duhovnog događaja koji se dogodio na različitoj razini. To je predstavljeno svladavanjem zmaja od strane arhanđela Mihaela. Ovo svladavanje zmaja od strane arhanđela Mihaela, što znači da su protivničke sile protjerane iz kraljevstva kojim vlada arhanđeo Mihael, dogodilo se u jednoj sferi početkom četrdesetih godina. Određena duhovna bića koja su do tada u duhovnom svijetu imala zadatak diferenciranja čovječanstva na rase i narode - ako se smijem tako izraziti - potisnuta su s neba na Zemlju. Ta ista duhovna bića koja su na takav način diferencirala čovječanstvo do 40-tih, nemaju više nikakve moći u prostorima koji graniče sa zemaljskim svijetom. Gurnuti su među ljude, gurnuti među ljude na Zemlji sa svime što su mogla ponijeti sa sobom. To je ono što znanost duha naziva pobjeda arhanđela Mihaela nad protivničkim duhovima, koja se dogodila krajem 70-tih: zbacivanje određenih protivničkih duhova na Zemlju.

I tako do kasnih 70-tih imamo dvije stvari. S jedne strane imamo one za koje bi se moglo reći da imaju sposobnu volju - ako se izraz razumije u uvjetnom smislu -, od godine 1879. imamo dominaciju duha vremena Mihaela, koji omogućuje primanje produhovljenih koncepata, produhovljenog duhovnog života. I imamo protivničke duhove na Zemlji, koji nas iskušavaju da zaniječemo sadašnju duhovnost. Borite li se protiv materijalizma sadašnjosti, uvijek trebate biti svjesni da se ne trebate boriti protiv onog što je dobro u našem dobu, nego da se borite protiv laži našeg doba. Jer, to su u biti lažljivi duhovi, koji su s neba na Zemlju potisnuti, oni duhovi koji kao duhovi zapreka sada priječe i da duhovno biće tražimo u shvaćanju prirodne egzistencije. Ako upoznate ljude koji su iz duhovnog svijeta sišli u zemaljsku inkarnaciju nakon 1841. i koji su od tada ponovno umrli, vidjet ćete kako se, rekao bih, te stvari shvaćaju s druge strane svijeta, takoreći. I onda možete ispraviti mnogo toga što je jako teško vidjeti ovdje u fizičkom svijetu.

Kad se početkom 20. stoljeća postupno pokazalo koliko je trebalo isticati razne oblasti duha u životu, oni koji su to isticali bili su u biti ljudi koji su nakon 1848, zapravo već nakon 1840, sudjelovali u teškoj borbi koju je arhanđeo Mihael vodio u duhovnom svijetu i koja je završila 1879. padom duhova tame na Zemlju gdje su sada s ljudskim bićima. A u biti to je borba s arhanđelom Mihaelom, kada se netko pobuni protiv tih duhova, kada ih netko nastoji istjerati s polja.

Sada, postoji određeni zakon, dragi prijatelji. Ovaj zakon kaže da se s bilo koje točke može pratiti razvoja unatrag kao i unaprijed. Ako netko pogleda bilo koju točku u povijesnom razvoju, može reći: postoji ta točka u vremenu, tu se u ovoj točki u vremenu događa ovo ili ono. - Sada vrijeme nastavlja teći i može se promatrati događaje; također možete gledati vrijeme

unatrag. Može se od 1879. vratiti do 1878, 1877, do 1860, 1850, i tako dalje, i onda se može vidjeti kako to izgleda unatrag u duhovnom svijetu. Tada ćete vidjeti sljedeće. Vidjet ćemo da se u dubljoj strukturi događaja, ono što nalazimo u prošlosti ponavlja u tijeku događaja. Kada nešto veliko kažete jednostavno, to zvuči pomalo trivijalno. Ali reći ću jednostavno. Ako se uzme u obzir 1879, može se ići dalje do 1880, ili natrag do 1878 godine. Ako se nastavi dalje do 1880, primijetiti će se u dubljoj duhovnoj strukturi, da je ono što se dogodilo 1878 uključeno na određeni način, tako da iza događaja 1880, kao sila koja pridonosi stoji događaj iz 1878 godine. A iza događaja iz 1881, događaj iz 1877, djeluje kao sila koja stoji iza njega. Dok se vraćamo unatrag, vremenska crta se preokreće, i događaji koji su dalje unatrag, stavljaju se iza onih koji su dalje od određene vremenske točke. Čovjek puno toga razumije kada razumije te stvari.

Sada vas molim da upamtite da o godini 1879 govorim mnogo godina, a ne samo od 1914, što bi bilo jeftino. Ovo je važno, dragi moji prijatelji. I zamolio bih vas da napravite jednostavnu matematiku za mnom. Izračunajte unatrag od 1879 do ove godine, koju sam često nazivao drugom granicom. Uvijek sam govorio: borba o kojoj sada govorim započela je ranih četrdesetih, oko 1841, 1840 godine. - Izračunajte unatrag: 1879, 1869, 1859, 1849 i još oko osam ili devet godina, dakle trideset osam ili trideset devet godina. Računajte unaprijed: 1879, 1889, 1899, 1909, 1914, do naših dana ima točno toliko: ima trideset osam ili trideset devet godina. Kad biste čak pogledali 1917. godinu, dobili biste iznenađujući rezultat. Razumjeli biste kakvo duboko značenje ima kada okultist kaže: ako se krene dalje od presudnog povijesnog događaja, prethodni se duhovni događaj ponavlja u sljedećem.

Iza događaja našeg vremena ovdje na fizičkoj razini, stoje duhovni događaji koji su započeli 40-ih i koji se mogu opisati kao borba arhanđela Mihaela protiv protivničkih duhova. To stoji iza ovih događaja. Imamo ponavljanje onoga što se dogodilo ranih 40-ih. I možete zamisliti kako drugačije gledate na događaje u sadašnjosti kada se vratite na ovaj zakon. Možda će se tada malo dublje shvatiti ono što inače samo na jedno uho uđe a na drugo izađe, što ne ulazi u dušu. Netko će reći da se borba arhanđela Mihaela protiv protivničkih sila u izvjesnoj mjeri vratila na početnu točku.

Uglavnom, ljudima sadašnjosti uvijek je teško razgovarati o tim dubljim vezama, jer tako energično odbijaju ono što bi pomoglo da se ova sadašnjost shvati na pravi način, i da se u nju intervenira pravilnim djelovanjem. Naše vrijeme doista zahtijeva da se odrekemo starih predrasuda, zahtijeva da se ono što jest dovede do razumijevanja, i da se to osvijesti. Jer se ovdje izravno na fizičkoj razini, događaju stvari koje su mnogo duhovnije prirode od uobičajenih događaja. Ali to ima veze sa silaskom arhanđela Mihaela u našu oblast Zemlje. Ali ako bi tu stvar

trebalo uzeti s njenom pravom pozadinom, onda se ljudi ne slažu s tim, ne žele se složiti s tim! No, upravo je to ono što je potrebno, da bi zavlдалo duhovno razumijevanje najvažnijih impulsa našeg vremena, da bi se proširilo na sve veće krugove. Stoga je bilo prijeko potrebno, kao što se godinama događalo na susretima naših ogranaka, skrenuti pozornost na nužnost da se ne uspravamo u odnosu na tijek događaja, koji je pod tako snažnim utjecajem duha u naše vrijeme. A prespavati događaje, to je gotovo temeljna značajka našeg vremena. Ljudi prolaze pored događaja kao da spavaju, a moglo bi se primijetiti i da što je događaj drastičniji, što je dublji njegov značaj na fizičkom planu, to ga više ljudi prespava.

Ožujak 1917. - ako smijem samo natuknuti konkretne stvari - bio je nešto tako snažno u svojoj osnovi, donijet će tako važne stvari o kojima čovječanstvo danas još ne može sanjati, da je to upravo groteskno, koliko malo ljudi razumije da je danas potrebno da gotovo svi, revidiraju sudove, gotovo sve što su ljudi vjerovali prije 1914.

Ovom prilikom može se istaknuti da sam 1910. u Kristijaniji održao nekoliko predavanja o dušama europskih naroda. U prvom od ovih predavanja možete pročitati rečenicu da će vrlo brzo čovječanstvo biti pozvano da nešto shvati o odnosima među dušama europskih naroda. Na našim predavanjima opetovano se naglašavalo: pogled treba biti usmjeren neposredno prema istoku; za evoluciju je važno što se odatle događa. - Koliko je to puta rečeno. To zna svatko tko je slušao. I tek u proljeće 1914, na ciklusu predavanja u Beču o životu između smrti i ponovnog rođenja, usudio sam se odlučno ustvrditi, izjaviti da se socijalni život našeg vremena može u pravom smislu usporediti s posebnim oblikom bolesti, s karcinomom, da se podmukla bolest raka provlači kroz socijalni život. - Naravno, pod našim sadašnjim okolnostima, ove se stvari ne mogu drugačije reći, ali ih se mora razumjeti.

Svjetski događaji se ne odvijaju tako da prevladava lijepi niz, što je bajka povjesničara: da se ono kasnije razvija iz prethodnog, ovo opet iz prethodnog i tako dalje. Predrasudu da se ono što dolazi kasnije uvijek razvija ili mora razvijati iz onoga što je prethodilo, to se može prepustiti ljudima koji imaju manje osjećaja za stvarnost nego što bi antropozofski mislioci trebali razviti. Tu se predrasudu može prepustiti političarima starog kova, pa i ovim današnjim, dok god to žele. Stvarnost je, međutim, nešto sasvim drugo. Poanta je da je tijek događaja poput dva kraja vage u punoj akciji, u punom pokretu, gdje čas jedna a čas druga strana tone. I zato se vrijeme od početka četrdesetih može ovako okarakterizirati: bilo bi moguće da se od godine 1840 do 1914 - vrijeme koje na dva dijela dijeli godina 1879 - pokušalo na pravi način pripremiti ono produhovljenje čovječanstva za kojim teži arhanđeo Mihael; da je postojao pokušaj širih razmjera unošenja duhovnih pojmova, duhovnih ideja u čovječanstvo. Ako takvo što - budući

da čovječanstvo u moderno doba mora ovisiti o slobodnoj volji - izostane, slobodnom ljudskom voljom, tada se vaga spušta na drugu stranu. Tada se kroz krv ispušta ono što se moglo duhovno postići. Zatim se isprazni na jedan, rekao bih, nadfizički način. To je samo izravnavanje vage kojemu svjedočimo u našem katastrofalnom vremenu. Čovječanstvo, koje je odbacilo produhovljenje, mora biti prisiljeno na produhovljenje. To se može dogoditi kroz fizičku katastrofu.

Ovu ideju možete potvrditi ako čvrsto stojite na sljedećem temelju: ovdje živimo u ovom fizičkom svijetu, ali zapravo se samo budimo u ovom fizičkom svijetu kroz naše percepcije i naše predodžbe, kao što sam nedavno objasnio. Osjećajima ovdje sanjamo, impulsima volje spavamo. To je prirodno za ljude. Ali ako se kroz imaginaciju, inspiraciju, intuiciju, smjestimo u taj svijet, koji je kao duhovni svijet uvijek oko nas poput zraka, i u kojem su takozvani umrli zajedno s nama, radeći svojim impulsima, tada opažamo kako je život ovdje u fizičkom svijetu povezan sa životom takozvanih umrlih. Umrli mogu upijati samo duhovne ideje iz srca ljudi.

Sjetite se što sam rekao prije tri dana: ako osoba umre u mladoj dobi, tada, duhovno govoreći, ona zapravo nije napustila svoj bližnje; ostala je tu, stvarno je tu. Ali za umrle je pitanje nečeg sasvim drugog od bivanja tamo - molim vas da ovo shvatite vrlo ozbiljno - za umrle je pitanje sposobnosti podnijeti tu egzistenciju, moći je shvatiti. Ako je osoba umrla u obitelji koja je materijalistička i ne posvećuje se duhovnim idejama, onda je umrla osoba tu u ovoj obitelji, ali je u ovoj obitelji na takav način da je stalno tlačena i uznemirena. Za nju je obitelj nešto poput noćne more, poput zraka kojeg previše udahnemo, pod kojim osjećamo noćnu moru. Samo duhovne ideje mogu riješiti ovu noćnu moru i učiniti život s onima s kojima je čovjek ostao podnošljivim.

Opet sam rekao, kada je starija osoba istrgnuta od svojih najmilijih, ona u određenom smislu odnosi njihove duše sa sobom. Vodi ih sa sobom, vuče ih sa sobom. Ali opet, ako ne prevladaju duhovne ideje, za nju su poput noćne more.

Razmotrimo sada nešto drugo. Čovjek može puno naučiti kada, pod određenim okolnostima, promatra iznenadnu smrt osobe, izazvanu vanjskim ili nenormalnim unutarnjim okolnostima. Pretpostavimo da je osoba pretučena na smrt ili upucana. U tom slučaju smrt nastaje na drugačiji način nego kada do nje dolazi postupno bolešću, prirodnim putem. Sada zamislite čovjeka koji je strijeljan u trideset petoj godini života; tako je njegov život uništen izvana. Da hitac nije ispaljen - naravno da je riječ o karmi, ali ipak vrijedi sljedeće, što ću sada objasniti - da čovjek nije upucan, njegova bi mu konstitucija možda omogućila da živi još trideset i pet godina. On u sebi nosi konstituciju za još trideset pet godina. To daje nešto vrlo specifično.

Ako čovjek nasilno umre u trenutku kad su životne snage još posebno aktivne, onda on u tom trenutku proživljava enormno mnogo toga. Sabijeno u trenutak, on doživljava određene stvari koje se inače protežu kroz dugo vremensko razdoblje. Ono što je mogao doživjeti u trideset pet godina koje bi uslijedile nakon prvih trideset pet godina, što bi se proteglo kroz mnoge godine, sabijeno je u jedan trenutak. Jer najvažnija stvar koju čovjek iskusi u času smrti je da je u ovom času smrti sposoban stvarno vidjeti svoje fizičko tijelo izvana, kako ono prolazi kroz prijelaz od ovladavanja silama koje je prije imao dok je duša bila unutar tijela, do toga da ono sada postaje biće prirode i predaje se prirodnim silama, vanjskim fizičkim silama. To je ono što je neizmjerljivo značajno u trenutku smrti, da se čovjek osvrće na to kako je njegov organizam prepušten na milost i nemilost fizičkim silama prirode. Kada osoba pretrpi nasilnu smrt, odjednom je ne samo prepuštena na milost i nemilost tim prirodnim silama koje su normalne, nego kao organizam, tretira proboj metka kao anorgansko, neživo tijelo, i potpuno je potisnut u anorgansko. Velika je razlika između polagane smrti od bolesti i iznenadne smrti od uplitanja vanjskog svijeta u ljudski organizam, bilo u obliku metka ili bilo kojem drugom. Postoji iznenadni bljesak, provala beskrajne duhovnosti. To je plamen duhovne aure, onoga što se tamo odvija. I onaj tko je prošao kroz vrata smrti osvrće se na tu baklju. Ovo rasplamsavanje je vrlo slično onome što se događa samo onda kada se ljudi predaju duhovnim konceptima. To su zapravo posljedice, koje se mogu međusobno zamijeniti. Nevjerojatno je zanimljivo vidjeti koliko je slična, gledano s druge strane, sa strane umrlih, misao, osjećajna misao, koju netko ima kada uživa u umjetničkom djelu, slici rođenoj iz duhovnog života, ili pak onaj osjećaj koji čovjek iz toga ima, a da ljudsko biće toga nije svjesno, i kada je recimo ruka povrijeđena ili ozlijeđena izvana, i u ljudskom biću se javlja bol. Postoji ogromna srodnost između dva događaja, tako da jedan može zamijeniti drugi.

Sada ćete razumjeti karmičku vezu koja postoji između dva događaja. Naravno, kako su se približavale četrdesete, popriličan broj ljudi znao je, kako bih rekao, 'zvjezdani aspekt'. Ovo je samo tehnički izraz koji koriste okultisti, da kada žele označiti takav događaj kao bitku arhandela Mihaela sa zmajem, oni kažu: takav je položaj zvijezda. - Bilo je naravno, dosta ljudi koji su u tom trenutku znali da se događa tako važan događaj. Bilo je i ljudi koji su htjeli poduzeti mjere opreza; samo, mogu reći, drugi kraj vage je bio pretežak: materijalistički osjećaj ljudi bio je prejak. Dakle, netko bi pribjegao pogrešnoj stvari koju je mogao dosegnuti u to vrijeme. Netko bi vidio: duhovni život mora ući u čovječanstvo. To se pokazalo vrlo jasno. Jer 40-ih mnogi koji su razumjeli znakove vremena bili su uvjereni da duhovni život mora ući u čovječanstvo. Da je ovaj duhovni život ušao u čovječanstvo od početka četrdesetih, čovječanstvo bi bilo pošteđeno mnogih katastrofa. Jer svejedno bi se dogodilo ono što se dogodilo, ali u drugom obliku. No što

je karmički nužno, događa se, ali može poprimiti mnoge oblike. To uvijek treba imati na umu.

Želim se jasnije izraziti: ako ljudi danas razmišljaju o tome što bi se trebalo dogoditi na socijalnom polju ili na drugim poljima, da, onda to mogu učiniti na dva načina. Mogu postaviti program, mogu formirati koncepte koji su programski, mogu smisliti kakav bi svijet trebao biti na određenom području. To se može sažeti u riječi koje lijepo zvuče. Možemo se zaklinjati u te riječi kao u dogme, ali rezultat je nikakav, apsolutno nikakav! Netko može imati najljepše ideje o tome kako bi trebalo biti: od toga ne može biti ništa. Ništa ne može proizaći iz tih ideja, koliko god lijepe bile. Izmišljeni programi su najbevrjednija stvar koja može biti. S druge strane, može se učiniti nešto drugo: može se - a neki to postižu i bez posebne vidovitosti - jednostavno zapitati, kroz naivno, intuitivno prepoznavanje uvjeta vremena: što će se sigurno dogoditi u sljedećih dvadeset do trideset godina? Što leži u tom vremenu, što se želi ostvariti? - Onda se može reći, kada saznate što će se neizbježno dogoditi: čovjek sada ima izbor, ili prihvaća razum i usmjerava razvoj u smjeru koji se mora dogoditi; onda će stvari biti u redu. Ili to izostane, stvari se prepuste, spava se, ne budi se; onda se događaju katastrofe, dolaze revolucije, kataklizme i tako dalje. - Nikakva statistika, nikakvi programi, ma koliko dobro zamišljeni, nemaju nikakvu vrijednost. Vrijednost ima samo promatranje onoga što leži u njedrima vremena. To treba upiti, u to treba prodrijeti, to treba dominirati sadašnjim namjerama.

U 40-ima različiti ljudi koji su bili ljudi programa, trijumfirali su nad nekolicinom koja je vidjela ono što sam upravo rekao. Kao rezultat toga, pojavile su se mnoge stvari za produhovljenje čovječanstva: spiritizam, naprimjer, koji je samo pokušaj produhovljenja nepodobnim sredstvima, koji želi reformirati na materijalistički način, predstaviti duhovni svijet, otkriti ga. Netko također može biti prilično materijalistički u mišljenju. Naprimjer, netko je materijalist kad kaže: da, ali ovaj ili onaj dio čovječanstva je u pravu, zašto se duhovne moći ne umiješaju i pomognu onome tko je u pravu? - Koliko često čujete da se sada kaže: zašto duhovne moći ne interveniraju? - Neki dan sam odgovorio više apstraktno: čovječanstvo se trenutno sprema za slobodu. - Oni koji pitaju: zašto duhovne moći ne interveniraju? - polaze od uvjerenja da duhovi trebaju voditi politiku umjesto ljudi. Naravno, to bi bilo lagano napredovanje kada bi duhovi umjesto ljudi uvodili reforme koje su potrebne. Ne rade to, naravno, jer ljudi žele slobodu. Čekanje pomoći od duhova je ono što ljude najviše zbunjuje, odvraća ih od onoga što bi se zapravo trebalo dogoditi. I tako je upravo vrijeme kada se čovječanstvo, tijekom života, probijalo u profinjene duhovne koncepte, koji kod nekih ljudi očito žive, s druge strane to je vrijeme najveće izloženosti materijalističkim iskušenjima. Ljudi jednostavno ne mogu praviti razliku između profinjenih, produhovljenih koncepata i osjećaja, i između onoga što im se s druge strane, približava

kao iskušenje i suprotstavlja se onome što je netko produhovio u sebi. Zato je - jer se nije na vrijeme shvatilo kako se razvoj treba odvijati - katastrofalno doba, naša teška sadašnjost, postala nužna. Bez ovih teških iskustava, čovječanstvo bi još dublje potonulo u nepovjerenje u sebe, duhovno bi se razvijalo i dalje, ali bi bilo odbacivano.

Takva je pozadina povijesnog razvoja. Želio bih iz te pozadine doista osvijetliti neke stvari koje su u prvom planu, ali iz lako razumljivih razloga to nije moguće, pogotovo u današnje vrijeme. Moram prepustiti pojedincu da sam osvijetli ono što živi u našoj neposrednoj sadašnjosti, gledano iz pozadine koju sam upravo opisao.

Prespavati, ono što sam upravo opisao, znači previdjeti i uglove i obrise života. Ali ako pogledate dalje od grubih obrisa života, tada se pojavljuju kompromisi. Sada, mogu postojati vremena koja su vrlo pogodna za kompromise. Ono što je prethodilo četrdesetim godinama 19. stoljeća, bilo je vrijeme vrlo pogodno za kompromise; ali naše vrijeme nije. Postavlja nam zadatak da vidimo stvari onakvima kakve jesu, sa svim njihovim obrisima i kutovima. Ali također u ljudske umove stavlja impuls, upravo zato što su ti obrisi i kutovi tu, da pred tim obrisima i kutovima pospano zatvore oči. Čak i u odnosu na najveće i najvažnije događaje u ljudskom razvoju, može se uočiti ono što sam upravo rekao.

Suočena s najvećim događajem u svjetskoj povijesti, evolucija ljudi je došla do ovih grubih rubova, čak i suočena s najvećim događajem u svjetskoj povijesti: otajstvom Golgote. Znamo sva razmišljanja o otajstvu Golgote koja su nastala tijekom teološkog razvoja devetnaestog stoljeća. Od vremena kada je Lessing govorio o otajstvu Golgote filozofu Drews-u, rečeno je sve moguće. I može se reći: cijeli ovaj teološki razvoj 19. stoljeća daje najpotpuniji dokaz da su ljudi zaboravili kako uopće išta razumjeti od otajstva Golgote. Ali postoje neke zanimljive publikacije o Kristu Isusu. Naprimjer, jedna danska, koja zauzima stajalište današnjih prirodoznanstvenih mislioca. Autor sa svoje strane kaže: ja sam psiholog, filozof, psihijatar, promatram evanđelja sa svog stajališta. - Do kakvog je zaključka došao? Prikladno u smislu suvremene psihijatrije, kako ona može prosuditi, čovjek je došao do zaključka: slika koju evanđelja prikazuju o Kristu Isusu klinička je slika. Krista Isusa se doista može shvatiti samo kao biće kojeg čini ludilo, epilepsija, bolesne vizije i slično. Svi simptomi ozbiljne duševne bolesti su zapravo prisutni. - Ako pročitate najvažnije dijelove ove knjige, kao što sam ja nedavno učinio, ljudi se užasnu. To se može razumjeti. Kad ih se suoči s onim što smatraju svetim, kao sa simptomom bolesti, ljudi su užasnuti. Ali o čemu se zapravo radi? Da, slučaj je da se među velikim brojem nepoštenih, onih koji rade kompromise, jednom pojavio jedan koji je sada zauzeo potpuno znanstveno gledište, koji više ni s

čim ne pravi kompromise, nego kaže: ja sam potpuno prirodoznanstvenik; i ako sam to, onda moram reći onako kako govorim, jer to je činjenica.

Kad bi ljudi iskreno zauzeli stav koji je zauzela znanost, morali bi imati takve stavove. Postoje ti kutovi i obrisi, ne može se pobjeći. I čovjek ne može a da ne napusti znanstvenu točku gledišta i ne prijeđe na duhovno-znanstveno gledište - tada ostaje i pošten - ili se može ostati pošten u znanstvenom gledištu, tada se mora, bez pravljenja kompromisa, gledati na stvari kao takve kao uskogrudan prirodoslovac, ali ga u struci smatraju poštenim čovjekom, koji je samo potpuno uskogrudan i ničim ne prešućuje svoju uskogrudnost, uskogrudan, ali dosljedan. To se mora razumjeti. Kada bi ljudi vidjeli, ono što nužno mora rezultirati, ako su dosljedni, tek tada bi život vidjeli beskompromisno.

U ruke mi je ovih dana gurnut zanimljiv komad papira. Već sam znao za spomenutu knjigu, ali je nemam ovdje, pa vam mogu samo pročitati bilješku. Uručeno mi je da posvjedoči o onome što je danas moguće.

"Svatko tko je ikada sjedio u gimnaziji nikada neće zaboraviti sate kad je 'uživao' u razgovoru između Sokrata i njegovih prijatelja kod Platona. Nezaboravno je zbog nevjerojatne dosade koja je izvirala iz tih razgovora. I netko se možda sjeća da je Sokratove razgovore zapravo smatrao iskreno glupima; ali, naravno, nitko se nije usudio izraziti ovo stajalište, jer ipak je dotični čovjek bio Sokrat, 'najveći filozof'. - Knjiga 'Sokrat idiot' Aleksandra Moszkowskog otklanja to posve neopravdano precjenjivanje dobrog Atenjanina. U malom, zabavno pisanom djelu, povjesničar Moszkowski poduhvatio se ničeg manje nego da Sokratu gotovo potpuno oduzme filozofsko dostojanstvo. Naslov 'Sokrat idiot' mišljen je doslovno. Ne bi bilo krivo pretpostaviti da će knjiga potaknuti daljnje znanstvene rasprave."

Sad se čovjeku može činiti strašnim što se ovako nešto piše, zar ne? Ali ne mislim da je to uopće strašno. Smatram da je to prirodno i iskreno od Moszkowskog. Jer prema konceptima i osjećajima koje ima Moszkowski, ako ostane dosljedan, može samo Sokrata nazvati idiotom; to je samorazumljivo. A kad to učini, pošteniji je od tolikih drugih koji bi, prema svojim stavovima, Sokrata nazvati idiotom, ali to ne rade iz kompromisa. Ne trebam ni reći, da netko ovdje kroz propusne zidove podružnice u Münchenu, ne bi trebao pronijeti vijest da se slažem da je Moszkowski Sokrata nazvao idiotom. Nadam se da razumijete što zapravo mislim.

Ali također moram priznati da se u naše vrijeme određene prosudbe kombiniraju u glavama ljudi samo zato što se prave nepošteni kompromisi. Ne može se u isto vrijeme razmišljati o duševnim bolestima na način na koji razmišlja moderna psihijatrija i pisati knjigu kao što je Danac napisao, o Kristu Isusu. To ne možete. Čovjek nije pošten ako ne odbaci ove koncepte i ne zamijeni ih duhovnim konceptima, ili ne zauzme stajalište da je Krist

Isus bio mentalno bolestan. I ne može se, ako se poznaje to osebujno gledanje Aleksandra Moszkowskog, o teoriji zračenja, o kvantnoj teoriji - samo treba upoznati takve ljude, upoznati gledanje na granične koncepte, na cjelokupnu strukturu svijeta, koje ima Moszkowski - čovjek ne može a da ne pomisli da su Sokrat, a također i Platon, idioti, ako je pošten i dosljedan.

Jedan od impulsa koji je prije svega potreban čovječanstvu, je prije svega ovaj: odbijati kompromise, ne raditi kompromise, barem u početku u umu. Važno je, iznimno važno, da se na to gleda kao na zahtjev vremena. Jer to je jedan od najvažnijih zahtjeva duha vremena Mihaela, uliti jasnoću, bezuvjetnu jasnoću u ljudsku dušu. Ako se želi slijediti arhanđela Mihaela, potrebno je u dušu unijeti jasnoću, pobijediti pospanost. To se javlja i u drugim sferama, ali danas je apsolutni zahtjev uvid u posljedice stvari. U ranijim vremenima bilo je drugačije. U ranijim vremenima, kroz stoljeća, u tim danima u kojima je prije arhanđela Mihaela vladao Gabriel, ono što je čovjek ovdje smatrao kompromisom bilo je oslabljeno od duhovnog svijeta. Mihael je duh koji radi sa slobodom ljudi u najeminentnijem smislu. Dakle, Mihael radi pravu stvar. Nemojte misliti da Mihael ne radi pravu stvar, on radi pravu stvar. U nesvjesnim oblastima duše, svaki obris i kutak duhovnog života ljudskog bića je oštro definiran. Tamo je. Tko god ima i najmanju sklonost - ma kako neznatnu - iznijeti latentne vizije koje leže ispod površine duše, zna kakve nesuglasice i nepovezane stvari danas žive u dubini duše. On zna kako današnja materijalistička psihijatrija živi u dušama, ne preže od toga da Ga vidi kao epileptičara, pa i prepozna Krista Isusa. On to zna. Ako se stvari samo malo podignu u svijest, ako netko ima samo malo kapaciteta da podigne stvari u svijest, da, tada postaje svjestan kako stvari stoje. Bilo bi zanimljivo kada bi dobar slikar, s pravim osjećajem za sadašnjost, naslikao 'Krista viđenog od strane suvremenog psihijatra' i prikazao Ga ekspresionistički. Bilo bi vrlo zanimljivo što bi iz toga proizašlo ako bi slikar doista ima razumijevanja za ono što se događa u dubinama duševnog života sadašnjice.

Vidite, u naše vrijeme moramo duboko kopati, ako želimo shvatiti što se događa na površini egzistencije. No, s druge strane, može se razumjeti da ljude obuzima stanoviti kukavičluk i malodušnost kada trebaju doći do naznačene stvari. I to je ono drugo što je potrebno u sadašnjici: hrabrost, čak i izvjesna smjelost u načinu gledanja na stvari, u načinu mišljenja, takva smjelost koja ne otupljuje pojmove, nego ih možda čini izoštrijenijima. Ove stvari govorim, koliko god su duhovno dostupne svima, kako bi ih svi mogli vidjeti. Čovjek ih može i sam promatrati, ako stvarno želi promatrati duhovni život sadašnjice. Sve što danas treba reći, može se saznati iz vanjskih događaja; duhovni istraživač samo će to preciznije opisati jer vidi pozadinu toga. I ako zatim duhovni istraživač opiše ovu pozadinu, tada će se sve potvrditi što je, naprimjer, danas istaknuto.

Danas se mnogi pitaju što bi zapravo trebalo učiniti. - Tako je očito što učiniti. Želim reći: treba otvoriti oči, svakako duhovne! - Volja dolazi kad otvoriš oči. Volja ovisi o nečijoj životnoj situaciji. Čovjek ne može uvijek učiniti pravu stvar na mjestu gdje se nalazi u skladu sa svojom karmom, ali mora pokušati duhovno otvoriti oči. Danas je pak, čest slučaj, da kad ljudima pokušaš predočiti nešto što je potrebno u današnjici, oni brzo sklope oči; zatim brzo odvrte um od toga. To je samo druga strana na vagi.

Ako se ovako govori, lako se može shvatiti kao da se želi dati kritika našeg vremena. Nikad to ne mislim. Ono što želim reći je: skrenuti pozornost na ono što mora ući u ljudske duše i umove kao impulsi iz duhovnog svijeta, ako želimo izaći iz katastrofalnog vremena u koje smo upali. Kao što sam rekao, nažalost, nije moguće ići u konkretne detalje. To svatko može za sebe.

PREDAVANJE XI

München, 2 svibnja 1918.

Danas, prvog dana rasprava u ogranku, promotrimo, primjereno prilikama vremena, ono što naša duhovno-znanstvena razmatranja mogu rasvijetliti, a to su mnoge stvari s kojima se ljudi u našem vremenu susreću, preispituju ili barem imaju zadatke koje bi trebali ispuniti, zadatke koje u najeminentnijem smislu postavlja duh vremena, i od čijeg bi shvaćanja od strane svakog pojedinca možda mogla ovisiti sudbina čovječanstva u neposrednoj budućnosti. Krenimo od nečega što je možda očito. Primijetili ste da već duže vrijeme postoji promjena u raspoloženju prema našoj antropozofski orijentiranoj znanosti duha, promjena raspoloženja do te mjere da ljudi tu i tamo gledaju na ovu znanost duha sa sve većim neprijateljstvom. Samo onaj tko ne cijeni ispravno povijest duhovnog pokreta, može se čuditi što je takva promjena raspoloženja, odjednom došla; doći će s još većim intenzitetom. Sve dok je pokret kao ovaj uglavnom unutar određene sektaške aktivnosti, sve dok se održava na takav način da se tu i tamo okupi nekoliko ljudi u različitim gradovima, ujedini poput sekte u prednjim ili stražnjim prostorijama zgrada, učini ovo ili ono poput sekte, dotle se na takve pokrete gleda s nekom popustljivom blagonaklonošću, koja tu i tamo svakako prelazi u nešto drugo, ali koja ostaje na tome da se takvim pokretima ne treba ozbiljno baviti; oni će opet nestati, a prostorije u prednjem ili stražnjem dijelu zgrade, u kojima se takve stvari rade na sektaški, više obiteljski način, zauzvrat će zauzeti nešto drugo. Dugi niz godina postojalo je takvo raspoloženje u vanjskom svijetu prema našem pokretu, a ono što se činilo kao neprijateljstvo, više manje se lokalno izdvajalo iz tog općeg raspoloženja. Ali stvari su se malo promijenile, jer se najmanje s jedne strane pokušavalo odbaciti sektaški karakter pokreta. Iako stalno iznova raste otpor unutar redova samog našeg društva protiv odbacivanja ovog sektaštva, protiv ujedinjenja s općom kulturom sadašnjosti, mora se poduzeti energičan pokušaj, protiv svih tih otpora i protiv neprijateljstava, da se ujedini s onim što inače leži u kulturi sadašnjosti. Nadalje, ne samo da ćete moći sjediti i čitati predavanja i slično na udoban način - iako to naravno može biti lijep obiteljski zadatak - bit ćete prisiljeni baviti se onim što ljudi žele tu i tamo, povezati se s onim što se želi tu i tamo, kako bi se pronašlo ono što se mora pronaći za sadašnjosti kroz antropozofski usmjerenu znanost duha, upravo kroz međuodnos s možda otporima u vanjskom svijetu.

I bit će važan zadatak za naše prijatelje da razviju potrebnu fleksibilnost duha, kako bi stvarno pronašli izlaz iz onoga što je udobno, sigurno, toplo i nalik na obitelj. To je neophodno, ali potreba se još ne osjeća svugdje.

Međutim, ovo izravno vodi do pitanja: u budućnosti, kako će se ovaj ili onaj impuls našeg duhovnog pokreta morati nositi s onim što je tradicionalno, ili uvjerenjem da se radi o nečem novom, kako će se ono što dolazi od nas nositi s takvim pokretima? Kako će to uspjeti?

No, prije svega, usprkos svom prividnom odobravanju s ove ili one strane, otpori će biti posebno snažni od strane službenih predstavnika vjerskih, konfesionalnih svjetonazora. Većina ovih predstavnika religijskih, konfesionalnih svjetonazora, iz čijih će redova svakako izaći uzorni pristaše našeg pokreta, većina njih će uvijek naglašavati ono što mogu izvući iz nasljednog dobra svojih gledanja, i naići će na obilje odobravanja među masom ljudi danas, koji naravno ne vjeruju u autoritet, ali padaju na svaki autoritet. Osobito će teško biti širiti duhovno-znanstveno dobro nasuprot takvog raspoloženja, jer su se tako ljudske duše navikle na određeni izvanredno ugodan način pronaći svoj odnos prema duhovnom svijetu. Koliko zapravo ima danas ljudi koji kažu: ah, evo onih duhovnih istraživača koji grade cijele etaže od hijerarhija! Prvo se treba uzdići kroz hijerarhije anđela, arhanđela, arhaja, i tako dalje, do onog najvišeg božanskog. - Takvima je sve ovo previše 'intelektualno', te ukazuju na jednostavan, naivan odnos, kako ga oni nazivaju, u kojem duša može doći do Boga ili također do Krista, i slično kroz snažno unutarne iskustvo. Danas je to ono što uvijek iznova možete čuti od dobronamjernih ljudi: izravan doživljaj onog najvišeg božanskog! Zašto čovjek prvo treba imati toliko i toliko predstavnika hijerarhija da bi došao do duhovnog znanja? U svom djetinjasto jednostavnom iskustvu on doista može pronaći vezu s najvišim božanstvom.

Ali sada se moramo zapitati: što se događa u dušama onih koji s određenom čestitošću, makar ta čestitost bila i ugodna, svoju težnju karakteriziraju ovako: o onome što doživljavaju, govore kao o božanskom. Ima ljudi koji su sigurno doživjeli određenu promjenu u svom duševnom životu, uslijed koje im se sve što nazivaju božanskim, duhovnim, čini drugačije nego što im je izgledalo prije. Jedni to zovu evangelizacija, drugi nekako drugačije, nije bitno. Vjeruje se da su ti ljudi pronašli pristup najvišem božanskom na djetinji, naivan način. Neki ljudi zamišljaju da je prilično lako doživjeti Krista u sebi. Ali što oni zapravo doživljavaju?

Pa, pretpostavljam da su iskustva na koje se ovdje misli stvarna i iskrena, da ljudi stvarno nešto dožive, da su doista doživjeli promjenu u svom duševnom životu. Polazim od poštenog uvjerenja. Također pretpostavljam da postoji određeni nedostatak predrasuda prema tradicionalnim denominacijskim uvjerenjima. Ono što ti ljudi doživljavaju je onda najviše blizu duhu, što čovjek može doživjeti. A što je to najbliže duhovnom? Ovo najbliže duhovno biće je iz ono biće iz hijerarhije anđela, koje je dodijeljeno svakom ljudskom biću kao njegovo vodstvo, koje se može

krstiti kako god želite: Krist, najviši Bog, ako želite! - Ništa ne ovisi o tome kako ga zovete, nego o tome što stvarno jest, što je to što se približava duši kad imate iskreno, stvarno iskustvo: to je *Angelos*, anđeo, a ovog anđela samo vidite kao vrhovnog Boga. Čovjek je previše lijen da prijeđe na nešto drugo, i sljedeću stvar koju doživi naziva svojim bogom i s time konstruira - da, što zapravo? - najsebičniju religiju koju čovjek može konstruirati! Nije važno što se svi ljudi sporazumijevaju jednoobraznim imenovanjem stvari, jer budući da ljudi ne žele iskusiti ništa osim onoga što je naznačeno, svatko doživljava samo svog anđela, svatko obožava samo svog anđela. I bez obzira koliko propovjednika govori o jednom Bogu, o očito monoteističkom Bogu, oni zapravo govore samo o milijunima anđela koje ljudi obožavaju i kojima daju isto ime, vodeći ljude u zbunjenost da su ti milijuni bića samo jedno biće. To je realnost, a ujedno ukazuje na iluziju u koju se ulazi kada se na ovaj način želi sjediniti s najsebičnijim bogom.

Postoji vanjski znak onoga što sam upravo rekao. Ako pokušate pribjeći učenim sredstvima koja se također mogu koristiti u ovoj prilici, tada ćete saznati nešto čudno: pozabavite se najučenijim stvarima na ovom području danas i pokušajte steći nešto znanja o podrijetlu vrlo česte riječi. Naći ćete posebnu riječ za koju će vam svi znanstvenici njemačkog govornog područja reći: porijeklo toga se ne može dokučiti. - To je riječ Bog i njezin pridjev božanski. Uzmimo njemački rječnik: paragraf 'Geist' u rječniku je također vrlo nezadovoljavajući, ali ipak više zadovoljavajući od paragrafa 'Gott'. Samo saznate da: ne zna se odakle dolazi riječ Bog. - Ima svakakvih hipoteza, ali ne zna se odakle dolazi. Pred ovakvim znanstvenim rezultatom, je li još moguće pobjeći od tvrdnje da brojni ljudi koji govore o Bogu i božanskom uopće znaju o čemu govore? Sasvim prirodno, jer koriste riječ nepoznata porijekla da bi naznačili ono za što je želite koristiti. Stvari su ozbiljnije nego što žele priznati. Ali ne želite se petljati s tim stvarima. Čovjek ni ne zna koliko živi u frazi i koliko je sretan što može živjeti u toj frazi. To je jedno. Ali možete naći još nešto.

Ulazeći u stvarnost koju ljudi doživljavaju kada danas govore, čak idući izvan denominacije, o svom Bogu kojeg doživljavaju u sebi, bilo da ga nazivaju mističnim ili teozofskim, ljudi bez kraja govore: sve što je bitno je doživjeti Boga u sebi, postati jedno s Bogom u sebi! - S čime zapravo postajete jedno? Ako netko istražuje ono s čime čovjek tada postaje jedno, a da toga nije svjestan, to nije ništa drugo nego vlastita duša kakva je bila prije nego što je ušla u fizičku egzistenciju kroz začecje i rođenje, kakva je živjela između posljednje smrti i ovog rođenja. Današnji čovjek, čak i ako istinski želi biti religiozan, obožava, ili svog anđela, ili vlastito 'Ja', kakvo je bilo prije rođenja ili začecja. On ga naziva svojim bogom, i zaodijeva ga riječju nepoznatog porijekla; ali ono što on zapravo osjeća kako izranja iz nesvjesnog je on sam. I za one koji vide stvarnost, zanimljiva stvar izlazi na vidjelo, to je da se sa svake propovjedaonice neprestano govori o

predestinaciji, a budući da se o njoj ne može razmišljati bez ponovljenih zemaljskih života, zapravo se govori o tim zemaljskim životima, naime o vlastitom sebstvu koje prolazi kroz njih, a u isto vrijeme se poriče činjenica ponovljenih zemaljskih života. Istina, ne govori se ni o čemu osim o onome što antropozofija želi učiniti svjesnim znanjem.

Sada ljudi smatraju potrebnim toj stvari dati ime nepoznatog porijekla. Vi zapravo govorite o nečemu što sviće iz podsvijesti što se može doživjeti u mističnom iskustvu. Oni to zovu zajedništvo s Bogom. U stvarnosti to je čovjekovo biće u odnosu sa samim sobom, sa samim sobom kakav je bio prije rođenja. Nazvati to Bogom i tražiti od ljudi da ga štuju je tražiti od ljudi da štuju sami sebe. Samo-idolopoklonstvo je ono što se često danas slavi kao religija. Danas je to potrebno konstatirati jer to opisuje svu ozbiljnost stvarnosti. No, istovremeno je i neugodno, jer ukazuje na nevjerojatno duboku laž koja prožima naše živote.

U biti je do ove laži dovelo ono što sam ovdje već spomenuo: da je 869. godine na osmom općem ekumenskom koncilu u Carigradu duh ukinut. Spomenuo sam da filozofski ljudi bez predrasuda koji polaze od takozvane bezuvjetne znanosti, kažu da se čovjek sastoji od tijela i duše. Zapravo, sastoji se od tijela, duše i duha. Ali 869. godine bilo je zabranjeno govoriti o duhu. I ne postoji ništa, ništa što su kršćanski filozofi Srednjeg vijeka toliko izbjegavali, kao što su izbjegavali ga govore o takozvanoj trihotomiji, o duhu. Ali čim se napusti trihotomija, koja je, primjerice još bila polazište Dionizija Areopagita, čiji su zapisi nastali u 6. stoljeću, koji svi još govore o višim hijerarhijama, čim se oprostilo od onoga protiv čega se i danas tako revno bori, od stare gnoze, s kojom se danas naravno moramo suočiti u drugom obliku, ali koja je za svoje vrijeme bila strahovito velika, čim se od nje oprostimo i uzmemo u obzir lijenost intelekta, osuđeni smo i da postupno govorimo o nečemu što zapravo duševno vodi u strašnu životnu laž. Nije ni čudo da, budući da znanost duha mora govoriti istinu o tim stvarima, danas izaziva žestoko protivljenje. I danas se ljudi ne bave onim što bi stvarno htjela izraziti njihova nutrina, potpuno su zaboravili kako slušati svoju dušu.

To ponekad ispliva na površnu u grotesknim primjerima. Ljudi se više ne bave onim što je rečeno, već time da sami nešto kažu, bez obzira na to je li to točno ili ne. To nije izolirana pojava, to je tipično, događa se posvuda na svakom koraku. Primjere toga mogao bih vam ispričati ne na stotine, nego na tisuće. To je u književnosti, to je na velikoj ploči svijeta.

S takvim stvarima, s takvim duhovnim stanjem sadašnjice, snažno je povezano sve što je poticajno u sadašnjosti, što pokreće sadašnjost, i u konačnici što je dovelo do ove katastrofe. To treba uvijek iznova isticati. Ljudi se još uvijek nalaze ponukani govoriti o milosrđu, o tome da se prema drugima treba odnositi s razumijevanjem, s ljubavlju. Ali u stvarnosti ničeg

od toga nema, zapravo osnovno raspoloženje je ono koje je izraženo kod Fritza Mauthnera, u slučaju Boll za koji znate, gdje on užasno vrijeđa nekoga tko se zapravo potpuno slaže s njim.

U takvim stvarima izraženo je ono karakteristično i tipično, što se jasno pokazuje u sadašnjosti. Samo ako čovjek razvije volju da se bavi takvim stvarima, naći će ono stajalište koje je potrebno da bi se nekako napredovalo u smislu razvoja na mjestu gdje ga je karma postavila.

Iznad svega, danas se mora prepoznati sljedeće: treba stvarno pogledati što se razvilo u ljudskom biću od posljednje smrti do sadašnjeg rođenja. Više se neće moći zavaravati, zavaravati se iluzijama, kroz samo-idolopoklonstvo, kroz samoobožavanje, nazivajući Bogom ono što zapravo nalazi u sebi kao svoje pravo 'Ja'. Čovjek više neće moći podleći takvim prijevarama, nego će morati gledati što svatko svojim rođenjem unosi u svoju fizičku egzistenciju, kao nasljedstvo iz duhovnog svijeta. Gdje se to zapravo nalazi? Da, dragi prijatelji, svi mi to unosimo, mi svojim rođenjem u fizičku egzistenciju unosimo ogromnu mudrost i duhovno bogatstvo. Gdje je to? Svi smo toliko mudri kada se rodimo da ne možemo vjerovati koliko smo mudri. Ali gdje je ta mudrost? S jedne strane, začarana je u našoj tjelesnosti i njenim dispozicijama s kojima se stopila, a s druge strane u našoj sudbini. Od toga se želi iskupiti. I u današnjem vremenskom ciklusu čovječanstva, to se naslijeđe iskupljuje kroz slobodnu aktivnost čovjeka, uzdiže se kao viša samospoznaja onoga što začarano prebiva u nama samima i u našoj sudbini. Shvatiti nešto o takvim stvarima je ako shvatimo: današnji čovjek živi drugačije nego čovjek ranijih kulturnih epoha.

Želim vas podsjetiti na nešto što sam već spomenuo ovdje. Spomenuo sam da je u prvom kulturnom razdoblju post-atlantske epohe čovjek živio na drugačiji način nego danas. Živio je duhovno i duševno, ono što je tjelesno bilo u njemu. Kao što mi danas kao djeca doživljavamo promjenu zuba kao posebnu promjenu, spolnu zrelost kao promjenu u duši, tako je ljudsko biće prvog post-atlantskog perioda doživljavalo svoj tjelesni razvoj sve do pedesetih godina. Onda je došlo vrijeme kada se to doživljavalo samo do četrdesete, pa do tridesete. Danas te stvari doživljavamo samo do dvadesete. Sve do dvadesetih, ljudi danas doživljavaju ono što se tjelesno događa u njima; onda se emancipira, da tako kažem. Više ne može sam iskusiti ono što je u silaznom razvoju u životu; može to doživjeti samo ako duševno potakne duhovno. Znanost duha mora dati poticaj za prevladavanje onoga što leži začarano u našem tijelu ili u našoj sudbini. Naše obrazovanje tome nije ni blizu, a kamoli da je napredovalo. Morat će se shvatiti da se ljudima u najranijoj mladosti mora dati poticaj kako bi mogli naučiti odrastati. Ljudi danas ne razumiju kako ostariti. Uglavnom shvaćaju da dobivaju sijedu kosu - što je danas osobito uobičajeno - rano

očelave ili imaju slične znakove starenja, ali ono što bi moglo biti u ljudima nije tu: kako starite, svake godine doživljavate nešto što ranije niste mogli doživjeti. Svaka godina donosi nešto novo, svaka godina donosi novo otkrivenje ako je znate iskoristiti.

Naravno, ljudima tada mora doći raspoloženje kroz koje sami sebi govore: sada imam dvadeset godina, trideset- četrdesetogodišnjak je doživio nešto što ja ne mogu doživjeti. Moram čekati, tada će mi se otkriti. - Samo ozbiljno razmislite što bi zapravo značilo kada bi obrazovanje imalo učinak da se pristup vlastitom životu vidi s nadom i očekivanjem. Danas se podiže suprotno raspoloženje. Ljudi žele biti birani u državne parlamente i druge parlamente dok su mladi, jer vjeruju da si spreman kad si mlad, da već imaš sve. Što danas češće susrećeš nego da mladi jazavci u svakoj prilici govore: ovo je moje gledište! - Svatko već u najranijoj mladosti ima svoj stav. Ljudima je potpuno nepoznato da nada živi s iščekivanjem, da život krije tajne koje se postupno otkrivaju. Ali puno bi značilo kada bi to ušlo u odgoj. Tada bi čovjek imao volje postupno iskupljivati ono što je začarano u našem tijelu i u našoj sudbini.

Istina je da se kultura, kako se postupno razvila, mora promatrati u vrlo posebnom svijetlu ako se netko želi prosvijetliti o takvim stvarima. Morat će se zapitati: kako zapravo pronaći pravu točku gledišta za postupno iskupljivanje onoga što leži začarano u nama? - Da, možda će se čak morati postaviti još nešto kao pitanje: zašto treba iskupiti ono što imam začarano u sebi? Nije li mnogo zgodnije to ostaviti mesu, živcima i krvi, tamo dolje? Tamo može počivati dok ne umrete i uđete u drugi svijet; tamo može opstati. Ono što je u tebi začarano prepuštaš svojim živcima, svojim mišićima, svojoj sudbini. Zašto biste to trebali iskupiti? - Čovjek to treba i mora iskupiti iz razloga što duh na svom putu podliježe vrlo specifičnim zakonima. Ono što nam je dano kao nasljedni materijal iz duhovnih svjetova želi biti oslobođeno svog zatočeništva. A to se događa kada se apsorbira u svijest. Ono što leži u tijelu i u sudbini, želi se uzdići u našu svijest. Svoje pravo mjesto ima u našoj svijesti. Namijenjeno je da živi u našoj svijesti, a ne začarano u našem živčanom i sustavu krvi, u našim mišićima ili u našim kostima. Jer ako ostane u živcima, mišićima, kostima ili u samo pretrpljenoj neodređenoj sudbini, onda se taj duhovni element pretvara u nešto drugo: u zle sile. Potrebno ga je kroz svijest nositi u život. Ako ostane sjedinjen s čovjekom izvan svijesti, tada se transformira ili u luciferske ili u ahrimanske moći; postupno se predaje Ahrimanu ili Luciferu.

Ali dugo vremena naš zapadni kulturni razvoj se oslanjao na luciferske sile, i sada se pripremaju, zahvaljujući vrlo autoritativnoj duhovnoj struji, oslanjati i nastaviti živjeti s ahrimanskim silama. Čovjek bi se trebao smjestiti u životu, pronaći svoje mjesto u životu: onda se educira. Stvara

određene impulse, određene senzacije, određene osjećaje. Ali za što koriste ti impulsi, posebno za osjećaje? Pogledajte po svijetu, sada je to na izdisaju, vrlo brzo će značiti vrlo malo, ali kroz stoljeća značilo je jako puno: ordeni, odlikovanja, titule, počasti. Ali što stoji iza svega toga? Osjećaji, senzacije, koje vas tjeraju da težite razvoju nagona, želja, luciferskih stvari u čovječanstvu. Razmislite o tome koliko je toga luciferskog u ljudskoj prirode čemu se težilo, koliko se toga njegovalo da bi se čovjek zaobilaznim putem postavio na mjesto gdje ga se željelo postaviti. To je bilo lucifersko razdoblje. Ono nestaje. O njemu danas jedva treba govoriti, jer ono što se događa u toj sferi nestaje. Čak i ako ljudi još ne vjeruju koliko je to tako, vidjet će to. Govori se o nečemu što je u procesu nestajanja kada se govori o stvarnim luciferskim kulturnim impulsima.

Ali ahrimansko se približava u prijetećem obliku. Evo primjera. Sada se radi - da, kako se to zove? - kroz Njemačku i druge kulturne 'učene šume', ono što se zove test talenata, koji obećava neizmjereno mnogo za odgoj čovječanstva u budućnosti. Nedavno su se u znanstvenom svijetu niknule vrlo posebne biljke: to su neki psiholozi, izvjesni poznavatelji duše. Bave se eksperimentalnom psihologijom, eksperimentiraju na ljudima kako bi istražili dušu. Pa od nedavno se ti ljudi bave i mladima. Kako im stari ispitni sustav i stari društveni poredak više ne odgovaraju, okreću se mladima i ispituju njihove sposobnosti, kako bi, kako je rečeno, pravog čovjeka postavili na pravo mjesto. Naravno, morate početi od djece kako biste saznali kako pronaći pravog. Prije svega, sposobnost razumijevanja testira se izvođenjem svih vrsta pokusa: koliko brzo dijete pogodi ovo ili ono, ili neka neodređena stvar kojoj bi trebalo dati značenje. Zatim testirate inteligenciju, testirate pamćenje. Inteligencija naprimjer, predstavljanjem djetetu ili mlađoj osobi dvije riječi koje su što je moguće nesuvislije, recimo, naprimjer, 'ogledalo' i 'pljačkaš'. I onda naložite određenom broju mladih ljudi, čiju inteligenciju želite testirati, da smisleno spoje te riječi, da kažu što bi stavili između tih riječi, ogledalo i razbojnik. Jedan dodaje: Čak se i razbojnik može pogledati kada se vidi u ogledalu. - Smatra se najmanje inteligentnim. Drugi se dosjeti: onaj kojeg će pljačkaš pokrasti ili čak ubiti ima ogledalo; tada može ugledati razbojnika kako se približava izdaleka i može se spasiti. - To je pametniji dječak ili djevojčica.

Sada su dostupni časopisi u kojima se mogu naći opisi ovih metoda testiranja inteligencije od kojih se naježite; razvijaju se i analiziraju kao posebno dostignuće sadašnjosti. Tako se ispituje pamćenje i inteligencija. Obraduje se statistički. Onaj tko najviše toga ispriča što se može dogoditi, primjerice, između razbojnika i zrcala, dobit će dvije ili više crtica, kao u cenzuri, i tko onda ima najviše crtica, tko je umio pronaći najdomišljatije stvari, on je najpametniji. To je muškarac ili žena koje treba na neki način podržati na posebnim sveučilištima sa svim vrstama podrške, i tako dalje. Ono što je karakteristično za ove stvari, koje se danas doista hvale kao

posebna dostignuća čovječanstva - a najhrabriji pedagozi ulažu svu svoju energiju u te testove sposobnosti - jest da se do duše uopće ne dolazi na ovaj način, nego samo čovjek testira ono što ahrimansko počiva u njegovoj tjelesnosti, da se na taj način samo testira koliko se snažno Ahriman može razviti kroz jednu ili drugu mladu osobu. Ono što će se na taj način uvesti u ljudsku kulturu bit će ahrimanski impulsi. Ali danas se ljudi prepuštaju takvim iluzijama, takvim prijevarama.

Ali ono što mora biti značajno u našem duhovno-znanstvenom razvoju jest da se prepozna njegova ozbiljnost. Svakako, u malim konventikulima može se sjesti i, kao što sam rekao, čitati predavanja u obiteljskoj udobnosti: ne smeta, što god dolazi izvana ne smeta. Ali kako se ova znanost duha postupno počinje širiti, počinje i ozbiljnost, a ta se ozbiljnost može sastojati samo od bezrezervnog prihvaćanja onog što treba apsorbirati u vezi s onim što se razvija oko nas. Potrebno je razumjeti te stvari i razumjeti ih što je dublje moguće; potrebno je razviti pokretljivost duha koja omogućuje izlazak iz sektaškog u svjetovno shvaćanje, onoga što bi trebalo postojati u našoj duhovno-znanstvenoj struji. Iz ove znanosti duha moraju dolaziti drugačiji impulsi, koji su zdravi impulsi, u usporedbi s mnogim stvarima koje se u naše vrijeme pojavljuju u obliku koji je dekadentan, propadajući. Nadasve je potrebna sloboda i samopouzdanje duha, onima koji žele ući u ovu duhovno-znanstvenu struju.

Mi nemamo ništa s vjerovanjem u autoritet, samo sa stjecanjem slobodne, neovisne prosudbe. Jer ništa što je rečeno na području znanosti duha ne može se generalizirati; sve vrijedi pojedinačno, sve vrijedi posebno za konkretan slučaj. Doista je izvjesna pogodnost da ljudski duh tako često pokušava generalizirati stvari, ali to se ne može raditi čim se dođe do duhovnih područja. Danas je potrebno, zaista potrebno, baviti se znanjem koje se ne zaustavlja na onom neodređenom, apstraktnom, mističnom, već prodire u stvarnost zahvaćajući duhovno. Netko može vjerovati da je veliki mistik, na kojeg svjetski događaji ne utječu, hoda svojom usamljenom stazom kroz svijet, vjerujući da doživljava Boga u sebi. Ali sve je to tanak duhovni život, toliko tanak da ne dotiče ono što je vani u svijetu kao stvarnost. Sadašnjica ne zahtijeva takve mistike. Pojedinaac može zahtijevati misticizam jer ga može uljuljati u ugodno uvjerenje da u svojoj duši doživljava nešto vrlo uzvišeno. Ali sadašnjost zahtijeva snažnu duhovnost koja prodire u neposrednu stvarnost. Sadašnjost zapravo ne zahtijeva samo govor o višim hijerarhijama, nego prodor u prirodu viših hijerarhija da se, polazeći od tog prepoznavanja prirode hijerarhija, može steći uvid u ono što nas na Zemlji okružuje. Jer sada je vrijeme kada se ljudski poredak ne može naći drugačije nego iz stvarnih uvida u prirodu onoga što se razvija ovdje na Zemlji, čak i ako je to neugodno prepoznati.

Pročitajte ciklus koji sam davno prije rata držao u Kristijaniji kako bih se pripremio za ovo vrijeme, o dušama pojedinih naroda, o povezanosti struktura pojedinih naroda. Vidjet ćete da se ono što je prepoznato u višim hijerarhijama može uzeti ozbiljno i primijeniti na konfiguraciju Zemlje. Takvo znanje je neophodno za sadašnjost. Jer takvo znanje mora pružiti praktičnu osnovu za ono što će se poduzeti u budućnosti. Morat će se prepoznati što treba učiniti, ne iz retoričkih spisa i retorike ljudi koji danas govore o europskim narodima iz onoga što nazivaju svojim opažanjima, već će se morati stvarno prodrijeti u ono što se događa na Zemlji iz područja duhovnog.

Naravno, danas se misli da onaj tko je nešto doživio ima što reći, pod svim okolnostima. Da, mislite li da itko tko je dosadno živio u bilo kojem selu Provanse od 1789. do 1800. ima nešto pametno za reći o Francuskoj revoluciji? Svjedočio je stvari; pa ne mora znati ništa važno za reći o tome! Isto tako, bezbrojni ljudi mogu putovati u Ameriku, u Italiju, i kako mi to kažemo, mogu suditi o zemlji i njezinim ljudima. Ali ono što kažu ne mora biti od velike vrijednosti u prosuđivanju onoga što je potrebno. To ovisi o mogućnosti ulaženja u dubinu egzistencije, a za to je danas potrebno da čovjek ne prihvati ili odbaci materijalizam, ili prihvati ili odbaci spiritualizam, ne, za istraživača stvarnosti, za duhovnog istraživača u našem smislu, mora biti isto bilo da netko polazi od toga da je materijalist ili spiritualist. Materijaliste također ne smijemo prezirati ni pod kojim okolnostima, jer nije bitno da li ćeš krenuti od materije ili od duha, samo da ideš do kraja! Tko god dođe do kraja stvarnog promatranja materije, pronaći će duh u onome što se materijalno događa oko nas, a tko se želi osloniti na duh i stalno govori: duh, duh, duh - taj prije svega treba gledati da pronađe put od apstraktnog razumijevanja duha do konkretnog razumijevanja onoga što se materijalno događa. Jer ono što se događa materijalno je otkrivenje duha, ali morate razviti ispravno vjerovanje u duhovni razvoj. Onaj tko ne živi životom očekivanja, da kako starimo, svake godine mogu nova otajstva zračiti u nas, koliko god pričao o Bogu i Duhu, on zapravo ne vjeruje u Boga i Duha. Jer vjeruje da će s dvadeset i pet godina biti zreo da o svemu prosuđuje. Ali onda je ostatak života beskoristan za dušu, bezvrijedan; tada božanstvo ne otkriva više ništa.

Treba prodrijeti duhom do materijalnog da bi ga razumjeli. Duhovno mora biti toliko zgusnuto da može pronaći materijalno. Ako ono što se inače događa u svijetu u smislu materijalnih pojava obuhvatimo onim što je u nama, onda moramo reći: između onog vanjskog i onoga što se događa u nama, postoji ponor. - Samo je znanost duha pozvana približiti nam vanjsko, i nas onom vanjskom, da se oboje susretne. To možemo učiniti u smislu pojedinca i u smislu zemljine evolucije. Takve se stvari moraju razumjeti. Kao što sam jučer istaknuo, prirodna je znanost najmanje prikladna za shvaćanje da je glava u retrogradnom razvoju, a ekstremiteti u

prekomjernom razvoju. Razumjeti ove stvari je posebno potrebno. Kako ih razumjeti? Razumijemo ih tako što idemo dalje od obične predodžbe, iznad apstrakcije, i stvaramo imaginativno gledanje iz vlastitih predodžbi. Ne može se promatrati vlastite predodžbe, a da se istovremeno ne pristupi onome što se materijalno događa u našoj glavi dok imamo predodžbu. Ako imate običnu predodžbu obične svijesti, ne primjećujete što vam se događa u glavi. Čovjek to primjećuje tek kad se uzdigne do imaginativnog mišljenja; čovjek doživljava materijalni proces.

A znate li, što se događa u glavi dok razvijamo običnu svijest? U tijeku je proces gladovanja. U tome se sastoji budni život predodžbi, da nam glava gladuje. Lažni asketi i lažni mistici su to instinktivno vidjeli. Zato su izglednijavali cijelo tijelo. Ali nije normalno da se duhovna iskustva dogode kada cijelo tijelo gladuje. To je uvijek krivo. Askeza gladovanjem, koja bi trebala dovesti do mističnih zanosa, jednostranost je, nezdrav trend. Ali ravnoteža našeg tijela normalno je postavljena na takav način da od jutra do večeri, od vanjskog buđenja do padanja u san, ne cijelo tijelo, već je glava u neprekidnom procesu gladovanja. Uvijek je glava neuhranjena. To je nešto što pripada retrogradnom razvoju. A kroz pothranjenost glave možemo napraviti mjesta za duhovni život predodžbi. A tko upozna duhovni život predodžbi kao imaginaciju, upoznaje i ono što drugi upoznaju samo u nižim predjelima kad osjete kruljenje u želucu, nauči prepoznati da mu od jutra do večeri, želudac kruli u glavi. Događa se ono što se može nazvati približavanjem duha materijalnom u vlastitom tijelu. Jednostrana mistika je udobno poniranje u nutrinu, gdje se ne doživljava puno više od onoga što se inače doživljava, nešto zgusnutije. Istinski duhovno-znanstveni razvoj je takvo jačanje, intenziviranje duhovnog života, da kada se to primijeni na vlastito iskustvo bolje se upoznaje sebe, ali sada se doista bolje upoznaje sebe. Tada se točnije upoznaje i tjelesno, jer se tjelesnom približavamo na način da se s tjelesnim uzdiže u duhovno, tako da se premošćuje ponor koji uvijek postoji između duhovnog i tjelesnog.

I tako se premošćuje ponor koji postoji između tjelesnog i duhovnog, također i vani, u životu naroda. Zavirite u duše europskih naroda, barem neke od njih. Zna: vodeća bića iz viših hijerarhija u odnosu na narode - to znate iz ciklusa o dušama naroda - su bića arhandeoske hijerarhije, arhandeli. Ali kako ona rade? Ovo je naravno samo apstrakcija da se neki arhandel vidi kao dirigent ovog ili onoga naroda. Ništa više nego kao, kad se govori o ljudskoj duši, koja može postojati samo između rođenja i smrti jer se razvija u nečem materijalnom, naime u našem tijelu. Tako je i arhandeo u vođenju naroda, vezan za vanjsko materijalno. Most između čisto duhovnog bića arhandela i bića ljudi je materijalni, iako nije tako jasno definiran i oštro oblikovan kao naše tijelo. Pitamo, naprimjer: što je s narodom koji naseljava Apeninski poluotok, što je s narodom koji su nekada bili Rimljani, koji su danas Nijemci koji su postali Talijani? U

osnovi, većina tamošnjih stanovnika danas su samo transformirani germanski narodi, ali oni svoju konfiguraciju, svoj nacionalni identitet, dobivaju iz nečeg drugog, iz činjenice da u njihov proces disanja, u zrak njihovog procesa disanja, može ući arhanđel, ne može se reći utjelovi, nego recimo, isparava. A udisanjem zraka stanovnici talijanskog poluotoka povezani su sa svojim arhanđelom. A onaj tko to želi proučiti kako treba, tako da doista prepozna nešto od onoga što doista tamo radi, mora proučiti osebujnu povezanost stanovnika ovog poluotoka - također i španjolskog poluotoka, ali manje - s disanjem, sa zrakom. Mora znati kako zrak i poseban proces disanja pronalaze put do nutrine ljudskog bića.

Drugačije je s onima koji nastanjuju današnju Francusku. Tu arhanđel gradi još jedan most, tu djeluje na čovjeka kroz sve što je fluidno u čovjekovu prirodnom razvoju. Svoj nacionalni karakter Francuzi često ispijaju svojim vinima, ali i drugim stvarima koje u organizmu figuriraju kao tekućina. Vidite, na taj se način ne dolazi samo do apstraktnih opisa veze između duhovnog i fizičkog svijeta. To je slika koja samo naslućuje arhanđela, a dolje se roje narodi, a arhanđel vodi narod. Kroz pravu znanost duha čovjek može dokučiti proces u svoj njegovoj konkretnosti.

Stanovnici Britanskog otočja primaju ono što im arhanđeo ima dati čvrstinom koja se razvija u njihovim tijelima. Oni to apsorbiraju kada se u njihovom tijelu formiraju čvrste komponente, s čvrstom organizacijom. Naravno, samo u jednom dijelu to dolazi do izražaja radikalno, ali to ipak nije zajedljiva istina, već duhovno-znanstvena istina: dok Englez jede svoj biftek, arhanđeo radi na njemu. Naravno, to se ne može tumačiti u šovinističkom smislu, jer je pojedinac izdvojen iz općeg. Čovjek samo dijelom svoga bića pripada ovoj stvari, ali onoliko koliko čovjek pripada narodu, to je u njemu djelotvorno. Čovjek uči o Zemlji samo ako se ne boji ući u te stvari. Čovjek se užasno boji istine, jer naravno iz istine izlaze neugodne stvari. Ali čim se istina shvati ozbiljno, ne smije se bježati od ove neugodnosti.

Prijedimo na Ameriku: čak i izvana, u vanjskoj konfiguraciji, pokazuje koliko ljudi postaju ovisni o onome što zrači iz tla! U Italiji iz zraka, u Francuskoj iz vode, u Engleskoj iz onoga što je određeno da kao čvrsti sastojci uđu u tijelo ili da u njemu postanu čvrsti. U Americi je drugačije.

Vidjet ćete da istine znanosti duha, uspoređene sa stvarnošću, posvuda nalaze potvrdu. Danas se jednostavno ne traži ovakva potvrda. Ranijih godina jednom sam izjavio da je razvoj duše svijesti, koji posebno naglašava čovjekov egoizam, materijalno izvana pojačan šećerom. Isticao sam tada kako se na Britanskom otočju konzumira beskrajno više šećera nego, naprimjer, među nesebičnim ruskim narodom, gdje je konzumacija šećera beskrajno manja. Ali ako opisujete da se duša svijesti razvija tek od 15. stoljeća, samo pogledajte povijest proizvodnje šećera: ona počinje tek u 15.

stoljeću. Odakle zapravo dolazi naša proizvodnja šećera? Ljudi tek u 15. stoljeću počinju ovisiti o šećeru. Sve što je na duhovno-znanstveni način stvarno evocirano iz duhovnih svjetova, potpuno je potvrđeno kada se tako snažno duhovno razvije da može uroniti u materijal u kojem živi i stoga mora biti prepoznato. Čim se prijede u Ameriku, nalazi se, ne samo izvana, da Europljani koji dolaze u Ameriku postupno dobivaju drugačije ruke i šake: oblik ruku i šaka približan je onom kod starih Indijanaca, drevnog indijanskog naroda, koji je u Americi istrebljen. A to se također odnosi i na konfiguraciju crta lica, čak i ako se pojavljuje blijedo i tek u trećoj ili četvrtoj generaciji, i naravno ne treba misliti da bi u trećoj ili četvrtoj generaciji staloženi britanski filistar sada mogao postati Indijanac, već se to vidi samo u finijim crtama lica; ali već se pojavljuje. Ovim stvarima treba pogledati u lice, jer samo tada će kroz znanje biti moguće razviti pravu ljubav diljem svijeta. Ljubav se može razvijati samo ako stvarno pronađete put do drugih ljudi. Ali za to ih morate upoznati. Duh naroda djeluje na američki narod kroz podzemlje Zemlje, magnetskim i električnim silama latentnim u Zemlji. Podzemlje je ono što ovdje zrači i javlja se kao medij kroz koji duh naroda usmjerava ljude.

Idemo prema Srednjoj Europi; tamo je dobro pustiti ljude da misle svojom glavom. Ali može se reći nekoliko stvari: postoji nešto vrlo labilno, nešto vrlo intimno, što ima veze s materijalnom manifestacijom duha naroda, s materijalnim učincima duha naroda. To je u biti učinak topline na toplinu. Razlika u toplini koja se javlja između topline vani i topline unutra, toplina zime, proljeća i ljeta, ukratko sve što se izražava u toplinskim uvjetima, medij je kroz koji djeluje duh naroda u Srednjoj Europi. Sve što od toplinskih uvjeta utječe na krvotok i disanje zaobilaznica je kojom ovdje djeluje duh naroda. Ovo također možete pratiti na razini duše. Još uvijek imamo priliku - osim ako nismo Fritz Mauthner - osjetiti nešto od posljedica, mogao bih reći, zagrijavanja, u elementu jezika. Ako ga nisu napustili svi dobri duhovi jezika, čovjek još uvijek može, naprimjer u njemačkom, osjetiti svoj put u jezik, ne samo stati na apstraktnom elementu, već osjetiti sebe u duhu jezika, jer toplina je fizički povezana s toplinom duše. Ništa fizički nije tako povezano s dušom kao toplina i hladnoća duše, s fizičkom toplinom i fizičkom hladnoćom. Ono što živi u duši osjećaja strano je zraku; ono što živi u intelektualnoj ili duši uma, strano je elementu vode, a ono što živi u duši svijesti, strano je čak i bifteku, to jest Zemlji. A ono što se izražava u ljudskoj duši užasno je strano magnetskim i električnim silama koje zrače iz podzemlja u ljudski razvoj, u američkom nacionalnom karakteru. Zato u američkom nacionalnom karakteru ima toliko toga što izgleda kao da je Amerikanac opsjednut onim što radi, za razliku od srednjoeuropejca koji mora biti duševno uključen u sve što radi, koji stoga također može razviti mističnu toplinu, dok Amerikanac može lako razviti spiritistički stav, biti opsjednut

bilo kojim duhovnim bićem, baš kao što čovjek postaje opsjednut onim što više ne struji izravno u ljudsko biće, kao što je zrak, voda, zemlja, već djeluje iz podzemnog dijela Zemlje kako bi oblikovalo nacionalni karakter.

U karakteru ruskog naroda, u onome što se sprema na istoku - o takvim ćemo stvarima govoriti i prekosutra - djeluje duh naroda, ali on je tek u budućnosti pozvan da igra posebnu ulogu kroz svoje ljude, tu duh naroda djeluje kroz svjetlost, i to kroz svjetlost na takav način da ne djeluje kroz svjetlost koja zrači izravno od Sunca, već kroz svjetlost koja se prvo upija u vegetaciju i u samu Zemlju, a zatim ponovno zrači natrag. Sunčeva snaga koja se reflektira od Zemlje, posebno od vegetacije, sunčeva snaga koja djeluje od Zemlje, ono je što ruski duh naroda koristi kao svoj medij za stvaranje nacionalnog karaktera, nacionalne organizacije.

Sagledajte sve pojedinosti ovih stvari - o njima ću više govoriti prekosutra - i tada ćete vidjeti kako sadašnjosti i neposrednoj budućnosti nije potrebna opća, nejasna, retorička mističnost nego duhovna spoznaja koja je stvarno toliko snažna da može uroniti, da može suosjećati s materijalnom egzistencijom s kojom mora živjeti. Dakle, materijalna egzistencija, kada se može promatrati u njenoj srodnosti s duhom, ne smatra se, kao što se pogrešno činilo, nečim iz čega bi se najradije iskočilo kao iz vlastite kože kako bi se došlo do duha, već se mora promatrati jednako kao i otkrivenje duha. Onaj koji ne može vidjeti da je ono što je fizičko zapravo otkrivenje duha, još nema pravi odnos prema duhu. Sve oko nas je tijelo duha. I tek kad čovjek razumije duh na takav način da može vidjeti prirodu kao tijelo duha, tek tada je u stanju dobiti pravu spoznaju duha. To su stvari kojima se mora težiti kao konkretnoj spoznaji duha. Ali zar zapravo, te stvari, čim im se pristupi sa svom ozbiljnošću, ne postanu neugodne ljudima, ljudima sadašnjosti, koji naravno ne vole takve istine, koji bi radije samo čuli: ljudi se moraju voljeti diljem Zemlje! - Da, naravno, ali prvo moraju upoznati sebe. I ljubav mora postati neovisna od toga s čime se susreće u spoznaji, ali može postati neovisna tek kad se s time susretne u spoznaji. Jer ono što sam opisao, također ono što sam opisao o dušama naroda, svi to znate, vaši živci, vaši mišići, vaša krv to zna: u tome je začarano, odande se mora uzeti; a ako to ne bude u skorij budućnosti, onda će tutnjati u živcima, u mišićima, u krvi, i širit će se Zemljom kao nesloga, kao poticaj za svađe i ratove. Da se to ne dogodi, potrebno je duh, koji se inače mijenja u svog ahrimanskog ili luciferskog dvojnika, osloboditi živaca, mišića i krvi i uvesti ga u svijest, jer ovdje na Zemlji želi živjeti samo u svijesti. Tek kada živi u svijesti to je njegovo ispravno postojanje i vodi ljude do onoga do čega moraju doći u budućnosti. Ne smije ga se ostaviti ovdje u ahrimanskim i luciferskim carstvima, jer se transformira kada ne može pronaći svoje mjesto. Tu sposobnost duha da se preobrazi treba prepoznati, jer iz tog prepoznavanja proizlaze zadaće za budućnost. Nije lako uzdići se do onoga što se od čovječanstva traži za budućnost, ali potrebno je duboko kopati za

znanjem kako bi se zadaci budućnosti mogli riješiti. Za to je potrebno da ljudi prevladaju određene neugodnosti. A budući da to ne žele prevladati, često postaju neprijatelji duhovnog razvoja. To je i očekivano, posebno kada se znanost duha širi. To će se više očekivati što je ovako nešto jače, i tim više ste svi pozvani napraviti prijelaz iz udobnog sektaškog pogleda na svijet, na prenošenje ove znanosti duha, iz prednjih i stražnjih salona, na mjesta gdje se vjeruje da se treba baviti stvarima čovječanstva.

O tome sam želio danas razgovarati; pa nastaviti prekosutra.

PREDAVANJE XII

München, 4 svibnja 1918.

Iz prekjučerašnjih razmatranja, možda i u širem smislu iz javnih razmatranja ovih dana, bit će jasno da postoji određena potreba da čovječanstvo u današnje vrijeme razvija duhovno-znanstvene interese. Zato što je ova znanost duha, uz svoje druge zadaće, koje ima u užem smislu za pojedino ljudsko biće, za njegov um, za njegove vitalne potrebe, njegove duhovne stvari, sposobna stvoriti jasnoću o određenim stvarima koje osoba u sadašnjosti mora uzeti u obzir. I s ove točke gledišta istaknuo sam kako treba pustiti ozbiljnost, s kojom znanost duha uzimaju u obzir oni koji joj žele pristupiti, prije svega pustiti ozbiljnost da djeluje na dušu. Danas se u raznim smjerovima mora pokušati istražiti što je to zapravo povezano s činjenicom da se čovječanstvo moglo naći u takvoj katastrofalnoj situaciji. Jer to što ova katastrofalna situacija znači, mnogi ljudi još ne razmatraju duboko i ozbiljno. Ali doći će vrijeme kada će događaji, same činjenice, tu ozbiljnost razotkriti na drugačiji način nego je to danas slučaj. No, stojeći na tlu znanosti duha, treba shvatiti da nije dovoljno čekati do posljednjeg trenutka da se shvati ono što treba shvatiti s obzirom na duboko ukorijenjene zahtjeve vremena. Iznad svega, potrebno je ulaziti u činjenicu da su neke istine, koje su čovječanstvu potrebne u sadašnjosti i bliskoj budućnosti, neugodne, da je mnogo ugodnije pjevati hvalospjeve, kao što se to čini ovdje ili ondje kroz kulturno-znanstvena dostignuća, koja su se toliko udaljila od toga da ukažu na ono što djeluje i živi u međusobnim odnosima ljudi diljem svijeta, i donekle definira karakter modernog čovječanstva. Moderno čovječanstvo je nužno usmjereno na razumijevanje ovoga ili onoga; ali neke stvari koje treba razumjeti teško je razumjeti i zahtijevaju određenu bezrezervnu, bez predrasuda, procjenu vlastite prirode.

U vremenskom razvoju postoje određene tendencije. Hipotetski se može reći: vrlo je moguće da će ljudi i dalje takve stvari, poput prekjučer spomenutog takozvanog testa sposobnosti, smatrati nečim velikim. Jer neki današnji edukatori propagiraju ove stvari, smatrajući ih nečim strahovito velikim, a ostatak čovječanstva prezire formirati mišljenje o ovim stvarima, smatrajući da je neugodno biti budan u odnosu na takve ahrimanske tendencije koje uvode stvari kao što je test sposobnosti i još mnogo toga. Ako takve težnje, takvi ideali - dakako, to su također ideali - nastave postojati, onda će to imati dubok utjecaj na cjelokupan razvoj ljudske duše, prije svega vrlo jasno konfiguriran utjecaj na osnovne snage ljudskog bića: mišljenje, osjećaje i volju. Netko se može pitati hipotetski, jer se stvar ne bi trebala dogoditi, stvar se treba popraviti naporima onih koji ispovijedaju

antropozofski pogled na svijet, ali čovjek se može hipotetski zapitati da bi znao što mu je činiti: koju konfiguraciju tri glavne snage ljudske duše bi dobile, kada bi tendencije koje su dominantne u sadašnjosti iz materijalističkog stava, iz ahrimanskog, uzele maha, kada im se duhovna težnja, duhovna volja, ne bi suprotstavili? - Koliko god velik i silan znanstveni napredak mogao biti na području tehnologije, koja se hrani prirodnom znanošću, a znanstveni napredak može utjecati i na druga područja: taj znanstveni napredak postupno, temeljna struktura današnjeg mišljenja, postupno utiskuje karakter uskogrudnosti i ograničenja u ljudske predodžbe i ljudsko mišljenje. Drugačije se to ne može okarakterizirati, jer početak tog ograničenja, te uskogrudnosti, koja će se sastojati u tome da će sve više griješiti u nečemu o čemu se jučer na javnom predavanju govorilo, želim reći: griješit će se protiv otvaranja cijele duše svijetu. Čovjek će se sve više ograničavati na teoretsko, intelektualno slušanje onoga što koncepti i predodžbe govore. Htio sam također javno istaknuti, da dvoje ljudi može reći potpuno istu stvar riječima, i nikako nije opravdano misliti da je ono što izlazi iz obojice isto.

Danas živimo u vremenu programa. Vrijeme programa je upravo vrijeme intelektualizma. Što vam je danas najdraže raditi, kada se žrtvujete za dobrobit čovječanstva? Osnovali ste udrugu za sve moguće i postavili programe, ideale. Naravno, oni mogu biti vrlo inteligentni, vrlo dobrohotni, vrlo prosvjetljujući; za razvoj čovječanstva ne moraju imati nikakvu vrijednost, kao zrnice praha. No, skloni ste se zapitati: što se time želi? - A kad vam dotični kaže - dobro, uzmimo nešto apstraktno, danas se vole apstraktne stvari: želimo njegovati opće čovjekoljublje - onda se pomisli: pa što bi bilo ljepše učiniti? Naravno da se morate učlaniti u takav klub! - Ali živimo u vremenu kada je, zbog određene zasićenosti koju je kultura dosegla, nevjerojatno lako složiti najljepše programe, najljepše ideje. Osoba koja govori o smislu i interesu općeg dobra, može biti vrlo ograničena osoba. Danas bih mogao reći da čovjek može, biti sasvim u pravu za konkretna pitanja kulture, za pitanja, koja po mišljenju većine, uopće nije u pravu. Recimo, danas se može doći u poziciju da pjesničko zamuckivanje, koje stvarno i istinski najavljuje unutarnju snagu duše, bude više rangirano od dovršenih stihova, jer se takvi pojavljuju jednostavno zato što, u odnosu na vanjsku konfiguraciju poezije, sam jezik, duh jezika sam, danas ispisuje stihove i za to se koristi samo ljudska duša. Brilljantne stihove u odnosu na stari stil pisanja poezije danas može napisati netko tko uopće nema veliku snagu duše. Takve se stvari moraju uzeti u obzir u vrijeme kada se ljudski razvoj suočava s velikim, eminentno velikim pitanjima, kao što je to slučaj u današnje vrijeme.

Stoga treba reći: ljudi moraju naučiti potpuno otvoriti svoje duše drugim dušama; moraju naučiti sve manje se držati sadržaja onoga što je rečeno, a sve više stjecati uvida u znanje i snagu onoga što ova ili ona osobnost

donosi na svijet. Svjedoci smo zastrašujućeg spektakla u povijesti svijeta, da ljudi diljem svijeta štiju načela poput onih koja potječu od Woodrow Wilsona, jer ta načela imaju smisla, jer se ta načela ne mogu opovrgnuti. Naravno da imaju smisla, da ih se ne može opovrgnuti, ali stara su koliko i ljudska misao; ljudi su uvijek tako govorili. U svim tim stvarima nema ničega što ima veze sa stvarnim, konkretnim, neposrednim zadaćama. Ali ljudima je neugodno staviti se u stvarne, konkretne, neposredne zadatke, razvijati pokretljivost mišljenja. Budući da je ta pokretljivost mišljenja dio odlaska u ono neposredno, konkretno. Doduše, ponekad treba dosta vremena da se snađete u onom što je konkretno; ali danas je potrebno razumjeti takve stvari, malo u duši suosjećati s ljudskim razvojem.

Postoji grad u kojem živi južnonjemačko stanovništvo. U ovom gradu u 18. stoljeću pojavila se vrlo važna ličnost: Johann Heinrich Lambert. Kant, suvremenik Johann Heinrich Lamberta nazvao je Lamberta najvećim genijem svog stoljeća; jer samo da su Lamberove ideje zauzele mjesto takozvane Kant-LaPlace teorije, rezultiralo bi nešto vrlo značajno. Taj je Lambert odrastao kao sin krojača u gradu koji je danas južnonjemački grad, a već s četrnaest godina pokazivao je poseban talent. Mudrom gradskom vijeću otac je uputio zahtjev za potporu. Napokon, nakon dosta napora, nagovorili su ih da dječaku daruju četrdeset franaka, pod uvjetom da više nikada neće tražiti potporu. Trebalo je proći stotinjak godina prije nego što je ovaj grad četrdesetih godina prošlog stoljeća darovao spomenik čovjeku kojeg je protjerao kao dječaka od četrnaest godina. U to je vrijeme morao napustiti grad i svoju je veličinu postigao zahvaljujući posebnim okolnostima u Berlinu. Sada postoji prekrasan spomenik s globusom na vrhu koji pokazuje da je ovaj genij došao iz ovog velikog, moćnog rada, koji je mogao dati utočište takvom geniju, u znak da je genij, koji je znao kako obuhvatiti cijeli svijet, došao s ovog tla!

Ponekad je potrebno više od sto godina da se vidi kakvi se talenti roje okolo. To se može možda dogoditi i u naše vrijeme. Ali koliko se često među nama naglašavalo da se približilo vrijeme kada ljudi moraju biti budni za slobodnu, samostalnu svijest, kada ljudi više ne mogu spavati u odnosu na ono što se oko njih događa. To vrijeme se bliži velikim koracima. Ljudi moraju naučiti otvoriti duše prema vani, kako bi vidjeli što je stvarno tamo. Jer, kao što sam rekao, mišljenje i predodžbe su u opasnosti da budu ograničene i sužene osebujnom konfiguracijom materijalističke kulture. Znanost duha daje koncepte i ideje koji ne dopuštaju da čovjek postane uskogrudan u svom mišljenju. Od čovjeka se stalno traži da stvar promatra iz različitih kutova, upravo kroz korištenje koncepata znanosti duha. Zato se mnogi u redovima znanosti duha i danas ljute kad čuju: sada dolazi novi ciklus, i stvarima će se pristupiti iz sasvim drugog ugla. - Ali upravo je to neizbježno, da se stvarima pristupa s različitih strana i da se konačno nadiđe ono što bih nazvao apsolutiziranjem prosudbe. Ne može se točno

ocrtati istinu koja se zahvati duhom, jer je duh pokretljiv. Tako znanost duha djeluje protiv uskogrudnosti u odnosu na mišljenje. Naravno, teško je to reći u sadašnje vrijeme, ali je neophodno.

Druga stvar koju treba promotriti u duši je osjećaj. S obzirom na osjećaje, na emocionalni svijet, koja je težnja prema kojoj čovječanstvo teži iz materijalističke kulture? Može se reći da se posebno na ovom području daleko odmaklo. Na području osjećaja, materijalistička kultura rađa uskogrudnost, filistejstvo. Filistejstvo naše materijalističke kulture zapravo je posebno predisponirano da postane divovskih razmjera. Skučenost interesa! Ljudi se sve više žele zatvoriti u uske krugove. Ali danas čovjek nije pozvan zatvarati se u uske krugove, nego je pozvan shvatiti kako je on ton u velikoj kozmičkoj simfoniji.

Pogledajmo ono što je ovdje već spomenuto, kako bismo vidjeli na što se misli sa sveobuhvatnim gledištem. Želio bih reći: može se izračunati - a danas se mnogo kalkulira - kako je čovjek divno integriran u kozmos. U jednoj minuti broj naših udisaja je oko osamnaest. To daje, pomnoženo sa šezdeset i sa dvadeset četiri, u jednom danu: 25920 udisaja. 25920 udisaja u dvadeset i četiri sata! Sada pokušajte izračunati sljedeće: znate da se svake godine proljetni ekvinocij, točka u kojoj Sunce izlazi u proljeće, pomiče malo dalje duž neba. Vratimo se u vrlo daleka vremena. Sunce je u proljeće izašlo u Biku, pa još malo i još malo, dok nije ušlo u Ovna, i tako Sunce ide okolo, naizgled prirodno. Koliko je godina potrebno da Sunce krećući se tako 'trzavo', malo po malo, stigne na istu točku? Sunce čini mnogo takvih trzaja: potrebno mu je 25920 godina da napreduje kroz takve trzaje, odnosno napravi jednu orbitu u velikom kozmosu za 25920 godina, odnosno onoliko godina koliko puta mi udahnemo u jednom danu. Zamislite kakav divan sklad! Udahnemo 25920 puta dnevno, Sunce napreduje, i kada 25920 puta napravi trzaj, kao što mi radimo naš unutarnji trzaj, jedan udah, onda je jednom obišlo kozmos. Dakle, mi smo svojim disanjem slika makrokozmosa.

Nastavljamo: prosječni životni vijek - naravno može biti i mnogo veći ali neki umiru ranije - prosječni životni vijek je sedamdeset, sedamdeset i jednu godinu. Što je to zapravo, taj ljudski život? To je također broj udisaja. Samo su to različiti udisaji. Kod običnog fizičkog disanja udišemo i izdišemo zrak. U danu od dvadeset četiri sata, ako smo uredni, ispravni i ne gubimo noći, snažno udahnemo svoje 'Ja' i astralno tijelo kada se probudimo, i opet izdahnemo 'Ja' i astralno tijelo kada potonemo u san: i to je dah. Svakodnevni dah, disanje našeg fizičkog i eterskog tijela u odnosu na 'Ja' i astralno tijelo. Koliko puta to činimo u životu koji traje oko sedamdeset, sedamdeset i jednu godinu? Zapravo izračunajte koliko dana čovjek živi: 25920 dana! To znači, da ne samo da u jednom danu svojim trzajima disanja oponašamo kretanje Sunca u kozmosu razvijajući onoliko zamaha

disanja koliko Sunce trza dok se ne vrati na istu točku u kozmosu, već provodimo veliki dah, udisaj 'Ja' i astralnog tijela u fizičko i etersko tijelo, i izdisaj 'Ja' i astralnog tijela, u sedamdeset, sedamdeset jednu godinu, koliko puta udahnemo u danu: 25920 puta, onoliko koliko puta Sunce trzne prije nego se vrati na istu točku. Mogli bismo navesti mnogo takvih stvari, koje nam mogu pokazati kako stojimo usred velikog sklada kozmosa s našim ljudskim životom, brojčano a i inače, i one ne bi bile ništa manje iznenađujuće, ništa manje sjajne, nego da ispravno osjetimo ono što sam upravo opisao. Mnogo toga je skriveno u odnosima u kojima se čovjek nalazi u svijetu, ali taj skriveni element ima duboki učinak, jer to je isto kao što se u davna vremena shvaćao sklad sfera.

To međutim, pobuđuje naš interes za cijeli svijet. Postupno razumijemo da ne znamo ništa o sebi kao ljudskim bićima ako svoj interes filistarski ograničimo na neposrednu okolinu. Ali to sve više postaje svojstveno modernom vremenu, filistarstvo! Da, filistarstvo je postalo glavno raspoloženje religioznog svjetonazora; i odatle je ovo raspoloženje filistarstva u mnoge umove. Vratite se u prava stoljeća kršćanstva: postojalo je učenje koje je bilo grandiozno. Za to je bilo vrijeme. Danas to treba zamijeniti naš duhovno-znanstveni pogled, jer različita vremena čovječanstvu postavljaju različite zahtjeve, ali tada je to bilo grandiozno učenje, gnoza. Pogledajte kako su divno razmišljali gnostici u istraživanju eona, u istraživanju duhovnih hijerarhija, kako je ova mala Zemlja uključena u veliki kozmički razvoj sa svojim mnogim, mnogima bićima, ali u čijim redovima je i čovjek. Zahtijevala je pokretljivost mišljenja, određenu dobru volju da se razviju koncepti, da se ne dopusti da se kalcificiraju, otvrdnu, kao sada, da bi se uzdigli do gnoze. Zatim je došlo - ne kršćanstvo, nego kršćanska denominacija. I raspitajte se što danas većina kršćanskih dužnosnika najviše mrzi: gnosticizam. I zato oni najviše ocrnjuju antropozofiju; sami se ne bave antropozofijom, lijeni su za to, ali kad pogledaju u bilo koju knjigu imaju nejasnu predodžbu, nejasan koncept: zaboga, to bi također mogla biti vrsta gnoze! Dakle, moramo usvojiti nove koncepte, moramo um učiniti pokretljivijim! Ljudi su u konačnici došli do jednostavnog mišljenja, posebno na vjerskom polju. Kaže se da čovjek ne može pojmiti što se događa kad se uspne u tako visoke sfere! - Kažu: čovjek može postići ono najviše božansko čak i u najjednostavnijem umu; nema potrebe naprezati se, već najjednostavniji, dječji um, ono najviše božansko može dosegnuti u svakom trenutku.

Da, morate prozreti ove stvari! Važno ih je stvarno sagledati, jer su to stvari iz kojih izvire osnovno raspoloženje modernog vremena, filistarstvo. Zato je vjersko raspoloženje u raznim denominacijama postalo toliko filistarsko, jer se temelji na onome što sam upravo opisao. Ono danas laska ljudima koji se prave skromni, a zapravo su užasno neskromni, jer su neskromnost i megalomanija temeljne karakteristike našeg vremena. Sve se

prosuduje, bez obzira koliko teško je doživljeno, ako na svom čelu nosi znak teško doživljenog: sudi, prosuduje, i netko tko bi trebao dobro znati da se nije previše trudio iskusiti, tko je samo pokušao doći do onog očitog: da ne bi trebao biti nikakav napor da se prepozna Boga, nego da se Boga uvijek može naći, pa i najjednostavnija, dječja duša ako to želi. Dakle, moramo uvidjeti, da se prije svega filistejstvo mora potisnuti znanošću duha. Ali filistejstvo se ustalilo na onim mjestima gdje ga nije trebalo biti, a mnogi koji vjeruju da su se s time izvukli, potonuli su preko glave. Mnogi 'izmi' i mnogi modernizmi koji u programu imaju to da ne budu poput filistara, ništa su drugo nego prikriveno filistarstvo. Ovo je drugo. U mišljenju, u predodžbama, mora se potisnuti skučenost koja dolazi, u osjećaju filistarstva koje napreduje. Na to mjesto mora doći širina interesa, volja da se stvarno pogleda što se događa na velikoj ploči zemaljskog razvoja.

Prekjučer smo pokušali konkretno okarakterizirati djelovanje duhova naroda. To su arhanđeli. Iz toga ste mogli zaključiti: ovi duhovi naroda povezani su s mjestima gdje se određeni ljudi razvijaju na Zemlji. Duh naroda u Italiji djeluje kroz zrak, kroz sve tekućine u oblastima današnje Francuske, i tako dalje, kako sam to okarakterizirao. Ali naravno, te se stvari isprepliću s raznim drugim stvarima i treba shvatiti da ljudi na Zemlji žive jedni pored drugih, da određene faze razvoja na određenim područjima zaostaju. U nekim područjima ljudi se razvijaju, u drugim su čak u opadanju. Sada treba uočiti nešto iznimno značajno. Ako pogledamo cijelu Zemlju kao jedan organizam i zapitamo se: što se događa po cijeloj Zemlji? - tada prvo možemo pogledati različita područja Azije, azijskog istoka, kako ga nazivaju. Mnoge se duše danas utjelovljuju na ovom azijskom istoku koje su, zbog svoje karme, zbog onoga što su donijele sa sobom iz ranijih zemaljskih života, još uvijek zaglavljene u ranijim osobitostima evolucije, duše koje traže tijela u kojima još mogu biti ovisne o tjelesnom fizičkom razvoju do određene starije dobi. Normalno je da se danas ovisi samo do dvadeset i sedme godine. To je ono što predstavlja osnovnu karakteristiku našeg vremena, da čovjek ovisi o tjelesnom fizičkom razvoju do dvadeset sedme godine. To je vrlo važno u naše vrijeme. Ako se uzmu u obzir ove stvari mnogo toga u našem vremenu se može razumjeti. Ovdje sam već istaknuo jednu stvar.

Jednom sam se zapitao: kakav bi bio čovjek koji bi trebao biti tip čovjeka našeg vremena, koji bi svom svojom djelatnošću, svojom aktivnošću, koji bi trebao ući u ovo vrijeme? - Morao bi, da tako kažem, isključiti iz sebe sve ono inače ljudima dolazi izvana i onemogućuju im da budu samostalni, biti prepušten sebi do dvadeset sedme godine. Ono što se zove svoj čovjek, to bi trebao biti. Do dvadeset i sedme godine morao bi biti malo zahvaćen onim što je normalno i reprezentativno u naše vrijeme, do dvadeset i sedme godine morao bi se potpuno sam razvijati. Onda, odmah nakon što od sebe napravi ono što moderan čovjek od sebe može napraviti, onda bi morao biti

izabran u sabor, recimo. Zar ne, to znači biti u toku danas, biti biran u sabor! Onda, kad se izabere u sabor i nakon nekoliko godina čak postane i ministar, onda je stigmatiziran na neki način, onda se to primijeti kad padneš u ovom ili onom smjeru, i napraviš ovu ili onu nezgodu. I onda? Kako bi to išlo dalje? Ti se tada više ne možeš dalje razvijati, ti ostaješ tipičan za svoje vrijeme, tada si pravi predstavnik svog vremena. Sada i ima takvih ljudi, kao što sam vjerojatno rekao ovdje prije nekog vremena: to je, naprimjer, Lloyd George. Ne postoji osoba koja ono što je prisutno u našem vremenu izražava karakterističnije i tipičnije od Lloyd George-a, koji je do svoje dvadeset sedme godine iz sebe izvukao sve što čovjek danas može izvući iz tjelesno-fizičkog. Bio je samouk, rano je upoznao socijalizam, rano naučio da je s dvadeset i sedam godina mjesto u parlamentu, zar ne? Izabran je u sabor i ubrzo je postao jedan od najupečatljivijih govornika, čak i jedan od najpedantnijih slušatelja - uvijek je pažljivo promatrao druge dok govore. Bilo je nešto posebno u njegovom pogledu, po tome je Lloyd George poznat. On je opasan. Najbolje da ga postavimo za ministra. - A onda su ga uzeli u ministarstvo. Da, ali na koje ga ministarsko mjesto postaviti? On je vrlo talentirana osoba! Pa, staviti ćemo ga na položaj gdje ništa ne razumije. Tamo će biti najkorisniji, stvarati će najmanje problema! - Postao je ministar željeznica i brodogradnje. Treba mu par mjeseci da sve pohvata. Napravio je najveće reforme, velike stvari.

Zar možete tip današnjeg čovjeka opisati bolje nego da opišete Lloyd George-a? Kao da je koncentriran, kao izvadak iz materijalizma sadašnjosti, a u sadašnjosti možete puno toga razumjeti ako možete ući u tako nešto. Takva je situacija u sredini svijeta, mogu reći, između azijskog istoka i američkog zapada. Osobito je slučaj u europskoj kulturi da se do dvadeset i sedme godine može iz tjelesno-fizičkog izvući ono što može biti značajno i za duševno-duhovno. Kasnije u duši mora biti potaknut duhovno-duševni impuls, ako se želi napredovati, onda tjelesno-fizičko više ništa ne daje. Zato je u čovjeku kao što je Lloyd George sve ono što sadašnjost daje od sebe, ali zato on nema baš ništa od onoga što treba slobodno steći. Naravno, sadašnjost daje puno genija, puno darova, ali sama po sebi ne daje ništa duhovno. To se mora osvojiti slobodom. Ali u Aziji još uvijek postoji mnogo prilika da se pronađu tijela koja će se nastaviti razvijati u duši i duhu i nakon dvadeset sedme godine. Zato se tu inkarniraju duše koje žele nešto naučiti iz tjelesno-fizičkog elementa izvan ovog vremena. Zato tamo još uvijek prirodno postoji duhovna kultura, kultura koja inzistira na tome da se stvari oko nas promatraju duhovno, da se duhovno prepozna u svijetu. Naravno i da na istoku ima dosta dekadencije, jer se materijalizam proširio, a budući da je najmanje pogodan za istok, tamo je dekadencija najučinkovitija. Ali kod onih koji su vodeći ljudi, možete vidjeti kako još uvijek postoji prirodna duhovnost. U sebi preziru europsku materijalističku kulturu u cjelini. Ljudi kao što je Rabindranath Tagore,

koji je nedavno održao govor u duhu Japana, kaže: Naravno, mi istočnjaci prihvaćamo europska dostignuća vanjske tehničke kulture; ali stavljamo ih u svoja depoa, u naše staje, ne damo im ući u naše dnevne sobe, toj europskoj kulturi - jer duhovno je njemu nešto samorazumljivo. Danas se takve stvari moraju znati, jer su te stvari osnovne sile onoga što se događa diljem svijeta, o kojima danas ovise svjetski događaji.

Reći ćete: da, u našoj srednjoeuropskoj kulturi, naprimjer, imamo snažne temelje za duhovnost koja je čak podržana jasnim, visokim idejama! Imamo to, a o toj duhovnosti možemo govoriti na isti način na koji sam pokušao govoriti o jednom zaboravljenom trendu u njemačkom intelektualnom životu u svojoj knjizi '*Vom Menschenrätzel*'. Da bismo se proželi duhovnošću koja bi doista nadilazila ono što je istočnjačka duhovnost ikada postigla u ljudskom razvoju, samo se trebamo ispuniti divnim imaginacijama koje smo već vidjeti kod Herdera ili Goethea, naprimjer. Istočna kultura nije dala ništa tako veliko kao Herder, koji u svakom jutarnjem izlasku Sunca vidi sliku novog stvaranja svijeta i opisuje ga na veličanstven način. Oni koji danas ne žele biti filistri, ali ipak jesu, kažu: ljudi se više ne zamaraju nečim tako starim - a ako takve pitate za Herdera, to je davno zaboravljeno. A orijentalac, kad prosuđuje situaciju, on naravno prosuđuje ono što živi u vanjskom toku srednjoeuropske kulture.

Pročitajte oštroumnog Kineza Ku Hung-Ming-a koji je dobronamjerno opisao srednjoeuropsku kulturu ili pročitajte nedavno predavanje Rabindranath Tagore. Tada ćete vidjeti kako se ljudi pitaju: kakvo mjesto ova Europa zauzima u općem napretku čovječanstva? - Naslućuju da je ova Srednja Europa pozvana voditi ljude dalje od onog što im je dao spiritualizam. Ali onda se pitaju nije li ova Europa propustila da razvije velike klice, sjeme koje je tamo, koje sadrži. Ima Goethe, kažu; da, ali ne znaju što bi s njim, ovi staloženi Nijemci, ovi materijalistički Nijemci! - Kad mu je umro posljednji unuk, još je bila prilika da se goetheizam uvede u njemački duhovni život. Goethe-Schiller-Archiv osnovan je pod doista neusporedivo veličanstvenim okriljem njemačke princeze. Veliki impuls došao je osamdesetih. Osnovano je i Goethe društvo, ali ljudima je uvijek bilo neugodno na vrh imenovati nekoga tko se stvarno bavio Goetheovom duhovnošću. To im se nije činilo dostojnim, i na zadnjim izborima nisu na čelo Goethe društva postavili osobu koja bi stajala unutar te duhovnosti, nego je umjesto toga postavljen bivši ministar financija. Da, ali prema takvim stvarima svijet mora suditi što se događa u Srednjoj Europi! Goetheovom baštinom danas upravlja bivši ministar financija, koji doista ima simptomatično ime '*Kreuzwendedich*'. Ali ne znam, ako bi se ispunila simbolika imena, netko bolji biti postavljen na to mjesto.

Ove stvari bi mogle biti drugačije samo ako bi se uskogrudni interesi zamijenili općim interesima, kada bi se stvarno gledalo kako diljem Zemlje

djeluju impulsi, kako tijela na istoku, mogu reći, omogućuju donekle dekadentnu duhovnost za duše koje se danas žele inkarnirati u takva tijela, s dekadentnom duhovnošću, koja će još uvijek dati nešto od fizičko-tjelesnog dušama iznad dvadeset sedam godina. Na istoku se zaustavlja na ranijem stupnju ljudskog razvoja, tu se staje na onome što je čovječanstvo već prošlo. Ovdje se, u sredini, nalazi na poziciji gdje se mora dogoditi iskorak, gdje se može ono što je potrebno izvući iz tjelesnog i fizičkog elementa do današnje dvadeset i sedme godine - sredinom 15. stoljeća bilo je do dvadeset osme. Ali za daljnji razvoj ljudske duše, ako netko ne želi rano ostarjeti i ne želi izgubiti svoju mladost, mora imati duhovno-duševni, slobodni spiritualni impuls, a ne, poput istočnjaka, neslobodan duhovni impuls.

Idemo dalje na zapad, u Ameriku. Čovječanstvo je tako konstituirano da zaostaje, da ne doseže ovu razinu. Na istoku je čovječanstvo takoreći zaostalo na ranijim stupnjevima, u sredini imate normalnu dob, na zapadu, u Americi - okarakterizirao sam to prekjučer - na djelu je zemaljsko podzemlje. Čini se da su čak i duhovi kao Woodrow Wilson opsjednuti vlastitim riječima, vlastitim načelima. Oni su kao prerano ostarjela - ali riječ ima malo drugačije značenje - kao prerano ostarjela djeca koja ne mogu doći do punog učinka onoga što se može učiniti do dvadeset sedme godine. Nakon što vidite što ostavlja tako snažan dojam na mnoge ljude ovih dana, postavite pitanje: kako se moglo dogoditi da duh poput Woodrow Wilsona, koji sa svojim godinama nikad nije percipirao ono što se percipiralo do 27. godine, može postati veliki svjetski učitelj? - Jednostavno nemaš tu širinu interesa da si takve stvari na iskren način staviš pred dušu. Filistarstvo se ne želi ostaviti!

Izvanredna značajka u evoluciji koja karakterizira ovo je: od istoka do zapada, od očuvanja nečeg ranijeg, preko normalne sredine, do dekadentnog zapada - to leži u evoluciji naroda i Zemlje, a ne u pojedinačnom ljudskom biću, to se podrazumijeva. Mora se razviti zanimanje za ovo, tako da se zna kakve vrste impulsa djeluju širom Zemlje, tako da ih se može procijeniti. A ovdje u sredini, dugo vremena, sila s juga bila je odlučujući faktor, u tome što je srednjoeuropska kultura bila natopljena grčko-rimskom prirodom. Prevladavala je konzervativna priroda juga. Danas smo na prekretnici. Osobito progresivni element sjevera mora prožeti srednjoeuropsko stanovništvo. I ova posebna stvar, mogu reći, impulsi razdoblja hiperboreje koji su povoljni za današnje vrijeme, moraju proći kroz naše duše. To je ono što se mora uzeti u obzir. U suprotnom, ako čovjek ne otvori oči i dušu za te velike impulse razvoja, Zemlja će krenuti krivim smjerom razvoja, neće postati humus za kozmičku svjetsku strukturu, i ono što bi trebalo predstavljati posljednju epohu razvoja Zemlje, mora preuzeti neki drugi planet.

U igri su veliki ulozi. Treba se izvući iz filistarstva i doprijeti do općih interesa. Tek kad se razviju takvi interesi, moći će se ispravno procijeniti određene pojave u sadašnjosti. Jasno se vidi da se ljudska priroda u naše vrijeme račva. To je danas na početku; ali ljudi se razilaze. Dio njih su oni koji u sebi otvrdnu ono tjelesno-fizičko. Otvrdnu ga do 27 godine, a zatim ostaju na istom mjestu, odbacujući duhovno-duševno. Ako u njima nema stalnog poriva da agitiraju čovječanstvo, da vode čovječanstvo u nesreću poput Lloyd George-a, oni postaju ljigavi, mrse račune, postaju pravi filistri, postaju dosadni. U jednoj rašlji leži otupljivanje čovječanstva. Ostali se do dvadeset i sedme godine prepuštaju svim pokretačkim, pulsirajućim snagama fizičkog i tjelesnog, svu duhovnost izvlače iz fizičkog i tjelesnog. Mnogo je toga u fizičkom. Zapamtite, svi dolazimo na svijet ispunjeni mudrošću; morali bismo, ono što je mudro, samo preoblikovati u svijesti, preoblikovati ono što je u cijelom našem tijelu puno mudrosti. Znanost duha pokušava sve što je u živcima, krvi i mišićima, dovesti u svijest na harmoničan, duhovan način. Znanost duha ne odbacuju samo tupavi, nego i oni - a bit će ih sve više - koji pulsirajućim životom sve do puberteta pa sve do dvadeset i sedme godine, osjećaju kakav genij vrije i ključa u njihovim živcima, krvi i mišićima. Ove izgarajuće prirode, koje na neki način spaljuju ljudski život, sve su češće. Već se javljaju sporadično, ali dovoljno često. S njima se pune ludnice i tako dalje. Ali ne vidi se da pravo iscjeljenje leži u antropozofski orijentiranoj znanosti duha.

Takva tipična priroda postala je svjetski poznata u novije vrijeme. To je filozof Otto Weininger. Nije li istina, Otto Weininger bio je osoba koja je na kaotičan način, nepročišćeno, neusklađeno, iznijela što leži u živcima, mišićima, krvi, koja je potom napisala svjetski poznatu knjigu '*Geschlecht und Charakter*', na koju su ljudi, koji na sve padaju, također pali i na to. Tako da su nasjeli i filistri, koji nisu shvatili da je to, uza sve besmisleno, odvratno, razotkrivanje nečeg elementarnog o živcima, krvi i mišićima. Takvi ljudi moraju sebi postaviti pitanje, jer to nisu naučili iz znanosti duha - tamo bi to ispravno naučili - zato što to zahtijevaju njihovi živci, njihova krv, njihovi mišići, postaviti pitanje koje si čovječanstvo nužno mora postaviti danas. Bez tog pitanja čovječanstvo neće napredovati. Ono glasi: ušavši u fizički svijet kroz rođenje ili začće, kako da postanem nastavljajući svoje duhovno-duševne egzistencije od posljednje smrti do ovog rođenja? - Ovakva i slična pitanja, kako ih postavljamo u znanosti duha, jer ih smatramo temeljnim pitanjima unaprijeđenja duhovne kulture, moraju postavljati i postavljat će oni, koji puštaju da proključa ono što je u živcima, krvi, mišićima.

Vidite, jedno poglavlje kod Otta Weiningerera je posebno zanimljivo. Pitao se: zašto sam zapravo došao u zemaljski život? - A on je na ovo pitanje iz onoga što sam upravo okarakterizirao, iz mudrosti koja leži u mišićima, krvi i živcima, odgovorio na svoj način, ali na način koji ljude izjeda i peče. Pitao

se: zašto sam uvučen u život na Zemlji iz svijeta duha i duše u kojem sam bio? - Nije našao drugog odgovora osim ovoga: 'Zato što sam bio kukavica, jer nisam želio ostati sam u duhovnom i duševnom svijetu i stoga sam tražio vezu s drugim ljudima'. Nisam imao hrabrosti, biti sam, tražio sam zaštitu u majčinom životu. - To su za njega bili iskreni odgovori koje je sam dao. Zašto se ne sjećamo, pitao je, što se dogodilo prije rođenja? Jer smo takvi rođeni! - Doslovno kaže: Zato što smo pali toliko nisko da smo izgubili svijest. Da se čovjek rođenjem nije izgubio, ne bi se ponovno morao tražiti i nalaziti.

To su tipične pojave; danas je još javljaju sporadično. To su ljudi koji u svojoj mladosti iz krvi, živaca i mišića izvlače ono što može postati plodonosno u cjelokupnom ljudskom procesu kada se objasni, uskladi s onim što znanost duha može dati. Međutim, da bi se to postiglo, tu treba usmjeriti interese cjelokupnog ljudskog života. Filistejstvo se mora povući. Gotovo sustavno se mora boriti protiv činjenice da su ljudi zatvoreni u uskom krugu interesa. Neka pitanja moraju poprimiti sasvim drugačiji oblik nego što ga imaju danas. Religiozni razvoj posljednjih tisućljeća, kako on strukturira pitanje koje ljude na neki način povezuje s duhovnim? Jedan materijalistički obrazovan, duhovit čovjek današnjice, koji je zauzimao visok položaj u određenom krugu, jednom mi je rekao: usporediš li državu s crkvom, doći ćeš do stava da je crkvi ipak lakše nego državi. - Pa, ne želim ništa reći o valjanosti ovog suda, ali taj čovjek je rekao da je crkvi lakše nego državi, jer država upravlja životom, crkva smrću, a ljudi se više boje smrti nego života; stoga je crkvi lakše. - Naravno, on je ovo smatrao besmislicom, jer je bio potpuni materijalist.

Ali i to se razmatra u prilično sebičnom smislu. Uglavnom, ljudi se danas pitaju: što se događa s mojim duševnim i duhovnim životom kada zakoračim kroz vrata smrti? - I u tome ima mnogo sebičnih poriva. Posebno bi pitanje besmrtnosti dobilo potpuno drugačiji oblik pod utjecajem znanosti duha. U budućnosti se ne bi samo pitalo: u kojoj je mjeri duhovni život nakon smrti nastavak života ovdje na Zemlji? - nego: u kojoj je mjeri život ovdje na Zemlji nastavak života kojeg sam imao u duhovno-duševnom svijetu? - Tada ćete vidjeti nešto poput sljedećeg.

Kad čovjek prolazi kroz vrata smrti, u prvom razdoblju, kod njega su posebno razvijene imaginativne predodžbe; oko njega se imaginativno razvija sveobuhvatan svijet slika. Ovo bih nazvao razmatanjem svijeta slika. Druga trećina života između smrti i novog rođenja prvenstveno je ispunjena inspiracijama. Inspiracije se u ljudskom životu javljaju u drugoj trećini tog života između smrti i novog rođenja. A intuicije u zadnjoj trećini. Dakle, intuicije se sastoje od toga da čovjek sebe, svoju dušu, prenosi u druga bića, a kraj ovih intuicija je da on sebe prenosi u fizičko tijelo. Ova transpozicija u fizičko tijelo putem rođenja samo je nastavak uglavnom

intuitivnog života, posljednje trećine između smrti i novog rođenja. A to je ono što se zapravo mora dogoditi kada ljudsko biće uđe u fizičko, to mora biti osobito karakteristična osobina djeteta: prijenos u drugi život. Ono mora raditi ono što drugi rade, ne ono što proizlazi iz njega, već oponašati, raditi ono što drugi radi.

Zašto sam morao opisati, kada sam govorio o 'Odgoju djeteta sa stajališta znanosti duha', da su djeca u prvih sedam godina uglavnom imitatori? Jer imitacija, stavljanje u tuđu kožu, nastavak je intuitivnog svijeta koji postoji u posljednjoj trećini života između smrti i ponovnog rođenja. Život između smrti i novog rođenja, još uvijek se može vidjeti kako struji i sjaji, ako se razvoj djeteta razmatra smisleno. Pitanje besmrtnosti morat će se postaviti na novoj osnovi: u kojoj je mjeri život ovdje na Zemlji nastavak duševno-duhovnog života? - Ali tada će se naučiti i ovaj život na Zemlji shvaćati posebno ozbiljno, ali ne u egoističnom smislu. Tada će se prije svega, prema njima će se čovjek odnositi s osjećajem odgovornosti, koji se javlja kada sebi kaže: moram ovdje nastaviti ono što mi je nametnuto jer sam nešto donio sa sobom kao duševno-duhovno nasljeđe. - To će značiti ogromnu promjenu u percepciji ljudi ako budu govorili s ovog gledišta. Jer ono što duša doživljava između smrti i novog rođenja, ta velika duhovna sfera koja se doživljava u imaginacijama, inspiracijama, intuicijama, to je za ovaj svijet tamo; a ono što doživljavamo ovdje za tamo je izvan. A želja za razumijevanjem i uvažavanjem ovoga u budućnosti postat će dio iznova formiranog pitanja besmrtnosti, koje će intervenirati u duhovni razvoj čovječanstva na manje egoističan način nego je pitanje besmrtnosti to bilo u religijskom razvoju prošlih tisućljeća.

Želio sam opisati takve stvari kako bih pokazao kako čovječanstvo treba izaći iz filistarstva, da bih pokazao kako čovjek nije filistar. Čovjek nije filistar ako može ići dalje od uskog interesa, da ovdje na Zemlji u jednom danu udahne 25920 puta, što odgovara broju dana u zemaljskom životu, a što znali i 'trzaje' Sunca, koje ono izvodi kružeći po kozmičkoj elipsi. Interesi se proširuju izvan onoga što je dovelo do zaboravljene struje u njemačkom duhovnom životu, proširuju se izvan onoga što se konfigurira u duhu u cijelom svijetu, što je ključna točka orijentalnog, srednjeg, zapadnog duhovnog razvoja: na to kako je azijski duhovni razvoj donekle ovisan o istočnoj struji koja je na zapadu već u opadanju, kako će središnja struja, isprva ovisna o jugu, u budućnosti ovisiti o sjeveru. Ove nas stvari vode do velikog plana evolucije, one prevladavaju filistejstvo, ispravljaju osjećaje u pogledu evolucije i uče nas da stvarno suosjećamo s onim što živi kao impulsi u čovječanstvu.

I volja: volja se također u materijalističkim impulsima razvija na vrlo specifičan način. Zbog toga će ljudi biti sve nespretniji i nespretniji, sve nespretniji i nespretniji u klasičnom smislu. Što ljudi mogu učiniti danas?

Ono za što se usko specijalizirao, za što se školovao, to ga svodi na uski krug. Ono što znanost duha razvija kao koncepte, osjeća je, impulse, prodire sve do udova. Kada se osoba pravilno uklopi u znanost duha, postaje vješta, prilagođava se okolini, ponekad uči stvari u svom životu za koje mu se, dok je bio mlad, govorilo da ih ne može naučiti. Znanost duha, ako se ispravno shvati, također će čovjeka učiniti vještim. Danas ljudi nisu vješti ni u malim stvarima. Upoznajete ljude koji ne mogu napraviti neki potez svojim rukama, upoznaš gospođu koja ne zna prišiti dugme ako se otkine, a kamoli što drugo. Ali s druge strane je bitno da ljudi mogu postati svestrani, da se mogu prilagoditi svojoj okolini, da se prevlada zatvorenost u uski krug i prevlada nespretnost.

Koliko god čudno zvučalo, čovječanstvo ima ovu trostruku zadaću za sadašnjost i neposrednu budućnost, s obzirom na mišljenje, osjeća je i volju: da se nadvlada uskogrudnost i zamijeni fleksibilnim snalaženjem u uvjetima svijeta, da se nadvlada to da filistarstvo i širokogrudnost zahvati srca ljudi, da se nadvlada nespretnost, a ljudi da budu vješti i također nauče biti vješti u raznim područjima života. Naučiti razumjeti svijet u najrazličitijim područjima života! Danas se, naravno, radi suprotno od svega toga. Vodi se u nespretnost, u filistarstvo, u uskogrudnost, a to su nužne posljedice materijalističkog načina mišljenja. Zasižno, ne može svatko naučiti sam popraviti stvar ako je slomio nogu; ali ne smije se njegovati nespretnost do te mjere da se više nema smisla kako si pomoći kod jednostavne bolesti i slično. Radi se o formiranju osnovnog razumijevanja kako se nositi s različitim situacijama u životu, to je ono što je važno.

S dolaskom ove moderne ere, zar se doista ne vidi kako su se stvari razvijale? Svatko tko je otvorenih očiju promatrao pojave u posljednjih nekoliko desetljeća, jasno je vidio da je smisao za razvijanje svjetonazora, smisao za pretvaranje svjetonazorskih impulsa u predmet razmatranja, bio aktivan samo kod onih koji su u isto vrijeme imali volju razvijati čisto materijalističke ideološke interese, naime na polju socijalizma. Uglavnom, samo tamo gdje se željelo reformirati svijet u socijalističkom smislu, promišljalo se o pitanjima pogleda na svijet. Ako bi se podigli iznad socijalističkog plimnog vala, postojao je nedostatak interesa; najviše vidimo interese klika koje se čvrsto drže prošlosti, ili ako bi se vjerovalo da se prihvaća nešto novo, bile su to apstraktne riječi, preteče wilsonizma, koje su osobito bjesnile u takozvanim liberalnim strankama u drugoj polovici 19. stoljeća. Nije bilo volje da se prodre u duhovne, spiritualne impulse u svijetu, kao što je socijalizam htio prodrijeti u materijalne, takva volja nije postojala: u odnosu na duhovno bila je tupost, gdje je počela buržoazija - uglavnom sama po sebi razumljiva; uz neke iznimke. Prisutni su uvijek izuzeti, to nalaže pristojnost.

Pa, suočiti se s tim pojavama i odgovoriti na takva pitanja kakva se danas postavljaju, na način na koji smo mi danas pokušali odgovoriti, u biti je jedno te isto. Zato što su s tim stvarima povezane velike stvari. U istočnoj Europi vidimo kako se, mogu reći, sprema nešto u ekstraktu za što Europa ima strahovito malo razumijevanja. Na našem polju često smo ukazivali na klice razvoja ovog europskog istoka. Jer ovaj europski istok želi - želim to danas izraziti na poseban način - naučiti razumjeti da cijeli ljudski život ima smisla! A kada se približi šesto post-atlantsko doba, tada bi europski istok trebao pokazati da cijeli ljudski život ima smisla, a ne prihvaćati kao istinu samo ono što se u mladosti buba u školi. Istok bi trebao pokazati da se čovjek razvija sve do smrti, da svaka godina donosi nešto novo, te da je čovjek i nakon smrti i dalje povezan sa zemaljskim, i unosi mudrost i nakon smrti. Što želi onaj element duše, koji se donedavno mogao nazvati ruskim, koji je sada privremeno završio u kaosu, ali koji će pronaći svoj put u kulturnom razvoju Europe, a time i kulturnom razvoju čovječanstva u cjelini? Što hoće, taj element istoka?

Ono što želi je vidjeti smisao činjenice da je cijeli ljudski život u procesu razvoja, a da je trenutak smrti, samo posebno važan trenutak u tom razvoju. Ovo načelo mora naći sljedbenike i propovjednike i u Srednjoj Europi, a naći će ih na temelju pretpostavki koje smo spomenuli. Ali dok se ovo načelo ne prepozna, uvijek će se vjerovati: što ste mlađi, to možete imati više gledišta. - Najmlađi jazavci danas imaju svoje zatvoreno, čvrsto stajalište, u osnovi nemaju ništa od očekivanja, nade: da svaka godina otkriva nove misterije, da trenutak smrti otkriva nove misterije. Europski istok razvija duše koje još podsvjesno razvijaju shvaćanje da je čovjek najmudriji i da najbolje prosuđuje o zemaljskim, ljudskim prilikama, kad umre. A od ovih duša, koje danas žive na istoku, bit će onih, koje će ne samo pitati mlade jazavce, sabore, kako treba odlučiti o ljudskim stvarima, nego će pitati i umrle, koje će naučiti imati odnos s umrlima i općenje s umrlima učiniti plodnim ovdje za zemaljski razvoj. U budućnosti će se pitati: što o tome kažu umrli? - I naći će se duhovnog načina, ako se znanost duha produbi, pitati i umrle, ne samo žive, kada se bude trebalo odlučiti o velikim stvarima ovdje na Zemlji. To je ono što istok želi. I nikada se ništa nije više sudarilo, što se gore slaže, nego ono što se danas događa u istočnoj Europi. Jer ono što je duša ovog europskog istoka je upravo suprotno od onoga što su trockizam ili lenjinizam navalili na nju, čak i ako je to samo zabluda, iz čistog materijalizma sadašnjosti. Nikada prije u evoluciji nije se sudarilo nešto tako nespojivo kao što je duhovna klica istoka i materijalistički lenjinizam, ta karikatura, ta najluđa karikatura ljudske kulture, koja apsolutno nema nikakvog smisla i razumijevanja za ono što je stvarno duhovno, ali je tako razumljivo iz korijenskog živca sadašnjosti. Budućnost će to naučiti prepoznati.

To je, dragi prijatelji, ono što sam vam želio reći, samo ukratko, s obzirom na stvari koje bi trebale zapaliti zanimanje u našim srcima. Morate razumjeti tako nešto; ne smije se ostati ravnodušan prema onome što se u dubljem smislu događa u duši. Htio sam to staviti u vaše duše, vaša srca, danas kada smo zajedno.